

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK GÖÇMEN AİLELERİNDE BOŞANMA
-ALMANYA ÖRNEĞİ-**

DOKTORA TEZİ

Sevim ATİLA DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Ali Rıza ABAY

NİSAN- 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK GÖÇMEN AİLELERİNDE BOŞANMA
-ALMANYA ÖRNEĞİ-

DOKTORA TEZİ

Sevim ATİLA DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Bu tez 14/04/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cihangir DOĞAN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Ali SEYYAR

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. İsmail COŞKUN

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Fethi GÜNGÖR

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sevim ATİLA DEMİR

14.04.2010

ÖNSÖZ

Çalışmam süresince bilgi ve tecrübeleriyle beni her zaman destekleyen, yapıcı, içten ve profesyonel yaklaşımıyla beni yönlendiren tez danışmanım Sayın Prof.Dr. Ali Rıza ABAY'a, araştırma süresince kıymetli bilgi ve tecrübeleriyle yanımda olan, farklı bakış açıları sunan ve hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen hocalarım Prof.Dr. Ali SEYYAR, Yrd.Doç.Dr. Fethi GÜNGÖR ve Prof.Dr. H. Musa TAŞDELEN'e teşekkürlerimi sunarım.

Verdiği yeni fikirler ve yapıcı eleştirileri için sevgili arkadaşım Arş.Gör. Pınar YAZGAN'a, Almanca metinleri anlamamda yardımcı olan ve her zaman benim için vakit bulabilen sevgili arkadaşım Arş.Gör. Sevinç KABUKCİK'e, Almanya'da çalışırken bilgilerini paylaşan psikolog, sosyal danışman ve avukatlar başta olmak üzere isimlerini tek tek anamayacağım yetkililere, Almanya'da geçirdiğim altı ay boyunca bana evinin kapılarını ve yüreklerini açarak araştırmaya dâhil olan herkese, Yüksek Lisans ve Doktora öğrenimim süresince beni destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Ve tabii ki, bu zorlu süreç boyunca maddi - manevi desteklerini esirgemeyen, takdirleriyle beni her zaman yüreklendiren başta eşim Bülent ve hayatıma girdiği andan itibaren tüm yorgunluğumu alan biricik kızım Karensu olmak üzere tüm aile fertlerime sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	x
SUMMARY	.xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ALMANYA'YA İŞÇİ GÖÇÜNÜN TARİHİ ARKA PLANI VE	
GELİŞİMİ	15
1.1. Göç ve Göç Kuramları	15
1.1.1. Göç Tanımları	15
1.1.2. Göç Çeşitleri.....	17
1.1.2.1. İç Göçler.....	17
1.1.2.2. Dış Göç	18
1.1.2.3. Diğer Göç Çeşitleri	18
1.1.3. Göç Nedenleri	19
1.1.4. Uluslar arası Göç Kuramları	20
1.1.4.1. Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı	22
1.1.4.2. Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı	23
1.1.4.3. Yeni Ekonomi Kuramı	23
1.1.4.4. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	23
1.1.4.5. Dünya Sistemleri Kuramı.....	24
1.1.4.6. Göç Ağları Teorisi	24
1.1.4.7. Kurumsal Kuram.....	24
1.1.5. Entegrasyon Modelleri	25
1.1.6. Küreselleşmenin Göç Üzerine Etkileri.....	29
1.1.7. Göç Endüstrisi.....	32
1.2. Türk Dış Göç Sürecinin Başlangıcı.....	33
1.2.1. Almanya'ya Türk İş Gücü Göçünün Evreleri	41
1.2.3. Gettolaşma.....	47
1.2.4. Yurtdışına Göç Eden Türk Göçmenlerin Karşılaştığı Belli Başlı	
Problemler	49

1.2.4.1. Kültürel Kimlik Bunalımı	49
1.2.4.2. Dil ve Eğitim Kaynaklı Yabancılaşma.....	52
1.2.4.3. İstihdam Alanındaki Problemler	56
1.2.4.4. Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı	58
1.2.5. Türk Göçmen Ailelerine Yönelik Kimliksizleştirme Politikaları	62
1.2.6. Yurtdışı Göç Sürecinde Türk Kadınları	63

BÖLÜM 2: YURTDIŞI GÖÇ SÜRECİNDE TÜRK AİLE YAPISI, EVLİLİK VE

BOŞANMA	67
2.1. Türk Aile Yapısı.....	67
2.2. Aile Çeşitleri	68
2.3. Yurtdışı Göç Sürecinde Türk Aile Yapısında Meydana Gelen Değişimler	69
2.4. Evlilik Göçü	72
2.4.1. Evlilik Göçlerinin Nedenleri	73
2.4.2. Görücü Usulü Evlilikler ve Yurtdışına Göç.....	77
2.5. Sosyal Gerçeklik Olarak Boşanma.....	79
2.5.1. Hukuki Açıdan Boşanma	79
2.5.2. Sosyal Açıdan Boşanma.....	79
2.5.3. Türkiye’de Boşanma ve Nedenleri.....	82
2.5.4.1. Türk Göçmen Kadınlarında Boşanmaya Giden Sürecin Arka Planı.....	84
2.5.5. Diğer Bazı Ülkelerde Boşanma ve Nedenleri	87

BÖLÜM 3: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi.....	90
3.2. Tutum Ölçeğinin Geliştirilme Aşamaları.....	91
3.2.1. Çalışma Grubunun Oluşturulması ve Araştırma Modeli	91
3.2.2. Ölçeğin Geliştirilme Aşamaları	92
3.2.3. Verilerin Analizi.....	92
3.2.4. Bulgular ve Yorumlar	93
3.2.5. Test Tekrar Test Tutarlılığı	98
3.3. Tutum Ölçeğine İlişkin Sonuç ve Öneriler	99

BÖLÜM 4: ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	100
4.1. Araştırmaya Katılan Kişilerin Demografik Özelliklerine Ait Bulgular.....	100
4.2. Araştırmaya Katılanların Sosyal Yaşantılarına Ait Bulgular.....	111
4.3. Almanya’da Türklerin Yaşadıkları Başlıca Sıkıntılar.....	123
4.4. Aile Yapısı ve Cinsiyet Farklılıkları.....	133
4.5. Aile ve Şiddet İlişkisi.....	140
4.6. Ekonomik Durum ve Boşanma İlişkisi.....	143
4.7. Almanya’ya Geliş Nedeni ve Boşanma İlişkisi.....	147
4.8. Aile Yapısı ve Boşanma İlişkisi.....	157
4.9. Kültürel Yapı, Evlilik ve Boşanma Tutumları.....	164
4.10. Boşanma Nedenleri.....	171
4.11. Almanya’daki Türk Göçmen Ailelerine Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları.....	184
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	189
KAYNAKLAR.....	199
EKLER.....	213
ÖZGEÇMİŞ.....	218

KISALTMALAR

ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼
Çev	: Çeviren
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DiE	: Devlet İstatistik Enstit¼s¼
Diğ	: Diğerleri
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)
P	: Anlamlılık D¼zeyi (significance)
S.d.	: Serbestiyet Derecesi (D.F. = degree of freedom)
TAM	: T¼rkiye Araştırmalar Merkezi
TİSK	: T¼rkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TUİK	: T¼rkiye İstatistik Kurumu
X²	: Chi-square, Ki-kare değeri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye ve yabancı ülkeler ile yapılan iş gücü anlaşmaları.....	33
Tablo 2: Çalışma Amacıyla Yurt Dışına Gitme Nedenleri	34
Tablo 3: Yurtdışındaki Türk İşçilerinin Geldikleri Bölgelere Göre Yüzdelerik Dağılımları	36
Tablo 4: Türk Vatandaşlarının Almanya'ya Gidiş ve Dönüşleri 1983–2004	37
Tablo 5: Almanya'daki Türk Göçmenler 2006	39
Tablo 6: 1961–1990 Yılları Arasında Almanya'daki Türk Vatandaşlarının Dağılımı ..	42
Tablo 7: 20-24 Yaş Arasındaki Göçmen Gençlerin Okul Mezuniyet Durumlarının Toplam Nüfusla Karşılaştırılması (Yüzde)	53
Tablo 8: Bazı AT Ülkelerinde İktisaden Faal Türk Kadınlarının Nüfusu	63
Tablo 9: Almanya'daki Türk Vatandaşlarının Toplam Sayısı ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı	66
Tablo 10: Almanya'daki Türk Hanelerine İlişkin Değerler 2007	71
Tablo 11: Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile ve Evlilik Kavramlarına Yönelik Tutum Ölçeğine Ait Madde Toplam Test Korelasyonları.....	93
Tablo 12: Ölçek Maddelerinin Döndürülmemiş Temel Bileşenler Analizi Sonucundaki Faktör Yük Değerleri.....	95
Tablo 13: Ölçek Maddelerinin Asal Eksenlere Göre Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizi Sonucundaki Faktör Yük Değerleri	96
Tablo 14: Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile ve Evlilik Kavramlarına Yönelik Tutum Ölçeği Maddeleri.....	97
Tablo 15: Cinsiyet Dağılımı.....	100
Tablo 16: Yaş Dağılımı	101
Tablo 17: Cinsiyete Göre Yaş Durumu Dağılımı	101
Tablo 18: Eğitim Durumu Dağılımı	102
Tablo 19: Eşin (Eski Eşin) Eğitim Durumu Dağılımı	103
Tablo 20: Eğitim Durumuna Göre Eşin Eğitim Durumu Dağılımı	105
Tablo 21: Gelir Durumu Dağılımı (Aylık – Euro olarak)	106
Tablo 22: Doğum Yeri Dağılımı	107
Tablo 23: Katılımcıların Cinsiyet ve Doğum Yerlerine Göre Dağılımları	108
Tablo 24: Almanya'da Yaşama Süresi Dağılımı	108

Tablo 25: Yerleşme (İkamet) Durumu Dağılımı.....	109
Tablo 26: Eşin (Eski Eşin) Uyuşu Dağılımı	109
Tablo 27: Medeni Durum Dağılımı.....	110
Tablo 28: Çocuk Durumu Dağılımı	110
Tablo 29: Cinsiyet ve Eğitim Durumu İlişkisi	111
Tablo 30: Almanya Vatandaşlığına Geçme Durumu Dağılımı.....	112
Tablo 31: Doğum Yerine Göre Almanya Vatandaşlığına Geçme Durumu Dağılımı ..	112
Tablo 32: Almanya’da Türk Göçmenler ve Alman Vatandaşlığına Geçen Türkler	113
Tablo 33: Yaşamak İstenilen Ülke Dağılımı.....	114
Tablo 34: Cinsiyete Göre Yaşamak İstenilen Ülke Dağılımı.....	114
Tablo 35: Türkiye’yi Ziyaret Etme Sıklığı Dağılımı	115
Tablo 36: Dini Eğitimin Alındığı Yer Dağılımı.....	115
Tablo 37: Camiye Gitme Sıklığı Dağılımı	116
Tablo 38: Cinsiyete Göre Camiye Gitme Sıklığı Dağılımı.....	117
Tablo 39: Dini Eğitimi Gerekli Görme Durumu Dağılımı.....	117
Tablo 40: İnanç Düzeyi Dağılımı.....	118
Tablo 41: Tercih Edilen Müzik Türü Dağılımı	119
Tablo 42: Türk Derneklerinin Faaliyetlerine Katılma Durumu Dağılımı	119
Tablo 43: 2006 Yılı İtibari ile Almanya’daki Türk Dernekleri.....	120
Tablo 44: Diskoya Gitme Durumu Dağılımı.....	121
Tablo 45: Ev İçerisinde Tv Programları En Çok İzlenen Ülke Dağılımı.....	121
Tablo 46: Sıkıntıların Paylaşıldığı Kişiler Dağılımı	122
Tablo 47: Alman Toplumuna Uyum Durumu Dağılımı	123
Tablo 48: Doğum Yerine Göre Alman Toplumuna Uyum Durumu Dağılımı.....	123
Tablo 49: Alman Toplumuna Uyumda Sorun Yaşanan Alanlar Dağılımı.....	124
Tablo 50: Alman Komşularla Görüşme Durumu Dağılımı.....	125
Tablo 51: Türk Komşularla Görüşme Durumu Dağılımı.....	127
Tablo 52: Yaşanmakta Olan En Önemli Sorun Alanı Dağılımı.....	128
Tablo 53: Kişi İçinde Bulunduğu Topluma Ayak Uydurmak Zorundadır.....	129
Tablo 54: Türklerde Alman toplumuna uyum için gösterilen çaba çok azdır.....	129
Tablo 55: Türkler Alman toplumu içerisinde kaynaşmış durumdadır	130
Tablo 56: Her yeni kuşakta yaşanan sıkıntılar biraz daha azalmaktadır	131

Tablo 57: Her ne pahasına olursa olsun kendi gelenek ve değerlerimizi yaşatmalıyız	131
Tablo 58: Eski gelenek ve örfler toplumsal gelişmeyi engellemektedir	132
Tablo 59: Boşanmada Yaşanan Güçlüklerle Karşı Hafifletici Çözümler Uygulanmalıdır	132
Tablo 60: Kız çocukları erkek çocuklarına göre daha disiplinli yetiştirilmelidir	133
Tablo 61: Cinsiyete Göre Kız Çocuklarının Erkek Çocuklarına Göre Daha Disiplinli Yetiştirilmesi Gerektiği Yargısına Katılma Durumu Dağılımı	134
Tablo 62: Almanya'daki Türkler Türkiye'deki Türklerden daha muhafazakârdır	135
Tablo 63: Aileler Kültürü Aktarmada Başarılı Değildir	135
Tablo 64: Ev İçerisinde Kadın ve Erkeğin Görevleri Zamanla Değişmektedir	136
Tablo 65: Boşanma Sonrası Kalınan Yer Durumu Dağılımı	136
Tablo 66: Cinsiyete Göre Boşanma Sonrası Kalınan Yer Durumu Dağılımı	137
Tablo 67: Eski Eşin Boşanma Sonrası Kaldığı Yer Durumu Dağılımı	138
Tablo 68: Boşanmayı İsteyen Taraf Dağılımı	138
Tablo 69: Cinsiyete Göre Boşanmayı İsteyen Taraf Dağılımı	139
Tablo 70: (Eski) Eşle Yaş Farkı Dağılımı	140
Tablo 71: Çocuklara Şiddet Uygulanma Durumu Dağılımı	140
Tablo 72: Eski Eşle Evlilik Öncesi Problem Yaşama Durumu Dağılımı	141
Tablo 73: Eşi (Eski Eşi) Tarafından Şiddete Maruz Kalma Durumu Dağılımı	141
Tablo 74: Eşe (Eski Eşe) Şiddet Uygulama Durumu Dağılımı	142
Tablo 75: Cinsiyete Göre Eşi Tarafından Şiddete Maruz Kalma Durumu Dağılımı ...	142
Tablo 76: Cinsiyete Göre Eşe Şiddet Uygulama Durumu Dağılımı	143
Tablo 77: Çalışma Durumu Dağılımı	144
Tablo 78: Eğitim Durumuna Göre Göç ve İstihdam	145
Tablo 79: Eşin (Eski Eşin) Meslek Durumu Dağılımı	146
Tablo 80: Gelirin İhtiyaçları Karşılama Durumu Dağılımı	146
Tablo 81: Evin Mülkiyet Durumu Dağılımı	147
Tablo 82: Almanya'ya Gelme Nedeni Dağılımı	148
Tablo 83: Cinsiyet Durumuna Göre Almanya'ya Gelme Nedeni Dağılımı	149
Tablo 84: Evlilik Biçimleri Dağılımı	150
Tablo 85: Eğitim Durumuna Göre Evlilik Biçimi Dağılımı	154
Tablo 86: Eşin (veya Eski Eşin) Almanya'ya Geliş Nedeni Dağılımı	155

Tablo 87: Yaşamının Büyük Kısmını Geçirdiği Yer Dağılımı	155
Tablo 88: Eşin (Eski Eşin) Almanya’da Yaşama Süresi Dağılımı	156
Tablo 89: Aile İçinde En Çok Kullanılan Dil Dağılımı	157
Tablo 90: Ailelerin Çocuklarına Dini ve Kültürel Tüm Unsurları Aşılması Gerekir.	158
Tablo 91: Aile İçinde Geçerli Sözü Aidiyeti Durumu Dağılımı	158
Tablo 92: Anne ve Babanın Çocuklara Müdahale Etme Durumu Dağılımı	159
Tablo 93: Almanya’daki Türk Gençlerinin Evliliklerine Büyükler Çok Fazla Müdahale Etmektedir	161
Tablo 94: Evlilikler Daha Çok Büyüklerin Genci Alman Toplumundan Korumak İçin Aldığı Bir Tedbirdir	163
Tablo 95: Ailede Boşanan Olup Olmadığı Durumu Dağılımı	163
Tablo 96: Evliliklerde Aynı Kültürden Eş Tercih Edilmelidir.....	165
Tablo 97: Evliliklerde Eğitim Farkı Büyük Bir Problemdir	166
Tablo 98: Boşanmalar Artık Toplumda Normal Görülmektedir.....	167
Tablo 99: Bir Kadının Boşanması Toplumsal Örflerimize Aykırıdır	167
Tablo 100: Türk’ün Alman’la Evliliği Yadırganmamalıdır	168
Tablo 101: Eğitim Durumuna Göre “Türk’ün Alman’la Evliliği Yadırganmamalıdır” Yargısına Katılma Durumu Dağılımı	169
Tablo 102: Evlilik Öncesi İlişki Yadırganmamalıdır	170
Tablo 103: İki Kişinin Mutlu Bir Beraberlik Yaşaması İçin İlle de Evlenmeleri Gerekmez	170
Tablo 104: İyi Gitmeyen Evliliklerde Boşanma Her İki Taraf İçin de Daha Sağlıklıdır	171
Tablo 105: Boşanma Nedenleri Seçeneklerinin İşaretlenme Sayıları ve Yüzde Dağılımı	172
Tablo 106: Cinsiyete Göre Eşle Yaşanan Problemler Dağılımı.....	173
Tablo 107: Evli Kalınan Zaman Durumu Dağılımı	181
Tablo 108: Yapılan Evlilik Sayısı Dağılımı	182
Tablo 109: Yapılan Nikâh Biçimi Dağılımı	182
Tablo 110: Sizce Almanya’da Boşanma Durumu Hangi Düzeydedir	183
Tablo 111: Eski Eşle Görüşme Durumu Dağılımı	184

Tezin Başlığı: Türk Göçmen Ailelerinde Boşanma -Almanya Örneği-	
Tezin Yazarı: Sevim Atıla Demir	Danışman: Prof.Dr. Ali Rıza ABAY
Kabul Tarihi: 14 Nisan 2010	Sayfa Sayısı: X (ön kısım) + 212 (tez) + 5 (ekler)
Anabilimdalı: Sosyoloji	Bilimdalı: Sosyoloji
II. Dünya Savaşından sonra sanayi alanındaki değişmeler neticesinde başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesi işgücü talebinde bulunmuştur. Özellikle 1960'lardan sonra yoğun bir şekilde Türkiye'den Almanya'ya işgücü göçünün gerçekleştiği görülmektedir. Göçün ilk yıllarında geçici olacağına inanılan bu süreç, göçmenlerin ailelerini de yanlarına almalarıyla birlikte kalıcı hale gelmiştir. Ekonomik durgunlukla birlikte Almanya işgücü alımını durdurmuştur. Ancak göç farklı şekillerde devam edegelmiştir. Bugün yurtdışı göçün özellikle Almanya örneğinde en dikkat çekici şekli olarak evlilik göçleri görülmektedir. Bu durum beraberinde birtakım problemlerin doğmasına da zemin hazırlamıştır. Almanya'da Türkler arasında boşanma oranları her geçen yıl artmaktadır. Bunun en önemli nedenleri arasında değişen aile yapısı ve ithal evliliklerin getirdiği kültürel fark gösterilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli boşanmış kişilerin boşanma nedenlerini ortaya koymaktır. Aynı zamanda boşanmalarda ailevi ve kültürel faktörlerin etkisini tespit etmektir. Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri nicel araştırma teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Konu itibariyle daha objektif sonuçlar elde etmek amacıyla bu veriler nitel verilerle desteklenmiştir. Araştırmada bilgi elde etmek için anket, mülakat, gözlem ve kaynak tarama teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın teorik kısmında uluslar arası göç, evlilik göçü, aile yapısında meydana gelen değişimler, Türkiye'deki ve bazı Avrupa ülkelerindeki boşanmalar araştırılmıştır. Araştırmanın uygulamalı kısmında anket yoluyla elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu veriler yapılan mülakatlarla desteklenmiştir. Anket formu Bremen, Berlin, Oldenburg, Köln, Hamburg ve Hannover'de yaşayan toplam 161 boşanmış veya boşanma aşamasında bulunan Türkiye kökenli kişilere uygulanmıştır. Bunun yanı sıra, sosyal danışman, avukat ve psikologlar başta olmak üzere bazı uzman kişilerle ve boşanmış kişilerle yarı biçimsel mülakat yapılmıştır. Özellikle evlilik göçü yoluyla Almanya'ya gelen kişiler arasındaki kültürel farkın ve eşlerin ailelerinin boşanmalarda çok büyük bir neden olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle yurtdışı evlilikler yurtiçi evliliklerinden gerek eşlerin evlilik öncesi tanışma süresi-süreci, gerek ailelerin çocukları üzerindeki etkileri ve yaşam koşulları itibariyle farklılık göstermektedir. Dolayısıyla boşanma nedenlerinde de bu farklılığın yansımaları görülmektedir.	
Anahtar kelimeler: Uluslar arası Göç, Sosyal İlişki Ağları, Kültürel Mesafe, Evlilik Göçü, Boşanma	

Thesis Title: Divorce Among Turkish Migrant Families – The Case of Germany	
Thesis Author: Sevim Atila Demir	Advisor: Prof.Dr. Ali Rıza ABAY
Date of Acceptance: 14 April 2010	Total Number of Pages: X (pre text)+212 (main body) + 5 (appendices)
Department Sociology	Field of Study: Sosyoloji
As a result of the industrial developments after the World War II, various European countries, especially Germany, demanded labor force. Labor migration took place from Turkey to Germany especially after the 1960s. This process, which initially had been expected to be temporary, has become permanent after migrant workers brought their families to settle in Germany. With the economic recession, Germany stopped recruiting guest workers. However, migration has been continuing in different forms. Today, the most notable form of migration to abroad, especially to Germany, is marriage migration. This fact has been bringing about several problems. Divorce rates among Turkish people in Germany have been increasing steadily. Among the most important reasons of this fact are the changed family structures and cultural differences brought about by marriage migration. The principal aim of this study is to explore the reasons for divorce of Turkish divorcees residing in Germany, and to determine the effects of cultural and family factors on divorces. The scanning method was used in the research. The data of the research were collected through quantitative research methods. In order to obtain more objective findings, these data were supported with qualitative data. In addition; questionnaire, interviews, observations and literature review were carried out. In the theoretical part of the study, international migration, marriage migration, changes taking place in family structures and divorces in Turkey and several European countries were investigated. In the empirical part of the study, the data which had been collected through the questionnaire were analyzed. These data were supported with the interviews. The questionnaires were administered to a total of 161 people of Turkish descent who had either been divorced or were about to divorce residing in Bremen, Berlin, Oldenburg, Köln, Hamburg and Hannover. In addition, semi-structured interviews were conducted with some divorced people, especially with social counselors, lawyers and psychologists. It was observed that families of spouses and the cultural differences especially between people who had come to Germany through marriage migration are very important reasons for divorce. Marriages for migration purposes are different than domestic marriages in terms of the process and the duration of time from meeting to marriage, families' influences on prospective spouses, and living conditions. Therefore, marks of these differences are observed in the reasons for divorces.	
Keywords: International Migration, Social Networks, Cultural Distance, Marriage Migration, Divorce	

GİRİŞ

Göç, insanlığın varoluşundan itibaren çeşitli etkenlerle süregelmiştir. Türklerin Almanya'ya göçü de bu bağlamda ele alınabilir. Özellikle 1960'lardan sonra Türklerin Almanya'ya göçü hız kazanmıştır. Önceleri sadece ekonomik amaçlı gerçekleşen ve geçici işgücü göçü olarak nitelendirilen bu durum, daha sonraki yıllarda eşlerin ve akrabaların gelmesiyle birlikte niteliğini değiştirmiştir. Almanya'ya göç eden ilk kuşak Türk göçmenler, çok zor iş koşullarında yoğun olarak çalışmışlardır. O dönemlerde ikinci kuşak Türk göçmenleri ebeveynlerinin sıkı çalışma koşulları altında yetişmişlerdir. Bugün var olan farklı yaşam koşulları ve dünya anlayışının temelinde o dönemlerin etkisi yadsınamaz. İlk dönemde geçici gözüyle bakılan Türk göçmenlere yönelik uyum politikası geliştirilmemiş, göçmenlerden dil öğrenmeleri istenmemiş sadece çalışmaları esas alınmıştır. Hatta öyle ki, beden gücü ve sağlığına bakılarak işçi seçilmiştir. Göçmenlerin kalıcı olduklarının anlaşılması ve ekonomik şartların eski ivmesini kaybetmeye başlamasıyla birlikte, Almanya'da yabancı (en yüksek oranı oluşturmaları nedeniyle Türk) fobisi dikkat çekici bir hal almaya başlamıştır. Bugün var olan şartların arka planı ile birlikte değerlendirilmesi gerekir. Geriye dönüşü teşvik politikaları ile birlikte, Türkiye'den Almanya'ya en fazla göç, evlilik göçü olarak kendini göstermeye başlamıştır.

Bunun yanı sıra, hem Alman toplumundan dışlanmışlık hissi ile birlikte, hem de Türk kültürünün ailelerinde etkinliğini kaybedeceği ve gelecek nesillerin Alman kültürüne daha yakın olacağı endişesiyle Türkler Almanya'da daha kapalı bir yaşam tarzı sürdürmeye başlamışlardır. Özellikle ilk kuşaktan itibaren yabancıların belli semtlere itilmesi gettolaşmayı ve beraberinde yabancıların daha fazla içe kapanmasını doğurmuştur. Bu durum Almanya'daki Türklerin aile yapılarına, eğitim alanına ve daha birçok alana etki etmiştir. Özellikle gençlerin eğitimlerinde karşılaştıkları sıkıntılar ilerleyen dönemlerde sosyal yaşantılarında statü kaybına uğramalarına yol açmıştır.

Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin Türkiye ile bağlantıları devam etmiştir. Özellikle evlilik şekillerinde bu net olarak görülmektedir. Araştırmanın sonuçlarından da görüleceği üzere, Türkiye'den evlilik yoluyla Almanya'ya gelen göçmen sayısı oldukça yüksektir. Bunda ailelerin Türk örf ve adetlerini sürdürme isteği ve Türkiye'den gelen kişinin çeşitli yönlerden ailelerine daha uygun olacağı

düşüncesinin etkisi büyüktür. Ancak Türkiye'den yapılan evliliklerde ciddi sıkıntılar gözlenmektedir. Bu sıkıntıların temelinde eşlerin farklı kültürel yapıları ve beklentilerinin rolü inkâr edilemez. Burada kültürel yapıdan kastedilen, yaşam şekli ve hayata bakış açısıdır. Dolayısıyla bu ve diğer birçok neden Almanya'da yaşayan Türk kökenlilerin evliliklerini tehdit etmektedir.

Türk kelimesi farklı etnik kökene mensup da olsa bütün T.C. vatandaşlarını kapsayan bir üst kimlik olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda çalışma, Türk kökenli olup Alman vatandaşlığına geçmiş kişileri de içermektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, özellikle 1960'lardan sonra Almanya'ya olan işgücü göçü ve akabinde evlilik göçünün hızlı bir yaygınlık kazanması ile birlikte, Almanya'da yaşayan Türkler arasındaki boşanmaların dikkat çekici derecede artmasının arkasındaki problemleri araştırmak ve çözüm önerileri geliştirmektir. Almanya'daki evlilik yoluyla meydana gelen göçlerin toplumsal yaşama uyumunun ne derece sağlıklı olduğu veya nasıl olması gerektiği diğer bir araştırma amacımızdır. Çalışmamız açısından, Almanya'daki Türkün Türk'le olan evliliklerinde kültürel farkın etkisi, Aile ve Akraba faktörünün etkileri ve diğer faktörleri tespit edebilmek önem arz etmektedir. Bu noktada belli başlı evlilik modellerinden ve sonucunda meydana gelen boşanma çeşitlerinden bahsedebiliriz.

İlk modele göre yapılan evlilikte erkek Almanya'da yaşamış (kimi zaman Almanya doğumlu), kadın ise Türkiye'de yaşamış ve evlilik yoluyla Almanya'ya göç etmiştir. Bu, kadının ithal gelin olarak Almanya'ya geldiği ulus ötesi evlilik türüdür.

İkinci modele göre yapılan evlilikte kadın Almanya'da yaşamış (kimi zaman Almanya doğumlu), erkek ise Türkiye'de yaşamış ve evlilik yoluyla Almanya'ya göç etmiştir. Bu, erkeğin ithal damat olarak Almanya'ya geldiği ulus ötesi evlilik türüdür.

Üçüncü modele göre yapılan evlilikte kadın ve erkek her ikisi de Almanya'da yetişmiştir.

Dördüncü modele göre yapılan evliliklerde, genelde ilk kuşak ve ikinci kuşağı kapsayan her ikisinin de Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde yapılan evlilik türüdür. Burada

eşlerden birisi genelde çalışmak için Almanya'ya göç etmiş ve bu nedenle aile parçalanmıştır. Daha sonra Türkiye'de bulunan eş Almanya'ya gelmiş ise de Almanya'ya önce giden eş sonradan gelene göre, kaldığı süre zarfı boyunca farklı kültürel özelliklere ve yaşam tarzına sahip olmuştur.

Genelde araştırma bu dört modele göre şekillenmiştir. Bu modeller çerçevesinde oluşturulan evlilikler ve boşanmalar incelenmiştir. Özelde ise ilk iki model ağırlıklı olarak üzerinde durulan modeldir. Bu modellerde kültürel yansımalar çok daha net göze çarpmaktadır.

Bu çerçevede araştırılması gereken analitik sorular şunlar olacaktır;

Almanya'daki Türk göçmen aileleri içerisindeki boşanma olgusu ile Türkiye'de yaşayan Türkler arasındaki boşanma olgusu arasında ne gibi niteliksel farklılıklar bulunmaktadır?

Almanya'da yaşayan Türklerde görülen boşanmalarda hangi nedenler ön plana çıkmaktadır?

Bu boşanmalara ailelerin hangi yönde etkisi bulunmaktadır?

Göç bireylerin cinsiyet rollerinde nasıl bir farklılaşma oluşturmaktadır?

Göçmenlerin kültürel yapılarını korumak adına savundukları paradigmlar, göçmen ailelerin çocuklarına ve bu gençlerin evliliklerine nasıl yansımaktadır?

Araştırmanın Hipotezleri; Araştırmada değişkenler arasındaki ilişki veya farkın yönü ifade edildiği için yön belirten araştırma hipotezleri kullanılmıştır.

Çalışmamızın geniş çerçevesinde, göç sürecinde Türk ailesi ve bu süreçte meydana gelen değişimler ele alınmıştır. Bu süreç aynı zamanda aile yapısında bazı problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Göç sürecinde aile parçalanması dediğimizde, göçün ilk yıllarından itibaren var olan zorunlu parçalanmaların yanı sıra, özellikle günümüzde çok daha dikkat çekici boyutlara ulaşan boşanmalar ele alınmıştır. Bu çerçevede belli başlı hipotezlerimiz sınanmıştır.

Genel Hipotez: Göç yoluyla yeni bir kültürlenme sürecine giren Türkler arasında gerçekleşen evlilikler, yüksek oranda boşanma ile sonuçlanmaktadır.

Alt Hipotezler

Ulusötesi evliliklerin gelişim süreci ve yapısı itibariyle ulusal evliliklerle olan farkları boşanma nedenlerini de farklılaştırmaktadır.

Türk göçmen ailelerinde meydana gelen evliliklerde aileler önemli rol oynaması, gençlerin evlilikle ilgili kararlarına ve eş seçimine müdahale etmeleri görücü usulü evliliklerin boşanmalarda öne çıkmasına neden olmaktadır.

Göç yoluyla yapılan evliliklerde ve boşanmalarda ekonomik sebepler, hem aileler hem de göç eden bireyler açısından önemli rol oynamaktadır.

Göç yoluyla yapılan evliliklerde, evlilik kararının alınma sürecinin kısa olması çiftlerin birbirini şahsen tanımadan üçüncü şahıslar aracılığıyla tanınması kişileri yanlış kararlara itmekte ve boşanmaları tetiklemektedir.

Almanya'daki Türk evliliklerinde çiftlerden en az birinin Almanca bilmiyor olması, iyi gitmeyen evliliklerde boşanma sürecini geciktirmekte, aynı zamanda bu durum dil bilen eşin dil bilmeyen eş üzerinde baskı aracına dönüşmektedir.

Araştırmanın Varsayımı

Araştırmaya katılan kişiler samimi ve doğru bilgiler vermişlerdir. Kolayda ve kartopu örnekleme yoluyla elde edilen örneklem evreni temsil edecek niteliktedir.

Almanya'da ve diğer Avrupa'da yaşayan Türkler üzerinde pek çok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalarda Avrupa Türklerinin sosyal kültürel ve ekonomik durumları üzerinde, bununla birlikte çeşitli kavramlar ve kuramlar altında incelemeler yapılmıştır. Ancak boşanma olgusu bu derece incelenmemiştir. Türklerin Almanya'da kalıcı olmalarıyla birlikte var olan ve belki de geçirtilen bazı sıkıntılar gün yüzüne çıkmıştır. Bizimde araştırma konumuz olan boşanma bu sürecin diğer bir basamağını oluşturmaktadır. Bu nedenle Türk göçmen ailelerinde boşanmanın kavramlar ve kuramlar ışığında incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde tam anlamıyla bu paralelde bir çalışmanın bulunmayışı bu ihtiyacı pekiştirmiştir.

Araştırmanın Arkaplanı

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. Bazı toplumların sosyal ve ekonomik yapıları tamamen göçe dayalı olarak devam ederken, bazı toplumlar sadece belli amaçlar için göç etmişlerdir. Göç, bir toplumun sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yapısını, kısaca toplumun her alanını etkilemektedir. Toplumun yapısında ciddi değişimler meydana getirir. Göç eden birey, hem kendi toplumunun hem de göç ettiği toplumun kültürünü ve özelliklerini içinde barındırır. Ayrıca, göçle birlikte az veya çok hem kendini, hem de içinde bulunduğu toplumu dönüştürür.

Türkiye 1960'lerden itibaren hızlı bir dış göç sürecine girmiştir. Bu süreci analiz ederken aynı zamanda o dönemde Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durumu göz ardı etmemek gerekir. Almanya ilk dönemlerden itibaren Türklerin en fazla göç ettiği ülkelerden biridir. Türkiye'nin işsizlik sıkıntısı, Almanya'nın işgücü sıkıntısıyla birleşmiş ve o dönem hızlı bir göç süreci başlamıştır. İlk dönemler sadece para biriktirip dönmeyi düşünen Türkler zaman içerisinde kalıcı hale gelmiştir. Aynı şekilde Almanya'da, gelen göçmenleri gidici gözüyle değerlendirerek, sonuçları bu güne kadar uzanan bir anlayışın temellerini atmıştır.

Türk toplum yapısında ailenin önemi yadsınamaz bir gerçekliktir. Yurtdışı göçü çeşitli şekillerde geçmişten günümüze kadar Türk aile yapısını derinden etkilemiştir. Yurt dışı göçün ilk yıllarında eşlerden sadece birinin ve genelde erkeğin göç etmesiyle birlikte aile parçalanmaları görülmüştür. Daha sonraki yıllarda göç eden kişilerin eşlerini yanlarına almasıyla bu bir derece onarılmışsa da aile parçalanmaları farklı şekillerde devam etmiştir.

Araştırmanın ana problemi yurtdışında, Almanya'da yaşayan Türklerin boşanma olgusu ve bu olguya etki eden belli başlı noktaları tespit etmektir. Özellikle ulus ötesi evlilikte görülen sıkıntılar sosyolojik anlamda incelenmesi gereken esas problem alanıdır. Yurtdışında yaşayan ailelerin muhafazakâr yapısı, bu kişilerin çocuklarının Türkiye'den evlilik yapmalarına etki etmektedir. Özellikle yurtdışında yaşayan aileler çocuklarını diğer kültüre karşı korumak ve Türk kültürünü yeni nesillere daha sağlıklı bir şekilde aktarmak amacıyla Türkiye'den evliliğe sıcak bakmaktadırlar. Ancak bu durum belli sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Bunlardan en önemlisi iki farklı ülkede yetişen

kişiler arasındaki kültürel farktır. Kişilerin yaşam tarzları, sistemleri, alışkanlıkları, çevreleri ve hatta espri anlayışları farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar beraberinde sıkıntılı bir evlilik ve hatta boşanma sürecini getirmektedir. Araştırmada yoğunluklu olarak bu sıkıntılar tespit edilecek, tartışılacak ve çözüm önerileri getirilecektir.

Aynı zamanda her iki bireyinde yurtdışında yetişmiş olması, boşanmalarda daha farklı problemleri incelemeyi gerektirmektedir. Ekonomik durum hem ulus ötesi evliliklerde hem de aynı ülkedeki bireyler arası yapılan evliliklerde önemli bir kıstastır. Bunun dışında birçok tetikleyici durum bulunmaktadır. Bu çalışma, yurtdışında yaşayan Türkler arasında görülen boşanmaların sebeplerini ve sonuçlarını inceleyerek çözüme yönelik sosyal politikalar geliştirmeye yöneliktir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın evrenini Almanya'daki boşanmış Türkler oluşturmaktadır. Burada yabancıyla yapılan evliliklerden olan boşanmalar değil, Türkün Türk ile olan evliliği sonucu gerçekleşen boşanmalar evreni oluşturmaktadır.

Araştırma esnasında tespit edildiği gibi Almanya'da kesin bir boşanma istatistiğinin çeşitli milletler bazında tutulmadığı, sadece ülkedeki boşanma vakaları konusunda genel istatistiklerin veya yabancılar başlığı altında tüm yabancılara yönelik istatistiklerin mevcut olduğu anlaşılmıştır. Türklere ait tespit edilen, sadece belli yıllardaki boşanma istatistiklerine de Alman vatandaşlığına geçen Türkler dâhil değildir. Alman vatandaşlığına geçmiş çok sayıda Türk ailesinin olması, sahte denilen formalite evliliklerin yapılması, sayısı az da olsa resmen ayrıldıkları halde evli olan kişilerin bulunması, evlilik ve boşanmaların sadece konsolosluklarda değil, Türkiye'de ve Alman makamlarında da yapılıyor olması kesin istatistiklerin olmamasının başlıca nedenleridir. Bu durum aynı zamanda araştırmanın zor şartlar altında yapıldığının da göstergesi kabul edilebilir.

Yine de çeşitli araştırmalar sonucu kesin olmasa da kaba boşanma oranlarına ulaşılmıştır. Alman İstatistik Dairesi Destatis'in yaptığı araştırmaya göre Almanya'da, 2004 yılında 213 bin 691 ve 2005 yılında 201 bin 693 evlilik boşanmayla sonuçlanmıştır. Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk nüfusunda da boşanmalar gün geçtikçe artmaktadır. Federal İstatistik Dairesi'nin 2004 yılı rakamlarına göre Almanya

genelindeki resmî boşanmalarda 2003 yılına kıyasla yüzde 0,1 oranında bir gerileme kaydedilirken Türkler arasında ise ciddi bir artış kaydedilmiştir. Her üç evlilikten biri boşanma ile sonuçlanmaktadır. Destatis'in araştırmasına göre son yıllarda Türk çiftler daha çok boşanmaktadır. Araştırmalara göre 2004 yılında 2 bin 701 çift boşanmıştır. Bu rakam 2003 yılına göre son 15 yılın beş katıdır. 1999 yılında 2084 Türk boşanmıştır. 2000 yılında bu sayı 2165'e çıkmıştır. 2001 yılında ise 2365 Türk boşanmıştır. Ancak buna Alman vatandaşlığına geçmiş Türkler dâhil değildir. 2004 yılında boşanan Türk erkeklerin sayısı 5 bin 679, boşanan Türk kadın sayısı ise 3 bin 465'dir. Faruk Şen'e göre boşanmalar Almanya'da yaşayan 3. nesil Türkler arasında yüzde 28'e ulaşmış durumdadır (www.turkpolitika.com, 27-12-2007 ve Ehescheidungen 2000-2001-2005, 01-01-2010). Ayrıca Hamburg Eyalet İstatistik dairesinin verilerine göre kaba boşanma oranları şu şekildedir; Hamburg'da yaşayan Türk sayısı 31.12.2007 itibari ile 26.162'dir. Bu tarihteki boşanma sayısı ise 1.649'dur. Bu sayı 31.12.2005 tarihinde 845 idi (<http://bevoelkerung.statistik-nord.de>, 21.04.2009). Ancak bu sayısının diğer eyaletler bazında tutulmadığı ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi Almanya'da özellikle Türk kökenliler arasındaki boşanma sayısında hızlı bir artış gözlenmektedir.

Araştırmanın pratik kısmı 1 Ekim 2007- 31Mart 2008 tarihleri arasında Almanya'da yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Bremen (55), Berlin (31), Hamburg (30), Hannover (14), Oldenburg (16) ve Köln (15)'den seçilmiştir. Özellikle boşanmalar şehirlerde gerçekleşmesi nedeniyle, bu bölgeler Türklerin yoğun olarak yaşadıkları şehirlerden seçilmiştir.

Örnekleme, kolayda örnekleme ile kartopu örnekleme türünün her ikisinin de kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Bilindiği gibi kolayda örnekleme türünde şartları oluşturan ve ankete cevap veren herkes örnekleme dâhil edilmektedir. Araştırmada eşinden ayrı yaşayan veya boşanmış ve anketi cevaplamayı kabul eden herkes araştırmaya dâhil edilmiştir (Altunışık ve diğ., 2004:128). Kartopu örnekleminde öncelikle evrene ait kişilerden birisi ile bağlantı kurulur. Bu kişinin yardımıyla ikinci ve üçüncü kişilere ulaşılır. Bu şekilde örneklem kümesi genişler (Yazıcıoğlu-Erdoğan, 2004: 45). Bu bağlamda boşanmış ve ankete katılmayı kabul eden herkes örneklem içerisine dâhil edilmiş ve bu kişiler aracılığıyla ulaştığımız boşanmış diğer kişiler de örnekleme dâhil edilmiştir. Konunun hassasiyeti dolayısıyla böyle bir yol izlenmiştir.

Araştırma konusu itibariyle oldukça hassas bir alan üzerinde yapılmıştır. Boşanma konusu bugün hemen hemen herkes için özel bir durumdur ve kişileri bu durumlarını anlatmalarına ikna etmek oldukça güç bir süreci gerektirir. Araştırma için en büyük sınırlılık Türk toplum yapısında henüz çok fazla değinilmemiş bir konunun çalışılmasıdır.

Araştırma tarafımdan yapıldığı için erkeklerle anket ve mülakat yapmak kadınlara oranla daha zor olmuştur. Bu nedenle örnekleme kadınlar erkeklerden daha fazladır. Araştırma 161 boşanmış ve boşanma sürecindeki kişiler ile sınırlıdır. Araştırma Almanya'da boşanan bütün Türkleri kapsamamakta sadece Türkün Türk'le evliliğinin sonucunda gerçekleşen boşanmalar incelenmektedir.

Araştırmanın Organizasyonu

Türk toplum yapısı ve özellikle göçle bağlantılı olarak Almanya'daki Türkler konusu önem arz etmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Boşanma oranlarının dikkat çekici bir şekilde artması sonucu yurtdışı göçmen Türk aileleri, evlilikleri ve boşanmaları noktasında bir araştırma yapılması ihtiyaç olarak görülmüştür. Bu araştırma böyle bir ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırma konusu belirlenmeden önce bu çalışmaya ihtiyaç duyulmasına neden olan ön çalışma yapılmış ve konu belirlenmiştir. Ardından bu alandaki belli başlı literatür incelenmiştir. Araştırmanın veri toplama sürecinin ilk basamağı, konu ile ilgili literatür taramasının ve konu ile ilgili veya yakın çalışmaların incelenmesi sonucu hazırlanan anket sorularının pilot gruba uygulanmasıdır. Tutum ölçeği geliştirilmesi sürecinde uzman kişilerden yardım alınmış, ölçeğe uymayan sorular anket dışı bırakılmıştır. Konu ile doğrudan ilgili yapılmış çalışma ve uygulamalar bulunması yönünde sıkıntı çekilmiştir. Özellikle yapılan çalışmalar 20-30 kişilik derinlemesine mülakatlar olarak göze çarpmaktadır ki bunlar da birebir konu ile uyumlu değildir. Bu anlamda yapılan çalışma gerek ulaşılan örneklemin sayısı ve gerekse niteliği açısından bir ilk özelliği taşımaktadır.

Pilot uygulama neticesinde bazı sorular çıkartılmış ve bazı sorular eklenmiştir. Ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiştir. ERASMUS programı vasıtasıyla 1 Ekim 2007- 31Mart 2008 tarihleri arasında Almanya'nın Bremen şehrine gidilmiştir. Daha

sonra anket Bremen başta olmak üzere Almanya'nın diğer bazı şehirlerinde de uygulanmıştır. Anket formu hem evlilerin hem de boşanmış kişilerin doldurabileceği formatta uyarlanmıştır. Çünkü bir ortama girildiğinde sadece boşanmış kişilerle görüşme talep etmek huzursuzluğa yol açabilirdi. Ancak örnekleme sadece boşanan ve boşanma sürecindeki kişiler dâhil edilmiştir. Araştırmanın evrenine ait tam rakamlar yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı elde edilememiştir. Ancak kaba boşanma oranları mevcuttur. Bu nedenle ve konunun hassaslığı sebebiyle bu süre zarfında araştırmamıza katılmayı kabul eden kişilerin tamamıyla görüşülmüştür.

Araştırma yapılan konu toplumumuzda mahrem sayılabilecek konulardan birisidir. Bu nedenle uygulama yapılmadan önce görüşme gerçekleştirdiğimiz kişilerin, kendilerine ait edindiğimiz bilgileri sadece bilimsel amaç için kullanılacağına dair güvenmeleri sağlanmıştır. Bu amaçla, gerek bu alanlarda çalışma yapan kişiler aracılığıyla gerekse sosyal danışmanlar, psikologlar, avukatlar aracılığıyla örnekleme ulaşılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda önceden tespit ettiğimiz adresler aracılığıyla belli kişilere ulaşılmıştır. Bunun dışında örnekleme, her alandaki dernekler, okullar, kahvehaneler, Türklere ait her alandaki toplantılar, camiiler ve kadınların yaptığı günler vasıtasıyla ulaşılmıştır. Araştırmanın sadece tarafımdan yapılması ve konusu nedeniyle örnekleme kadınlara fazladır. Erkeklerle yapılan görüşmeler kimi zaman üçüncü şahıs tarafından, kimi zaman ise sosyal danışma merkezleri aracılığıyla yüz yüze gerçekleşmiştir.

Konu itibarıyla bireylerin değinemedikleri veya gölgede kalabilecek noktalar olabilir düşüncesiyle uzman görüşlerden faydalanılmıştır. Özellikle boşanma sürecine giren kişilerin başvurdukları avukatlardan, sosyal danışmanlardan ve psikologlardan yardım alınmış ve bu kişilerle mülakatlar yapılmıştır. Her yapılan mülakat kayıt altına alınmıştır. Mülakatlar yapılmadan önce belli başlı mülakat soruları hazırlanmıştır. Cinsiyete göre ve mülakat yapılan kişinin niteliğine (uzman veya boşanan birey) göre mülakat soruları, aynı olan kısımlar olmakla birlikte, farklılaşmıştır. Bu amaçla daha önceden belirlenen şehirlere gidilmiş ve yukarıda belirtilen bağlantı kurma yolları kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın istatistikî verilerine ulaşmak için konsolosluklardan, çeşitli kurumlardan ve Alman istatistik dairelerinden yardım alınmıştır.

Bunun yanı sıra Almanya’da kalınan süre boyunca konu ile ilgili kütüphane çalışması yapılmıştır. Almanya’da sadece konu ile ilgili literatür çalışması ve veri toplama yapılmamış, aynı zamanda boşanmaya etki eden sosyal yapı, aile yapısı ve Türk-Alman toplum yapıları da incelenmiştir.

Veri toplama işlemi tamamlandıktan sonra Türkiye’ye dönmüş ve veriler SPSS paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Mülakatlar ise ayrıca değerlendirilmiş ve sonuçlar pekiştirilmiştir. Elde edilen veriler neticesinde konu ile ilgili öneriler ve sosyal politikalar geliştirilmiştir.

Araştırmanın Konumlandırılması ve Katkısı

Almanya’da yaşayan Türklerin aile yapıları, sosyal ve ekonomik durumlarına ilişkin çalışmalar mevcuttur. Ancak boşanma olgusu bu derece incelenmemiştir. Almanya’daki Türklerin aile yapıları ve evlilik biçimlerine ilişkin bazı çalışmalar bulunmaktadır. Literatür çalışmamızda boşanmalara ilişkin bazı tezler olduğu görülmüştür. Ancak bu tezler de Türkiye’de veya başka ülkelerdeki boşanmaları ele almıştır. Avrupa ülkelerindeki Türklerin boşanmalarına yönelik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda literatürde Türk göçmen ailelerinde boşanma olgusunun eksik olduğu gözlenmiştir.

1998 de Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Dilek Şirvanlı Özen tarafından “Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyette Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü” adlı doktora çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada eşler arasındaki problemlerin çocuklar üzerindeki etkisi incelenmiş ve çalışma 421 çocuk üzerinde yapılmıştır. Yine bununla birlikte anne babası boşanmış kişilerin çocuklarının anne babası boşanmamış kişilere göre farklılıklarını içeren birkaç teze rastlanmıştır. Bu tezler Türkiye örneklemini üzerinden yapılmıştır.

2006 yılında Serpil Abalı tarafından Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü’nde “Boşanmak İçin Başvuran Kadınların Evlilikteki Cinsel Yaşamlarını Boşanma Nedeni Olarak Görme Durumları” adlı Yüksek Lisans çalışması yapılmıştır. Çalışmada anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Bu ve bunun gibi boşanmaya etki eden sosyal psikolojik ve ekonomik faktörlere yönelik bazı tezler tespit edilmiştir.

Göç konusunda çok sayıda teze rastlanmıştır. Özellikle iç göçler ve bu göçlerin doğurduğu sosyal, kültürel ve ekonomik değişim tezlerine konu olmuştur. Aynı zamanda dış göçler konusunda da birçok çalışma bulunmaktadır. 2007 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından basılan, “Almanya’da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Sorunları Araştırması” adlı çalışma yapılmıştır. Almanya’daki 9 ilde toplam 1525 kişi üzerinde 63 sorudan oluşan anket formuyla çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verileri gerekli yerlerde karşılaştırma yapma amacıyla kullanılmıştır. Çalışma, Almanya’daki Türklerin aile yapıları hakkında oldukça kapsamlı bilgileri içermektedir.

1994 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından “Yurt Dışına İşgücü Göçü ve Parçalanmış Aile” adlı çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada özellikle yurtdışı göçünün ilk yıllarında aile bireylerinin birinin yurtdışına çıkması ve diğerinin Türkiye’de kalması sonucu meydana gelen parçalanma ve bunun Türk aile yapısı üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Aylin Akpınar 2007 yılında “İsveç’te Yaşayan Türk Kadınlarının Sosyal İlişki Ağları, Evlilik ve Boşanma Durumları” adlı çalışmasını Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri adlı kitapta yayımlanmıştır. Bu çalışmada İsveç’te yaşayan iki kuşak Türk kadınlarının hayat hikâyelerinden yola çıkılarak göç sürecinin evlilik stratejilerine etkisi ve boşanma süreçleri incelenmiştir. Yine aynı kitapta Şebnem Koşar-Akçapar tarafından “Batı Avrupa’da Yaşayan Türk “İthal Gelinler” ve Entegrasyon Sorunları: Belçika Örneği” adlı çalışma yer almaktadır. Bu çalışmada evlilik yoluyla İsveç’e gelen kadınların entegrasyon sorunları incelenmiştir. Çalışmada görüşülen kadınların ifadelerine yer verilmiştir.

1996 yılında Çiğdem Arıkan tarafından “Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması” yapılmıştır. Çalışmada Türkiye’deki boşanmaya ilişkin tutum incelenmiştir.

Gaby STRASSBURGER tarafından 2004 yılında “Transnational Ties of the Second Generation: Marriages of Turks in Germany” adlı çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada Almanya’daki 2. Kuşak Türklerinin evlilik biçimleri incelenmiştir.

Araştırmalarda ortaya çıkmıştır ki Almanya'daki Türk göçmenlerinin boşanma nedenlerine ilişkin bir çalışma yapılmamıştır. Diğer lke vatandaşlarının boşanmaları konulu çalışmalar olmuş olsa da bu çalışmalar da oldukça sınırlıdır. Türk göçmenlerinin evlilik biçimlerine yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Bu nedenle çalışma, bu alandaki ilk çalışma niteliğindedir.

Araştırmanın Kavramsal ve Kuramsal erevesi

Bir araştırmada kuramsal temeller o araştırmanın hipotezlerinin geliştirilmesinde, gerçekliğin farklı boyutlarıyla anlaşılmasında ve araştırmanın bulgularının değerlendirilmesi aşamasında önemli rol oynamakta ve rehberlik etmektedir. Bu anlamda bu çalışmanın kuramsal temelleri, ekolojik perspektife ve simgesel etkileşimciliğe dayanmaktadır.

Ekolojik perspektif, ana hatlarıyla insan ve çevresi arasındaki ilişkilere dayanmaktadır. İnsan çevresiyle iletişim halindedir ve bu iletişimde karşılıklı olarak birbirlerini etkilerler. Bu perspektife göre aile, çevresel değerişimlere uyum sağlayan ve bu değerişimlere göre kendini yeniden yapılandıran bir küme olarak tanımlanmıştır. Ailevi roller ve çevresindeki ortamlar arasındaki ilişki ve ihtiyaçlar sonucu bu ilişkilerin yönlendirilmesi başlıca problem alanıdır (Canatan-Yıldırım, 2009:44-45). Bu alışmada Almanya'daki Türklerin içinde buldukları sosyal, kültürel ve ekonomik koşullar aile yapılarına etki etmektedir. Bu durum, Almanya'daki Türkleri çeşitli yapılanmalara ve örgütlenmelere itmiştir. Aynı şekilde zincirleme bir gerçeklik olarak bu olgu aile yapılarının kimi zaman korumacı ve savunmacı yaklaşımla değerişimine neden olmuş ve olmaktadır. Almanya'da daha genel anlamda gettolaşmaya giden süreç bunlardan sadece biridir.

Simgesel etkileşimcilik, insan ve dünya arasındaki anlamlı ilişkileri incelemektedir. İnsanların çevresine ve dünyaya bakış açısı yüklediği anlamlar çerçevesinde oluşur. Anlamlar ise karşılıklı ilişkiler neticesinde meydana gelir. Simgesel etkileşimin kuramcıları sosyal ilişkiler ve zelda aile ilişkileri noktasında çeşitli önermeler geliştirmişlerdir. Bu nermeler, karşılıklı ilişkiler ve roller çerçevesinde yapılandırılmıştır. Simgesel etkileşimciler, aktörler ve dünya arasındaki etkileşimini ve aktörlerin sosyal hayatı çevirme noktasındaki yeteneklerini incelerken öncelikle aktör ve dünya arasındaki ilişkiyi dinamik bir süreç olarak algılamaktadırlar (Ritzer,

1996:328). Bu bakımdan, aile arasındaki ilişkilerde roller ve bu rollerin algılanma biçimleri ne kadar açık olursa iletişimde o derece net olacaktır (Canatan-Yıldırım, 2009:53). Değerler, normlar, roller, statüler ve bunların karşılıklı etkileşimi insan davranışlarına etki etmektedir. Aynı zamanda insanlar, eşyaya kendileri için ifade ettiği anlama göre etkide bulunurlar. Eşyanın ve olayların anlamı, insanların diğer insanlarla etkileşimi sonucu meydana gelirler ve bu anlamlar aktörlerin yorumlayış biçimine göre şekillenmektedir (Wallace-Wolf, 2004: 140-148). Gerek ekolojik teorinin gerekse simgesel etkileşimciliğin zayıf yönleri bulunmaktadır. Ancak bu zayıf yönler araştırmamızı etkilememektedir. Çünkü simgesel etkileşimciliğin bireye vurgu yapması ve diğer unsurları dikkatten kaçırması noktasındaki eleştiri bu çalışmada ekolojik teoriyle birlikte değerlendirilerek kapatılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda çalışmada yapısal etkenler göz ardı edilmemiştir. Bunun yanı sıra, ekolojik teoriyle, birey, grup ve kurumlar birlikte değerlendirilmiş ve bireylerin davranışları hem içsel hemde dışsal etkenler ışığında analiz edilmiştir.

Araştırma, **sosyal ilişki ağları** bağlamında incelenmiştir. Bott sosyal ilişki ağlarına bakarak, aile bireylerinin yeni ortamdaki sosyal etkileşimlerinin anlaşılabilceğini savunmuştur. Sosyal antropolog Olson, bu yaklaşımı Türkiye’de yaptığı çalışmada Türk ailelerine uyarlamaya çalışmıştır. Ona göre farklı haneleri birbirine bağlayan akrabalık ilişkilerinin merkezinde kadın yetişkin bulunmaktadır. Genel olarak kadın merkezli toplumlarda cinsiyet ve mekân açısından ayrışma az görülür. Delaney’e göre Türk toplumlarında kadın odaklı sosyal ilişki ağlarına rağmen, kadın sosyal olarak görülmez. Kadınlar hem ailenin parçası hem de erkeğin kontrolü altındadır (Akpınar, 2007: 338-339).

Almanya’da yaşayan Türk göçmenlerinin sosyal ilişki ağları çerçevesinde evlilik biçimlerini incelendiğinde, kadın merkezli aile yapılarının hâkim olduğu görülmektedir. Hem karar alma yetkisi (evin büyük hanımı) hem de evlilik birliğinin kurulmasında (gelen kişi olarak kadın) kadın ön plana çıkmaktadır. Erkek egemen bir anlayışın gözlenmesine rağmen bu durumun arkasında kadın etkisi bulunmaktadır. Yapılan mülakatlardan da desteklenmektedir ki evin oğlu çoğu durumda son kararı annesinin isteği doğrultusunda vermektedir. Almanya’daki Türkiye kökenli göçmenlerin evlilik ve boşanma durumları analiz edilirken bu durum göz ardı edilmemelidir.

Özellikle Türkiye’den yapılan evliliklerin incelenmesi bağlamında **kültürel mesafe** kavramı kullanılmıştır. Kültürel mesafe, kişilerin kendi kültürleri ile göç ettikleri ülke arasındaki ilişkiyi anlatmak için kullanılmıştır. Kültürel mesafe kavramı daha çok, farklı ülkelerde bulunan insanlar arası mesafeyi anlatmak için kullanılmıştır. Ayrıca, birçok araştırmacı, istihdam alanında veya antropolojik çalışmalarda kişinin kendi ülkesi ve ev sahibi ülke arasındaki mesafeyi bu kavramla açıklamaya çalışmıştır. Bununla birlikte kültürel mesafe kavramı kullanılarak özellikle göçmen gruplar üzerinde, yabancı ülkelerdeki göçmenlerin o ülkenin var olan yapısıyla ne derece örtüştüğünü inceleyen çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda kültürel farkı tespit etmek amacıyla bazı ölçütler (kadın işsizliği, etnik gruplar arası evlilik, ilk evlilik yaşı, eğitim durumu, bulunulan ülkenin dilini kullanma durumu vs...) kullanılmıştır. Kimi kaynaklarda sosyal mesafe ve kültürel mesafe aynı anlamda kullanılmaktadır. Sosyal mesafenin gerçek kültürel farklılıklara dayandığı ifade edilmektedir (Rica-Ortega, 2009, Poole, 1927:102, Tihany-Griffith-Russell, 2005:271). Bu çalışmada kültürel mesafe kavramı, özellikle Türkiye’den yapılan evlilikleri analiz etmek için kullanılmıştır. Her ne kadar eşlerden her ikisi de Türkiye kökenli olsa da farklı ülkelerde yetişmekten kaynaklanan kültürel mesafenin etkisi evliliklerde açık bir şekilde kendini göstermektedir. Bu çalışmada özellikle ithal gelin-damat olgusu bu çerçeveden ele alınmıştır.

Bir toplum içerisinde toplumu oluşturan grup, kurum gibi sosyal yapıların unsurları arasındaki uyum, denge ve dayanışmanın varlığına **sosyal bütünleşme/sosyal içirme** (social integration) denmektedir. Sosyal bütünleşmede kişiler içinde buldukları toplumun davranış biçimlerini taşımaktadır. Bir diğer anlamda ise kişilerin sosyal hayatta yer almalarına engel olan durumların ortadan kaldırılarak, o toplum içerisinde hayat seviyelerini kabul edilebilir bir düzeye getirerek toplumla bütünleşmeyi ifade eder (Seyyar, 2007:848).

Bu durumun tam tersi durumu ise **sosyal dışlanma** olarak tanımlayabilmekteyiz. Göçmenlerin, gittikleri ülkelerdeki durumlarını ifade etmede bu tanımlamalar oldukça sık kullanılmaktadır. Bu çalışmada da yeri geldikçe olaylara bu kavramlarla bakılacaktır.

BÖLÜM 1: ALMANYA'YA İŞÇİ GÖÇÜNÜN TARİHİ ARKA PLANI VE GELİŞİMİ

Evsizlik dünyanın kaderi olmaya doğru gidiyor (Martin Heidegger).

1.1. Göç ve Göç Kuramları

1.1.1. Göç Tanımları

Sosyo-kültürel değişimin oluşumunda etkili olan faktörler sayılamayacak kadar çoktur. Bunlardan bazılarını, Nüfus hareketleri (nüfusa etki eden tüm faktörler, iç ve dış göçler), coğrafi, biyolojik ve sosyal afetler, ekonomik gelişme ve değişimler, şehirleşme, icatlar, yeni ideolojilerin ortaya çıkması, siyasi gelişmeler, haberleşme araçlarının gelişimi ve yaygınlaşması, iç ve dış turizm, bilimsel kongreler ve çeşitli bilgi aktarma yolları ve sosyal planlamalar olarak gösterebiliriz. Göç, sosyo-kültürel değişimin yaşanmasında etkili bir role sahiptir.

Göçle ilgili tanımlar oldukça çeşitlidir. En genel ve kapsamlı olarak göçü şu şekilde tanımlayabiliriz; Göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere tamamen veya geçici bir süre için, bir yerden başka bir yere yerleşmektir. Göç, coğrafi yer değiştirme olayıdır. Göç, toplumu sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve genel olarak her alanda etkileyici bir olgudur. Göç toplumdaki nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında değişmeye sebep olur (Akkayan, 1979:21). Göç aynı zamanda, kişilerin kullanabilecekleri imkânların sayısını arttırır. Göçün temelinde yer değiştirme olayı bulunmaktadır, aynı zamanda göç, kişiye mesleki ve sosyal hareketlilik imkânı sunar. Göç, kişi veya grupların kalıcı veya belli bir süreyi kapsayan mekân değişikliğidir. Buradan yola çıktığımızda göç, tek tek kişisel anlamda olabileceği gibi gruplar düzeyinde de olabilir. Kalıcılık ise göçün en azından belli bir süreyi kapsayıcı olmasıdır. Göçün süresinin bilinmesi aynı zamanda niteliğinin ve etkilerinin bilinmesi açısından önemlidir. Göçün süresi, mesafesi ve göç eden kimselerin sayısı ne olursa olsun göç, coğrafi, sosyal, siyasi ve ekonomik bir olgudur (Gezgin, 1994:15).

Piyasa ekonomisinin yürürlükte olduğu bir toplumda göç dört farklı şekilde açıklanmaktadır;

Birinci analize göre göç, sosyal sistemin bozulan dengesini tekrar düzene koyabilecek bir mekanizma olarak görülür. Bu yaklaşım, dengenin niçin bozulduğu sorusu üzerinde durmazken, dengesizliklerin sistemde ne derece göçü doğurduğunu inceler. Bu görüşe göre temel dengesizlik göstergeleri, göç alan ve veren bölgeler arasındaki ücret farklılıkları ile işsizlik oranındaki farklılıklardır. İkinci analize göre, göç zaman içerisinde toplumun değişimi sürecinde ortaya çıkan tek yönlü bir uyum hareketidir. Bu göç türünün en belirgin örneği, sanayileşmeye paralel olarak kırsal alandan kentlere yapılan göçlerdir. Üçüncü analize göre, göç olgusu tüm yer değiştirmeler olarak değerlendirilmekte ve burada net göç etkisi bulunmamaktadır. Bu tür göçler ancak nüfus gibi toplumsal parametrelerin bir fonksiyonu olarak açıklanabilir. Dördüncü analiz ise siyasal süreçler sonucunda uygulanan göç politikalarının ortaya çıkardığı göçler üzerinde durur. Bu tip göçler, toplumdaki baskı gruplarının, kararları etkileme gücü ile açıklanır (Tekeli, 2008: 25-27).

Göç toplumsal yapıda ciddi değişimler yaratmıştır. Göçle birlikte insanlar buldukları bölgenin sosyo-kültürel yapısından etkilenirken aynı zamanda o sosyal yapıyı etkilemektedir. Sosyal değişim, sosyal yapıdaki ve normlardaki temel dönüşümleri içermektedir. Sosyal değişimin üç temel türü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, planlama faaliyetleridir. Planlama faaliyetleri, toplumu yönetenlerin kendi istekleri doğrultusunda meydana getirdiği değişimlerdir. İkincisi, kendiliğinden oluşan sosyal değişimler ve son olarak da sosyal hareketlerdir. Sosyal hareketler, sosyal değişimin hem nedeni hem de sonucudur (Durugönül, 1996:95).

Göç dediğimizde genel anlamda insanların bir yerden bir yere coğrafi anlamda yer değiştirmesini düşünürüz. İçinde bulunduğumuz çağa kadar, göçün önemli bir nedeni dünya kaynaklarına sahip olma ve sömürme hırısıdır. Avcılık ve toplayıcılık döneminde göçebe yaşam tarzı ilk sosyal örgütlenme olarak adlandırılabilir. İklim değişiklikleri, kuraklık, doğal afetler ve açlık gibi nedenler tarihsel örneklerdir. Bu anlamda bir yerden başka bir yere göç aynı zamanda kültürel farklılığı da doğurmaktadır. Çünkü coğrafi yapı ve iklim sosyal yaşamı etkilemekte ve değiştirmektedir. Türkler için göç yabancı bir kavram değildir, aksine tarihin hiçbir döneminde göç olgusundan uzak yaşamamışlardır. Orta Asya'dan başlayan göçler Osmanlı İmparatorluğunu genişlemesiyle devam etmiş ve en son 1960'larda başlayan yeni dönemde Türkler işçi

görünümünde göçü sürdürmüşlerdir. Yurtdışının ekonomik cazibesi Türkiye'deki nitelikli öğretmenleri bile etkilemiştir.

1.1.2. Göç Çeşitleri

Genel olarak göç çeşitlerini incelediğimizde iki farklı göç yapısı göze çarpmaktadır: İç göçler ve dış göçler.

1.1.2.1. İç Göçler

İç göç; aynı ülke sınırları içerisinde yapılan yer değiştirme hareketidir. Ülkemizde iç göç sürecini gösteren açıklayıcı en temel göstergelerden birisi 1950'lerle birlikte hızlanan toplumsal ve ekonomik dönüşüm süreci içerisinde kentsel ve kırsal alanda yaşayan nüfusun farklılaşmasıdır. Nüfusun kentlerde yaşayan oranı 1950'lerde yüzde 19 iken bu oran 1970'lerde yüzde 36'ya, 1990'da yüzde 56'ya yükselmiştir. Kentsel nüfusun artmasında iç göçün etkisi yüzde 50'lere kadar ulaşmıştır. İç göç, 1950'li yıllarda başlaması ve hız kazanması kırsal alandaki dönüşümün ivme kazanması kırsal alanın iticiliği ile açıklanırken, 60, 70 ve 80'li yıllarda daha çok kentsel alandaki dönüşümlerin belirleyiciliği bir anlamda çekiciliği ile açıklanmıştır. 60 ve 80 arası dönem, kentsel alanların kendi yapılarının ve bu yapılardaki dönüşümlerin iç göç sorunsal alanlarına damgasını vurduğu dönemdir. Bir yandan kırsal alandan gelen işgücünü istihdam edecek sanayi aynı hızla gelişmemiş, diğer yandan ise kentler gelen nüfusu barındıracak konut oluşumunu sağlayamamıştır. Bunun sonucunda gecekondualarda yaşayan, ikincil ekonomik sektörlerde geçimini sağlayan bir göçmen kitlesi ağırlıklı hale gelmeye başlamıştır (İçduygu-Ünalın, 1998:44). İç göçler ülkemizde çoğunlukla köyden kente doğru hareketlilik göstermiştir. Sanayileşme ve ulaşımına paralel olarak hızlı nüfus artışı, köylerde iş imkânlarının özellikle tarımda makineleşmeyle birlikte sınırlı olması, kan davaları, terör, alt yapı yetersizliği, şehirlerin imkânlarının hem eğitim alanında hem de iş alanında daha fazla olması, tarım alanlarının miras yoluyla küçük parçalara ayrılması ve köylerde sağlık hizmetlerinin yetersizliği gibi belli başlı iç göç nedenlerini sıralamak mümkündür. Türkiye'de iç göç hareketlerine 1960'lı yıllarla birlikte dışgöçün eklenmesinin iç göçe yeni dinamikler getirdiği de bir gerçektir.

İç göçler hakkında yapılacak çalışmalarda kullanılacak bilgi kaynakları şu şekilde sıralanabilir (Akkayan, 1979:26),

- a) Daimi nüfus kayıt sistemi ve adres değişikliğinin tespitini yapan kayıtlar.
- b) Nüfus sayımlarının doğum yeri ve sürekli ikamet yeri ile ilgili bölümler.
- c) Bu konuda alınacak bilgilerin bizzat sahadan toplanması ile elde edilecek bilgiler.

1.1.2.2. Dış Göç

Ülke sınırlarını aşan, bir ülkeden diğer bir ülkeye yapılan göçlere dış göç denir. Dış göçün belli başlı nedenleri bulunmaktadır. Bunların arasında en yaygın olanı ekonomik nedenlerdir. Dış göçe neden olan diğer faktörleri, afetler, savaşlar, etnik nedenler ve uluslar arası anlaşmalarla yapılan nüfus değişimleri olarak belirtebiliriz.

Yapısal birçok benzerliklerinin yanı sıra iç göç ve dış göç şekli arasında belirtilmesi gereken farklılıklar da vardır. Göç veren ve göç alan birimler arasında fiziksel olduğu kadar, ekonomik ve kültürel uzaklık, göç edenlerin uyum sorunlarının farklı boyutları iç göçü ve dış göçü ayıran önemli faktörlerdendir. Dış göçlere baktığımızda dünya üzerinde göçmen nüfusu 1965-2000 yılları arasında yaklaşık iki katına çıkmıştır. 1965'te 75 milyon olan göçmen nüfus, 2000'de 120 milyona ulaşmıştır. Çok büyük oranlarda göç olgusu dönem dönem yaşanmakla birlikte (Avrupalıların yenedünyaya yönelik göçü gibi) kitlesel göçün dışında bireysel göçler sürekli süregelmiştir. Bu anlamda dış göçler özellikle ekonomik açıdan hem göç alan hem de göç veren ülkeler açısından son derece önemlidir (Nielsen-Ostergaart, 2003:9).

Göç, toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin bir sonucudur. Dolayısıyla göç, bir sonuçtur fakat aynı zamanda toplumsal ve ekonomik dönüşümlere katkıda bulunur. Göç hareketlerinin kökenleri ve göç hareketlerinin zaman içerisinde sürekliliğinin belirleyicileri göçün nedenlerini, göçmenlerin işgücü konumları ve göçmenlerin gittikleri bölgelerde karşılaştıkları uyum sorunları göçün sonuçları üzerinde yoğunlaşılan noktalardan birkaçıdır (İçduygu-Ünalın, 1998:40).

1.1.2.3. Diğer Göç Çeşitleri

İç göç ve dış göç ayrımının dışında göçler, göç eden kişinin rızası olup olmamasına göre gönüllü göç ve zorunlu göçler olarak, göçün yoğunluğuna göre bireysel ve kitlesel

göçler olarak, göç eden kişilerin yerleşme sürelerine göre ise geçici ve kalıcı göçler olarak ta sınıflandırılmaktadır.

Yalçın'ın Petersen'dan naklettiğine göre göçün dört değişik biçimi bulunmaktadır (Yalçın, 2004: 14–17).

- 1- İlkel Göç; buradaki ilkelik, bireyin doğal olaylar neticesindeki çaresizliğini vurgulamaktadır. Bu göçler ekolojik itici faktörler nedeniyle oluşmaktadır. Bu göçler daha çok endüstrileşme öncesi yaşanmaktaydı ve göç edilen mekân ayrıldığı mekâna benzemektedir. Tarımla uğraşan kişi yine bu işi yapabileceği coğrafi alana göç etmekteydi.
- 2- Zorlama İle Yapılan Göçler; ilkel göç tipinde göçe etki eden itici faktör doğal yapı iken burada daha çok sosyal yapıdır. Zorlama ile yapılan göçlerde birey ya çok az kontrol sahibidir ya da hiç kontrol sahibi değildir. Nazi Almanya'sının Yahudilere uyguladığı politika bu göç türüne örnek gösterilebilir. Tehcir kavramıyla da ifade edilen zorla yerinden etme uygulamalarının en şiddetli biçimi sürgün olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç kavramıyla tanımlanamayacak bu tür yer değiştirmelere örnek olarak Çerkeslerin Ruslar tarafından Kafkasya'dan Anadolu'ya sürülmesi gösterilebilir (Güngör, 2007:130).
- 3- Serbest Göç; bu göç türünde göç eden kişi göç etme kararını kendisi vermektedir. Daha çok bireysel arayışlardan kaynaklanan göçlerdir. Fakat ilerleyen dönemlerde kitlesel göçlere de yol açabilmektedir.
- 4- Kitlesel Göç; serbest göçlerin sonucudur. Az sayıda kişinin serbest göçle başka bir yere göç ederek ülkeleriyle bağ kurmaları sonucu göç edenlerin sayısı hızla artarak kitlesel göçler meydana gelir. Köyden kente göçte ve Türkiye'den Avrupa ülkelerine göçün kısa sürede kitlesel göçe dönüştüğünü görmekteyiz.

1.1.3. Göç Nedenleri

Göç, toplumsal bir olgu olması dolayısıyla, sebepleri noktasında kesin hatlar çizememekteyiz. Diğer toplumsal olaylar gibi birbiri içine geçmiş çok çeşitli nedenleri içinde barındırır. Bugün dünyada 175 milyondan fazla insan, doğduğu ülkenin dışında yaşamaktadır (Pfeiffer-Taylor, 2008). Her ne kadar karmaşık bir toplumsal olgudan

bahsedilmekte ise de göçe etki eden belli başlı nedenleri sıralayabiliriz. Göç nedenleri göçün tahlilini yapmak açısından oldukça önemlidir. Bunlardan ilki **savaşlardır**. Tarih boyunca sıkça rastladığımız bu göç türünde savaşta yenilen tarafın zorunlu mekân değişikliği anlamına gelir. Bir diğer göç nedeni **dini** sebeplerdir ki Ortaçağ döneminde çoğu fetih hareketleri bu amaçlı mekân değişiklikleridir. Bir diğer göç nedeni **ekonomik** sebeplerdir. Bizim de çalışmamızda geniş olarak ele alacağımız bu göç türünün en tipik örneği işçi göçüdür. Ekonomik sebeplere bağlı topluluk halindeki göçler daha çok yurtdışı göçleridir. Bir diğer göç sebebi ise **kültürel ve siyasal** nedenlerdir. Eğitim amaçlı göçler, beyin göçü bu göç grubuna girmektedir. Daha çok süreli göçlerdir. Diğer bir göç nedeni ise **ailevi** sebeplerdir. Aile bütünleşmesi ile yapılan göç bu grupta değerlendirilebilir (Gezgin, 1994:18-19). Bunun yanı sıra, bazı tabii olaylar (deprem, sel gibi) göçün gerçekleşmesinde itici faktörler olarak rol oynamıştır.

1.1.4. Uluslar arası Göç Kuramları

Göç kuramlarını incelemeden önce İçduygu ve Toktaştan faydalandığımız göç kavramlarına kısaca değinmek gerekmektedir (İçduygu, Toktaş, 2005:15-19).

Vatandaşlık: Uluslar arası göçte en az iki ülkeden bahsetmekteyiz ve bu iki ülkede aynı kişiye farklı haklar verilmektedir. Vatandaşlık basit anlamda kişinin haklarını belirleyen en temel çerçevedir. Uluslar arası hukuk kurallarının gereği olarak, sınır kapılarında vatandaşlar ve yabancılar arasında ayırım yapılmaktadır. Ülkeye giriş yapan yabancılar daha fazla kontrol yapılmaktadır. Ülkeden çıkışta ise daha sınırlı kontrol olmaktadır. Vatandaşlığın kesin tespiti, nüfus kayıtları aracılığıyla yapılmaktadır. Uluslar arası göç ile ilgili veri toplamada vatandaşlık en temel ölçüttür.

Almanya etnik bir vatandaşlık anlayışına sahiptir ve vatandaşlık 1871'deki vatandaşlık kanunundan bu yana kan hakkın dayanır. Yabancılar toplumun ferdidir fakat devletten dışlanmıştı. Bu anlamda göçmen gönüllü olarak asimile olmak istese dahi vatandaşlık hakkı alamamaktaydı. Bu durum aynı zamanda "Almanya göç ülkesi değildir" anlayışının arka planını yansıtmaktadır. Kılıçarslan'a göre yabancılar politikasının üç hedefi bulunmaktadır,

- F.Almanya'da meşru şartlar altında yaşayan yabancıları intibak ettirmek,

- A.B. dışındaki ülkelerden gelecek yabancıları sınırlamak, durdurmak
- Geri dönüşü teşvik etmek, zorlamak (Kılıçarslan, 1992:20).

15 Eylül 1977'de çıkan vatandaşlık kazanma hakkını belirleyen yasaya göre, etnik olarak Alman olmayan fakat Alman vatandaşı olmak isteyen kişiler, Almanya'da düzenli olarak on yıl yaşamış olmak, hiçbir ceza almamış olmak, Almanca bilgisine sahip olmak ve ekonomik açıdan kendini idame ediyor olmak gibi şartları sağlıyor olmalıdır. Türk göçmenler için diğer önemli bir husus ise Alman vatandaşı olan bir kişinin diğer vatandaşlık bağlarını bırakması gerektiği hususudur (Yönten, 2002:140; Okyayuz, 1999:80). Almanya doğumlu çocuklar da Alman vatandaşlığı elde edebiliyordu. Bu çocuklar yetişkin olana kadar çifte vatandaşlık statüsünde idi. 23 yaşına geldiklerinde vatandaşı oldukları ülkelere birini seçmek zorunda idiler. 1999 Vatandaşlık Yasası çifte vatandaşlığa izin vermemesine rağmen istisnai durumlar vardı ve bu nedenle birçok kişi o dönemde çifte vatandaşlık statüsünde yaşamaktaydı (Castles-Miller, 2008:309).

İkamet: genel olarak devletler, ülkelere gelen göçmenlerin oturma amacını taşıyan kişiler olduğunu, ülkelerinden giden göçmenlerin ise ikametlerini terk edeceği yaklaşımıyla konuyu ele almaktadır. İkamet kavramı belirsizlikler içeren bir kavramdır. Sürekli yolculuk yapan kimse için farklı anlam taşıyabilmektedir. Aynı zamanda hukuki ve fiili açıdan da farklı anlamlar taşır. İkamet kavramı ülkeden ülkeye de farklılık göstermektedir. Bir ülkede kalmak ve bir ülkede ikamet etmek çok farklı anlamlar taşıdığından, bu kavram vatandaşlık kavramı kadar istatistiklerde fayda sağlamamaktadır.

Kalış Süresi: Zaman kavramı da göçmenin ikametinde ne kadar süre geçirdiğini temel alan ve göçmenin statüsünü belirlemede kullanılan kavramlardandır. Yine göçmen statüsünü belirlemede kullanılan bu kavram her ülkeye göre farklılık göstermektedir.

Kalış amacı: Bu kavram özellikle ekonomik faaliyetler açısından önemlidir. Fakat sadece yurtdışında çalışmak göçmenlerin tek amacı değildir. Bunun yanı sıra eğitim, staj, aile birleşimi, sığınma ve can güvenliği gibi nedenler bulunmaktadır. Kalış amacını yorumlamanın iki yolu vardır. Birincisi, uluslar arası göçmenlerin niyetleri, ikincisi ise

ülkelerin kabul sebepleridir. İlk ölçüt göçmenlerin kendi değerlendirmeleri, ikinci ölçüt ise göç alan ülkenin değerlendirmesidir. Bu iki ölçüt her zaman birbirini tutmayabilir.

Doğum yeri: Bu kavram uluslar arası göçmenleri belirlemede kullanılan en önemli kavramlardan birisidir. Bu kavram hem iç göçü hem de dış göçü tespit edebilmektedir.

Göç, çok yönlü bir olgu olduğu için tanımlaması ve ölçülmesi zordur. Göçün değişik boyutlarını daha iyi anlaşılmasına yardımcı olan teoriler bulunmaktadır. Bugün genel bir göç teorisinden söz edememekteyiz. Göç teorileri oluşturulurken, aynı zamanda çeşitli politik ve sosyal sorunların yanıtı aranmaktadır. Göç teorileri; göçü ortaya çıkartan nedenlere, kişinin göç kararını nasıl aldığına, göç eden kişilerin göç etmeyen kişilere göre farklılıklarına göre oluşturulmaktadır (Tekeli, 2008:23). Bu çalışmada belli başlı göç teorileri belli kaynaklar ışığında incelenmiştir. Uluslar arası göç kuramlarını şu başlıklar altında toplayabiliriz (Abadan-Unat, 2006: 22-33; Toksöz, 2006: 16-21; Castles-Miller, 2008: 31-42).

1.1.4.1. Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı

Uluslar arası göç kuramlarının en eski olanı, ekonomik gelişme ile ilgili olanıdır. Buna göre uluslar arası ve iç göçlerin nedeni, emek konusunda arz talep alanında ortaya çıkan coğrafi farklılıkta yatmaktadır. Ülkeler arasındaki ücret farklılığından ileri gelen açıklıktan dolayı düşük ücretli işçiler, yüksek ücretli ülkelere göç etmektedir. Bireyin göç etme kararı, doğduğu yerde kalma ve göç etmesinin görece maliyetinin rasyonel karşılaştırması esasına dayanır. Burada insanlar göçe yatırım yaparlar. Bu kuramın merkezi kavramı insan sermayesidir. Göçte insan sermayesini arttırır ve bu kazanç kişiye çeşitli kazanımlar sunar. Bu kuram şu varsayımları içermektedir;

- İşçilerin uluslar arası göç hareketleri, ülkeler arasındaki ücret farklılığından ileri gelmektedir
- Bu farklılığın giderilmesi aynı zamanda işçi hareketlerini ve göç hareketlerini sona erdirecektir
- Vasıflı işçilerin göç etmesiyle vasıfsız işçilerin göç etmesi farklılık arzeder.
- Hükümetler işgücü gönderen ve kabul eden ülkelerin işgücü piyasasını denetlemelidir.

Bu teori, günümüz göç hareketlerini tanımlama ve gelecekteki göç hareketlerini öngörme noktasında zayıf bulunduğu için eleştirilmiştir.

1.1.4.2. Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı

Sjaastad, Borjas ve Todaro'nun (Abadan–Unat, 2006:22) geliştirdikleri bu modele göre, kişiler rasyonel düşünce sistemini kullanarak maliyet/kar hesabını yaparak daha yüksek kazanç elde etmeleri durumunda göç etme kararını vermektedirler. Bu, insan sermayesine yapılan bir yatırım olarak da kabul edilmelidir. Bireyler daha yüksek kazanç sağlayacakları yerlere göç etmeden önce yatırım yapmak ve bazı sıkıntılara katlanmak durumunda kalabilirler. Ülkeler arasındaki göç akımları bireysel maliyet/kar hesabına dayalı hesapların bir sonucudur. İşgücü piyasalarındaki dengesizlik göç hareketlerini doğurmaktadır.

1.1.4.3. Yeni Ekonomi Kuramı

Yeni ekonomi kuramına göre göç etme kararı, tek tek bireyler tarafından değil, ailenin tümü ve hatta bazen toplum tarafından alınan bir karardır. Bu şekilde alınan kararlar gelirin artmasına sebep olmakla birlikte riskleri de en aza indirmektedir. Önemli olan gelirin kaynağıdır. Hane halkı gelirini arttırmasa bile yeni gelir kaynakları oluşturabilmektedir. Bu sebeple haneler yurtdışına göçmen yollarken, sadece geliri arttırma değil başka hanelere kıyasla görece yoksulluklarını da düzeltme dileğindedirler.

Uluslar arası göç hareketleri, ülkeler arasındaki gelir farklılıkları ortadan kaldırıldıktan sonra bitmez. Göç eden ülkenin farklı piyasalarının eksik veya dengesiz olması durumunda da devam eder.

1.1.4.4. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

Bu kuram uluslar arası göç hareketlerinin sanayi toplumlarının işgücü talebinden ileri geldiğini savunmaktadır. M. Piore'ye (Abadan–Unat, 2006:27) göre uluslar arası göç gelişmiş ülkelerin sürekli işgücü talebinden ileri gelmektedir. Bu modele göre işgücü piyasası iki sektörden oluşmaktadır. Bu sektörler; ağırlıklı olarak göçmenlerin ve ağırlıklı olarak yerli işçilerin çalıştıkları sektörlerdir.

Bu kurama göre göçmen kabul eden ülkelerdeki düşük ücretler, işçi sayısının azalması ile düzelmez. Ücretlerin düşük olmasının nedeni, kuramsal ve toplumsal mekanizmalardır.

1.1.4.5. Dünya Sistemleri Kuramı

Bu kurama göre merkezdeki kapitalist ağlar kapitalist olmayan toplumların çevre dokularına sızmaya başlayınca, nüfus göç etmeye başlar. Bu süreç aynı zamanda sömürgecilik olgusu ile ilişkilidir. Uluslar arası göç kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerin doğal bir sonucudur. Uluslar arası işgücü akımı, uluslar arası mallarla sermayenin akımını ters yönde izlemektedir. Kapitalist yatırım, çevre ülkelerde köklerinden kopmuş, göçe hazır bir nüfus ortaya çıkarmaktadır ve bunun sonucunda ulus ötesi hareketler doğmaktadır.

1.1.4.6. Göç Ağları Teorisi

Bu kuram göçün nedenleriyle değil, göçün sürekliliği ve kendini yeniden üretmesiyle ilgilenmektedir. Abadan-Unat'ın Massey'den aktardığına göre (Abadan–Unat, 2006:34), Massey bu kavramı göçmenlerin geride kalan aileleri, hemşerileri, akrabaları ile ilişkilerini tanımlamak için kullanmıştır. Bu bağlar iş bulma, bilgi alışverişi, mali yardım gibi konuları içermektedir. Bu ilişkiler sayesinde hem göçün içerdiği risk oranı da azalmaktadır, hem de yeni göç edecek olan bireye, göç edeceği yerde kalacak yer, iş bulma konularında destek sağlanmaktadır.

Bunun yanı sıra bazı enformel ağlar göçmenin seyahat ederek kalacak yer ve iş bulma sürecinde finanse etmektedir. Bazen göçmen kaçakçılığı yapan suç şebekeleri de işin içine girmekte ve göç endüstrisini oluşturmaktadır.

1.1.4.7. Kurumsal Kuram

Uluslar arası göçün başlaması ve bu ülkelere göç etmek isteyen kişilerin sayısının artmasıyla birlikte bazı yasal sorumlulukların kapsamı da o derece artmıştır. Bu ihtiyaç özel kurumlar ve gönüllü kurumlar tarafından karşılanmaktadır. Bu durum aynı zamanda yüksek kar elde etmek isteyen yeni kurumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu aynı zamanda göç endüstrisinin bir çeşidini oluşturmaktadır. Bu karaborsa kurumlar, yüksek ücretler karşılığında sahte evraklar düzenleyerek göçmenlerin gitmek

istedikleri ülkelere giriş yapmalarını sağlamışlardır. Göçmen adaylarının yasadışı yollardan gitmek istedikleri ülkeye girişini sağlayan bu kurumlar aynı zamanda devletlerin göçü kontrol etmelerini de engellemişlerdir (Abadan-Unat, 2007:36).

1.1.5. Entegrasyon Modelleri

Entegrasyon: Etnik grupların birbirini tamamen eritmeyi hedeflemeden, birbirlerini etkileme durumudur. Temelde uzlaşma sağlar. Azınlık grupların farklılıkları hâkim kültürü olumsuz etkilemediği sürece saygı görür. Erkal'a göre yurtdışındaki Türk işçisinin görevi fonksiyonel entegrasyona girmektedir. İşçinin üretim mekanizması içerisinde belli bir fonksiyonu vardır ve o fonksiyonu yerine getirir. Bu sosyal ve kültürel entegrasyondan ayrıdır (Gezgin, 1994: 64).

Kitle iletişim araçları, tüketiciler üzerinde genel etkiler bırakmaktadır. Bu olgu uç noktada dinsel fundamentalizm veya radikal Türk milliyetçiliğinin yaygınlaşmasının teşvikidir. Daha esnek bir şekilde değerlendirildiğinde, Türk iletişim araçlarının kullanımı, kullanıcılarını Türkiye'ye daha sıkı bağladığı ve Almanya'ya yabancılaştırdığı söylenebilmektedir. Bu toplumsal anomi düzeyinde olmayacaksa bile daha zor entegrasyona neden olabilmektedir (Faist, 2003:105). Bu çerçevede göçmen ve göç edilen ülke arasındaki ilişki entegrasyon, asimilasyon ve çokkültürlülük olarak tanımlanabilmektedir.

Asimilasyon: Herhangi bir topluma sonradan katılanların, o toplum yapısında ekonomik, toplumsal ve kültürel düzeyde benzeşme süreci olarak kabul edilir ve uzun süreli bir süreçtir. Hem Almanlar hem de Türkler tarafından uygun görülmemiştir, zaten uygulanması mümkün değildir. Vatandaşlık kavramı da asimilasyonun uygulanmasını önlemiştir. Zaten Almanya Türkleri misafir işçi olarak uzun yıllar kabul ettiğinden ve halen daha gideceklerini umut ettiklerinden dolayı bu politika uygulanmamıştır. Türkler gettolar oluşturmuş ve Alman toplumundan uzak kalmıştır.

Gordon Park, asimilasyon süreci ile ilgili somut veriler ortaya koyarken bu grubun çoğunluğu oluşturan topluma uyum sağlarken yedi aşama yaşadığını belirtmiştir.

- Kültürel asimilasyon: Göç eden grubun kültürel değerleri hâkim kültür karşısında değişmektedir.

- Yapısal asimilasyon: Bu aşamada hâkim toplumun yapısına geçiş gerçekleşmektedir.
- Evlilik yoluyla asimilasyon: Farklı grup üyeleri arasında evlilik yoluyla asimilasyon gerçekleşmektedir.
- Özdeşleşme yoluyla asimilasyon: Göçmenlerin hâkim grupla kendini özdeşleştirmesi yoluyla asimilasyon sağlanır.
- Düşüncelerin kabul edilmesi aracılığıyla asimilasyon: Hâkim, yerleşik değerler benimsenir.
- Davranışın yok edilmesi yoluyla asimilasyon: Göç eden kişiler, yerleşik grubun davranışlarını benimser.
- Toplumsal asimilasyon: Göçmen hâkim toplum tarafından asimile edilir (Alver, 2003:187).

Çok Kültürlülük: Tezcan'a göre çokkültürlülük, farklı kültürlerin bir arada yaşaması olarak görülmelidir. Çokkültürlülük politikasına göre bir kültür, diğer kültürel değerlerle yargılanamaz. Bütün kültürler eşittir (Tezcan, 2000: 14-16). Bir başka deyişle çokkültürlülük, bir toplumda farklı kültürel anlayışların ve kültürel çeşitliliğin onaylanarak resmi politikalarda destek görmesidir (Seyyar, 2007:205).

Çok kültürlülüğü tanımlayabilmek için ilk olarak kültürün içeriğine değinmek gerekir. Kültür, insanoğlunun sahip olduğu düşünme biçimine bağlı olarak geliştirdiği pratikleri içerir. Bireyin yaşam tarzı ve ürettiği her şeydir. Bu noktada her toplumun ürettiği değer farklılık arz eder. Her toplumun sahip olduğu değerlerin bir diğeriyle kıyaslanmadan kabul edilmesi çokkültürlülüğün en önemli felsefi dayanağıdır. Çok kültürlülük, farklı etnik ve dini grupların birlikte yaşamasını ifade eder. Çokkültürlülük ulusal birlik üstüdür. Çünkü farklılıklar birlik haline getirilip homojenleştirilmez ve çeşitliliğe vurgu yapılır. Çokkültürlülüğü koruyan asıl dinamik sivil toplumdur. Sivil toplumu besleyen de yine çokkültürlülüktür (Bağlı-Özensel, 2005: 41). Rex'e göre kültürel ayrılık ve eşit haklar bir arada uygulandığı zaman çokkültürlü demokratik toplum projesi yerini bulur. Bir insanın taşıdığı kültür bir başkası tarafından ileri veya geri, iyi veya kötü olarak değerlendirilemez. Çokkültürlü toplumun bir diğer ilkesi ise bireyin yeteneklerini ırkçı

baskılara uğramadan istediği şekilde kullanabilmesidir (Taş, 1999:130). Göçle birlikte farklılıklar artmış ve bunun neticesinde farklı grupların birbirini eritme politikaları da hız kazanmıştır. Özellikle 1960'lı yıllara kadar zorla asimilasyon politikası uygulanmaktayken daha sonraki yıllarda çokkültürcü hareket asimilasyon teorilerini zayıflatmıştır. Bu anlayışa göre bastırılmış kültürel değerler işte verimliliği de düşürmektedir (Yalçın, 2004:2-5).

Çok kültürlülük politikalarını diğer politikalardan ayırmak ve tam anlamıyla kavrayabilmek için Berry'nin etnik/kültürel ilişkiler üzerinde şekillenen açıklama modeline değinmek gerekmektedir. Berry'ye göre çokkültürlülük politikalarının niteliğini ve diğer politikalar arasındaki yerini anlayabilmek için aşağıdaki iki soruya verilen cevapları dikkate almak gerekmektedir (Vatandaş, 2002: 18).

1. Ülkedeki etnik/kültürel farklılıklar korunmalı ve geliştirilmeli midir?
2. Ülkedeki farklı etnik/kültürel toplumlar arasındaki ilişkiler korunmalı ve geliştirilmeli midir?

Bu sorulara dört farklı cevap verilebilir.

1. Etnik/kültürel farklılıklar korunmalı ve geliştirilmeli fakat etnik/kültürel topluluklar arasındaki ilişkiler korunmamalı ve geliştirilmemeli deniliyorsa, yani birinci soruya evet ve ikinci soruya hayır deniliyorsa bu politika *ayrışma* (segregation) olmaktadır.
2. Ne etnik/kültürel farklılıklar korunmalı ve geliştirilmeli, nede etnik/kültürel topluluklar arasındaki ilişkiler korunmalı ve geliştirilmeli deniliyorsa, yani her iki soruya da hayır yanıtı verilmişse bu tanımlanan toplumsal politika *etnik kıyım* (ethnocide)dır.
3. Etnik/kültürel farklılıkların korunması ve geliştirilmesi onaylanmıyor fakat etnik/kültürel topluluklar arasındaki olumlu ilişkiler onaylanıyorsa yani ilk soruya hayır ve ikinci soruya evet yanıtı verilmişse, tanımlanan politika *benzeştirme* (assimilation)dir.
4. Hem etnik/kültürel farklılığın korunması ve geliştirilmesi onaylanıyor, hem de etnik/kültürel gruplar arasındaki olumlu ilişkilerin korunması ve geliştirilmesi

onaylanıyorsa, yani her iki soruya da evet yanıtı verilmişse tanımlanan toplumsal politika *çokkültürlülük* (multiculturalism)dür.

Çokkültürlülük, kişinin kendi bireysel kimliğine olan güvene dayanır. Bu güven neticesinde bireylerin birbirlerini anlamalarının zemini oluşur. Çokkültürlülüğün kabul edilmesi, farklılıkların etkili olarak fayda sağlayacağı inancına dayanır. Çokkültürlülük politikaları, farklılık temelinde büyüyen birlik idealine dayanır. Etnik/kültürel farklılıkları reddetme veya göremezden gelme gibi refleksleri kullanmaz. Çokkültürlülük, toplumsal gerçekliği tanımlayan bir olgu olmasının aksine, kültürel çoğulculuk ilkesi ile birlikte özgürlük ve hoşgörü ilkeleri üzerine temellenen bir düşünce modelidir (Vatandaş, 2002: 19). Misafir işçi programlarının ilk yıllarında işçilerin sosyal ihtiyaçlarına yönelik yaptırımlar uygulanmıştır. Almanya’da ayrımcılık karşıtı yasalar çok az gündeme gelmiştir. Bu anlamda Kanada’nın çokkültürlülük politikasını benimsediği söylenebilir. Almanya ise kademeli ayrımcı modeli temsil etmektedir. Ulusun hâkim tanımı doğum ve soy birliğine göre yapılmakta, baskın grup göçmenleri kabul etmekte isteksiz davranmakta ve dışlayıcı göçmen politikaları göçmen ülkesi olmamaya yönelik ifadelere dönüşmektedir (Castles-Miller, 2008: 342-362).

Çokkültürcü ideoloji, ilk etapta John Russon’un ifade ettiği gibi masum görülebilir. Ona göre bu çokkültürcü anlayış kendilik tasavvuru içerisinde ötekinin ötekileştirilmesi sürecini pekiştirmektedir. Russon’a göre, ötekini öteki olarak değerlendirmek, ötekinin kültürünü olduğu gibi kabul etmek. Azınlık kültürlerini egzotik olarak algılayan bu anlayış, diğer kültürlere yaklaşırken hoşgörülü olmayı vurgular. Russon’a göre burada yatan asıl düşünce, ötekini egzotikleştirerek dışlama düşüncesinin bir ifadesidir. Bu anlayışın bir benzeri de Rosaldo tarafından dile getirilmiştir. Kültür ve iktidar arasındaki ilişkiyi inceleyen Rosaldo, bu ikisi arasında negatif bir ilişki olduğunu belirtir. Ona göre kişinin iktidarı arttıkça kültürle ilişkisi azalır ve kültürle ilişkisi arttıkça da iktidarı azalır. Bu anlamda Filipinler ve Meksika örneğini verir. Filipinler ve Meksika’da tam yurttaşlığa sahip olanlar kültürel kimlik kaygısı taşımayan fakat iktidarı elinde bulunduranlardır. Bunun yanı sıra Papualı Siyahlar ve Hintliler ise kültürel kimlik söylemini kullanan fakat yurttaşlık ve iktidardan yoksun olanlardır (Kaya-Kentel, 2005:143).

Göçmen politikalarına göre, kişi farklı bir ülkeye göç ettikten 3-5 yıl gibi kısa bir süre sonra ülkenin resmi dili, tarihi ve siyasi kurumlarını öğrenerek vatandaşlık haklarına sahip olabilmektedir. Fakat misafir işçiler ve illegal göçmenler bunun dışında tutulmuştur. Antik Yunanda, Atina’da kalıcı olarak yaşayan fakat vatandaşlığı reddedilmiş yerleşimcilere “metics” denilmekteydi. Bu durum Almanyaya misafir işçi olarak gelen göçmenlere, çokkültürlülük politikaları altında adapte edilmiştir (Kymlicka, 2001:152,153). Kymlicka’ya göre göçmenlere uygulanan çokkültürlü politikaların temelinde metic anlayışı yatmaktadır. Metics olarak bakılan göçmen gruplara uygulanan politikalar topluma entegre etmeye yönelik değil, aksine göçmenleri gönüllü veya zorunlu olarak ülkelerine dönmeye zorlamaya yöneliktir. Gerçek anlamda çokkültürlülük uygulamaları, göçmenleri toplumdan dışlamaya yönelik değildir. İş çizelgelerinin göçmenlerin dini günlerini gözeterek düzenlenmesi, çocukların ilk eğitim günlerinde kısmen ana dilde eğitim verilmesi gibi bütünleştirici özellikler taşır. 80’lerden önce Almanya’nın bazı bölgelerindeki okullarda Türk çocuklarına Türkiye’den öğretmenler getirilerek, Türk eğitim müfredatı içerisinde Türkçe eğitim verilmesinin amacı çokkültürlü politikalar kapsamında, Alman vatandaşı olarak görülmeyen göçmen çocuklara ait oldukları yerin Türkiye olduğunun gösterilmek istenmesidir (Kymlicka, 2001:170).

Euro-Türklerin çoğunlukla çokkültürlü yapıdan yana oldukları gözlenmektedir. Yapılan araştırmaya göre Almanyalı Türklerin %65’i bunu desteklemiştir. Bugün çokkültürlülük ifadesinin yerini kültürlerarasılık ifadesi almaya başlamıştır. Kültürlerarasılık, kültürleri ayrı alanlara hapsetmez ve kültürler arası etkileşimi esas alır (Kaya-Kentel: 2005:149-150).

1.1.6. Küreselleşmenin Göç Üzerine Etkileri

Sosyal bilimciler 20. yüzyılın son yıllarındaki ekonomik değişimleri adlandırmada ana kavram olarak küreselleşmeyi kullanmışlardır. Politik, ekonomik ve toplumsal hareketlerde kısacası tüm etkinlik ve değişimlerde küreselleşme kavramı hayata girmiş ve artık yadsınamayacak bir hal almıştır. Küreselleşme, iletişim ağının yaygınlaşması ve hızlanması sonucu toplumsal, politik ve ekonomik alanlarda birçok yeni durum ortaya çıkartmıştır. Bunun bir uzantısı olarak dünyanın bir ucunda meydana gelen toplumsal, politik ve ekonomik olaylar, sınırları aşarak dünyanın diğer ucunda yaşayan bireyleri

etkiler hale gelmiştir (McGrew, 2005:19). Küreselleşmenin, tek tek bireylerin ve toplumların yaşam tarzlarında önemli değişiklikler getiren kültürel boyutu, küresel kültürün inşası ve yerel kültürlerin popüler kültürün şemsiyesi altına girmesi anlamına gelmektedir. Bu olgu literatüre “McDonalddlaşma” olarak girmiştir. Bu süreç toplumda sadece yiyecek sanayi değil, giyim, eğitim, iş, sağlık, politika ve aile gibi diğer tüm alanları da derinden etkilemektedir (Ritzer, 1998).

Küreselleşme kavramı o kadar yaygınlaşmıştır ki artık hemen hemen her alanda ve durumda bu kavramla karşılaşmaktayız. Wallerstein, küreselleşmenin daha yeni keşfedilmesine rağmen, yüzyıllardır sistemin temel özelliklerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Samir Amir’de Wallerstein’in bu görüşüne katılır. Amir’e göre kapitalist sistemin küreselleşmesi kesinlikle yeni bir durum değildir. Küreselleşme Amerika’nın keşfi ile başlamıştır. Yine aynı şekilde Robertson’da küreselleşmenin 16. yüzyıldan itibaren süregeldiğini vurgulamıştır. Küreselleşmeye dair görüşlerde en göze çarpan kişi ise Bauman’dır. Ona göre küreselleşme dünya toplumları bağlamında sadece birleştirici değil, aynı zamanda ayrıştırıcıdır da. Toplumları bölme işlemini birleştirirken gerçekleştirir. Çünkü dünyanın tek tipliliğini artıran nedenler ile bölen nedenler özdeştir. Bourdieu ise küreselleşmeyi olumsuz bir süreç olarak ele alır. Küreselleşme refah devletlerine karşı bir saldırıdır. Küreselleşme vahşi kapitalizmin tamiridir (Kızılcılık, 2003:60-61).

Küreselleşme barış ve dostluk temelinde ilişkiler getirmekten ziyade, çatışmayı artırmış ve insanları bir arada tutan bağları zayıflatmıştır. Dünyayı çatışma ve kavga alanı haline getirmiştir. Bu anlamda diyebiliriz ki küreselleşme, toplumları kimliksizleştirme ve köksüzleştirme projesidir. Hem küresel ölçekte hem de ulusal ölçekte ayrımcılığı desteklemektedir. Giddens ise küreselleşmeyi dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması süreci olarak ifade eder. Küreselleşme gitgide bütün toplumların ilişkilerine daha fazla etki etmekte ve bu etkiyi hepimiz hissetmekteyiz. Küreselleşme sadece ekonomik bir olgu değildir. Hatta daha çok mekânın ve zamanın dönüştürülmesiyle ilgilidir. Giddens bu etkiyi uzaktan etki olarak tanımlar ve küresel iletişimin ve toplu ulaşım araçlarının ortaya çıkmasıyla ilişkilendirir (Giddens, 2002:12).

Küreselleşme ile birlikte postmodernizm, yerelleşme ve neo-liberalizm gibi anlayışlar tartışılır olmuş, farklılığa ve çeşitliliğe olan vurgu artmıştır. Küreselleşen dünyada kimlikler öne çıkartılmıştır. Dolayısıyla küreselleşme ve yerellik karşılıklı ilişki içerisinde. Kısacası küreselleşmeyi yeni dünya düzeni, yerelleşme, neo-liberalizm ve postmodernizm ile birlikte düşünmek gerekmektedir. Söz konusu söylemlerin tamamı ise kapitalizm ile bağlantılıdır. Küreselleşme, kapitalizmin günümüzdeki boyutunu ifade eder ve kapitalizmin dünyaya yayılmasıdır (Kızılcılık, 2003:19).

Küreselleşme ve beraberinde getirdiği değişimler toplumsal yapının her alanına nüfuz etmiştir. Sosyal, kültürel, ekonomik her alan yeniden yapılanma içerisine girmiştir. Arslan'ın naklettiğine göre, Castles ve Miller göç hareketlerinin önümüzdeki yirmi yılı etkileyecek bazı genel eğilimleri olarak beş nokta tespit etmiştir. Bunlar: göçün küreselleşmesi, göçün hız kazanması, göçün farklılaşması, göçün kadınlaşması ve göçün politikleşmesidir (Arslan, 2001).

Göç toplumsal alanda önemli bir değişim göstergesi olarak, küreselleşme bağlamında farklı açılardan ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle son yıllarda göç ve göçmenlik tartışmaları postmodern bir anlayışla, daha çok çokkültürlülük, vatandaşlık ve kimlik tartışmaları ekseninde incelenmektedir. Küreselleşme süreci hemen hemen tüm dünyayı fakat bazı bölgeleri diğerlerinden daha fazla etkilemektedir. Bunun sonucu olarak belirli bölgelerdeki insanların küreselleşmenin olumsuzluklarından daha fazla etkilenmesi bu insanların daha güvenilir bölgelere gitme isteğini artırmıştır. Bu süreç az gelişmiş ülkelerde daha çok iç göç olarak kendini göstermiştir. Süreçten en çok etkilenenler, tarımla uğraşan kırsal kesim insanı ve kentlerdeki vasıfsız işçiler olmuştur.

Günümüzde, sermayenin küresel dolaşma konusunda serbest olduğu; buna karşın emeğin dolaşımının serbest olmadığı kabulünden yola çıkılarak, uluslararası göçün "beyin göçü" ile sınırlı olduğu, artık vasıfsız emeğe ihtiyaç duyulmadığı düşüncesiyle vasıfsız işgücü göçünün olmadığı ve olmayacağı yönünde iddialar bulunmaktadır. Buna gerekçe olarak kimyasal ve elektronik teknolojilerden yeni enformasyon teknolojilerine geçiş sürecinin yaşanması ve bunun sonucu olarak kol gücüne dayalı işçi sınıfının oranında düşüş yaşandığı gösterilmektedir. Bu görüş küreselleşme sürecinde göçü açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bugün göç ve göçmen sorunu yaşamayan ülke hemen hemen yoktur. Küreselleşmeden toplumların farklı katmanları farklı şekilde

etkilenmiştir. Göçmen konumunda olanların durumu kötüye gitmekte ve yabancı düşmanlığı artmaktadır. Bunun yanı sıra tüm engellemelere rağmen göç farklı kanallardan devam etmektedir. Ve sadece beyin göçü olarak değil, vasıfsız işgücü göçü olarak devam etmektedir. Bu anlamda göç ve göçmenlik olgusu ulusal ve uluslar arası ölçekte sınıflaşma açısından değerlendirilmediği sürece tam anlamıyla bir çözümleme yapılamayacaktır.

Günümüz gelişmiş ülkelerinde göç konusu üzerinde en çok tartışılan konulardan birini oluşturmaktadır. Göçle bağlantılı olarak sınıf altı, yeni marjinalite, kent yoksulları gibi kavramlar sıklıkla kullanılır olmuştur. Küreselleşme süreciyle birlikte göç de çeşitlilik kazanmıştır (Erbaş, 2002: 179-195). Edward Said göç olgusuna farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Ona göre göçerlik ve sürgün, kesintili bir var olma durumudur. Özellikle küreselleşen dünyada bu olgu çok daha etkin bir şekilde varlığını göstermektedir. Göç eden kişi bilmektedir ki seküler dünyada evler geçicidir (Chambers, 1994:11).

1.1.7. Göç Endüstrisi

Bugün, özellikle küreselleşmeyle birlikte göç ağları çeşitlilik kazanmıştır. Bunun sonucunda göç endüstrisi adı verilen bir endüstri çeşidi de hızla yaygınlık kazanmaktadır. Bu durum, vize yönetmeliklerinden, bazı sınırlayıcı önlemlerden, oturma izinlerinden kaynaklanmaktadır. Göç endüstrisi çevirmenler, seyahat acenteleri, aracılar, işçi toplayıcıları ve ev acenteleri gibi pek çok insanı kapsamaktadır. Ayrıca, göçmenleri sınırlardan gizli olarak geçirebilen taşımacılardan, kendi vatandaşlarına iş arayan işletmeciler ve toplum liderlerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bununla birlikte göçmenleri istedikleri ülkelere giriş yaptırmak ve iş sağlamak iddiası ile büyük paraları sağlayan suçlu grupları da bulunmaktadır. Göç endüstrisi çok hızlı olarak yeni yeni şekillerde var olmaya devam etmektedir. Göç akımının başlaması sonucu duyulan ihtiyaçların neticesinde resmi ve gayri resmi yollardan göçe dair yeni planlamalar oluşturulmaktadır (Uslu, 1999:25). İşçi çağıran hükümetler dahi gerekli alt yapıyı oluşturamamışlardır. Özellikle altyapı eksikliği ve göçün toplumda meydana getirebileceği değişimlere hazırlıksız olma durumu göç endüstrisinin bu denli hızlı bir şekilde yayılmasını kolaylaştırmıştır. Bugün dahi özellikle yurtdışı göçlerinde ülkelerin her yıl çıkarılan göç yasalarına rağmen var olan boşluklar zaman içerisinde daha büyük

sorunlara yol açmaktadır. Bunun en büyük nedenlerinden birisi ise büyük göç süreçlerinin başlamadan evvel yeterli düzenlemelerin yapılmamış olmasıdır.

1.2. Türk Dış Göç Sürecinin Başlangıcı

*“Wir haben Arbeitskräfte geholt, aber Menschen sind gekommen.”
(Biz dışarıdan işgücü çağırdık, ama insanlar geldi). (Max Frisch)*

Teknolojik gelişmelere paralel olarak uluslararası yeni gelişmeler de oluşmaya başlamıştır. Bunun en somut örneği göç olgusudur. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra hızlı bir şekilde sanayileşen Avrupa ülkeleri, işçi açıklarını Akdeniz ülkelerinden karşılamaya başlamış ve böylece de dış göç süreci başlamıştır.

1952-1954 yılları arasında İkinci Dünya Savaşından sonra ABD'nin savaştan zarar gören Avrupa ülkelerine yaptığı Marshall Yardımının büyük tutarlara erişmesiyle birlikte Almanya, Belçika, Avusturya ve Fransa işgücü talebinde bulunmuştur. İş gücünden öncelikle Fransa yararlanmıştır. Türkiye'den Batı Avrupa'ya yönelik asıl iş gücü göçü 1960'lı yılların başında olmuştur. 1961'de Almanya ile yapılan iş gücü göçü anlaşmasından sonra diğer ülkelerle de bu tür anlaşmaların yapıldığını görmekteyiz (Mutluer, 2003: 36).

Tablo 1: Türkiye ve yabancı ülkeler ile yapılan iş gücü anlaşmaları

Ülkeler	Anlaşma Tarihi
F. Almanya	30 Ekim 1961
Avusturya	15 Temmuz 1964
Belçika	16 Temmuz 1964
Hollanda	19 Ağustos 1964
Fransa	8 Nisan 1965
İsveç	10 Mart 1967
Avustralya	5 Ekim 1967
Libya	5 Ocak 1975
Ürdün	8 Temmuz 1982
Katar	1 Nisan 1986
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	9 Mart 1987

İlk yıllarda giden Türk işçi sayısının az olmasına rağmen daha sonra yurda dönen Türk işçilerin özendirmeleriyle birlikte bu oran hızla artmıştır. İşçilerimiz yurda geldiklerinde yanlarında getirdikleri TV, radyo, teyp gibi eşyalar diğer Türkleri özendirmiş ve gençlerimizi zengin olma yolunda harekete geçirmiştir. 1960 yılından sonra diğer ülkelere giden işçilerimizin yasal haklarının korunması amacıyla Türkiye ve diğer ülkeler arasında anlaşmalar imzalanmıştır. Bu şekilde yoğun işçi göçü süreci başlamış ve yasal yollardan gidemeyenler, kaçak olarak diğer ülkelere gitmiştir. 1983 yılında yurtdışındaki işçilerimizin sayısı 1.015.544 e yükselmiştir. Artan işsizlik ve ekonomik durgunlukla birlikte başta Almanya olmak üzere diğer ülkeler işçi alımlarını durdurmuş ve geri dönüşü teşvik programları uygulanmaya başlanmıştır. Kesin dönüşün ekonomik sebeplerinin yanında yabancı düşmanlığı gibi sosyal sebepleri de bulunmaktaydı (Tezcan, 2000:1-2).

1977 yılında yurt dışına göç eden 587 işçi üzerinde yapılmış bir araştırmaya göre, göç eden büyük grubun işçi, memur ve küçük üreticilerce oluşturulduğu (%71,2) saptanmıştır. Yurt dışına çalışmaya gitme nedenleri ise şöyle belirtilmiştir (Ersel, 2002:62).

Tablo 2: Çalışma Amacıyla Yurt Dışına Gitme Nedenleri

Nedenler	İşçi Sayısı	Tüm Örneğe Oranı (%)
Geçim Sıkıntısı	368	62.4
İş Kıtlığı	67	11.4
Borç Ödemek İçin	5	8
Para Biriktirmek	79	13.4
Tahsil ve Öteki Nedenler	60	10.2

Türkdoğan'ın Almanya'da yaptığı araştırmada Almanya'ya gelen ilk kuşak işçilerin % 73,4'ü iktisadi (kazanç sağlama), %12,2'si ise sosyal amaçlı göç etmişlerdir. Yurt dışına çıkışta ücret farklılığı iktisadi olay olarak görülmekle birlikte, arka planda Türk insanının hayat standardını yükseltmek olduğu bir gerçektir (Türkdoğan, 1977: 87).

İşgücü göçünün altında yatan temel faktörün ekonomik olduğunu daha önce belirtilmişti. Ancak hiçbir göç salt ekonomik nedenlere dayandırılarak incelenemez. Göçün ekonomik nedenlerinin arkasında sosyal, kültürel ve siyasi birtakım değişim ve etki süreçleri bulunmaktadır. Göç Türkiye’de kadının rolünden, geleneklere kadar pek çok alanda sosyal değişimlere yol açmıştır. Göç yeni bir sosyal statü oluşturmuştur. Herhangi bir Avrupa ülkesinde çalıştıktan sonra ülkesine dönen işçi, Türkiye’de özel bir statü içerisinde değerlendirilmiş, sanki ayrıcalıklı bir grupmuş gibi ele alınarak “Alamancılar” olarak adlandırılmıştır. Yurt dışına gidenler, gönderilen dövizler ve dönüş yapanlar, Türkiye’nin yaşadığı modernleşme sürecini hızlandırmıştır. Bununla birlikte Avrupa’ya yapılan göç, bazı meselelerin uluslararası bir probleme dönüşmesine yol açmıştır (Uslu, 1999: 21).

Türkiye’den yurtdışına olan göçü analiz etmede 1960 ve 70 yıllarda Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik durumu incelemek önemli yer tutar. Bu dönemde Türkiye’de işgücü çok olmakla birlikte istihdam sıkıntısı vardı ve işsiz insanların sayısı oldukça yüksekti. 1962 de Türkiye’de toplam işsiz sayısı 985.000 iken bu sayı 1967’de 1.440.000’e, 1971’de 1.562.000’e ve 1972’de 1.600.000’e çıkmıştır. Ayrıca bu veriler resmi rakamlar olup, kaydedilmemiş işsiz sayısının 1971 de 5 milyonu bulduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte Yalçın’ın Abadan-Unat’tan da aktarmış olduğu gibi, 1960 yılında binde 44 olarak en yüksek noktasına ulaşan doğum oranı, 1972’de 36,5 milyon nüfusu ile Türkiye’nin en fazla nüfusu artan ülkeler arasına girmesine neden olmuştur (Yalçın, 2004:124).

Türkiye’nin yurtdışı işçi göçünden beklediği hayal kırıklığına dönüşmüştür. F. Alman işçi alma ofisleri tarafından seçilen işçilerin birçoğu işsiz ve çalışma nüfusu fazlası kişiler değil aksine kalifiye işçilerdir ve bu kişilerin çok azı yurtdışında kendi mesleklerini geliştirme imkânı bulabilmişlerdir. Dahası, yurtdışına giden işçilerin çoğunluğunun kırsal kesimden olmaması dış göçten beklentilerin istenilen yönde gerçekleşmesine engel olmuştur. Aşağıdaki tablodan da görüldüğü üzere, 1963-1971 yılları arasında yurtdışı göçünde ilk sırayı daha çok sanayileşmiş bir bölge olan Marmara Bölgesi almıştır (Yalçın, 2004: 132).

Tablo 3: Yurtdışındaki Türk İşçilerinin Geldikleri Bölgelere Göre Yüzdelerlik Dağılımları

Bölgeler	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Marmara	40	34	35	32	40	28	24	27	27
Ege	13	12	18	17	14	14	16	14	17
Akdeniz	2	5	6	7	8	9	8	7	8
Güneydoğu Anadolu	-	-	1	1	2	3	1	1	2
Doğu Anadolu	4	4	3	3	4	4	5	3	5
Karadeniz	11	15	12	12	9	14	13	13	12
İç Anadolu	31	31	25	29	23	28	32	36	31

Türk işgücü göçünde etken olan faktör iktisadidir. Bu faktörün başında göç alan ülkelerin emek piyasalarında yeterli işgücü arzının olmaması gelmektedir. Batı Avrupa devletlerinin, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla kalkınma çabaları Türk işçilere bu ülkelerin kapılarını açmıştır. Türk iş göçünün temelinde yatan faktörün iktisadi kaynaklı olduğu hemen hemen bütün araştırmalarda ortaya konulmaktadır. 1961 yılında Almanya ile yapılan işçi anlaşmasından sonra ülkemizin ihtiyaç duyduğu vasıflı kişilerin yurt içinde istihdamı amaçlansa da, yurtdışı imkânları çoğu kez daha cazip hale gelmiştir. Yine o dönem dönüşlerine baktığımızda ise dönen işçilerimizin gittikleri bölgelere değil kentlere dönüş yaptıkları ve toprakta çalışmaktansa mülk sahibi olmayı tercih ettikleri gözlenmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü, 1973: 12).

Tablo 4: Türk Vatandaşlarının Almanya'ya Gidiş ve Dönüşleri 1983–2004

Yıl	Toplam Gidişler	Toplam Dönüşler	Sonuç
1983	27.830	100.388	-72.558
1984	34.114	213.469	-179.355
1985	47.458	60.641	-13.183
1987	47.400	45.726	1.674
1989	85.679	38.115	47.564
1991	82.635	36.741	45.894
1992	81.303	40.727	40.476
1993	68.466	46.642	21.824
1994	64.725	47.378	17.347
1995	74.517	44.366	30.151
1996	74.144	45.030	29.114
1997	56.992	46.820	10.172
1998	49.178	47.154	2.024
1999	48.129	42.823	5.306
2000	50.026	40.263	9.763
2001	54.695	36.750	17.945
2002	58.128	36.750	21.378
2003	49.774	36.863	12.911

Kaynaklar: Federal İstatistik Dairesi, Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı(T.İ.S.K., 2006:22)

2004 yılında 24.497 kişi, 2005 yılında ise 25.231 Türk göçmen Almanya'ya gitmiş ve en az bir yıl süreyle Almanya'da kalmıştır. 2006 yılında Almanya'ya göç eden 661.855 kişi içerisinde Türkler %4,8 ile ikinci büyük grubu oluşturmaktadır. 2006 yılında 31.449 Türk göçmen Almanya'ya göç ederken, 33. 229 Türk vatandaşı göçmen ise Almanya'yı terk etmiştir (Migrationsbericht 2006:19-33).

1996 yılında yurtdışında yaşayan 911 parçalanmış Türk ailesi üzerinde yapılan çalışmaya göre, aile reislerinin %62'si yurtdışına göç etmeden önce kasaba ya da köyde,

%32'si kentte yaşamıştır. Yurtdışına göç öncesi kentte yaşadığını belirten kişilerin %44'ü ise iç göç sonucu kente geldiklerini belirtmişlerdir (A.S.A.G.E.M, 1996:35).

Avrupa ülkelerinin İkinci Dünya Savaşından sonra göç ülkeleri haline geldiklerini görmekteyiz. Bir ülkenin göç ülkesi olup olmadığı, içe yönelik göç ile dışa yönelik göç arasındaki farktan anlaşılmaktadır. Bir ülke dışa yönelik göçten daha fazla içe yönelik göç alıyorsa göç ülkesi olmuş demektir (Canatan, 1995:55). Amerika'da 18 yaşın altındaki 14 milyon çocuk, göçmen veya göçmen ailelerin çocukları olarak yaşamaktadır. Batı Avrupa özellikle 1940'ların sonundan itibaren dikkat çekici bir şekilde göçmen alımlarına başlamıştır. 1990'larda Alman nüfusunun %8,2'sini, Fransız nüfusunun ise %6,4'ünü yabancılar oluşturmaktaydı. Özellikle işçi göçleri ve mülteci hareketleriyle birlikte global göç krizinden konuşulmaya başlanmıştır. Bu nedenle 20. yüzyılın son yarısı göçler çağı olarak nitelendirilmiştir (Brettell-Hollifield, 2000:1). Almanya, Danimarka ve Fransa 1960-1990 yılları arasında sürekli göç alarak göç ülkesi haline gelirken Avrupa ülkeleri içinde sadece İngiltere ve İrlanda'nın hiçbir zaman göç ülkesi konumuna gelmediğini görmekteyiz.

Durum böyle olunca Avrupa ülkeleri resmi argümanlarını değiştirmiş ve göç olgusuna kar ve zarar açısından yaklaşmışlardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz (Canatan, 1995: 57).

- 1- Ekonomik gelişim artık yabancı işgücüne ihtiyaç duymamaktadır.
- 2- İşsizlik ve konut sıkıntısı yeni göçmen alımını engellemektedir.
- 3- Yüksek yabancı nüfus kültürel çatışmaları da beraberinde getirmektedir.
- 4- Bu nedenle göçmenlerin entegrasyonu da güçleşmektedir.
- 5- Refah devletinin imkânları sonsuz değildir.
- 6- Nitelikli göç olgusu, göç veren ülkeler açısından da olumsuz bir durumdur.

Tablo 5: Almanya'daki Türk Göçmenler 2006

Almanya'da Türk Kökenliler	Sayı
Türk vatandaşları toplamı	1.720.000
Kabul yoluyla vatandaş olan Türkler	760.000
Ebeveynlerinden en az biri Türk kökenli olan Alman vatandaşı çocuklar (2000-2006)	270.000
Türk kökenli Alman vatandaşları toplamı	1.030.000
Türk kökenliler toplam (tahmini)	2.750.000
Türk kökenlilerin Almanya'daki tüm nüfusa oranı (%)	3,2

Kaynak: Federal İstatistik Dairesi, TAM Hesaplamaları, Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı

Almanya'ya giden göçmen işçiler, emek piyasasının en alt basamağında bulunan işlerde ve düşük ücretlerle çalışmışlardır. Göçmenlerin nitelikleri dikkate alınmadan alt sektörlerde ve ağır işlerde istihdam edilmişlerdir. Erkek göçmen işçiler genellikle, döküm işlerinde, inşaat sektöründe araba montaj hatlarında çalıştırılırken, kadın işçiler ise giyim, temizlik, yemek gibi vasıf gerektirmeyen işlerde çalıştırılmışlardır. Bu iş çeşitleri göçmen işleri olarak bilinmekteydi. Göçmen işçiler içerisinde ise göçmen kadınlar, mesleki statü, maaş ve çalışma şartları açısından emek piyasasının en alt basamağında bulunmaktaydılar (Castles, Miller, 2008:300).

Göçün ilk dönemlerinde birçok işçi gittikleri ülkede izole bir hayat yaşamıştır. Bu gerçeklik işçilerin aileleri için daha sıkıntılı olmuştur. Çünkü bir işçi en azından işe giderek bu izolasyonu kırabilmekteydi, ancak işçilerin eşleri ve çocukları çoğunlukla kötü koşullarda dört duvar arasında kalmaktaydı. Ekonomik zorluklar nedeniyle ebeveynlerin her ikisinin de çalıştığı durumlarda çocuklar ya işyerlerine götürülmekte ya da evde yalnız bırakılmaktaydı. Bu durum çocukları umutsuzluğa sürükleyebilmekteydi (Castles-Kosack, 1973:269).

Göçmen işçiler arasında iş kazası oranı yerli işçilere göre çok daha fazla olmaktadır. Bunda en önemli sebepler, sanayide çalışmaya alışık olmayan göçmenlerin kırsal kökenli olmaları, çok sık iş değiştirmeleri, dil sıkıntısı çektikleri için uyarıları

anlayamamaları, fazla mesai yaptıkları için yorgun düşmeleri ve kaza tehlikesi en fazla olan işlerde çalışıyor olmaları gösterilebilir (Berger – Mohr, 1976:126). Almanya'ya göç ederek ağır şartlarda çalışan Nermin Özdil ilk dönemleri şu şekilde ifade etmiştir;

“ daha baştan söylemişim: “Ben bir kadını, bu ağır işleri yapmam.” Ancak seçeneğim yoktu, yapmak zorundaydım. Zamana karşı parça başı çalışılıyordu. Bir makinenin başında metal halkalar çıkarmam, ardından bir kapağı kaldırıp metal parçayı bunun altına koyduktan sonra üzerine basmam gerekiyordu. Sonra yeni baştan kaldır, indir ve yeniden kaldır, indir. Her tezgâhta birbirinden farklı işler yapılıyordu. Biri parçaları torna ediyor, biri deliyor, biri kesiyor, bir diğeryse pürüzlerini gideriyordu. İşyerinin koyduğu kotaya göre, 15 dakikada 100 parça yapmamız gerekiyordu. Başlangıçta bunu yapma şansım hiç yoktu, zira öncelikle işi öğrenmeliydim. Tek kelime Almanca bilmiyordum, üstelik ne bir eğitim verilmiş nede bir açıklama yapılmıştı. Tek bir söz söyleniyordu: “bunu yap!” işte bize böyle keyfi davrandılar.”(Richter, 2005:157).

Yurtdışına giden işçilerimiz önceleri tek başlarına gitmişlerdir. Bu dönemde Türkiye’de kalan kadınların yurtdışına gitmeme sebeplerinden en önemlileri yasal engeller ve çocukların eğitim durumları olmuştur. Daha sonra ailelerini yanlarına aldirmaya başlamışlardır. Özellikle 1975 ten sonra işçi ailelerinin çocuklarına çocuk parası verilmesi bu süreci hızlandırmıştır. Türkdoğan’ın 1977 yılında Almanya’daki Türk işçileriyle yaptığı çalışmasında Almanya’da kalış nedenleri ve o dönemdeki memnuniyet durumları tespit edilmiştir. Almanya’da bir süre daha kalma nedenleri sorulduğunda 104 kişiden 72 si kazançlarını arttırmak için, 17 si çocuklarının eğitimini sağlamak için ve 15’i ise mesleki bilgilerini arttırmak için Almanya’da kalmak istediklerini belirtmişlerdir. Yine 104 kişiden 102’si Almanya’da bir süre daha kalmayı arzuladıklarını ve 89 kişi ise Almanya’ya gelmekten dolayı memnun olduklarını ifade etmişlerdir (Türkdoğan, 1977: 87-93).

Gezgin’e göre aile bütünleşmesine izin verilmesinin temelinde üç neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki özellikle ilk kuşak göçmenlerin kendilerini daha iyi işe vermeleri ve bu yolla daha yüksek iş verimi alınması, ikincisi, işçi ailelerinin tüketim harcamaları ile kazanılan paranın büyük kısmının ülke içerisinde kalması ve son olarak da ikinci neslin işçileştirilmesinde birtakım avantajlara sahip olmak, uyum probleminin baştan halledilmesi gibi (Gezgin, 1994:51). Avrupa ülkeleri başlangıçta sadece ekonomi

merkezli bir politika uyguladıkları için ortaya çıkabilecek sorunlara karşı herhangi bir yaptırım gerçekleştirilmemiştir

1.2.1. Almanya'ya Türk İş Gücü Göçünün Evreleri

İş gücü göçünün 1950-1960 yıllarında artışının kuşkusuz nedenlerinden birisi de o dönemlerde Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumdur. Türkiye'deki hızlı nüfus artışı, hızla yükselen iç göç oranları, gelir dağılımındaki bozukluklar, istihdam sorunları, tarımdaki mülk topraklarının eşitsiz dağılımı, işsizlik gibi faktörler Türk dış göç sürecinde çok büyük önem taşımaktadır. O dönem Türkiye'de önemli ekonomik sorunların başında gelir yetersizliği gelmektedir. Türkiye'de 1950 yılında kişi başına düşen milli gelir 166 dolardı. Yine gelirin düşük olmasının yanı sıra gelir dağılımında da çok büyük dengesizlikler olmaktadır. Bu insanları göçe iten önemli bir unsurdur. Türkiye'nin yurt dışı iş gücü göçünden beklentilerinin en önemlisi hızlı kentleşmenin önüne geçmek ve yüksek istihdam açığını gidermek ve bu yolla sosyal gerilimi azaltmaktır. Türkiye'nin yatırım yapacak durumu da bulunmamaktadır ve bu noktada en iyi işsizliğe çözüm olarak yurtdışına iş gücü göçüne destek vermek olmuştur. Bu şekilde Türk sanayisinin nitelikli eleman sıkıntısının da çözüleceği düşünülmüştür (Mutluer, 2003: 39/51).

Yurt dışına işçi gönderimi sosyal ve ekonomik hareketlilik anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla ilk yıllarda bu hareketliliğin yararları ve muhtemel çıkabilecek sorunlarına ilişkin tartışmalar yapılmıştır. Yurtdışına işçi göndermenin toplumun kalkınması, sanayileşme ve batılılaşma anlamında yararlı olacağı düşünülmüştür. İşçi göçü ülkedeki istihdam problemine de bir çıkış olacaktı. Aynı zamanda gönderilen işçilerin meslek edinmesi sağlanacak ve bunun yanında yabancı dil öğrenme, kültür alışverişi, politik bilinçlenme ve sosyal entegrasyon gibi kazanımlar gerçekleşecekti. Bunun yanında intibak güçlükleri, aile problemleri, gıda, eğitim, konut, yurt sorunları yaşanacağı öngörülmekteydi (Tuna, 1981:63-66). Ancak yaşanan sorunlar öngörülenlerin de üzerinde gerçekleşmiştir. Özellikle kalıcılık söylemleriyle birlikte bu sorunlara bir de önyargılar ve yabancı düşmanlığı eklenmiştir. Bu noktada göçmenler Türkiye'den ciddi anlamda destek göremediklerini, Türk devletinin sadece kontrol amaçlı adımlar attığını ifade etmişlerdir.

Tablo 6: 1961–1990 Yılları Arasında Almanya’daki Türk Vatandaşlarının Dağılımı

Yıl	Sayı	Değişim(%)
1960	2.700	-
1961	6.800	151,9
1962	15.300	125,0
1963	27.100	77,1
1964	85,200	214,4
1965	132.800	55,9
1966	161.000	21,2
1967	172.400	7,1
1968	205.400	19,1
1969	322.400	57,0
1970	469.200	45,5
1971	652.800	39,1
1972	712.300	9,1
1973	910.500	27,8
1974	1.027.800	12,9
1975	1.077.100	4,8
1976	1.079.300	0,2
1977	1.118.000	3,6
1978	1.165.100	4,2
1979	1.268.300	8,9
1980	1.462.400	15,3
1981	1.546.300	5,7
1982	1.580.700	2,2
1983	1.552.300	-1,8
1984	1.425.800	-8,1
1985	1.400.400	-1,8
1986	1.425.721	1,8
1987	1.481.369	3,9
1988	1.523.678	2,9
1989	1.612.632	5,8
1990	1.694.649	5,1

Kaynaklar: Federal İstatistik Dairesi, Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı(T.İ.S.K., 2006:19–21)

Yurt dışına gidenlerin genel anlamda en fazla toplandığı ülke Almanya’dır. Bu ülkeyi, Avusturya, Hollanda ve Belçika izlemiştir. En yoğun olarak bulunulan iş sahası ise fabrika işçiliği olarak başlamıştır. Türklerin çoğunlukla Almanya’yı tercih etmelerinin sebebi şu şekilde maddeleştirilebilir (Yalçın, 2004: 151).

- 1- Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya arasındaki iyi ilişkiler,

- 2- Türklerin disiplinli olmak, alçak gönüllülük, kolay yönetilebilme gibi iyi bilinen özellikleri
- 3- Almanya'nın istihdam sürecinde Türkiye'de çok sayıda büro açarak aktif rol alması
- 4- Almanya'nın önceden koloniye sahip olmamasından dolayı işçi göçü almaya diğer ülkelere oranla daha açık olması

Bu göçün hızla yayılmasının bazı nedenleri vardır. Bunda en büyük etken ekonomik etkenlerdir. 1950'lerden sonra Türkiye'deki çalışma koşullarından memnun olmayan ve teknolojinin gelişimiyle işsiz kalan vatandaşlarımız Almanya'nın ekonomik avantajlarından faydalanmak istemişlerdir. Bununla birlikte dış işgücü göçünün devletçe onaylanması ve imzalanan göç anlaşmaları da bu sürecin hızlanmasında önemli bir etkidir. Aynı zamanda, yurtdışına giden Türklerin yaşam standartlarının yükselmesi ve Türkiye'ye döndüklerinde bunu gören yakınlarının bu durumdan etkilenmeleri bu sürecin hızlanmasında etkili olmuştur (T.İ.S.K. 2006:12).

Almanya'ya Türk işgücü göçü beş ana evrede incelenmektedir.

A- İlk dönemde bekâr erkek göçü hâkimdi ve erkekler eşlerini ve çocuklarını geride bırakarak Almanya'ya gelmişlerdi (1960-1963). Çalışma dairesi Türkiye'de "konuk işçi" alımı büroları kurmuş ve kısmen Almanya'dan gelen uzman personel istihdam ederek bu süreci başlatmıştır. Başvuracak kişilerin ağır işlerde istihdam edilecek olmalarından dolayı ilkokul diploması ve 35 yaş altı olması koşulları getirilmiş ve bu koşullara uyan kişiler sağlık kontrolünden geçirilmiştir. Sağlık kontrolünden geçen kişilerin vücutlarına numaraları yazılmıştır. Daha sonra bu kişiler sahip olduklarını söyledikleri niteliklere sahip olup olmadıklarının anlaşılması için çeşitli testlere sokulmuşlardır. Geçenler hemen kendilerini çalıştıracak Alman firmasıyla sözleşme imzalayarak işçi treniyle 3 gün sürecek olan yolculuğa çıkmışlardır. Almanya'ya vardıklarında çalışacakları Alman firmasının yetkilileri bu kişileri karşılamış ve onları kalacakları yerlere ve firmalara götürmüşlerdir (Berger- Mohr, 1976:46). İlk yıllarda bu işçilere bir yıllık iş akitleri yapılmış ve bu süreç sonunda Türkiye'ye geri gönderilmelerine imkân tanınmıştır. Rotasyon politikası adı verilen bu uygulama geçerli olmamış, günümüzde de halen var olan uyum sorunlarının temelini oluşturmuş, bu hem

uzun yıllar kalan işçinin kendini geçici olarak görmesine, hem de Alman toplumunun bu insanlara geçici olarak bakmasına yol açmıştır.

Başlangıçta, yabancı işçilerin Almanya’da bir süre çalıştıktan sonra geri döneceği düşünülerek yabancıların sorunlarına karşı ciddi bir çaba harcanmamıştı. Ancak bu düşünce gerçekleşmemiştir. Bunda birinci sebep olarak işverenlerin iyi çalışan işçilerini gönderip yeni işçiler almak istememiş olmaları ve yabancı işçilerin de bu düşüncenin beklentilerine uygun olmamasıydı. Yabancı işçilerin Almanya’da kalma süreleri uzadıkça sosyal ve kültürel sorunlar da kendini hissettirmeye başlamıştır. Bu anlamda yapılan ilk çalışma, Federal Çalışma ve Sosyal Düzen Bakanlığı’nın 1972 yılında “Yabancı İşçilerin Topluma Uyum Esasları” adlı çalışmadır. 1973 krizinden sonra yabancı işçilere karşı alınan önlemler artmış ve yabancı işçilerin geri dönmeleri için gerekli şartlar oluşturulmaya başlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde de görmekteyiz ki yabancı sayısındaki artış Alman toplumunun taşıyabileceği sınırı aşmış ve yabancı işçi ailelerinin Almanya’ya gelişi zor şartlara bağlanmıştır (Akdoğan, 1982: 156).

Bu anlamda Berlin-Kreuzberg’te Belediye Başkanı olmuş Cornelia Reinauer’in ifadeleri oldukça açıktır (Reinauer, 2005:209).

“...Almanya’nın göçmenleri kabullenmekte yaşadığı sıkıntıların üstesinden gelmek için yoğun çaba sarf edildi. Çünkü Almanya’daki işçi göçmenler uzun yıllar “misafir” olarak kabul edildi ve bundan dolayı da ailelerin Almanca öğrenmesi gerekmediği düşünülürdü. Çünkü işleri bitince nasıl olsa geri döneceklerini düşünüyorduk! Kalıcı olduklarını göremediğimiz için, birlikte yaşam sürdürmenin de alt yapısını hazırlamadık. Edindiğim gözlemlere dayanarak şunu kesinlikle belirtmek isterim ki, “Birlikte yaşamayı öğrenmemiz gerekiyor”...”

Bu dönemde göçmen işçilerin sanayide giriş düzeyinde iş bulmaları kolaydı. Bugün baktığımızda ise çoğu genç azınlık sık sık işsiz kalmakta ve geçici işlerde çalışmaktadır. Gençlerin iş arayışı, eğitim eksikliğinden ve etnik görünümünden dolayı başarısızlıkla sonuçlanmakta ve bu kişilerin belirli bölgelerde yaşamaları marjinalliklerine işaret eden bir damgaya dönüşebilmektedir (Castles-Miller, 2008:302).

İlk dönem aynı zamanda aile parçalanmalarının görüldüğü dönemdir. Aile parçalanmalarının nedenlerini iradi ve gayri iradi olarak ayırabiliriz. İradi nedenlerden

en önemlileri, yurtdışına göç eden aile reisinin mümkün olduğunca kısa sürede çok para kazanmak ve biriktirmek amacıyla yanında başka “boğaz” istememesi ve çocukların eğitimlerini Türkiye’de yapılması yönünde talebin olmasıdır. Gayri iradi nedenler olarak yasal engeller ön plandadır. Bu anlamda yurtdışı işgücü göçünde aile parçalanmaları bu olgunun neredeyse olmazsa olmazı olarak ortaya çıkmıştır (A.S.A.G.E.M., 1996:195).

B-İkinci dönemde göç eden erkeklerin eş ve çocuklarını getirmesiyle göç oranı hızla artmıştır. En az iki yıllık çalışma dönemi geçirmiş işçiler, ailelerini yanlarına almaya başlamıştır(1963-1965). İlk yıllarda Alman işyerlerinin talep ettikleri doğrultuda işçi alımı bürolar aracılığıyla yapılırken, daha sonra Alman işyerlerinin isim vererek alım yapması işçilerin eş ve akrabalarının da Almanya’ya gelişine imkân sağlamıştır.

C- Bu dönemde (1966-1973), işverenler ve işçi bulma kurumları kadın işçilere öncelik vermişlerdir. Bu nedenle göç, bekâr kadın işçiler daha sonra eşlerinin de katıldığı göçlerle en yüksek orana ulaşmıştır. Yine bu dönemde turist olarak gelen göçmen erkekler iş ve yerleşim statülerini ayarlama umudu taşımışlardır.

D-1973 yılında işçi alımlarının durdurulması, göçmen işçi sayısının kalıcılaşması sonucunu doğururken, aile birleşimini, evlilik göçünü ve kadın işçilere iş olanağını artırmıştır. Petrol krizi diye adlandırılan gelişmeyle birlikte “konuk işçi” alımları 23 Kasım 1973 ten itibaren resmen durdurulmuştur. Aile birleşimi yoluyla gelecek kişilerin Almanya’da kalan yakınının geçimini sağlayacak düzeyde konutu olan kişiler olması şartı getirilmiştir. Bu işçilere halen geçici gözüyle bakıldığı için Türkiye’den gelen yakınlarına yönelik herhangi bir uyum politikası getirilmemiştir.

Almanya’da bu dönemde her yedi kol işçisinden birisi göçmen işçidir. Bu göç, insan emeğinin zengin ülkelere aktarılması anlamına gelmektedir. Az gelişmiş ekonomi, gelişmiş ekonomiye göçmen işçilerle çok yüksek tutarlarda katkı sağlar. Ancak, sanayileşmiş bir ülkenin bu durumda ettiği kazanç çok daha fazladır. Başka bir ülkede yetişen emeğin kullanılması şehirleşmiş toplumların tasarrufu anlamına gelir (Berger-Mohr, 1976:69).

E-Türkiye’den Almanya’ya yönelik mülteci akışı işçi göçmenlerin izlediği yolları takip etmiştir. 1980’lerin ortalarında güneydoğu bölgelerinden sığınma hakkı arayan

mülteciler daha önce olmadıkları kadar çok sayılarla Almanya'ya giriş yapmışlardır. Aynı zamanda 1 Aralık 1983'te geriye dönüş teşvik Yasası çıkartılmıştır. Ancak bu yasada bahsedilen “teşviklerin” sadece sosyal fonların geri ödenmesinden ibaret olması bu yasanın başarısız olmasına neden olmuştur (Faist, 2003: 123-Çınar, 2005:87).

1980 askeri darbesi sonucu Almanya'ya giden çok sayıda Türk, Alman'ları tedirgin etmiştir. Aynı dönemde Alman mahkemeleri sayısız iltica davasıyla dolup taşmıştır. O dönemde sadece Türkler değil, İranlıdan Hintlisine birçok mülteci Almanya'ya gelmiştir. Ancak yabancılar denildiğinde hep Türkler akla gelmiş ve birçok politikacı “bizim yabancılarla sorunumuz yok, Türklerle sorunumuz var” diyerek “Gestern Gast, heute Last”, “Dün misafirdiler, bugün ise yük” ifadeleriyle Türklere olan bakış açısını özetlemişlerdir (Arslan, 2002: 86).

Türkiye'den Almanya'ya gönderilen iş gücünü 1961–1968 yılları arasında göçün ilk hareketlenme yılları, 1969–1973 yılları arası zirve yılları, 1974–1976 yılları arası çöküş yılları ve 1976 sonrası tekrar toparlanma ve hareketlenme yılları olarak niteleyebiliriz.

Almanlar 60 lı yılların başında kalkınmaları için Türkiye'deki sağlık kontrolünden geçtikten sonra çalışmaya gelen Türk ve diğer ulustan insanları bando ve mızıka ile tören yaparak karşılamışlardır. Bu dönemde bu insanlara Fremdarbeiter-Yabancı işçi denilmekteydi. İkinci aşamada çalışma sürecinin uzamasıyla geçici olarak düşünülen bu insanlara Gastarbeiter-konuk işçi denmiştir. İşçilerin yavaş yavaş yanlarına ailelerini de almaya başlamasıyla Almanya doğumlu çocuklar artmış ve bu nedenle bu işçilere Auslaendische Mitburger- yabancı hemşeri denmiştir. Konuk işçi döneminde göç sürecine kadınlar da katılmaya başlamıştır. Bu dönemde Almanya'da çalışan işçilerimiz için gurbetçi sıfatı kullanılıyordu. Daha sonraki dönemde Alamancı sıfatı kullanılmaya başlanmıştır. Bu ifade olumsuz anlamda önyargı ve küçük görme duyguları barındırdığı düşünüldüğü için reddedilmektedir. İşte tüm bu yakıştırmalar Almanya'da yaşayan Türklerin Türkiye'de Alamancı olarak, Almanya'da ise yabancı olarak dışlanmasına yol açmıştır (Doyuran Kartal, 2006:54).

“Alamancı Aile” kavramı yurda kesin dönüş yapmış veya yapmamış fakat bir müddet yabancı ülkede kalmış işçilerin oluşturduğu aile türüdür. Yasa'ya göre bu aile türü her şeyden önce bir yaşam anlayışını ve biçimini sürdürmekte ve bu nedenle özdeksel-tinsel değerlerle donatılmış bulunmaktadır. Aile fertleri genellikle bireycil kişiliğe

bürünmüştür. Geleneksel aile yapısında olduğu gibi çocuklarını kamu görevlisi olarak görmek eğiliminde değildirler. Bu aileler bazı tutum, davranış ve alışkanlıklarıyla da ayrılırlar. Tabii ki bu aile 1980'lerin "Alamancı Aile" sidir. Bu ailelerde daha fazla gösterişçi tüketim göze çarpmıştır (Yasa, 1979:183).

Almanya'da 1980'ler göçe bakış açısından dönüm noktası oluşturur. Kamu yönetimleri göçmenlerin Almanya'da kalıcı olduklarının bilincine varmaya başlamıştır. Türkler ise geri dönüş söylemlerini bırakmış ve siyasi hakları içeren kalıcı yerleşme söylemleri oluşturmuşlardır. Zaman içerisinde bulunan ülkede kalıcı olma yolları araştırılmış ve Alman vatandaşlığına geçme kültürel entegrasyonu sağlamanın değil, orada kalmayı güvence altına almanın bir yolu haline gelmiştir (Kastoryano, 2000: 173).

Türklerin Avrupa'da kalıcı olduklarını gösteren işaretlerden birisi, Avrupa'da Türk kültürünün müesseseseleşmeye doğru yol almasıdır. Türk kültürünün ve İslam kültürünün müesseseseleşmesi, kültür dernekleri, camiler, Türkçe gazete, Türkçe radyo, televizyon, eğitim merkezleri, vakıflar, marketler vs... hızla yayılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Azınlık psikolojisinin vermiş olduğu savunma hali, dışlanma ve ayrımcılık gibi faktörlerinde etkisiyle Avrupa'daki Türkler, dini inanç ve milli kültürlerine daha sıkı sarılmışlardır (Akkaya, 1992:14).

1.2.3. Gettolaşma

Getto, kelime anlamı olarak, büyük şehirlerin fakir mahallelerinde azınlıkların ve etnik grupların yoğun olarak buldukları ve toplumdan uzak olarak yaşadıkları yerleşim alanlarıdır. Getto kavramı ilk olarak İtalya'da yaşayan Yahudilerin yoğun olarak buldukları mahalleler için kullanılmıştır (Seyyar, 2007:345). Bu ifadeyi Almanya'da Türklerin yoğun olarak yaşadıkları, hatta bir nevi Türkiye'nin bazı şehirlerini anımsatan yerleşim yerleri için de kullanabilmekteyiz. Bu yerleşim alanlarında Türk bakkalları, Türk kahvehaneleri ve Türklerin ihtiyaç duyabileceği sosyal mekânlar göze çarpmaktadır. Nüfus olarak ta Türklerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Çalışan Türk nüfusunun dışındaki Türklerin buralarda tam anlamıyla sosyal kapanma yaşadıkları görülmektedir. Kendi aralarında sıkı münasebette bulunmalarına karşılık, dış dünyadan uzak yaşamaktadırlar (Seyyar 2007:893).

Eğer bir toplumun herhangi bir alanında o toplum bünyesindeki alışılmış davranışların dışında davranışlar geliyorsa ve bu davranışlar toplumun tepkisiyle karşılaşıyorsa orada “subkültür” olgusundan bahsetmekteyiz. Latince'den türetilen bu kavram, altkültür manasına gelmektedir. Subkültürün farklı türleri vardır. Dil, yaş, meslek grupları vs... sub-kültür kavramı azınlık grupların analizinde de önem kazanmaktadır. Göçün neticesinde sosyal dışlanma sonucu hâkim kültürün kontrolü ve isteği dışındaki formlardır. Almanya’da Türklerin sub-kültür oluşturduğunun maddi ifadesi Türk mahalleleridir. Yabancı bir ülkeye göç eden kişilerin subkültürlerinin tüm karakteristik özelliklerini buralarda görebiliriz. Buralarda toplumdan ayrı bir dil konuşulmaktadır. Almanya baskısı yapan Türk gazeteleri, Türk kanalları, Türk radyoları takip edilmektedir. Yiyecek maddesi üreten ve satan dükkânların sahibi Türk’tür ve Türk malları satar. Müzik, oyun, düğün, dostluk ve kavgaları da farklı normlardan kaynaklanan davranışlar ortaya koymuştur. Getto tarzı yaşam biçiminin eğer uzun süre devam ettirilirse istenmeyen etkileri de ortaya çıkmaktadır. Getto toplumdan kaçış anlamına gelir ve uzun süre sonunda anomiye yol açar. Sosyal bir rahatsızlık olan anomi, toplumun dışında kalma manasına gelir. Bunun sonucunda sosyal farklılaşma, davranış bozuklukları ve sosyal kopuşlar yaşanabilmektedir (Turan, 1992: 89-93).

Eşlerin ve çocukların getirilmesiyle birlikte ucuz kiralık evlere taşınan Türkler daha çok hemşerilerinin ve akrabalarının olduğu bölgeleri tercih etmeye başlamışlardır. Bu bir süre sonra yabancıların belli semtlerde toplanmasına yol açmıştır. Bugün baktığımızda özellikle Türklerin daha çok belli bölgelerde yoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Bunun başlıca nedenini, Alman ev sahiplerinin evlerini yabancılarla ve özellikle Türklere vermek istememeleri bu nedenle yabancılarla çok yüksek rakamlar söylemeleri ve yabancıların bu nedenle düşük kaliteli ve ucuz evlerde ikamet etmeleri oluşturmaktadır. 2005 yılında yapılan bir çalışmada Almanya’ya göç eden bir Türkün oturdukları evi ve yaşadığı şaşkınlığı ifade edişi dikkat çekicidir.

“Karl-Theodor-Strasse Caddesinde, tek odalı bir dairede yaşıyorduk. Eşim beni önceden uyarılmış, “Hiçbir malımız yok. Evdeki mobilyalarımı sokaktan toplamışım ve sahip olduğum tüm parayı da düğüne harcadım.” Demişti. Beni hiçbir şeyin şok edemeyeceğini sanıyordum. Elbette zihnimde canlandırdığım Almanya bambaşkaydı: yepyeni ve zengin bir dünya! Sonuçta herkes Almanya’dan radyolar, şapkalar, elbiseler ve bol parayla geliyordu. Hayır, orada fakirlik söz konusu bile olamazdı. Almanya’da bizim evimizdeki gibi bir görüntü olabileceğine

asla inanmazdım: bir yatak, bir yemek masası ve mutfakta bir çamaşır makinesi, hepside kullanılmış eşyalardı. Dairede ne banyo nede tuvalet vardı; yalnızca bina koridorunda herkesin ortak kullandığı tek bir tuvalet. Kendi evimden alışık olduğum bir durum değildi bu, Türkiye’de herkesin evinde banyo ve tuvaleti vardır...”(Richter, 2005:31).

Türkiye kökenli ailelerin %50’si Alman topraklarının sadece %4’ünde bulunmaktadır. Bu bölgeler sanayi bölgeleri veya büyük kentlerin işçi semtleridir. Berlin’deki Kreuzberg semti bu yoğunlaşmanın en ileri halini oluşturmaktadır. Bu nedenle buraya küçük İstanbul (Klein İstanbul) denmektedir. Türklerin tüm Almanya’daki yabancılar içerisindeki oranı %48 iken Türklerin Kreuzberg’deki oranı 1992’de %20’ye ulaştı. Yetkililer gettoların oluşmasından korktukları için yabancı oranını %12 ile sınırladı. Her ne kadar 1975’de sonra bu durumu engellemek için sınırlayıcı bir uygulama getirilmiş olsa da bu alandaki Türk nüfusu giderek artmaya devam etti (Kastoryano, 2000: 105-106).

Kreuzberg Türk göçmenlerin kendilerine ait sosyal kurumlarla, değerlerle örgülü bir sosyal çevre olarak oluşturulmuştur. Bu anlamda Kreuzberg etnik farklılaşmanın ve evrenselliğin bir arada yaşayabildiği bir “ütopya” gibidir. Kreuzberg İstanbulun küçültülmüş bir kopyası gibi görünmektedir. Restoranları, camileri, krahaneleri, döner büfeleri ve insanların giyim tarzlarıyla İstanbul’u anımsatır. Kreuzberg’in duvarları ise aşırı sağ ve aşırı solun sloganlarıyla doludur (Kaya, 2000: 79).

1.2.4. Yurtdışına Göç Eden Türk Göçmenlerin Karşılaştığı Belli Başlı Problemler

1.2.4.1. Kültürel Kimlik Bunalımı

Kültür kavramının ilk kullanımına baktığımızda hayvanların ve ekinlerin yetiştirilmesi ile ilişkili olduğunu görmekteyiz. Ondokuzuncu yüzyıla kadar kültür terimi, geniş bir şekilde öğrenme, insan aklının ve kişisel görgünün geliştirilmesine uygulanmıştır. Williams kültür kavramının üç kullanım şeklini şu şekilde özetlemektedir;

- Birey, grup veya toplumun zihinsel, ruhsal ve estetik gelişimi,
- Sanatsal faaliyetler
- İnsanların ve toplumların yaşam biçimlerinin tümü, inanç ve gelenekleri (Smith, 2005: 14).

Kültür, az veya çok kalıplaşan, düşünüş, duyuş ve davranış tarzlarıdır. Kültür medeniyet koşullarına göre öğrenilmiş, toplumsal yaşayış tarzıdır. Kültür öğrenmeyle elde edilir (Ergun, 2000:24). Kültür, aydınlanma süresince medeniyet ile aynı anlamda kullanılmıştır. Daha sonra, belli noktalarda ilerlemenin adı olarak kullanılmıştır. 19. yüzyılda Williams kültürü, farklı uluslar ve milletler arasındaki farklılıkları anlatmak için kullanmıştır. Hall'a göre ise aslında her şey kültürdür. Tüm yaşantı şekilleri, tavırlar...(Kendall-Wickham, 2001:6). Kültürel kimlik insanlar için sağlam aidiyet emniyeti sağlar. Bu aynı zamanda ulusal grupların sahip olduğu saygınlığa da bağlıdır. Yani, bir kültür genel olarak saygı görmüyorsa üyelerinin saygınlıkları da tehlikededir (Kymlicka, 1998:148). Bu anlamda toplumsal yapı kültürü şekillendirmektedir. Aynı şekilde toplumsal yapıda meydana gelen her değişme, kültürü etkilemektedir. Günümüz toplumlarında en hızlı değişme sosyal alanda yaşanmaktadır. Her kültür sistemi hızlı veya yavaş değişmektedir. Bir toplumda herhangi bir buluş o toplumun tüm kültürel yapısına etki eder. Teknolojik gelişmeler o kadar yaygınlaşmış ve hız kazanmıştır ki bu sürece göz kapatmak mümkün değildir. İnsanlar bir kültürden diğerine geçebilir, fakat bu az görülür ve zor bir süreçtir. Özellikle sosyal örgütlenme ve teknolojik gelişme farklılıklarının büyük olduğu yerlerde, bazı azınlık üyeleri için bu değişme hemen hemen imkânsızdır. Başarılı kültürel bütünleşme mümkün olmakla birlikte, zordur. Bedeli ağırdır ve insanlar gönüllü oldukları takdirde, sürecin niteliğine, kişinin yaşına, iki kültürün dil ve tarihlerindeki benzerlik derecesine göre bu bedel ödenebilir. Bu engeller aşılmış olsa dahi, kişiler kendi kültürel aidiyetlerini koruma yolunu seçerler (Kymlicka, 1998:143).

Göç kültürel değişime etki eden önemli faktörlerden birisidir. Göçün genel olarak kültürel yapıya olan büyük etkisinin dışında bir de kültürel kimliğin oluşumuna ve gelişmesine olan çok yönlü etkisi yadsınamaz. Göç eden kişi sadece kendi kültürel yapısını öğrenmekle kalmaz göç ettiği yerin kültürel yapısını da öğrenir, hatta 2. ve 3. kuşak o kültürel yapının içinde doğar.

Toplum içerisinde bireyin kişiliğini oluşturmasında, önyargılarının ve tutumlarının oluşturulmasında, o toplumun kültürel özellikleri oldukça etkilidir. Kültür, kişinin çevresiyle olan iletişimin ve ilişkinin boyutlarını da belirler (Taylor ve diğ. 1970:132-134).

Göç sürecinin neticesinde göçmen grup, fırsat eşitsizliğine, ayrımcılığa karşı kendisini savunmaya yardım edecek olan bir kültürel kimliğe ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaç daha çok 2. ve 3. kuşakta kendini gösterir. Çünkü ilk kuşak göç ettikleri ülkenin bir parçası olmayı amaçlamamışlardır. 2. ve 3. kuşak ise doğup yetiştikleri ülkenin aynı yaş grubu ile kıyaslanmakta ve yoksun bırakıldıkları fırsatların daha net farkına varmaktadırlar. Asimilasyonu seçebilirler veya tümden başkaldırı yoluna da gidebilirler. Ya da kültürel boşluk yaşayabilirler. Almanya’da yabancı, Türkiye’de Alamancı yakıştırması bu ikilemin en net örneklerindedir. Guibernau’ya göre kimliği tanımlayan iki kriter devamlılık ve farklılıktır. Bu çerçeveden bakıldığında, kimlik ötekinin değerini azaltmak suretiyle korunur (Guibernau, 1996:72).

Yurtdışında yaşayan göçmenlerin karşı kültürün değerini azaltarak varlıklarını koruma davranışına girmesi doğal bir sonuç olarak karşılanabilir. Gençlerin içinde buldukları ortam aynı zamanda benimseyecekleri kültürel kimliği de belirlemektedir. Bu kültürel öğelerin içinde dil, din, öğrenim, toplumsal değerler, gelenekler önemli rol oynamaktadır. Almanya’da yaşayan Türklerin %60’ı birden fazla bağlılıklara dayalı bir kimliğe sahip olduklarını belirtmişlerdir. Buna sosyal bilimlerde “hyphenated identity-tireli kimlik” adı verilmektedir. Avrupalı Türklerin %60’ı kendilerini Türk-Avrupalı olarak tanımlamaktadır. Buna karşı Almanyalı Türklerin % 37’si kendilerini “Türk” olarak adlandırmaktadır (Abadan-Unat, 2006: 198/330). Almanya’da Almanyalı-Türklerin yaklaşık %60’ı kendilerini ya Türk ve Avrupalı (%50) ya da Avrupalı ve Türk (%10) olarak tanımlamaktadır (Kaya-Kentel, 2005:128).

Belirli bir kimlik duygusuna sahip olamamaktan kaynaklanan kimlik bunalımı, özellikle göçmen ailelerin çocuklarında Almanya’da yabancı, Türkiye’de Alamancı ikileminin doğurduğu sonuçlardan birisi olarak göze çarpmaktadır. Baumeister’e göre iki türlü kimlik bunalımı mevcuttur. Birincisini; kişinin kendisini açık ve yeterince tanımlayamamasından kaynaklanan kimlik boşluğu (identity deficit) oluşturur. Böyle bir kimlik bunalımının en belirgin özelliği kişinin değerlere ve amaçlara bağlı olmamasıdır. İkincisi ise kimlik çatışmasıdır. Kimlik çatışması kişinin birden fazla kimlik modelleri arasında seçim yapamamasından kaynaklanır. Kişi birden fazla kimlik unsurları taşır ve bu unsurlar kişinin iç dünyasında çatışır. Kişilerin yaşadıkları kimlik bunalımı yaşadıkları sosyal ortamın ve kültürün ürünüdür. Özellikle azınlık kültürüne

sahip olmak, ikinci ve üçüncü nesil Türk gençliği üzerinde bu etkileri göstermektedir (Küçükcan, 1992:106). Bu nedenle göç çalışmalarında, kültürlerarası ilişkiler, sosyal pratiklerdeki değişimler, göç hukukunun göçmen davranışlarına olan etkisi incelenmelidir. Dolayısıyla eleştirel göç çalışmaları, disiplinler arası yaklaşımı kullanarak tarihsel arka planıyla birlikte bütünsel bir bakış açısıyla yapılmalıdır(Castles, 2007:351-371).

1.2.4.2. Dil ve Eğitim Kaynaklı Yabancılaşma

Göçmenlerin kimlik bunalımı yaşamalarına sebep olan en büyük faktörlerden birisi de dil problemi yaşamalarıdır. Bu, göçmenlerin göç ettikleri ülkenin resmi kurumlarıyla ve zaman içerisinde kendi çocuklarıyla dil problemi yaşamalarına ve bunalıma girmelerine sebep olmaktadır. Araştırma sonuçlarına baktığımızda, Türkler diğer yabancı grupları arasında en fazla dil problemi çeken grubu oluşturmaktadır. İlk göç eden kuşak dönmeyi planladıkları için dil öğrenme üzerinde çok durmamışlardır. Bununla birlikte o dönemde göçmenlere sadece iş gücü olarak bakıldığından, bu yönde çok fazla yaptırımda uygulanmamıştır. Bunun sıkıntısını hala günümüzde gençlerin çektiğini görmekteyiz. Dil sıkıntısı beraberinde çok ciddi sıkıntıları da getirmektedir. Bunların başında eğitim sıkıntısı yer almaktadır. Dil bilmeyen aileler çocuklarına da yeterli olamamaktadır.

Almanya’da yaşayan Türk gençlerimizin eğitim süreçlerinde meydana gelen problemlerin bazı ailevi kaynakları da bulunmaktadır. Bunlar,

- Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin de düşük olması
- Kırsal alandan Almanya’ya gelmenin getirdiği bazı uyum problemlerinin yaşanması
- Yabancı kültürün hâkim olması
- Ve Türk işçilerin en düşük işlerde ve çok yoğun olarak çalıştırılması(Sezgin, 1992:49).

Ailede anne ve babanın ikisinin de çalışması ve çocukların ilgili yetiştirilememesi bu nedenle okulun gerçekleştirdiği etkinliklere (toplantılar vs...) velilerin katılamaması ve aynı zamanda aile içerisinde Türkçenin kullanılması çocukların iki dil ve kültür arasında bocalamasına yol açmıştır

Özellikle anne ve babanın çalışma hayatında olması ve çok ağır şartlarda çalışması nedeniyle Avrupa'ya giden ailelerin çocuklarında eğitim problemleri yaşanmış ve yaşanmaktadır. Çocuklar hem aile eğitiminden hem de Türkçeden yoksun kalmışlardır. Çocukların okullarda yabancı dili yeterince bilmemelerinden dolayı, başarısızlık zekâ geriliği olarak yorumlanmış ve halen daha bu nedenle zeka geriliği olan okullara giden Türk çocukları bulunmaktadır (Tezcan, 2000:3).

Okul ve meslek eğitiminde ise yapılan iyileştirmelere rağmen 1999 yılında göçmen ailelerin halen %17'si diploma almadan 10 yıllık zorunlu öğrenimi tamamlamaktadır.

Tablo 7: 20-24 Yaş Arasındaki Göçmen Gençlerin Okul Mezuniyet Durumlarının Toplam Nüfusla Karşılaştırılması (Yüzde)

	Düşük Vasıflılık Kazandıran Okul(Hauptschul)	Orta Vasıflılık Kazandıran Okul (Realschule)	Yüksek Öğrenime Hak Kazandıran Okul(Gymnasium)	Diplomasi Olmayan veya Bilgi Vermeyen
Göçmen Erkekler	43	20	21	16
Genel Olarak Erkekler	17	57	30	10
Göçmen Kadınlar	36	21	25	18
Genel Olarak Kadınlar	11	44	36	5

Kaynak: Roloff&Schwarz, 2002:59

1998 yılında yapılmış bir araştırmaya göre Batı Almanya'da 20-29 yaşları arasındaki Alman gençlerinin % 8,1'inin, buna karşılık göçmen gençlerin %32.7'sinin tamamlanmış bir meslek eğitiminin olmadığı ortaya koyulmuştur. Yukarıdaki tabloda dikkati çeken bir unsur, göçmen kadınların göçmen erkeklerden daha fazla orta ve yüksek vasıflı okullardan mezun olmalarıdır (Toksöz, 2007: 153).

Yurt dışında yaşayan Türklerin çocuklarının eğitimiyle ilgili sıkıntılar, her geçen dönem azalmaktadır. 1970 ve 80 yıllarında eğitim ile ilgili önemli bir problem, okulöncesi anaokullarının çoğunlukla Protestan ya da Katolik Kilisesi tarafından işletilmekte olması nedeniyle Türk ailelerin bu okullara çocuklarını göndermemeleri olmuştur. Diğer bir sorunu ise Almanya'ya aile birleştirmeleri için maksimum yaşın 18'den 16'ya indirildiği 02.12.1981 tarihinden önce gelen ve eğitimlerine Türkiye'de başlayan çocukların Almanya'ya gelmeleri oluşturmuştur. Çünkü belli bir yaştan ve eğitimden sonra yeni bir dil ve eğitim sistemine uyum sağlamak daha güç olmaktadır. Bu nedenle

bu çocukların ve gençlerin sosyal uyumuna ve meslek edinmelerine yardımcı olması için Mesleğe Hazırlık ve Sosyal Uyum Tedbirleri uygulamaya konmuştur. 1980'lerde diplomalarını alan Türk çocuklarına çok sık rastlanmamaktaydı. Türk çocuklarının önemli bir bölümü özel eğitime muhtaç çocukların gittiği **Sonderschule** ya da orta eğitim okulları olan **Hauptschule**'lerde eğitim görmekteydiler. Almanya'da üniversiteye gidebilmek için **Gymnasium** olarak adlandırılan liseden Abitur(lise diploması) almak gerekmektedir. Meslek eğitimine başlamak için ise **Realschule**'de okumak gerekmektedir (Şen-Koray, 1993:36).

Bugün Realschule ve Gymnasium'a giden Türk çocuklarının sayısı oldukça artmıştır. 2006 yılı için Almanya'da üniversite eğitimi almak için toplam 53.554 kişi Almanya'ya gelmiştir. Bunların %3,9'unu Türkiye kökenliler oluşturmaktadır (Migrationsberich 2006:59).

Tezcan'a göre yurtdışındaki çocukların eğitiminde hem aile hem de okul yönünden bazı olumsuzluklarla karşılaşmaktadır (Tezcan, 1996:595-597). Aile yönünden olumsuzlukların başında, özellikle kırsal kesimden gelen ailelerin eğitim düzeylerinin düşük olması gelmektedir. Özellikle ilk kuşak dönemde işçi ailelerinin en düşük işlerde ve çok yoğun ortamda çalıştırılması ve çocuklarıyla ilgilecek vaktin olmaması önemli bir etkidir. Tabii ki okul programları ve dil farklılaşması da eğitimde sıkıntılara yol açan çok önemli unsurlardır. Bunun dışında Almanya açısından değerlendirdiğimizde evlerin kalabalık ailelere uygun olmaması, yeterli ders çalışacak alanın bulunmaması önemli bir dezavantajdır. İlk kuşağa ve o dönem şartlarına baktığımızda kız çocukları erkek çocuklarına göre daha fazla dezavantajlı grubu oluşturmaktaydı.

Özellikle 90'lardan sonra eğitim düzeyinin gittikçe arttığını görmekteyiz. Üniversite okuyan öğrencilerin sayısında artma gözlenmiştir. Bugün ise bu oran ilk yıllara göre çok daha iyi durumdadır. Ancak halen daha kapalı yapıdaki ailelerin bu sorunları yaşadığını görmekteyiz. Okuma isteği az olan erkek çocuklar çalışmaya teşvik edilmektedir. Özellikle Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde oturan Türk ailelerinin çocukları dil konusunda problem yaşamaktadır. Evde Türkçe kullanılmakta, Türk televizyonları seyredilmekte ve çocuklar Türk arkadaş edinerek daha çok Türklerin bulunduğu okullara gitmektedir.

Durum böyle olunca Almanca öğrenimi güçleşmektedir. Almanya'daki bazı eyaletler, Alman çocukların eğitim programlarından göçmen çocuklarının yeterince yararlanamadığı düşüncesiyle göçmen çocuklarının özel eğitim programlarında eğitimlerini savunmuşlardır. Bu uygulama göçmen işçi çocuklarını normal sınıflardan ayırarak kimi görüşe göre bütünleşme kimi görüşe göre de ayırma politikası olarak değerlendirilmiştir. Fakat edinilen bilgilere göre Almancaya hâkim olamayan hatta konuşamayan göçmen çocukları özel eğitim okullarına gönderilmektedir. Almanya'daki özel eğitimin verildiği okullarda Türk öğrencilerinin oranı oldukça yüksektir. Alman öğrenciler arasında bu oranda özel eğitim alan öğrenci artışı görülmemektedir. Bunun nedeni olarak Almanya'daki Türk anne ve babaların çocuklarının eğitimiyle yeterince ilgilenmemeleri, çocukların okul öncesi eğitime devam etmemeleri ve Almancayı yeterince bilmemeleri gösterilmektedir (Biber, 2008:311).

Başka bir sorun da okul ve aile arasındaki çatışmadır. Okulda buldukları toplumun davranış normlarına uyum sağlamaya çalışan çocuk, aile ortamında tamamen farklı kültürel yapıyı ve normları özümsemek durumunda bırakılmaktadır. Bu durum çocukların kimlik bunalımı yaşamalarına yol açmaktadır. Elbette ki bu noktada ailelere çok iş düşmektedir. Zaman geçtikçe ailelerin bilinç düzeyi de artmıştır.

İthal gelinlerde sıkça rastlandığı gibi annenin sürekli evde kapalı yaşaması, dil bilmemesi ve dolayısıyla okul yetkilileriyle ilişki kuramaması, çocuklarının ödevlerine yardımcı olamaması çocukların eğitimlerini olumsuz etkilemektedir. Çocukların eğitimlerini olumsuz etkileyen bir diğer faktör ise ailelerin iş odaklı bakış açılarıdır. Çalışma ve para biriktirme odaklı bakış açısı çocuklarda da görülmekte olup, bu nedenle çocuklar, çalışmak için okumaktan vazgeçebilmektedir.

Eğitim hususunda Alman makamlarının zamanında tedbir almaması ve aile birleşmesiyle kadınların eğitilmeden Almanya'ya gönderilmesi bugün halen eğitim sıkıntılarının yaşanmasındaki en etkili faktörü oluşturmaktadır. Aileler kültürel aktarımı çalışma hayatı nedeniyle yeterli diyalogu kuramadıkları çocuklarına aktaramamışlardır. Bu nedenle Türk kültürü denildiğinde bazı gençlerin kafasındaki imaj, annesinin giyimi ve yaptığı yemekler, babasının kahvehane, cami ve derneklerden arta kalan zamanda

ailesiyle kurduğu kısa diyaloglardaki emrivaki cümlelerin dışına çıkamamıştır (Kılıçarslan, 1992:64).

Tamamlanmış meslek eğitiminde ortaya çıkan sıkıntıların çok çeşitli nedenleri vardır. Bunların başında elbette ki dil problemi gelmektedir. Var olan sıkıntılara bir de göçmen olmanın getirdiği problemler eklenince ortaya bu tablo çıkmaktadır. Meslek eğitiminin yetersiz kalışı aynı zamanda gençlerde gelecek korkusu ve yabancılaşma hissi uyandırmaktadır. Sezen, yabancılaşmayı “ kendi kimlik ve şahsiyetini oluşturan tarihi, sosyolojik, kültürel, psikolojik sürece ve bütünlüğe aykırılık ve onun dışına çıkma, toplumun değerlerinin uzağına düşüp başka değerleri benimseme veya benimsememeksizin tekrarlama” olarak tanımlamıştır (Sezen, 2002:93). Buna göre yabancılaşmayı besleyen duyguların temelinde, toplumsal baskılar, özgürlük kısıtlaması, eğitim sistemindeki yetersizlikler, toplumsal eşitsizlikler, toplumsal dışlanmışlık duygusu, iletişim eksikliği ve toplumda kendini yalnız hissetme gibi nedenler yatmaktadır. Bütün bu olumsuzluklar aynı zamanda gençlerin kimlik arayışı içerisine girmesine neden olmaktadır (Armağan, 2004:92).

Bu sıkıntılara çözüm yolları sağlamak birçok kurumun işbirliği çerçevesinde çeşitli sosyal politikalar oluşturarak gerçekleşebilir. Bu anlamda başta aile ve eğitim kurumu olmak üzere, toplumun bütününde oluşturulacak yaptırımlar ve düzenlemeler yaşanan sıkıntıları ortadan kaldırabilir veya hafifletebilir. Sadece gençlere yönelik değil, her kesime yönelik uygulamalar özellikle göç veren ve göç alan ülkelerin işbirliği ile çözüm bulabilir.

1.2.4.3. İstihdam Alanındaki Problemler

Göçmenlerin işgücüne katılımı 1960-70’li yıllarda %60’ın üzerindeyken 1980’lerde %50 ile Almanlarınkı ile aynı seviyeye gelmiş ve 1999’larda %45 ile Almanlardan düşük seviyeye inmiştir. Göçmenlerin işsizlikten çok fazla etkilenmelerinin bir nedeni, daha çok imalat sanayinde ve hizmet sektöründe, güvencesiz ve elverişsiz çalışma koşullarının olduğu işlerde çalışıyor olmalarıdır. Halen göçmenler tampon görevi görmekte ve olabilecek değişikliklerden Almanlara göre daha fazla etkilenmektedir. Sadece birinci kuşak değil, Almanya’da doğan büyüyen 2. ve 3. kuşak içinde işsizlik artmaktadır. Bunun ise en önemli sebebi vasıfsızlıktır (Toksöz, 2007:150).

1973'te Almanya'nın iş gücünün %10'u misafir işçiler tarafından karşılanıyordu. Aynı yılın Kasım ayında küresel enerji krizi nedeniyle işçi alımları durdurulmuş fakat yine de göçmenler, daha çok ailelerini getirmeleri suretiyle gelmeye devam etmiştir. Bunun üzerine Max Frisch o meşhur sözünü söylemiştir; "İşçiler çağırdık, insanlar geldi" (Harald, 2006:105).

Almanya'da yaşayan Türklerin %25'i fakirlik sınırının altında yaşamaktadır. Bu durum Türkleri daha fazla iş kurma yolunda çaba göstermeye itmiştir. 2006 yılı ekim ayında Almanya'da iş kuranların sayısı 70 bin sınırını ilk defa geçmiştir (Şen, 2007:165). Dünya göç raporlarına göre Berlin, en çok Türk göçmenin bulunduğu şehirdir. Türklerden sonra Berlin'deki ikinci yabancı grup Yugoslavlardır. 2002 verilerine göre Berlin'deki Türk nüfusunda işsizlik oranı %42,9'lara çıkmıştır. Çalışan kesimin de büyük çoğunluğu düşük nitelikli işlerde ve sağlıksız koşullarda istihdam edilmektedir (Harald, 2006: 109).

Avrupa'nın değişik yerlerine göç eden Türkiye kökenli ilk kuşak göçmenlere sınıfsal açıdan baktığımızda hepsinin çalışanlar kategorisini oluşturduklarını görmekteyiz. Ancak bu durum ikinci ve üçüncü kuşakta değişebilmektedir. Yurtdışında bulunan işçilerin büyük çoğunluğu, özellikle Doğu ve Güneydoğu, Doğu Karadeniz ve İç Anadolu bölgesindeki kırsal kesimlerden göç etmişlerdir. Ancak Almanya'da bulunan göçmenlerimizin azımsanamayacak kısmı Türkiye'nin Batı Anadolu ve Marmara gibi sanayileşmiş bölgelerinden göç etmişlerdir. Almanya'daki ikinci kuşak göçmen çocuklarının eğitim seviyeleri birinci kuşağa göre daha yüksektir. İkinci kuşağın daha kolay Almanya'nın toplumsal yapısıyla kaynaşması, iş piyasasına girmesi ve kendi işyerlerini kurması bunun bir göstergesidir. Çalıştıkları iş kollarına baktığımızda, özellikle ilk kuşak göçmenlerimizin %80'inden fazlası niteliksiz işlerde çalışmıştır. En yoğun olarak çalıştıkları iş kolları arasında, sanayi, inşaat, tekstil, giyim, temizlik, hizmet sektörü, ticaret, tarım ve ormancılık gelmektedir. AB ye üye ülkelerdeki en önemli problemlerden birisi de turist olarak gelip, kaçak çalışan göçmenlerin durumudur. Oturma izinleri olmadığından ötürü boğaz tokluğuna en ağır işlerde çalıştırılmaktadırlar. Göçmenlerin diğer belli başlı sıkıntılarını şunlar oluşturmaktadır; emeklilik sorunları, seçme ve seçilme hakkı, uyum sorunları, ev bulma sorunları, göçmen işçi çocuklarının askerlik sorunları, dil bilmeme sorunları, aile

birleştirmeleriyle ilgili sorunlar, iş bulma sorunları, serbest dolaşımdan kaynaklanan sorunlar, oturma ve çalışma izni alma sorunları, Türkiye'ye kesin dönüşte karşılaşılan sorunlar. Tüm bu görünen sorunların yanı sıra ayrıca genelde bütün yabancılarda görülen yalnızlık, sahipsizlik, ilgisizliğin verdiği kendine güvensizlik, uyumsuzluk ve karamsarlık sonucunda depresyon, özellikle genç kesimde oldukça artmıştır (Arayıcı, 2002: 78-85).

Almanya'ya göç eden Türk kadınlarının da birçok sorunları bulunmaktadır. Bu kişiler buldukları toplumsal yapıya uyum sağlamakta, Almanca konuşmakta ve meslek edinmekte güçlük çekmektedir. Aslında çoğu sıkıntının temelinde dil bilmemek yer almaktadır. Dil bilmeyen kişi ne topluma uyum sağlayabilir, ne iş bulabilir ne de eğitim programlarından faydalanabilir. Bu durum çocuklarının eğitiminde sıkıntıya yol açabilmektedir. Bulduğu ülkenin dilini bilmeyen kişi çocuklarının okullarını takip edememektedir.

Almanya'da 2002'den beri üç önemli sorun dikkati çekmektedir.

- Ülkede yaşayan işsizlerin 4,5 milyon gibi ülkenin alışık olmadığı kadar yüksek olması
- Emekli aylıklarının düşmeye devam etmesi
- Sosyal sigorta sisteminin işlevselliğini kaybetmesi

Bugün Almanya'da emeklilik statüsündeki 280 bin vatandaşımız emekli aylıkları 572-gibi düşük seviyededir. 2006 rakamlarına göre, Almanya'daki Türklerin %30'una yakını işsiz, bu oranın %55'inden fazlası bir yıldan uzun süredir işsizdir. Almanya'da kömür, otomotiv ve hizmet vb. sektörlerindeki gerilemeler en çok Türk göçmenleri etkilemiştir (Şen, 2007:151).

1.2.4.4. Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı

Almanya'daki yabancı nüfusunun ulusal nüfus içerisinde dikkat çekici bir biçimde artmaya başlamasıyla birlikte bu duruma karşı tepki oluşmaya başlamıştır. Yabancı nüfusunun Almanya'nın genel nüfusu içerisindeki yükselen oranı demografinin yeni yüzünü oluşturmuştur. Almanya, göç yoluyla tetiklenen ulusal kimlikle ilgili

belirsizlikle yüz yüze gelen tek Avrupa ülkesi olmamakla birlikte en fazla etkilenen ülkedir (Koslowski, 2000: 13).

Almanya göçünün ikinci on yıllık döneminde kalıcı olma eğilimi göstermesi üzerine, göçmenliğe ilişkin var olan sorunlarla birlikte işten çıkarılma, geri gönderilme ve yabancı düşmanlığı gibi sorunlar doğmaya başlamıştır. Bu şekilde bir yandan kendi içlerinde yabancılaştırma ve bir yandan da Almanlar tarafından dışlanma yaşamışlardır. 1986 yılında “yabancıların basındaki olumsuz imajı”nı araştıran öğretim üyesi Klaus Merten, Almanya’da yayınlanan gazete ve dergilerde Türklerin diğer yabancı işçilere göre daha olumsuz tanıtıldığı ve Türklerin potansiyel suçlu olarak gösterildiğini tespit etmiştir. Ve sonraki süreçlerde de gerçekleşen kundaklama olayları bu tespitleri doğrulamıştır. Türklerin Almanya’da kalıcı olduğunu anlayan Almanlar daha sonra bazı kimliksizleştirme politikalarına soyunmuşlardır. Bu kimi zaman Türklerin kendi aralarında bölünmelerine yol açma amaçlı olmuş, kimi zaman da Türkiye ile bağlarını zedeleyici şekilde gerçekleşmiştir. Bu çalışmalar halen daha devam etmektedir. Bu engellemelerin en net şekli ise göç yasalarıdır. İlk zamanlar, memlekete telefon edememe, kötü koşullar altında gettolarda yaşamak zorunda kalma gibi sıkıntılar zamanla yerini vize alamama, eğitim eksikliği, yabancı düşmanlığı gibi sorunlara bırakmıştır. Alman Federal İçişleri Bakanı Otto Schily’nin Süddeutsche Zeitung (27.06.2002.) gazetesine verdiği demeçte, “Türk azınlığın uyumu için en iyi yol asimilasyondur. Almanya’da yeni azınlıklar yaratılmasına karşıyız. Her dili destekleyemeyiz. Türklerin ana dili Almanca olmalıdır. İki dilli Almanya istemiyoruz. Almanya’da Türk Adası oluşmasını istemiyoruz” (Doyuran Kartal, 2004: 60-65). Tüm bunlar yabancı düşmanlığının açık bir ifadesidir.

Almanya’da çoğu grup başlangıçta işçi alımını desteklemiş olmalarına rağmen, yabancılara kiralık ev vermeyi reddederek, bar ve eğlence yerlerine girmelerini yasaklayarak gizli bir yabancı düşmanlığının tohumlarını atmışlardır. 1970’lerden sonra işsizlik probleminin ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte Almanya’da ırkçılık yaygınlaşmaya başlamış, işsizliğin sebebi olarak yabancı işçiler ve yabancılar arasında en yüksek oranda olan Türk işçiler gösterilmiştir (Castles-Miller, 2008:313).

İrkçı saldırılar tüm Avrupa ülkelerinde kendini göstermekle birlikte Almanya’da daha belirgindir. Batı Avrupa ülkeleri içinde ırkçılıktan en çok etkilenenler Almanya

Türkleridir. İşsizlik ve evsizlik gibi sıkıntılar Almanya’da ırkçı saldırıların en önemli nedeni olarak gösterilmiştir fakat bu nedenler yegâne neden değildir sadece ırkçı saldırıları besleyen nedenlerdir. Önyargılar ırkçılığı beslemektedir. Örneğin Alman bir annenin çocuğuna Türk çocuklarla oynamamasını tembihlemesi çocukta Türklere karşı önyargının tohumlarını atmaktadır. Anne bu isteğini açıklarken Türkler hakkındaki olumsuz düşüncelerini çocuğuyla paylaşacaktır. Bu erken yargılar yeni bilgilerle değişmiyorsa önyargıya dönüşmüş demektir. Almanya’da 80’li yılların başında ırkçı saldırılar başladığında politikacılar “bunlar bir avuç serseridir” diyerek geçiştirmişlerdir. Fakat bu sokaklardaki bir avuç serseri grubu saldırılarını sürdürürken, 5 Şubat 1982 de üniversitelerde “**Heidelberg Manifestosu**” olan ırkçı bildiriye ilan etmişlerdir. 15 profesörün imzası olan bu bildirin bazı noktaları şunlardır;

“... Sınıflarda yabancıların çoğunlukta olduğu eğitim sistemi içinde kendi çocuklarımızdan hangi geleceği beklemekteyiz... Sadece hayat dolu, el sürülmemiş namuslu Alman aileleri bizim halkımızın geleceğini oluştururlar. Yalnız bizim çocuklarımız Almanların ve Avrupalıların geleceğinin yegâne temelini oluştururlar... Yabancıların ülkelerine geri dönüşleri... Ülkemize ekonomik rahatlık da getirecektir.”

Bu bildirin medyada duyurulması, Türklere karşı istemeyen grupların eylem birliği yapmasını da hızlandırmıştır. 150’den fazla milliyette insanın yaşadığı Almanya’da bu bildiriden sonra sadece Türkler hedef toplum haline gelmiştir. Bir anda Almanya duvarlarına “Türkler Dışarı”, “Defolsun Türkler” gibi yazılar yazılmaya başlanmıştır.

Almanya’da yabancı düşmanlığından kaynaklanan saldırıları üç başlık altında değerlendirebiliriz.

- a) Şiddet saldırıları, yaralama, dövme ve kundaklama şeklinde meydana gelen saldırılardır.
- b) Sözlü ve yazılı saldırılar, basında yer alan asılsız haberler, sözlü tehditler, ithamlar, psikolojik baskılar. Psikolojik baskılar daha çok küçük düşürme, azarlama ve alay etme şeklinde kendini göstermektedir.
- c) Gizli ve açık yapılan ayrımcılıktır ki bu hayatın her alanında olabilir. Özellikle iş alanında ve sosyal ortamlarda bu daha net hissedilmektedir. Türkler işe alınmada

en son sırada ve işten çıkarılmada ilk sırada yer almaktadırlar (Kılıçarslan, 1997:27-31).

Göçmenler bugün genel olarak üç konuda eşitsizlikle karşı karşıyadır; Devlet ilişkilerinde, ticari alanda ve sosyal haklardan yararlanmada. Avrupa'daki Türklerin bir müddet sonra özellikle görevleri bittikten sonra geri dönmeye zorlandıkları, bu konuda yasalar oluşturulduğu bilinmektedir. Geri dönüş gerektiği gibi gerçekleşmediğinde Türklerin toplumsal ve yasal olarak eşit muameleden mahrum edilerek gettolaşmaya zorlandıkları görülmektedir (Akkaya, 1992:11).

İrkçı Saldırıların Nedenleri (Taş, 1999:93-95).

1- Toplumsal Nedenler

- b) Göçmenlerin niceliksel artışı: ırkçı saldırılarda niceliksel artış önemli rol oynamaktadır. Bazı Avrupalılar belli sayıya kadar yabancıların kabul edilebilir, fakat fazlasının sosyal huzursuzluğa sebep olabileceğini belirtmektedir. Bu anlamda Almanya'da hem göçmen sayısı fazla hem de ırkçı saldırılar fazladır.
- c) İrkçı şiddet ve ekonomik kriz: ırkçı şiddet bazen sosyo-ekonomik nedenlerle ilişkilendirilmektedir. Özellikle ekonomik krizin baş gösterdiği dönemlerde ülke gelirinin yabancılarla paylaşılmak istenmemesi şiddete yol açabilmektedir.
- d) İrkçı şiddet ve ulusal kimlik: Avrupa'da büyük bir kesim, ırkçı şiddeti şiddet geleneğine ve ulusal özelliklere ve kültüre dayandırmaktadır.

2- Özel Nedenler

- a) Alkolizm: ırkçı olayları inceleyen bazı yetkililer bu olayların ırkçılıkla ilişkili olmadığını sadece aşırı sarhoşluktan kaynaklandığını iddia etmişlerdir.
- b) Polisin ve devletin tutumu: ırkçı şiddet olaylarının birçoğunda polis ihmali olduğu saptanmıştır. Devletin bu pasif tutumunun şiddet olaylarını artırdığı iddia edilmektedir.
- c) Aşırı sağ partiler: ırkçılığı araştıran kaynaklara göre, ırkçı faşist aşırı sağ parti ve grupların şiddeti organize etmede etkili olduğu ve bunu yaparken de sokak çetelerinden faydalandıkları belirtilmiştir.

1.2.5. Türk Göçmen Ailelerine Yönelik Kimliksizleştirme Politikaları

Türklerin Almanya'ya göç ettikleri ilk dönemlerden itibaren, Türkler için çeşitli sıfatlar kullanılmaya başlanmıştır. İşçi açığı nedeniyle büyük beklentilerle çağırılan Türklere, ilk dönemde 'Fremdarbeiter-yabancı işçi' denilmekteydi. İkinci dönemde ise göçmen işçiler ailelerini yanlarına almaya başlamışlardır. Bu dönemde göçmen işçilere 'Gastarbeiter-konuk işçi' denilmekteydi. Zaman içerisinde, birkaç yıl çalışıp para biriktirdikten sonra dönmeyi planlayan göçmen işçiler ailelerini de yanlarına aldırdıktan sonra bir türlü dönme planlarını gerçekleştirememişlerdir. Almanya doğumlu çocukların doğmaya başladığı bu dönemde 'Auslaendisch Mitbürger-yabancı hemşeri' kavramı ortaya atılmıştır. Yine bu dönemde 'Almancı' sıfatı da gerek olumlu ve gerekse olumsuz anlamlarda yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Kimliksizleştirme sürecinin ilk basamağı olan bu yakıştırmalardan kurtulmak mümkün olmamıştır. Almancı sıfatıyla, Almanya'da çalışan, eğitime önem vermeyen, tasarruf amaçlı çalışan, kendini geliştirmeyen, önyargılı, Türkiye'ye dönmeyi sürekli düşünen fakat bir türlü bu düşüncesini gerçekleştiremeyen Türk işçiler kastedilmektedir (Doğan, 2006: 53–55).

1981'lerde başlayan yabancıları reddedici tutumla birlikte yabancıları tedirgin edecek yeni yasalar, geri dönüşü teşvik kanunları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu toplumsal ve politik baskılar, Almanya'daki yabancıların sosyal hayatına bölünme, dışlanma ve düşmanlık olarak yansımıştır. 90'lı yıllara gelindiğinde Türk kökenli genç politikacılar, Türkiye aleyhine konuşmalar yaparak genç kuşağın anavatanlarına bakışını etkilemeye çalışmışlardır. 2000'deki Yeni Vatandaşlık Yasası ile Almanya'da doğan Türk çocukları otomatik olarak Alman vatandaşı olmuş ve yirmi yıl sonra Almanya'yı veya Türkiye'yi seçme ikilemi yaratılmıştır. Tüm bu yaptırımlar kimliksizleştirme çabalarının bir parçasını oluşturmuştur. Yeni göç yasalarıyla birlikte, çokkültürlülüğe karşı çıkılmış ve gönüllü asimilasyon savunulmuştur. Karşı çıkanların da ülkelerine geri dönmeleri tavsiye edilmiştir. Tüm bu gelişmeler yurtdışına göç etmiş Türklere yabancılık duygusu, boşluk duygusu, köksüzlük, suçluluk ve önyargı gibi olumsuz duyguların doğmasına sebep olmuştur (Doğan, 2006:61–70).

1.2.6. Yurtdışı Göç Sürecinde Türk Kadınları

İşgücü göçü genelde erkekleri içermektedir. 1972 yılına kadar Almanya başta olmak üzere Avrupa'daki Türklerin %89'unu erkekler oluşturuyordu. Türkiye'den Batı Avrupa'ya göçün başlangıcında kadınların göç hareketleri içerisindeki oranı oldukça düşüktü. 1961-1976 yılları arasında 146.681 kadın işçi Batı Avrupa'ya göç ederken, aynı yıllarda 678.702 erkek işçi Avrupa'ya göç etmiştir. 1961-1967 yılları arasında ise kadın göçmenlerin tüm göçmenler içindeki oranı %10'u geçmiyordu. İlerleyen yıllarda aile birleşmeleri ile Avrupa'daki işçilerin nüfus yapısı değişikliğe uğradı. Göç eden kadın nüfusu erkek nüfusuna yaklaşırken, nitelikli kadın işgücü oranında azalma yaşanmıştır. 2007 yılında baktığımızda ise Avrupa'daki Göçmen Türklerin %47'sini kadınların oluşturduğunu görmekteyiz. 1972'lerde Avrupa'da yaşayan Türklerin %91'i sigortalı olarak çalışırken, bu oran 2007'de %32'ye kadar düşmüştür (Şen, 2007:54).

Türk kadınları genelde Avrupa'da nitelsiz işgücü olarak çalıştıkları için iş piyasasına katılmaları üzerindeki veriler kesinlik taşımamaktadır. Çünkü bu veriler küçük aile işleri ve temizlik işleri gibi sosyal güvenlikten yoksun işleri kapsamamaktadır (Şen-Koray, 1993:32).

Tablo 8: Bazı AT Ülkelerinde İktisaden Faal Türk Kadınlarının Nüfusu

	Türk Kadın Nüfusu	İktisaden Faal Kadın Nüfusu
Federal Almanya	745.400 (1990)	170.299(1990)
Fransa	83.200 (1987)	24.478(1991)
Hollanda	97.472 (1992)	12.000(1991)
Belçika	40.924 (1991)	-
Danimarka	14.130 (1991)	4.802(1989)

Kaynak: Şen-Koray:1993 (Sopemi-Netherlands 1992; Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1991 Yılı Raporu, Ankara)

2006 yılında Türkiye Araştırmalar Merkezinin Avrupa'da yaşayan 2 milyon 100 bini aşan Türk kadını üzerinde yaptığı araştırma, Almanya'daki Türk kadınlarının yaşam koşulları hakkında bilgi sahibi olmak açısından oldukça önemlidir. Almanya'da

üniversiteye giden Türk gençlerinin %42'sini kadınlar oluşturmaktadır. İş dünyasında ise Avrupa'da yaşayan Türklerin %25'ini kadınlar oluşturmaktadır (Şen, 2007:54).

Araştırmaya göre Türk kadın göçmenler, erkeklere nazaran daha düşük yaş ortalamasına sahiptir. Bugün Almanya'da yaşayan Türk kadınlarının üçte biri 30 yaş altındadır. Yaşlı nüfus kadınlarda %3, erkeklerde %8'dir. Almanya'da ikamet süresi kadınlarda ortalama 22 yıl, erkeklerde ise 24 yıldır. Ankete katılan kadınların %42'si eşlerinin ardından aile birleşimi yoluyla Almanya'ya gelmiştir. 30 yaş altı kadınların %77'si Almanya eğitimlidir. Mesleki eğitim açısından ise kadınlar erkeklere oranla daha kötü durumdadır. Almanya'da yaşayan Türk kadınlarının %59'u hiçbir mesleki eğitim almamıştır. Bu oran Almanya'da yaşayan Türk erkeklerinde %40'dır (Şen, 2007:56-57).

Almanya'ya göç eden ilk Türk kadınlarına baktığımızda bunların çoğunun kır kökenli, bir kısmının köyden kente göç etmiş, bir kısmının ise şehir hayatını hiç tanımadan Almanya'ya gitmiş olduğunu görmekteyiz. Alman Sendikalar Birliğinin 1973 yılında yaptığı bir araştırmaya göre F.Almanya'ya gönderilen işçilerin %25,7'sini Almanya hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı, %60,3'ünün kulaktan dolma bilgiye sahip olduğu ve %14'ünün bilgi sahibi olduğu, ortaya çıkmıştır (Kılıçarslan, 1992:56).

Almanya'ya ilk göç eden kişilerin çok azı güvenilir bilgiye sahipti. Daha sonra göç eden kişiler çok daha iyi bilgilere sahiplerdi. İlk göçmenlere bakıldığında, 20 ila 40 yaş arası erkeklerin olduğu görülmektedir. En az ilkokul eğitimi almış bu kişiler Türkiye ortalamasına vurulduğunda yüksek mesleki vasıflara sahip olduğu görülmektedir. Çoğu devlet memuru olarak çalışmıştır. Bu kişiler ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde bulunmaktaydı. Şehirli göçmenlerin oranı %80 iken kırsal alandan gelenlerin oranı %17 idi. Kırsal bölge kökenli göçlerde uluslar arası göç kademeli göçün bir parçasını oluşturmuştur. Göç etmeden önce kendileriyle görüşülmüş göçmenlerin büyük kısmı kademeli göçmendir. Yani daha önce kırsal alandan şehirlere göç etmiş kişilerdir. Bu kişiler göç ettikten sonra hemşeri bağlarını devam ettirmiş ve akrabalarının veya köylülerinin göçünü teşvik etmişlerdir (Faist, 2003: 238).

Nermin Abadan Unat kadınların göç sürecine katılmasını üç grupta incelemektedir(Arayıcı, 2002: 89).

- 1- Refakatçi göç: En sık görülen göç türüdür. Kadın veya genç kız yurdunu aile reisiyle birlikte terk etmektedir. Burada iradi bir davranış bulunmamaktadır.
- 2- Zorlanmış göç: göç kararı alan evin erkek reisiyle birlikte göç etmektir. Bu karar baskı yoluyla alınmıştır.
- 3- Bağımsız göç: kadının göç kararını kimsenin baskı ve zorlaması olmadan kendi bağımsız iradesiyle alması ve uygulamasıdır. Bu göç erkeklere oranla azdır fakat önemlidir.

1964'te Abadan Almanya'daki Türk işçilerinin sadece %55,7'sinin evli olduğunu tespit etmiştir (Kıray, 1999:126). Bu oran gün geçtikçe hızla artmış, bunun yanı sıra aile birleşmelerinin de etkisiyle yurtdışındaki kadınların oranı da gözle görülür derecede artmıştır. Genellikle yurtdışı göçlerde kadınların göçü ilk başlarda düşüktür. Daha sonraları ise gerek evlilik yoluyla gerekse kendi istekleriyle bu oran hızla artmaktadır. Her iki durumda da kadınların göçü gittikleri ülkenin göç politikaları yoluyla denetlenmektedir. 1978 yılında Almanya'daki yabancı kadın nüfusu 305.357 idi. 1960'da Türkiye'nin imzalamış olduğu ikili anlaşmadan önce Almanya'daki Türk kadın işçi sayısı sadece 173 iken bu sayı 1974'te 159.984'e kadar yükselmiştir. Kadınların yurtdışına göçünde erkeklerin büyük teşvikinin en önemli nedeni o dönemde var olan Avrupa'daki yabancı işgücüne koyulan sınırlamadır. İkili anlaşmalarda ailelerin birleşmesi garanti altına alınırken, aynı zamanda karı kocadan birinin meşru bir istihdam ilişkisine kavuşması halinde diğerine de çalışma izni verilmesi öngörülüyordu. 1966'daki ekonomik bunalımdan sonra birçok işveren düşük ücret alan kadın işçileri tercih etmeye başlamışlardır. Durum böyle olunca aile içerisinde ekmek kazanan aile başkanının rolünde değişiklik olmuş, erkekler daha çok eşlerini göçe teşvik etmeye başlamışlardır. Göçmen kadınlar ilk başta bu gidişin geçici olacağını düşünmüşler ve sadece kocalarının yurtdışındaki işi alabilmelerini sağlamak için yola çıktıklarını düşünmüşlerdir. Fakat zamanla birçok kadın, kocaları bu işyerlerinde çalışmaya başladıktan sonra da çalışmaya devam etmişlerdir. Bu tabii ki aile yapısında da köklü değişikliklere sebep olmuştur.

Tablo 9: Almanya'daki Türk Vatandaşlarının Toplam Sayısı ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Yıl	Toplam	Kadın	Erkek
1994	1.965.577	889.375	1.0176.202
1996	2.049.060	929.191	1.119.869
1997	2.107.426	960.248	1.147.178
1998	2.110.223	965.156	1.145.057
1999	2.053.564	939.935	1.113.629
2000	1.998.534	915.432	1.083.102
2001	1.947.938	894.206	1.053.732
2002	1.912.169	879.873	1.032.296
2003	1.877.661	866.825	1.010.836
2004	1.764.318	820.674	943.644

Kaynaklar: Federal İstatistik Dairesi, Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı (T.İ.S.K., 2006:32)

Özellikle bu dönemde (1974) yurtdışına kadın işgücü göçü artmış (%25,9) ve Türkiye'de tarım alanındaki kadın istihdamının (%11,6) iki katından fazla olmuştur. Özellikle kadınların yurtdışına en çok göç ettiği ikinci dönem olarak adlandırılan 1966 sonrası dönemde göç eden kadınların büyük bir kısmı erkeklerden eğitim olarak çok daha yüksek durumdaydı. Almanya'ya göç eden kadınların %56'sı 25–30 yaşları arasında ve %64'ü evli iken %54'ü kocalarıyla birlikte Almanya'da yaşıyorlardı (Abadan-Unat, 2006: 163–165).

BÖLÜM 2: YURTDIŞI GÖÇ SÜRECİNDE TÜRK AİLE YAPISI, EVLİLİK VE BOŞANMA

2.1. Türk Aile Yapısı

Aile, Türk kültüründe toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumun huzuru ailenin huzuru ile aynı doğrultuda kabul edilmektedir. Toplumsal kurumları birbirinden bağımsız düşünemeyiz. Var olan tüm kurumlar birbirleriyle ilişki içerisinde. Bunların içerisinde aile kurumu başat rol üstlenmektedir. Aile, toplumun temel kurumlarından biri olarak bir ülkenin toplumsal örgütlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde ülke ekonomisi tarıma dayalı olduğundan ailesel ilişkiler daha fazla önem kazanmaktadır (Dikeçligil, Çiğdem, 1991:63).

Genel anlamda aile, evlilik ve kan bağına dayanan anne-baba ve çocuklardan oluşan toplumun en küçük birimi olarak tanımlanmaktadır. Kıray'a göre aile, toplumsal değişimde tampon kurum işlevini görür. Tampon kurumlar toplumda var olan sosyal değişmelerin buhransız gerçekleşmesine yardımcı olur ve bu kurumlar çoğunlukla değişme süreçlerinde ortaya çıkarak değişen toplumun koşulları içerisinde güvenilirliği sağlarlar. Kıray değişen toplumda toplumdaki her parçanın aynı hızda değişmemesi sonunda oluşan boşluğun bu tampon mekanizmalar yoluyla doldurulduğunu belirtir. Fındıkoğlu'na göre ise aile sosyal normların bir sistemi olan aile sosyal bir kurumdur. İçine girildiğinde karmaşık kaideler toplamıdır. Sadece duyguların ürünü olarak değerlendirilemez (Merter, 1990:3).

Aile, toplumsal normların bireylere ilk olarak aktarıldığı yerdir. Aynı zamanda bu normların uygulanıp uygulanmadığını da aile kontrol eder. Toplum aile denen hücrelerin bir bileşkesidir ve bu hücrelerdeki bozulmalar toplumu etkiler. Bu şekilde aile toplumun sağlıklı olup olmadığını denetler. Böylece toplum aileleri ve ailelerde bireyleri denetleyerek toplumsal mekanizma oluşur (Sayın, 1990:148). İnsanlık tarihi boyunca varlığını sürdürebilen kurumların başında gelen aile, yapısı, büyüklüğü ve yerine getirdiği fonksiyonlar açısından her kültüre göre farklılık gösterse de aile varlığını sürdürmüştür. Yerine getirdiği fonksiyonlar açısından aile kurumu vazgeçilmezdir ve bu özelliğiyle aile sosyal politikalarla koruma altına alınmaktadır (Seyyar, 1999:10).

Aile, bireyin yaşamında çok önemli bir yer tutan beslenme, bakım ve sevgi ihtiyacı, duygusal gelişim, psikolojik gelişim, eğitim, kültürel değerleri kazanma, sağlıklı zekâ gelişimini sürdürme gibi temel ihtiyaçlarını karşıladığı ilk yerdir. Aynı zamanda bireyin kimlik kazanmasında ve topluma sağlıklı bir şekilde uyum sağlamasında çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Aile bireyleri arasında da yazılı olmayan kurallar her topluma göre farklılık arz etse de ortak özelliklere sahiptir. Bu kurallar aynı zamanda ailenin huzurunu, refahını ve geleceğini garanti altına alır. Aile hem geleneksel, hem de yenilikçidir. Hem tutucu hem değişimlere açıktır. Sosyal ve kültürel değişimler, sosyal sistemler ve alt sistemlerin yapıları, fonksiyonları ve süreçlerinde, aklın ve mantığın sosyal teknikleri sayesinde bir gelişme meydana getirmiş ve bu gelişmeler günümüzün modern küçük ailesinin oluşumuna neden olmuştur (Nirun, 1994:20).

Ailenin, nüfusun devamını sağlama, milli değerleri taşıma, çocukları sosyalleştirme, biyolojik, ekonomik ve psikolojik birçok önemli işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevler toplumsal yapı içerisindeki diğer kurumlara devredilemeyecek nitelikte olduğu için aile de toplumda vazgeçilemez bir yere sahiptir. Aile ferdin ilk sosyalleştiği, sevgi, saygı, mutluluk ve üzüntülerini paylaştığı, çocuklara şahsiyetin kazandırıldığı tek kurumdur (Poster, 1989:599).

2.2. Aile Çeşitleri

Aile tipleri, belirli kriterlere göre sınıflandırılmaktadır. Bunların en bilinen olanı gelenekse geniş aile ve modern çekirdek aile ayrımıdır. Geleneksel geniş ailenin birçok işlevi bulunmaktadır. Ekonomik işlev, eğitim işlevi, statü kazanma, meslek kazandırma gibi. Geleneksel geniş ailede gelir tek elde toplanır ve bu el genelde evin en yaşlı kişisidir. Aile bireylerinin ihtiyaçları bu kişi tarafından karşılanır. Geleneksel geniş ailede akrabalar çok önemli görülmekte ve aileden sayılmaktadır. Geleneksel geniş ailenin avantajlarının yanında dezavantajları da bulunmaktadır. Bireyin aileden bağımsız davranma ve karar alma durumu oldukça sınırlıdır. Modern çekirdek ailede ise, aile tüketici özelliğiyle belirlenir ve aile sanayi toplumunun ihtiyaçlarına uyum sağlamaktadır. Çiftler aile içi kararlarda özgürdür. Ekonomik anlamda da özgürlük görülmektedir ve kişiler evlenecekleri bireyi kendileri seçerler. Çekirdek ailede, geniş ailede görülebilecek olası çatışmalar azalmaktadır. Kişiler akrabaları aracılığıyla değil bireysel yetenekleriyle toplumda yer edinirler (Canatan-Yıldırım, 2009:90-93).

Bunun dışında, belli kriterlere göre aile sınıflandırmaları görülmektedir. Eşin seçildiği gruba göre, evlenecek kişilerin eşlerini, içinde buldukları topluluktan seçmelerine endogami, farklı bir gruptan seçmelerine ise egzogami adı verilir. Egzogamide akraba evlilikleri yasaktır. Eşlerin oturdukları yere göre baktığımızda ise, evlenen çiftin erkeğin ailesinin yanında ve onlarla birlikte oturmasına patrilokal evlilik, evlenen çiftlerin kadının anne babasının yanında ve onlarla birlikte oturmasına da matrilokal evlilik ve evlenen çiftlerin hem kadının hem de erkeğin ailesinden uzakta bir ev açarak oturmalarına neolokal evlilik adı verilir. Sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte çekirdek aile yapısının yaygınlık kazanmasıyla birlikte, aile bireyleri evlerinin yerini ekonomik durumlarına göre belirlemektedir. Aile tiplerinin sınıflandırılmasında kullanılan bir diğer ölçüt ise eş sayısıdır. Buna göre tek eşle evlenmenin uygulandığı sistemlere monogami, çok eşle evlenmenin uygulandığı sistemlere ise poligami denmektedir. Poligamide kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bir erkeğin birden çok kadınla evli olması polijini (çok karılık), bir kadının aynı anda birden çok erkekle evli olması poliandri (çok kocalık) adı verilir. Ülkemizde hızlı toplumsal değişimle birlikte ortaya çıkan yeni bir aile türü de parçalanmış çekirdek ailedir. Çekirdek aile ana, baba ve çocuklardan meydana gelirken bu aile türünde çekirdek ailenin daha küçük hali gözlenmektedir. Türk dış göç sürecinde aile bireylerinden birinin yurtdışına gitmesiyle meydana gelen parçalanmış çekirdek aile bunlardan birisidir

Sanayileşme ve küreselleşmeyle birlikte geniş ailenin etkisi azalmakta ve eşin özgürce seçilmesine yönelik genel bir eğilim bulunmaktadır. Aile içerisinde kadınların hakları daha fazla tanınır olmakta, çocuk haklarına yönelik politikalar artmakta ve akraba evlilikleri giderek azalmaktadır (Giddens, 2000:151).

2.3. Yurtdışı Göç Sürecinde Türk Aile Yapısında Meydana Gelen Değişimler

Göç aile yaşamını derinden etkilemiştir. Göç kadının bağımsızlaşma sürecine katkıda bulunduğu için hem yurtdışında çalışanlar hem de geride kalanlar için yeni sorumluluklar ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalarda göçle birlikte çok değişik aile parçalanmalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Ailede babanın veya annenin veya her ikisinin de yurtdışına çıkması sonucu değişik durumlar oluşmaktadır. Ailenin parçalanmasına yol açan biri iç biri dış olmak üzere iki önemli etken bulunmaktadır. Bunlardan ilki yurtdışına giden işçinin bilinçli olarak tasarruflarını arttırması ve ikincisi

ise, göç alan ülkenin kendi toplumsal alt yapısına yönelen baskıyı azaltmak amacıyla aile birleşmelerine ve çalışma hakkına ilişkin kısıtlayıcı politikalarıdır. Bunun sonucunda özellikle göçün ilk dönemlerinde ana-baba-çocuk yapısı bozulmuştur. Ana ya da baba ve kimi zaman da her ikisi birden yok olabilmektedir. Yurtdışına göçün ikinci evresinde aile birleşimi ile aile bölünmesinin getirdiği sıkıntılar önemli ölçüde ortadan kalkmıştır.

Bir diğer değişim ise kadının öncelikli olarak göç ettiği durumda ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda kadın çalışmakta ve evi geçindirmekte iken erkek çocuklara bakmaktadır. Yine göze çarpan değişimleri şu şekilde sıralayabiliriz,

- Kız çocuklarının anne ve babaları çalıştığı için küçük kardeşlerine bakma yükümlülüğü doğmuştur.
- Kadınların aile ekonomisine katılma biçimleri ve ailede görev biçimleri değişmiştir.
- Özellikle göç yoluyla gerçekleşen evliliklerde ekonomik durum kadar ekonomik beklentiler de evliliklere etki etmiştir.
- Kadının göç etme yolu değişmiştir. İlk dönemler çalışma amaçlı ve aile birleşimleri şeklinde görülen kadın göçü, getirilen yasal sınırlamalarla birlikte evlilik göçü olarak devam etmiştir.
- Aile yapısında çok çeşitli biçimlerde parçalanmalar gözlenmiş, çekirdek aile kalıpları benimsenmiştir.
- Kitle iletişim araçlarından ve teknolojik gelişmelerden daha çok etkilenilmiştir.
- Dinsel faaliyetlerde azalma gözlenmeye başlanmış ve tüketime yönelik davranış ve normlar benimsenmeye başlanmıştır.

Bunlar göç sürecinin ilk dönemlerinde meydana gelmeye başlayan değişimlerdir. Daha sonra yurtdışında yaşam süresi uzadıkça kültürel değişimler daha fazla hayata girmeye başlamıştır. Bu beraberinde farklı sorunları getirmiştir. Özellikle aile bireylerinin birlikte olmadığı ve bir kısmının Türkiye’de yaşamaya devam ettiği durumlarda aradaki fark açılmaya başlamıştır. Her iki yerdeki bireylerin sorunları farklılaşmaya başlamıştır.

Ailenin temel işlevleri farklı şekillerde yürütülmeye başlamıştır. Göçle birlikte yurtdışındaki göçmen ailelerinde geleneksel aile yapısından farklı bir toplumsallaşma işlevi, farklı bir ekonomik işlev, farklı bir eğitim işlevi ve farklı bir cinselliği düzenleme işlevi topyekûn yurtdışındaki Türk aile yapısına etki etmiştir.

Tablo 10: Almanya'daki Türk Hanelerine İlişkin Değerler 2007

Gösterge	Değer
Türk Kökenliler Toplamı	2.740.000
Ortalama hane büyüklüğü	3,7
Türk haneleri toplamı	740.000
Aylık ortalama net hane geliri	1.950
Aylık tasarruf (hane başına)	250
Aylık temel yaşam ve tüketim harcamaları(hane başına)	1.700
Yıllık hane net geliri (hane başına)	23.400
Yıllık net hane gelirleri toplamı	17,3
Türk hanelerin yıllık tasarruf miktarları toplamı	2,2
Türk hanelerin yıllık tüketim harcamaları toplamı	15,1

Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, Essen 2007

AB sınırları içerisinde yaşayan 4,2 milyon Türkün %42,1'i yaşadığı ülkenin vatandaşlığına geçmiştir.

Alman vatandaşlığına kabul veya doğum yoluyla geçenlerle birlikte bu ülkedeki Türk kökenlilerin sayısı 2006'da yaklaşık 2,7 milyona ulaşmıştır.

Türk göçmenler, Almanya'da Almanlardan sonra en büyük ulusal grubu oluşturmaktadır. Almanya'daki tüm göçmenler içerisinde Türklerin oranı %26 ile en yüksek orandır. 2005 yılında Alman vatandaşlığına geçişte en yüksek grubu %35 ile Türkler oluşturmuştur. 1960'lardan bu yana Türk nüfusu belirli istisnalar hariç(en önemli istisna 80'lerdeki Geri Dönüşü Teşvik Yasası'dır), artmıştır. Türkler arasında ortalama yaş 34,6 ve ortalama oturma süresi 20,7 yıldır (Şen-Ulusoy-Şentürk, 2008, 19-28). Durum böyle olunca Almanya'da yabancılar denildiğinde Türklerin akla gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Hem yoğunluk olarak hem de kalma süresi açısından bakıldığında Türkler yabancılar içerisinde ilk sıraya yerleşmiştir.

2.4. Evlilik Göçü

Kadınların göç hareketlerine başlaması 1963'lerden sonra kadın işgücü ihtiyacıyla başlamış, Almanya'ya gelmek üzere kaydolan ancak çeşitli nedenlerden dolayı Almanya'ya gidemeyen erkekler, eşlerini ve kız kardeşlerini yazdırarak onlar üzerinden Almanya'ya gitmeyi hedeflemişlerdir. Burada da genel amaç para kazanıp dönmektir. Bu amaçla ihtiyaca dayalı örgütler oluşturulmuştur. Cami etrafında yoğunlaşan örgütlenmeler, bunun en dikkat çekici örneğidir. Bununla birlikte diğer bir örgütlenme biçimi ise hemşeri dernekleridir. Buradaki en önemli faaliyet yılda bir kez toplanıp, yöresel yemek ve müzik eşliğinde belediye başkanlarıyla eğlenceler düzenlemektir (Kılıçarslan, 2007:122).

Almanya'da doğan Türklerin kendi kültür ve değerlerinden farklı bir ortamda yetişmeleri onları özellikle sivil toplum kuruluşlarını kurmaya itmiştir. Ailelerinin kültüründen farklı bir ortamda yetişen yeni kuşak Türk gençleri Türk kültür ve kimliklerini koruma ve yaşatmada zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu noktada Türk derneklerinin önemli işlevleri bulunmaktadır (Adıgüzel, 2004:220).

Evlilik göçleri de bu bağlamda değerlendirilebilir. Almanya'da yetişen Türklerin kendi kültür ve değerlerini yaşatma noktasında evlilik göçleri kimliği koruma yolu olarak görülmektedir. Özellikle ithal evliliklerin ikinci kuşakta yoğunluk kazandığı dikkate alındığında, birinci ve ikinci kuşağın kendi kültürlerini yaşatma, sürdürülebilirlik ve Türkiye ile bağları güçlendirebilme yolu olarak çocuklarının Türkiye'den biri ile evlenmelerini teşvik ettiği görülmektedir. Bu göçmen olmanın getirdiği zorlukları hafifletebilmek için geliştirilen doğal bir davranıştır.

Dış göçün en yaygın biçimi olan iş gücü göçünden sonra günümüzde evlilik göçü yer almaktadır. Evlilik iki kişi arasında kurulan ve toplum tarafından da onaylanan bir birliktir. Evliliğin toplumsal işlevleri nedeniyle, evliliğe ait kurallar ve düzenlemeler toplumlar tarafından oluşturulur (çocuk bakımı, miras, boşanma vs...). Bu anlamda her evlilik bir kültürel öğrenmeyi gerektirecektir. Evlilik göçünü incelediğimizde, diğer göç biçimlerinden farklılaştığını görmekteyiz. Göç olgusunda itici ve çekici etkenler evlilik göçünde farklıdır. Göçte itici etkenler göç etmeye zorlayan çevresel, ekonomik ve toplumsal koşullarken, yine çekici etkenler kişiyi göç edilen alana çeken coğrafi, toplumsal ve ekonomik etkenlerdir. Evlilik göçünde ise kişinin yaptığı seçimde etkenler

subjektiftir. Her evlilikte olduğu gibi kişisel etkenler ağır basmaktadır. Bununla birlikte evlilik yoluyla göç eden kişi, grup ya da aile ile birlikte göç eden kişinin sahip olduğu imkânlarla sahip değildir. Uyum süreci daha yoğun geçecektir. Göç edilen ailenin dili ve kültürel yaşamı benzeşse de azami uyum göstermek zorunda kalacaktır ve diğer göç çeşitlerinde olduğu gibi, uyum çabalarının yorgunluk verdiği noktada özel alana sığınarak güç toplama olanağı olmayacaktır (User, 1996: 558).

Ancak, Almanya örneğinden yola çıkıldığında evlilik göçü işgücü göçünün bir uzantısı olarak görülmektedir. Başlarda yalnız çalışmaya giden işçilerimiz zamanla ailelerini yanlarına aldırılmışlardır. Bu aile birleşimi yoluyla göçtür. Fakat Almanya'ya yapılan evlilik göçlerinde ileride araştırmamızın sonuçlarında da göstereceğimiz gibi, toplumsal, ailevi ve ekonomik etkenler de rol oynamaktadır. 2006 yılı verilerine bakıldığında Türkler en fazla evlilik ve ailevi nedenlerle Almanya'ya göç etmiştir (10.195). Yoğunluk derecelerine göre diğer göç etme nedenleri ise şöyle sıralanmaktadır; üniversite eğitimi (1.398), çalışma (1.256), dil öğrenimi ve üniversite dışındaki eğitim (103), diğer (83), insani nedenler (81) (Migrationsbericht, 2006:111). Bu istatistiğe Almanya doğumlular dâhil edilmemiştir. Kadın ve erkek evlilik göçlerini incelediğimizde, gerek Türk göçlerinde, gerekse yabancı göçlerinde kadınların evlilik yoluyla göçleri daha fazladır. Bununla birlikte kadınların evlilik göçlerinde kadınlara daha fazla sorumluluk düşmektedir. Bu anlamda evlilik göçünün kadının statüsünü ne derece etkileyeceği de önemlidir.

1980'li yılların başında hemen hemen tamamlanan aile birleşmesi, daha sonraki yıllarda evlilik göçü şeklini almıştır. Bazı araştırmacılar buna 'göçe yol açan evlilikler' adını vermişler ve daha çok akrabalar arasında yapılan evlilik göçü olgusunun daha çok Türklerde yaşandığını saptamışlardır. Birçok göçmen, işçi akrabaları veya hemşerileri aracılığıyla yurtdışına gelmiş ve bu bağlar aracılığıyla iş ve kalacak yer bulmuştur. Bugün ise bu ilişkiler ithal gelin ve damat olgusu aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bir anlamda hemşeriler arasında kız alıp vermek, göç yoluyla ayrılığa da bir başkaldırış anlamı taşımakta ve birlik mesajı vermektedir.

2.4.1. Evlilik Göçlerinin Nedenleri

Günümüzde Türkiye'den Avrupa'ya göç daha çok aile kurma yoluyla gerçekleşmektedir. Özellikle 1985'ten sonra evlilik göçü Türklerin Avrupa'ya

gelişlerinin başlıca nedeni olmuştur. Çeşitli Avrupa ülkeleri bu göç biçimini kısıtlayıcı önlemler almıştır. Bunlar arasında eşin Avrupa'ya getirtilebilmesi için evlilik tarihinden itibaren bir yıl bekleme süresinin, eşin ya da çocuğun çalışma izni alabilmesi için iki yıldan dört yıla kadar bekleme süresinin şart koşulması ilk uygulanan önlemlerdendir (Şen-Koray, 1993:23).

İstatistiklere göre uluslar arası akrabalık bağlarının yoğunluğu ve bunun en belirgin örneği uluslar arası evlilikler şeklinde kendini göstermektedir. İkinci kuşağın yarısından çoğu eş seçimini Türkiye'den yapmış ve yapmaktadır. Bu nedenle çoğu uluslar arası evliliklerin sonucu Almanya'ya göç ile sonuçlanmaktadır. Uluslar arası evlilikler uluslar arası bağların hem sebebi hem de sonucudur. Uluslar arası zorunluluklar ve dayanışma özellikle ikinci kuşakta çok kuvvetlidir (Strassburger, 2004: 212). 2. kuşak Türkler niçin uluslar arası evlilikleri tercih etmektedir? Bunda genel olarak bireysel farklılıkların yanında ortak beklentiler, komşuluk ve akrabalık gibi oldukça önemli faktörler de etki etmektedir. Genel olarak incelediğimizde Almanya'daki Türk kökenli vatandaşlarımızın evliliklerinde üç biçimden söz edebiliriz.

- Alman evlendirme dairesinde evlenen Türk uyruklular
- Almanya'daki Türk Konsolosluklarında evlenen Türk uyruklular
- Türkiye'deki Alman Konsolosluklarında evlenerek eşlerini Almanya'ya getiren Türk uyruklular (ithal evlilikler),

Bu farklılık kesin rakamlı istatistiklerin elde edilmesini de imkânsız hale getirmektedir(Aynı durum aynı sebeplerden dolayı boşanma istatistikleri için de geçerlidir). Alman vatandaşlığına geçen ve Alman evlendirme dairelerinde evlenen Türklerin %61'inden fazlası eşini Türkiye'den getirmiştir (Strassburger, 2004: 215). Ulusötesi evliliklerin belirleyicilerine bakıldığında ise yapısal, demografik faktörler, sosyal ve kültürel kaynakla ve bireysel tercihlerin önemli rol oynadığı görülmektedir.

Bununla birlikte özellikle son yıllarda Almanya'nın uyguladığı vize şartı olarak belli derecede Almanca bilgisinin zorunlu kılınması bunun en çarpıcı örneklerindedir. Milli Eğitim Bakanlığının verilerine göre bugün 25 binin üzerinde kişi Almanya'ya gidebilmek için Almanca kursuna devam etmektedir (www.eurozaman.com, 2009). 1996 yılında Türkiye'de evlenerek Almanya'ya gelen kişilerin sayısı ise 17.662'dir.

2005 yılında evlilik yoluyla vize alarak Almanya'ya gelen yabancılar içerisinde en büyük grubu Türkler oluşturmaktadır. Evlilik yoluyla vize alarak Almanya'ya gelen 53.213 kişinin %28,5'ini Türkiye'den gelenler oluşturmaktadır. 2006 yılında ise 50.300 kişi Almanya'ya evlilik vizesiyle gitmiştir ve bunun %23,8'ini Türkiye'den gelenler oluşturmaktadır. 2006 yılında Almanya'daki göçe dayalı evlilikleri incelediğimizde şöyle bir sonuç ile karşılaşmaktayız. 2006 yılında Alman erkekle evlenerek Almanya'ya gelen Türk kadını sayısı 1.575'dir. Alman kadınla evlenerek Almanya'ya gelen Türk erkeği sayısı 2.558'dir. Bu değerlerde Alman vatandaşlığına geçmiş Türklerin oranı göz ardı edilmemelidir. Almanya'daki yabancı uyruklu ile (çok büyük oranda Türk) evlenerek Almanya'ya gelen Türk kadını sayısı 3.202, yine aynı şekilde yabancı uyruklu (çok büyük oranda Türk) ile evlenerek Almanya'ya gelen Türkiye kökenli erkek sayısı ise 1.154'dür. 2006 yılında evlilik yoluyla Almanya'ya göç eden Türkiye kökenli kişilerin 54'ü 18 yaş ve altında, 595'i 18-21 yaş arasında ve 3.484'ü ise 21 yaş ve üzerindedir (Migrationsbericht 2006:111- 112).

Son dönemlerde Avrupa'da yaşayan Türkler arasında Türkiye'den evliliklerde artış görülmektedir. Türkiye'den getirilen gelinlerin kültürel açıdan daha saf olmaları ve geleneklere bağlı çocuklar yetiştirebileceklerine dair inanç sebebiyle tercih edilirken, Türkiye'den gelen damatlar ise, genellikle söz konusu geniş ailenin mesleki beklentilerine göre tercih edilmektedir. Türkiye'den biriyle evlenmek, göçmen ailelerin Türkiye ile temas halinde kalma ve şeref gibi kültürel değerleri devam ettirebilme isteklerinin göstergesidir. Bu aynı zamanda kültüre sadık kalmanın değil, göçü sürdürmenin bir yoludur. Türkiye'den gelen gelinlerin en önemli sıkıntısı yalnızlık problemidir. Bu kadınların eşleri genelde her şekilde kadınları bağımlı halde tutmak istemektedir. Dolayısıyla kadının dil öğrenmesi, çevre edinmesi kurulu düzenin devamını riske sokmaktadır. Bu nedenle bu ailelerde ithal gelinin dışa açılımını engelleyici tedbirler alınmaktadır (Kaya-Kentel, 2005: 151-153).

Erkek aileleri yurtdışında doğup büyümüş genç kızların yeterince ağırbaşlı olduğunu düşünmemekte ve bu aileler köylerinden alacakları gelinlerin Türk kültürünü gelecek nesillere daha başarılı şekilde aktaracağına inanmaktadırlar. İthal damat olgusunu incelediğimizde ise bugün kalifiye olmayan birçok Türk erkek için yurtdışına gitmenin yolu ithal damat olmaktan geçmektedir (Koşar-Akçapar, 2007: 406). Göç Türkiye'deki

işsizliğe bir çare olarak düşünülmüş bu nedenle evlilik yoluyla yurtdışına gidecek gençler aileleri tarafından teşvik edilmiştir.

Türk gelinler yurtdışına çok yüksek beklentilerle gitmişler, ancak gittikleri ülkenin kültürünü ve dilini bilmedikleri için, iş bilmedikleri için ve kendilerine destek olabilecek akrabalarından da uzak oldukları için hayal kırıklığı yaşamışlardır. Bu durum beraberinde çok farklı sorunlar getirmiştir. Bu durum ithal gelinlerin yabancılaşmasını arttırmakta ve aile içerisinde bu kişileri hiyerarşik olarak en alta itmektedir.

Yurt dışına evlilik göçü, bir yandan Türkiye ile ilişkileri canlı tutmak, diğer yandan Türk toplumsal değerlerinin ve geleneklerinin asimilasyona karşı güçlü tutmak için göçmenler tarafından bir araç olarak kullanılmıştır. Evlilik, Alman toplumuyla etkileşimin etkilerini azaltmanın yanı sıra göçün devamını sağlamada da önemli bir rol oynamaktadır.

Gençler bu nedenle ya (uzaktan tanıdıkları veya tanımadıkları) akraba ve hemşerileriyle görücü usulüyle ya da Türkiye'deki yaz tatillerinde tanıştıkları/tanıştırıldıkları kişilerle evlendirilmektedir. Almanya'daki genç her ne kadar ailesinin kararı ile tanımadığı bir kızla evlenmeyi kabul etmişse de genellikle Türkiye kökenli olmayan kız arkadaşları ile birlikteliklerine de devam etmişlerdir. Zaten çoğu durumda Almanya'daki Türk gencinin ailesi de oğullarını ya yabancı kız arkadaşlarından kurtarmak veya uyuşturucu, kumar gibi kötü alışkanlıklardan uzaklaşmasını sağlamak için Türkiye'den gelin getirmektedirler.

Gelinler çoğu zaman Türkiye'deki ailelerinden görmedikleri baskıyı Almanya'daki eşlerinin ailesinden görmektedirler. Hatta yeni gelen ve Almanca bilmeyen gelinlerin gözleri açılmasını diye dil okullarına dahi gönderilmediği gözlenmiştir. Bunun bir diğer sebebi ise gelinlerin eşlerine ve eşlerinin ailelerine olan bağımlılıklarının devam ettirilme isteğidir. Bu durum sadece Almanya'daki göçmenler için değil Fransa'daki göçmenler için de geçerlidir (Fırat- Kabakçı, 2007:127).

Almanya'daki kayınvalidelere baktığımızda Türkiye'den gelen gelinleri Almanya'da yaşayan kişilere tercih ettiklerini görmekteyiz. Bu düşünceye etki eden faktörlerden bir diğeri ise Türkiye'deki kızların daha hamarat, evine bağlı ve temiz(!) oldukları düşüncesidir. Evlenerek Almanya'ya gelen kadın ve erkeklerin en önemli sorunlarından

birisi eşler arasındaki uyum problemidir. Bu gerek hayata bakış açısı, gerek sosyal, cinsel ilişkiler ve gerekse espri anlayışı ve alışkanlıklar açısından böyledir.

Yine bir diğer önemli sorun dil problemidir. Bu problem hem ithal gelinler hem de ithal damatlar için geçerli olmakla birlikte durum biraz daha farklıdır. İthal damadın dil bilmeyerek, Türkiye’de okuduğu okul Almanya’da yeterli görülmemekle ve dolayısıyla ithal damadın vasıfsız işçi konumuna düşmesi bununla birlikte idari işlerde eşine bağımlı kalması, erkeğin otoritesini sarsmakta ve bunalıma sokmaktadır. Bunun sonucunda erkek bu eksikliği farklı yollarla kapatma yoluna girmektedir. Almanya’da Türklerin yabancılarla evliliği ise çok sık karşılaşılan bir durum değildir. Yabancılarla arkadaşlıklar çok olsa da evlilikler Türkiye kökenliler arasından yapılmaktadır. Aynı zamanda bayanların Alman bir erkekle evlenmesi hem çok az hem de çok kötü görülen bir davranıştır.

2.4.2. Görücü Usulü Evlilikler ve Yurtdışına Göç

Görücü usulü yöntemlerle yurtdışına yapılan evliliklerde ilk yıllardan itibaren ciddi sıkıntılar yaşanabilmektedir. Bunun çok çeşitli sebepleri vardır. Evlilikler göç stratejileri için kullanıldıklarında aileler arasında statü dengesi bozulmakta ve akrabalık ilişkilerinde çelişkiler ortaya çıkabilmektedir. Yurtdışına evlilikler iki şekilde meydana gelmektedir. Yurtdışında ailesiyle yaşayan erkek, yazın memleketinden bir kızla tanıştırılır ve evlendikten sonra kız erkeğin hanesine gelin gider. Ve genelde birkaç yıl kayınvalide, kayınbaba ve varsa görümce ve kayınlarla birlikte oturulur. Yurtdışında yaşayan kızın ise, genelde ailesinin köyünden memleketinden getirdiği damatla başka bir evde yaşamaları daha olasıdır(Akpınar, 2007:146).

Ancak her iki durumda da farklı problemler baş göstermektedir. Türkiye’den evlenerek yurtdışına gelen kadın farklı bir sosyal hayata adım atmıştır. Bu hayat Türkiye’de yaşadığından da yaşamayı hayal ettiğinden de çok farklıdır. Genelde hısım akraba aracılığıyla yapılan evliliklerde ailenin ve akrabaların teşviki önem taşımaktadır. Kızlarının daha varlıklı ve rahat yaşayacaklarına inanan aileler yurtdışına kızlarını gelin göndermek için destek verirler. Çünkü halen daha büyük bir kesimde Almanya rüyası yaşatılmaktadır.

Yurtdışında yaşayan erkek anaları da oğullarının Türkiye’den evlenmesini istemektedir. Bunda en büyük etken Türkiye’deki kızların daha fazla kültürel değerlere ve geleneklere sahip oldukları anlayışıdır. Bunun yanı sıra Türkiye’den gelen kızların daha saf (temiz)olduğu düşüncesi büyük rol oynar. Bu, yurtdışındaki erkekler için de geçerlidir. Yurtdışında yaşayan kızların daha serbest olduklarını düşündüklerinden Türkiye’den daha temiz (!) kızlarla evlenmeyi tercih etmektedirler. Bir diğer etken ise daha farklı bir boyuta sahiptir. Daha çok kumar, uyuşturucu, alkol alışkanlığı olan veya yabancı bir kadınla birlikteliği olan oğulların Türkiye’den evlenerek bu alışkanlıklardan kurtulacağı ümit edilir. Yüz yüze görüştüğümüz A. K. bunun en iyi örneklerindedir.

“...evleneli 13 yıl oldu. Türkiye’de çok rahat bir hayat yaşadım. Ailem beni hiçbir konuda kısıtlamadı. Görücü usulü evlendim ama istedim de evlenirken. Almanya’daki hayat bana cazip gelmişti açıkçası. Fakat buraya geldiğimde bambaşka bir hayatla karşılaştım. Eşim beni havaalanından karşıladı, eve bıraktı ve gitti. Meğer burada bir Alman dostu varmış. Onunla yaşıyor, arada geliyormuş. Bende onu bu alışkanlığından koparmak ve evine bağlamak için getirtilmişim. Burada ailesiyle birlikte oturduk. Kayınvalidem eşimi benim eve bağlayabileceğimi ve bunun için sabretmem gerektiğini söyledi ama bunun yanı sıra beni her konuda kısıtlamaya çalışıyordu. Yalnız markete bile gidemezdim ilk zamanlar. Dil öğrenmek istedim izin vermediler. Dile gerek olmadığını her konuda bana yardım edeceklerini söylediler. Şimdi anlıyorum ki gözüm açılır geri dönerim diye korkmuşlar. Aileme bir şey diyemedim çünkü evlenmeyi ben istemiştim. Çok küçüktüm çok sıkıntı çektim, intihar etmeyi düşündüm. Zamanla eşimle aramız daha iyi oldu, beklide bu duruma alıştık bilmiyorum ara ara hep yabancı dostları oldu. Ama kendimize ait bir eve çıktık. Dayak yemiyorum, ihtiyacım karşılanıyor ve dil öğreniyorum...”

Görücü usulü yurtdışına olan evliliklerin çeşitli sıkıntıları da beraberinde getirdiği bir gerçektir. Ancak bu yurtdışında yaşayan Türklerin kimliği korumak için geliştirdiği bir yoldur. Bu doğal bir süreçtir. Öncelikle bunun engellenmesi yerine 60’larda yapılan hataların tekrarlanmaması için önlemler almak daha uygundur. Nasıl ki ilk gönderilen işçiler hiçbir eğitime ve bilgilendirmeye tabi tutulmadan yurtdışına gönderildiyse bugün de evlilik göçleri ile aynı hata tekrarlanmaktadır. Gençler yeterli bilgiye sahip olmadan evlenerek yurtdışına gitmektedir. Evlilik yoluyla Almanya’ya gidecek genç,

Almanya'nın dili, kültürü, yaşam şartları, siyasi ve sosyal yapısı hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır (Adıgüzel, 2004: 226).

2.5. Sosyal Gerçeklik Olarak Boşanma

Boşanmaların incelenmesi, evlilik durumunun son bulması dolayısıyla aile kurumunun devamlılığı açısından önemli görülmektedir. Boşanma, hukuki açıdan eşlerden birinin boşanma ilamı almasıyla evlilik durumunun son bulmasıdır (İTO, 2006: 300).

Aile kurumu toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapının sağlamlılığı ve devamlılığı açısından aile kurumunun korunması önemlidir. Aile biriminde görülen kırılma ve bozulmaların ifadesi olan boşanmaların takibi için isen önemli araç istatistiklerdir. Aile kurumunun korunmasına yönelik önlemlerin alınması için boşanmaların hangi sebeplerle gerçekleştiğinin bilinmesi gerekir. Evliliklerde olduğu gibi boşanmaların nedenleri de toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Dolayısıyla o sosyal yapı içerisinde değerlendirilmelidir (İTO, 2006:301).

2.5.1. Hukuki Açıdan Boşanma

Boşanma, hukuki olarak karı ve kocanın evlilik sözleşmesini sona erdirmek amacıyla mahkemeye başvurmaları sonucu hakimin kararı ile ayrılmalarıdır (a.g.e., 301).

Boşanma nedenleri Türk Medeni Kanununun 161 ve 166. maddelerince düzenlenmiştir. Buna göre özel boşanma nedenleri şunlardır; zina, geçimsizlik, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı muamele, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk ve akıl hastalığı (Özcan, 2004:49). Bu nedenlerden en az biri gerçekleşmedikçe boşanmaya karar verilemez.

Yurtdışında yaşayan Türklerin boşanmalarında hukuki işlemler, eğer eşlerden her ikisi de Türk vatandaşı ise Türk kanunları, eşlerden en az biri Alman vatandaşı ise Alman kanunlarına göre yapılmaktadır.

2.5.2. Sosyal Açıdan Boşanma

Gerek Dünya'da gerekse Türkiye'de aile parçalanma sebeplerini ölüm, göç, savaş, terör, boşanma, ayrılma ve yoksulluk olarak sıralayabiliriz. Ancak sebepleri ve sonuçları itibariyle boşanma, aile parçalanmalarının en önemli sebebi olarak gösterilmektedir

(Abay, 2007: 92). Boşanmaların artması aynı zamanda toplumsal bir problemin varlığına işaret eder. Aynı zamanda evlilik kurumu kurulurken sağlam zeminin oluşturulmadığının da göstergesi olarak görülebilmektedir.

Boşanma yasal olarak kurulan evlilik birliğinin yine yasal olarak sona ermesi anlamına gelmektedir. Boşanma sürecine o toplumdaki gelişmişlik düzeyi, eğitim durumu, çocuk sayısı, kültürel yapı, kadının çalışma durumu gibi birçok faktör etki etmektedir.

Kentlerdeki boşanma oranları köylerden fazladır. Bunda modernleşmenin etkisi inkâr edilemez. Bununla birlikte, kadın ve erkeğin ruhsal yapıları ve ruhsal uyumları boşanmalara etki etmektedir. Dolayısıyla boşanmalarda, sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik etkenler önemli rol oynamaktadır.

Boşanma olgusu daha çok modern bir olgu olarak görülmesine karşın, aslında boşanmanın gerçekleşmediği toplum görülmemiştir. Bununla birlikte genel kabul görmüş bir olgu olarak da değerlendirilemez. Boşanma her toplum ve inanca göre farklı değerlendirilmiştir. Hıristiyanlıkta onbeşinci yüzyıla dek kutsal aile birliğinin ancak eşlerden birinin ölümü ile son bulabileceği inancı hâkimdi. Özellikle Katolik ülkelerde boşanmanın kabulü çok zor gerçekleşmiştir. Protestan mezhebi ise, olabilecek zararlı sonuçlara karşı boşanma yasağına karşı çıkmıştır. İslam hukukunda ise boşanma mubahların en sevilmeyeni olarak tanımlanır. Kur'an-ı Kerim'de boşanma ve yeniden evlenme ile ilgili hükümler Bakara, Nisa, Talak ve Mümtehine surelerinde genişçe açıklanmaktadır. Eski Türklerde boşanmayla ilgili net bilgiler olmamasına rağmen, Moğollarda iktidarsızlık ve frengi kadının kocasını boşayabilmesi için ve kadının kısırlığı, itaatsizliği ve evinden üç kez kaçması da erkeğin kadını boşayabilmesi için müsaade edilen durumlar olarak aktarılmaktadır (Arıkan, 1996: 3-6).

Bohannon'a göre boşanma aşamaları şöyle sıralanabilir:

- Boşanma öncesi oluşan duygusal boşanma
- Hukuki sorunlarla bağlantılı yasal boşanma
- Ayrılma sonucu maddi kayıplarla ilgili ekonomik boşanma
- Anne-baba olarak çocukların velayeti ile ilgili olarak aile boşanması

- Sosyal etkinliklerde ortaya çıkan değişikliklerle ilgili sosyal boşanma
- Yeniden bağımsızlık kazanarak kendini bulma sorunlarıyla ilgili psikolojik boşanma (Özgüven, 2000:102). Boşanma süreci her kültürde farklılık gösterse de genel olarak bu aşamaları izlemektedir.

Fransa’da yapılan bir çalışma, para sıkıntısı ile eşlerin birbirine bağımlı olması arasında sıkı bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. En az boşanma oranı, yaşam düzeyi en düşük olan kesimde gerçekleşmektedir. Bunun tersi ise, kadınların ne kadar çok maddi getirisi olan işleri varsa, evlenme gereksinimleri de o kadar azdır. Kadınlar çalıştıkça ve maddi özgürlüklerini kazandıkça boşanma eğilimleri o derece artmaktadır. Eşlerin ikisinin de çalışması durumunda boşanma oranı ev kadınlarınıninkine göre dört kat daha fazladır (Collange, 1997:43).

Arıkan’ın Trent ve South’un 1989 yılında 66 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yaptığı araştırmadan aktardığına göre ülkenin gelişmişlik düzeyi ile boşanma oranları arasında doğru yönde bir ilişki vardır. Ancak kadının işgücüne katılımıyla boşanma arasındaki ilişki, gelişmişlik düzeyiyle boşanma arasındaki ilişkiden daha zayıftır (Arıkan, 1996:12).

Birleşmiş Milletlerin 1992 yılında yaptığı araştırmaya göre Türkiye, dünyadaki en düşük boşanma oranının olduğu ülkelerde biridir. En yüksek olduğu ülkeler ise ABD ve Rusya olmuştur. Genel olarak baktığımızda boşanma ve evlenme istatistikleri hem evlenmelerin hem de boşanmaların kriz dönemlerinde azaldığını, refah dönemlerinde arttığını göstermiştir (Arıkan, 1996: 21).

Arıkan’ın 1996 yılında yaptığı Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırmasına göre, boşanmanın ahlaki standartları düşürdüğü tezine katılmayanların oranı katılanların oranından yüksekse de yaş ilerledikçe bu görüşe katılanların oranı da artmaktadır. 20 yaşından küçüklerin %23,6 sı, yirmili yaşlardakilerin %30,5 i, 30’lu yaşlardakilerin %32,3’ü, kırklı yaşlardakilerin % 49,3 ve elli ve daha ileri yaşlardakilerin % 52’si boşanmanın ahlaki standartları düşüreceğine inanmaktadır (Arıkan, 1996: 130).

Yine yapılan araştırmada boşandıktan sonra bir kadının karşılaşılabileceği en büyük sıkıntı ekonomik sıkıntı (%88,6) ve çevre baskısı (%88,8) olarak görülmektedir. Yine

bunun yanı sıra eğer velayet babadaysa çocuklara özlem duyma (%79), erkeklerin tacizi (%77), aile baskısı (%73,2), önde gelen sıkıntılardır (Arıkan, 1996: 216).

Boşanmadan en çok zarar gören tarafın (%47,2), yarıya yakın bir oranla kadın olduğu düşünülmektedir İkinci olarak, çocukların zarar göreceğine (%33), üçüncü sırada (%12,2) hem kadının hem de erkeğin zarar göreceğine ve %2,2 gibi çok düşük bir oranla da erkeğin zarar göreceğine inanılmaktadır (Arıkan, 1996: 221).

1985'te yurtdışında boşanmış veya ayrı yaşayan kişiler üzerinde yapılan araştırmaya göre, evli ve birlikte yaşayan kadın ve erkekler, boşanmış veya ayrı yaşayan kadın ve erkeklere göre, psikolojik açıdan daha sağlıklı durumdadırlar. Evli kadınlar, boşanmış veya ayrı yaşayan kadınlara göre, aile ve çevre desteğinden daha çok faydalanmakta ve daha iyi hayat standartlarında yaşamaktadır. Maddi kaynaklar da ruhsal yapıya etki etmektedir. Araştırmada özellikle vurgulanan bir nokta ise, sosyal çevrenin yoğunluklu olarak kadınlar üzerinde etkisi olduğudur. Sosyal yapı ve maddi koşullar, medeni durumla ilgili ilişkide kadınlarda daha fazla önem arz etmektedir (Gerstel ve diğ. 1985). Araştırma sonuçlarından görülmektedir ki belli bir dönem her sosyal yapı aynı durumlarla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak değişen yaşam şartları ve sosyal değişme bireylerin tutumlarına ve yaşantılarına da etki etmektedir.

2.5.3. Türkiye’de Boşanma ve Nedenleri

Türkiye’deki boşanma sayısı 1980 yılında 15901, 1990 yılında 25712 ve 2000 yılında ise 34862 olarak kaydedilmiştir (DİE, Boşanma İstatistikleri, 2000).

2001 yılında Türkiye’de boşanma sayısı 91 994’ü bulmuştur. 2002 yılında boşanma sayısı 95 323, 2003 yılında boşanma sayısı 92 637, 2004 yılında boşanma sayısı 91 022, 2005 yılında boşanma sayısı 95 895’tir. 2006 yılında 636 121 kişi evlenirken boşanma sayısı 93 489, 2007 yılında 638 311 çift evlenirken boşanma sayısı 94 219 ve 2008 yılında ise 641 973 kişi evlenirken boşanma sayısı 99 663’ü bulmuştur.

2007 istatistiklerine göre Türkiye’de en yüksek boşanma nedeni geçimsizliktir. Boşanmaların en yüksek olduğu bölge ise Ege Bölgesidir (DİE, Boşanma İstatistikleri, 2007).

Oranlardan da anlaşılmaktadır ki nüfus yoğunluğuna göre, her geçen yıl evlenme oranları düşerken, boşanma oranları artmaktadır. Bir toplumda boşanma oranlarının yüksek olması insanların aileden beklentilerinin arttığını ve boşanmaya karşı toplumsal ve ailevi baskı uygulanmadığını göstermektedir. Diğer ülkelerle kıyaslandığında elbette ki boşanma oranları ülkemizde düşüktür. Bunda ise en önemli etken, aile yapısının sağlamlığıdır. Kültürel yapının sağlamlığı ve bazı resmi nikâhla yapılmayan evliliklerin sonucunda gerçekleşen boşanmaların istatistiklere yansımaması diğer nedenlerdir. Ancak bununla birlikte her geçen gün aile yapısı da yara almaktadır. Ekonomik sıkıntılar aile ilişkilerine çözülmesi güç etkiler bırakmaktadır. Batı ülkelerinde boşanma oranları oldukça yüksektir. Özellikle ABD’de hemen hemen her iki evlilikten birisi boşanma ile sonuçlanmaktadır. Bu oran Almanya’da %46, İsviçre’de %22,3, Norveç’te %22,4’tür. Ülkemizde her ne kadar boşanma oranları bu derece yüksek olmasa da, evlilik oranlarının düşmesi ve boşanma oranlarının her geçen yıl artması gelecekteki sıkıntılarının ilk işaretini vermektedir (Özcan, 2004: 36-37).

Yaş grubu ve cinsiyete göre boşanma oranları incelendiğinde boşanmaların yaklaşık %58’inin 25-39 yaş grubu erkeklerde ve 20-34 yaş grubu kadınlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Genel olarak kadınların erkeklere oranla daha genç yaşta evlenmeleri daha genç yaşta boşanmaları sonucunu doğurmaktadır.

Eşlerin yaşlarına göre boşanma yüzdesi incelendiğinde boşanmaların %75,49’unda erkeğin yaşının kadının yaşından daha büyük olduğu görülmektedir. %17,06 kadar boşanma olayında kadının yaşı daha büyükken, %7,45 boşanma olayında ise kadın ve erkeğin aynı yaşta olduğu görülmektedir.

Çocuk sayısına göre boşanma yüzdeleri incelendiğinde, boşanmaların %43,85’inin çocuksuz ailelerde, %25,14’ünün bir çocuklu ailelerde, %18,61’inin iki çocuklu ailelerde, %7,24’ünün üç çocuklu ailelerde ve %5,16’sının dört ve daha fazla çocuklu ailelerde görülmesi çocuk varlığının boşanmayı önleyen bir unsur olduğunu göstermektedir. Elbette ki boşanmalardan en fazla çocuklar etkilenmektedir. Fransız psikologu Hevy’e Paris’te 70.000 uyumsuz çocuk üzerinde yaptığı araştırmaya göre, bu çocukların %66’sının anne ve babaları arasında da uyumsuzluk olduğunu göstermektedir. Yapılan diğer bir araştırma sonucuna göre, verem hastalığına

tutulanların %60'ının çocukluklarının kavgalı anne ve babanın yanında geçirdiklerini ortaya koymuştur (Özcan, 2004:74).

Evlilik süresine göre boşanma yüzdeleri incelendiğinde, 2007 raporuna göre, Türkiye'de boşanmaların %41,8'inin evliliğin ilk beş yılı içinde meydana geldiği görülmektedir (DİE, 2007). 2008 yılı verilerine göre boşanmaların % 41,3'ü evliliğin ilk 5 yılı içinde, % 23,1'i ise 16 yıl ve daha fazla süre evli olan çiftlerde gerçekleşmiştir.

Boşanma oranları gelişmiş ülkelerin aksine ülkemizde düşüktür. Ancak toplam nüfus oranının İstanbul'da ülke geneline göre yüksek olması dolayısıyla boşanma oranları da İstanbul'da biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Toplam nüfus içerisinde boşanma oranları 2000 yılında ülke geneli için %1,1 iken İstanbul'da %1,7 olarak görülmüştür. Gelişmiş ve kentleşmiş yerleşim yeri olarak İstanbul genelinde boşanmaların biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Toplam nüfus miktarının artmasıyla birlikte boşanma oranlarında da artış görülmektedir. Bunun yanı sıra erkeklerin boşanma sonrası tekrar evlenmelerinin daha fazla olduğu için toplam boşananların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye genelinde toplam boşanmalar içinde kadınların oranı % 56 ile % 64 arasında iken, İstanbul'da % 60 ile % 67 arasında değişmektedir(İTO, 2006:175).

2.5.4.1. Türk Göçmen Kadınlarında Boşanmaya Giden Sürecin Arka Planı

Kadınlar Türk dış göç sürecine farklı şekillerde katılmıştır. Göç dolayısıyla parçalanmış aileler içerisinde bir süre memleketlerinde kaldıktan sonra ailelerin birleşme sürecinde çocuklarıyla birlikte eşlerinin yanına göç eden veya eşleriyle birlikte göç eden, yalnız olarak göç eden ve evlilik göçü yaşamış kadın göçmenler bulunmaktadır.

Genel olarak baktığımızda ataerkil toplum yapısı çerçevesinde aile ortamında, çalışma hayatındaki dezavantajlı durum göçmenlik sürecinde de devam etmiştir.

Göçün ilk yıllarında göçmenler genellikle demir çelik ve imalat endüstrisinde istihdam edilirken, otomotiv, gıda, paketlenme gibi sektörlerde yabancı kadın işgücüne gereksinim duyulmuştur. Türk kadın işgücüne duyulan bu talep kesilmeden devam etmiştir.

Almanya'da çalışma izni alan Türk göçmen kadınlarının sayısı ilk yıllarda 173 iken bu sayı 1974 yılına kadar 159.984 olmuştur. Göç ettikleri bölgelerde yerleşik duruma gelen Türk göçmenler, bulunduğu ülke ile sosyo-kültürel farklılıklar nedeniyle uyum

güçlükleri yaşamaktadır. Bu noktada dil, din ve kültürel değerlerdeki değişimler veya değişimlere karşı gerilimler yaşanması söz konusudur. Gözlenen en temel değişimler kadınların işgücüne katılması ve aile içi ilişkilerde otorite gücünde ve sosyalleşme sürecinde yaşanmaktadır. Geleneksel Türk ailesinin göç nedeniyle değişime uğraması, aile çözümlerine ve boşanmalara yol açmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, kadınların çalışma yaşamına katılmaları, eşlerinden ayrılmalarına yol açan birincil neden olarak görülmektedir (Kartal, 2004:395-397).

Dış göç sürecinde Türk göçmen kadınlarının aleyhine bir ücret farklılığı söz konusudur. Bu durum göç alan ülkelerin ucuz kadın emeğine olan talebini ortaya koymaktadır. Almanya’da göç öncesi iş tecrübesi olmayan kadınların alt sektörlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Çalışma yaşamına giren kadının her ne kadar ekonomik bağımsızlığını elde etmiş olsa da ataerkil aile yapısı içerisinde erkeklere nazaran daha sınırlı bir yaşam tarzı oluşturdukları gözlenmektedir. Aynı durum eşleri göç etmiş kadınlarda da gözlenmektedir. Eşleri Almanya’ya göç eden ve ülkelerinde kalan Türk kadınları bir yandan aile reisi olmakta iken diğer yandan ataerkil aile yapısının dışına çıkamamıştır (Abadan-Unat, 1997). Türk göçmenlerin Alman toplumunun sosyal iletişim ağlarından uzak tutulmaları aynı zamanda yabancılaşma sorunlarının da ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Türkiye’den eş seçimi yapma eğiliminin yaygın olduğu bilinmektedir. Özellikle uzak akrabalar arasında yapılan bu tarz evlilikler her iki taraf için de ciddi sıkıntılar oluşturmaktadır. 2000 yılının istatistiklerine göre Türkiye’den 8.102 kadın ve 4.841 erkek evlilik yoluyla Almanya’ya göç etmiştir. Bu kişilerin %27,9’u tanıdıkları vasıtasıyla tesadüfen karşılaşarak evlenmiş iken, %22,8’i ise görücü usulü evlenmiştir (Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, 2003 b).

Göçmen ailelerinde boşanma yurt içindeki boşanmalardan hem süreç olarak hem de evlilik şekillerinin farklılığı itibariyle değişiklik arzetymekte ve çok daha geniş değerleri içinde barındırmaktadır. Sosyal ilişki ağları kadınların boşanması durumunda hem destekleyici hem de engelleyici rol oynayabilmektedir. Özellikle kırsal bölgelerden gelen kadınların gittikleri yerde boşanma durumunda memleketlerinden destek göremedikleri gibi buldukları ülkede de yalnız kalmaları söz konusudur. Hâlbuki Türkiye’de boşanan bir kadın daha çok geniş aile yapısından destek alabilmektedir.

İsveç'te yapılan araştırmada özellikle 1960'lardan sonra kadınların istihdam alanına katılmasıyla birlikte kadınlarda boşanma oranı da artmıştır. 1974 yılında çıkan kanunla birlikte boşanmak için hiçbir mazeret gerekmediği gibi, çocuksuz olan kişilerin hemen boşanabileceği açıklanmıştır (Akpınar, 2007:336).

Yurtdışı göçüyle birlikte evlilikler farklı bir boyut kazanmıştır. Kimi zaman Türkiye'den yapılan evlilikler yurtdışına çıkış pasaportu olarak görülmüş, kimi zaman ise yurtdışındaki kötü alışkanlıklara saplanmış gencin tek kurtuluş yolu olarak düşünülmüştür. Ancak ortak bir kanaat vardır ki o da Türkiye'den yapılan evliliklerin kültürel farklılıklardan ötürü sıkıntılı olduğudur. Yurtdışındaki gençlerin manevi bireysel bağımsızlıklarına erişebilmeleri de aileleri tarafından engellenmektedir. Gençler genellikle evlendikten sonra anne-babalarıyla aynı mahallelerde oturup anne-babanın etkisinden kurtulamamaktadırlar. Evli oldukları halde, velilerinin etkisi altında yaşamaları, birçok evliliğin kopma noktasına gelmesine neden olmaktadır.

Aile baskısından kurtulan gençlerin boşanması daha kolay olmaktadır. Bu kişiler ailenin görüşü alınmadan boşanma kararı alabilmektedir. Şen'e göre boşanmalar Almanya'da yaşayan 3. nesil Türkler arasında yüzde 28'e ulaşmış durumdadır. Boşanmaların Türkiye'den evliliklerde genelde ilk 3 yılda gerçekleştiğini belirten Şen, bunun da çiftlerden bayan olanın Türkiye'den getirildiği durumlarda yoğunlukla gerçekleştiğini belirtmiştir. Yine boşanmalarda daha çok dava açan kişinin bayan olduğu belirtilmektedir. Burada ise en önemli etken şiddet olarak gösterilmektedir. Yine aynı şekilde boşanmaların, eşin Türkiye'den getirildiği durumlarda daha sık yaşandığı gözlenmektedir (www.turkpolitika.com, 27-12-2007). Görüşme yaptığımız Avukat D.Burç boşanma davalarına ilişkin değerlendirmesinde şu noktalara dikkat çekmiştir;

“ Almanya'da yaşayan Türklerde, boşanma davalarını genelde kadınlar açmaktadır. Ancak boşanma davası hemen açılmamakta çok uzun bir süreci kapsamaktadır. Bunun nedeni ise özellikle Türkiye'den gelen ithal gelinlerin Almanya'daki haklarından haberdar olmamalarıdır. Ayrıca dil bilmedikleri için bu hakları öğrenebilmeleri zaman almaktadır. Kadınlar genelde ev hanımlarıdır. Kurs yapmaları ve dışa açılmaları aile tarafından engellenmektedir. Evliliklerde problemler genelde ilk yıllardan itibaren ortaya çıkar. Ancak kadını boşanma noktasına getiren en önemli sıkıntıların başında, aldatma, şiddet, maddi sıkıntılar ve bazı kötü alışkanlıklar gelmektedir. Özellikle son yıllarda aile içerisindeki

tartışmaların birçoğu maddi kaynaklıdır. Aslında bu neden birçok ülkede aynıdır. Fakat gelinlerin bir kısmı buraya gelirken başka bir hayat umarak gelmektedirler. Bunların dışında ailelerin yol açtığı sıkıntılara gelinler katlanabilmektedir. Burada aileler evliliklere çok fazla müdahale etmektedir. Erkek tarafı her şartta oğullarının tarafını tutabilmektedir. Şiddet söz konusu olduğunda bile kayınvalide bunun normal olduğunu söyleyebilmektedir. Türkiye'den gelen kızlar bunu normal görmüyorlar. Hâlbuki kadın haklarını bilse şiddeti ispatladığı durumda boşansa da burada oturum alabilir...”

Almanya'daki Türkler arasında meydana gelen boşanmalara dair net bir istatistik elde edememenin nedeni, Alman vatandaşlığına geçmiş çok sayıda Türk bulunması ve bu kişilerin Türklere ait istatistiklerde görünmemesidir. Yine resmen ayrıldıkları halde evliliklerine devam eden kişilerin bulunması ve bazı sahte evliliklerin yapılması ve bu durumun tam olarak istatistiklere yansımaması kesin sonuçları elde etmemize engel olmaktadır.

2.5.5. Diğer Bazı Ülkelerde Boşanma ve Nedenleri

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki istatistikler incelendiğinde boşanma oranlarının hızlı bir şekilde arttığını görmekteyiz. AB istatistik kurumu Eurostat tarafından açıklanan 2007 verilerine göre üye ülkelerde ortalama boşanma oranı %40'dır. Bu ülkelerden en fazla boşanma oranı Belçika'da göze çarpmaktadır. Belçika'da her 100 kişiden 75'i boşanmaktadır. Litvanya (yüzde 62,4), Macaristan (yüzde 55,2), İsveç (yüzde 54,1), Finlandiya (yüzde 52,2), Almanya (yüzde 52,1), Lüksemburg (yüzde 51,3), Avusturya (yüzde 50,5), Letonya (yüzde 48,3), Fransa (yüzde 45,7), Danimarka (yüzde 45), Portekiz (yüzde 41,3), Slovakya (yüzde 41,2), Hollanda (yüzde 39,7), Bulgaristan (yüzde 39,2), Slovenya (yüzde 33,6), Polonya (yüzde 24,9), Romanya (yüzde 24,7), İspanya (yüzde 20,1), Yunanistan (yüzde 19,6), İtalya (yüzde 15,4), İrlanda (yüzde 12,9), Kıbrıs Rum Kesimi (yüzde 12,8) boşanma oranına sahiptir(www.turkpolitika.com, 27.12.2007).

1992 yılında Hindistan ve Amerika Birleşik Devletlerinde 50 aile ile görüşülerek boşanma konusunda araştırma yapılmıştır (Amato, 1994). Bu araştırmada daha çok gelişmişlik düzeyi ve eğitim durumunun aile yapısına ve boşanmalara etkisi incelenmiştir. Bu çalışmanın sonuçları şu şekilde özetlenebilir; Amerika Birleşik

Devletleri gelişmiş endüstriyel ekonomiye sahiptir. Nüfusun büyük çoğunluğu şehirlerde yaşamaktadır ve sadece %4'ü tarımla uğraşmaktadır. Eğitim açısından da dünya standartlarının üzerinde olduğu görülür. 25 yaş ve üstü nüfusun %77'si yüksek okul mezunudur. Hindistan ise gelişmekte olan ve yoğunluk tarım ile uğraşan bir toplumdur. Nüfusun %24'ü şehirlerde yaşarken, %66'sı tarım ile uğraşmaktadır. Eğitim seviyesi ise batı standartlarına göre oldukça düşüktür. Erkeklerin %47'si, kadınların ise sadece %25'i eğitim almıştır.

Amerika Birleşik Devletlerinde ortalama evlilik yaşı kadınlarda 24, erkeklerde 26'dır. Eş seçimi kişilerin kendileri tarafından yapılır. Aile etkisi oldukça azdır. Evlilik sonrası genelde eşlerin her ikisi de çalışmaktadır. Hindistan da ise ortalama evlilik yaşı kadınlarda 18,3, erkeklerde ise 23,3'tür. Amerika Birleşik Devletlerinde kadınların hayatı boyunca sahip oldukları çocuk sayısı 2 isen bu sayı Hindistan'da 4'tür. Amerika Birleşik Devletleri en yüksek boşanma oranına sahip ülkedir. Buna karşın yeniden evlenme de oldukça yaygındır. Hindistan da boşanma oranı oldukça düşüktür. 15-44 yaş arası boşanma oranı %0,74'tür.

İki ülke arasında bazı ortak noktalar da gözlenmektedir. Ekonomik anlamda kadınların dezavantajlı konumu bu araştırmada da dikkat çekmiştir. Tam zamanlı çalışan bir kadın erkeklere oranla daha düşük ücret almaktadır. Her iki toplumda çocukların özel bakımı çoğunlukla kadınlar tarafından yapılmaktadır. Kadınların erkeklerden daha fazla çocuklarıyla ilgilendikleri ve vakit geçirdikleri gözlenmiştir.

Ekonomik sıkıntılar özellikle boşanmış kadınlarda ciddi sıkıntılara neden olmaktadır. Özellikle Hindistan'da çocuklu bir kadının boşanması bu açıdan çok zordur. Boşanmış kadın ailesinden ve akrabalarından ekonomik destek alabilmekteyse de birçok neden bu desteği sınırlandırabilmektedir. Hindistan'da aile yanında geçirilen süre ve aileden hem kadınların hem de erkeklerin aldığı duygusal destek daha fazladır. Amerika'da boşanmış kadınlar için yeniden evlenme ekonomik bir çözüm olabilmektedir. Hindistan'da boşanmış kadınların yeniden evlenmesi olgusu erkeklere oranla daha az ve daha zordur.

Her iki toplumsal yapıda da ekonomik zorluklar boşanan kadın için bir tehdit unsurudur. Hindistan'daki kadınlarla karşılaştırıldığında, Amerika'daki boşanmış kadınların eğitim seviyesi ve iş deneyimi daha fazla ve dolayısıyla boşanma sonrası geçirilen süreç daha

hafiftir. Her iki toplumda da boşanmanın sonuçları, kadın ve erkeklere göre, aile desteğine göre ve ekonomik duruma göre farklılık göstermektedir.

1985’de Kuzey California’da sosyal yapı ve maddi koşulların boşanmış veya ayrı yaşayan kişilerin üzerindeki etkisini inceleyen araştırmanın sonuçlarına göre, evli ve birlikte yaşayan kadın ve erkekler, boşanmış veya ayrı yaşayan kadın ve erkeklere göre ruhsal açıdan daha sağlıklı durumdadır. Evli kadınlar, boşanmış veya ayrı yaşayan kadınlara göre, aile ve çevre desteğinden daha çok faydalanmakta ve ekonomik açıdan daha iyi hayat standartlarında yaşamaktadır. Maddi kaynakların yeterli olup olmaması ruhsal yapıya etki etmektedir. Araştırmada özellikle vurgulanan nokta ise sosyal çevrenin yoğunluklu olarak kadınlar üzerinde etkili olduğudur. Özellikle sosyal çevre boşanan veya ayrı yaşayan erkeklerden çok kadınlar üzerinde etki göstermektedir. Sosyal yapı ve maddi koşullar, medeni durum ile ilgili ilişkilerde kadınlarda daha fazla önem arz etmektedir (Gerstel-Riessman-Rosenfield, 1985).

BÖLÜM 3: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Temel olarak araştırma tipi, betimsel ve analitik olarak ikiye ayrılmaktadır. Analitik çalışmalarda değişkenler arasında neden sonuç ilişkisi belirlenir. Olayın ortaya çıkmasına etki eden faktörler arasındaki ilişkinin yönünü ve düzeyini belirleyerek çözüm önerileri geliştirilir (Özdamar, 2003:10). Dolayısıyla bu çalışma analitik bir çalışma olarak değerlendirilmektedir.

Göçün sebepleri ve nasıl devam ettiği birçok araştırmaya konu olduğu gibi, son zamanlarda göçmen topluluklarının yerli halk üzerindeki etkisi ile ilgili çalışmalarda artmaktadır. Göçmen aileleri üzerindeki çalışmalarda daha çok kuşaklar arası fark incelenirken ailenin sürekliliğiyle ilgili çalışmalar üzerinde sınırlı olarak durulmuştur. Özellikle Almanya'daki Türk kökenli göçmenlerin boşanma nedenleri ve boşanmaya etki eden süreçler derinlemesine incelenmemiştir. Sosyal bir olgu olan boşanmanın sebepleri sosyal gerçeklik alanına girmektedir. Sosyal evreni insan grupları tarafından paylaşılan anlamlar oluşturmaktadır. Gerçeklik farklı kültürlerdeki insanlar tarafından sosyal olarak oluşturulmaktadır. Bu gerçeklikte gruplar ve kültürler arası farklılıkların varlığı kabul edilir (Baş-Akturan, 2008:17).

Kültürel farklılıkların yüksek derecede etki ettiği boşanmaların nedenleri ise bireysel farklılıklar tarafından şekillenmektedir. Bireysel farklılıklar ise bireysel tecrübeler dayanan bireylerin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları içermektedir. Bu ise bireylerin tecrübelerine dayanan görüşmelerle incelenmiştir. Bu çalışmada sosyal ve bireysel gerçeklikler üzerinde durulmuştur.

Araştırmada benimsenen yöntem bakımından, pozitivist ve yorumlayıcı yaklaşımı içeren karma yaklaşım kullanılmıştır. Araştırma, kullanılan araştırma yöntemine göre, anket ve mülakat çalışması, kapsadığı süreye göre anlık araştırma, amaçlarına göre sebep-sonuç araştırmasıdır. Araştırmada ikincil ve birincil veriler kullanılmıştır. Birincil veriler anket ve mülakat yoluyla toplanmıştır. Mülakat türü olarak yarı biçimsel mülakat türü kullanılmıştır. Nitel veriler analiz edilirken, betimsel analiz ile sonuçlara gidilmiştir.

Bu çalışmada konuya dair derin bir analiz yapabilmek için nicel verilere nitel verilerle destek sağlanmıştır. Ailelerin parçalanması sürecinde yaşanan ortak deneyimleri anlamak ve analiz edebilmek için anket tekniği ile veri toplanmıştır. Anketler, SPSS programıyla analiz edilirken frekans ve çapraz tablolar olarak düzenlenmiştir.

Geniş perspektiften daha derin analizler yapabilmek amacıyla mülakat tekniği kullanılmıştır. Veri toplanırken anket sorularını cevaplayanların birçoğu ile yüz yüze görüşülmüştür. Örneklem, kolayda örnekleme ve kartopu örnekleme yoluyla elde edilmiştir. Mülakat olarak değerlendirilmeye alınan 22 veri, boşanma deneyimlerinde yaşanan farklı olayları öğrenebilmek amacıyla seçilmiştir. Mülakat soruları yarılandırılmıştır ve katılımcıların deneyimlerinde gözlenen farklılıklara göre yeni soru biçimleri geliştirilmiştir. Boşanma sürecinin erkek ve kadın tarafından farklı bir göz ile değerlendirildiği ve algılandığı dikkate alınarak mülakatlarda erkek ve kadınlara farklı sorular yönlendirilmiştir.

Bununla birlikte daha objektif olması dolayısıyla, sosyal danışmanlar, psikologlar ve avukatlarla da mülakat yapılmıştır. Uzman görüşler elde edilen verilerle birlikte değerlendirilmiştir.

3.2. Tutum Ölçeğinin Geliştirilme Aşamaları

3.2.1. Çalışma Grubunun Oluşturulması ve Araştırma Modeli

Bu çalışma 2007–2008 yılında Almanya’ da yaşayan toplam 161 Türk (boşanma sürecindeki evli kişi ya da boşanmış) vatandaşlarına uygulanmıştır. Çalışma grubunun seçilmesinde amacımıza en uygun olanları örnekleme alınmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu yaklaşımda evrendeki her tabaka için kota konmaz. Bazı alt kümelerin evreni genel hatlarıyla yansıttığı gözlenmişse, bundan sonra da yansıtacağı varsayımına dayalı olarak bu alt kümelerden örnekleme yapılmıştır (Balcı, 2007:90). Bu yargıya dayanarak çalışma grubu amaçsal örnekleme yöntemi ve bunun benzeşik örnekleme alt stratejisi metoduyla belirlenmiştir (Büyüköztürk ve diğ., 2008:78). Ayrıca çalışma grubundaki kişilere ulaşmak için Almanya’daki sosyal danışmanlar ve avukatlarla görüşülerek çalışma grubuna dâhil olabilecek bireyler hakkında bilgi alınmıştır.

Araştırma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Betimsel araştırmaların bir şekli olan özaktarım araştırmaları kullanılmıştır. Özaktarım araştırmalarının verileri, örnekleme yer alan bireylerin kendilerinden bilgi alınarak toplanır. Katılımcılardan, anketler aracılığıyla yazılı olarak bilgi alınabileceği gibi, görüşmeler yoluyla sözlü olarak da bilgi toplanabilir (Kırcaali, 1999: 7).

3.2.2.Ölçeğin Geliştirilme Aşamaları

Çalışma dört aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar, ölçek maddelerini belirleme, deneme ölçeğini hazırlama, ölçeği uygulama, güvenilirlik ve geçerliliği belirleme olarak adlandırılmıştır.

Araştırmacı tarafından ilgili literatür gözden geçirilerek 36 maddelik bir taslak ölçek hazırlanmıştır. Sosyolog, baroya bağlı boşanma avukatları ve ölçme değerlendirme alanında uzman kişilerin görüşleri doğrultusunda ölçekteki madde sayısı 30'a indirilmiştir. Ayrıca ölçekteki maddeler bir dil uzmanı tarafından da gözden geçirilmiştir. Bu maddelerin 23'ü olumlu, 7'si olumsuz cümleden oluşmaktadır.

Bu araştırmada duyarlı ve kullanışlı olması bakımından 4'lü Likert tipinde bir ölçek hazırlanmasına karar verilmiştir. Ölçekteki maddeler "**katılıyorum**", "**kısmen katılıyorum**" "**fikrim yok**", "**katılmıyorum**" şeklinde derecelendirilmiştir. Olumlu maddeler "**fikrim yok**" seçeneğinden başlamak üzere **1'den 4'e doğru**; olumsuz maddeler ise, "**katılmıyorum**" seçeneğinden başlamak üzere **4'den 1'e doğru** puanlanmıştır.

3.2.3.Verilerin Analizi

"Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile ve Evlilik Kavramlarına Yönelik Tutum Ölçeği" ne ait veri analizleri için SPSS 13,0 kullanılmıştır. Ölçekte yer alacak maddeleri belirlerken madde-toplam korelasyonu kullanılmıştır. Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve ölçeğin test tekrar test güvenilirliğine de bakılmıştır. Yapı geçerliği için faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin kapsam geçerliği için ise uzman görüşlerine başvurulmuştur. Bu analizler sonucunda 22 maddelik nihai ölçek elde edilmiştir.

3.2.4. Bulgular ve Yorumlar

Ölçeğe madde seçiminde ilk olarak her bireyin tek tek her maddeye verdiği puan ile maddelerin tümüne verdiği cevaplardan elde edilen toplam puan arasındaki korelasyon hesaplanarak madde analizi yapılmıştır. Madde analizinin Likert ölçeğinde kullanılma nedeni, Likert ölçekleme tekniğinin "**tek boyutluluk**" özelliğini sağlamaktır (Büyüköztürk, 2003:78). Madde toplam korelasyonuna ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

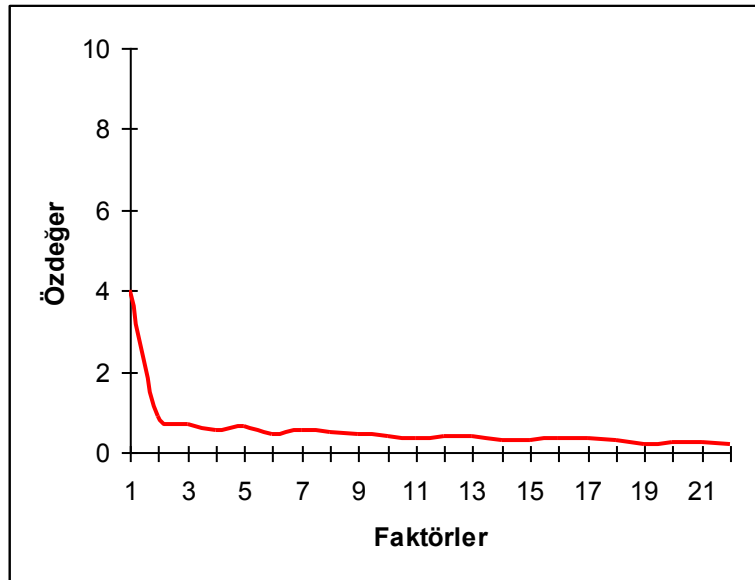
Tablo 11: Almanya’da Yaşayan Türklerin Aile ve Evlilik Kavramlarına Yönelik Tutum Ölçeğine Ait Madde Toplam Test Korelasyonları

Madde No	Madde Toplam Korelasyonu	Madde No	Madde Toplam Korelasyonu	Madde No	Madde Toplam Korelasyonu
1	0.735	11	0.422	21	0.494
2	0.562	12	0.690	22	0.528
3	0.543	13	0.474	23	0.430
4	0.389	14	0.662	24	0.559
5	0.473	15	0.370	25	0.573
6	0.675	16	0.614	26	0.681
7	0.742	17	0.454	27	0.539
8	0.358	18	0.735	28	0.536
9	0.563	19	0.529	29	0.752
10	0.452	20	0.542	30	0.358

Tablo 13’te görüldüğü gibi 4., 8. ve 15. ve 30. maddelerin madde toplam korelasyonları 0,40’dan düşüktür. Bu yüzden bu maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Ayrıca madde toplam korelasyonu 0,40’ un üstünde olmasına rağmen Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısını düşüren 11. ve 23. maddeler de ölçeğe alınmamıştır. Bu maddeler çıkarıldıktan sonra ölçeğin yapı geçerliği için faktör analizi yapılmıştır. Verilerin açımlayıcı faktör analizine uygun olup olmadığına dikkat etmek gerekmektedir. Bunun için öncelikle örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığı araştırılmalıdır. Örneklem büyüklüğünü test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı hesaplanmaktadır. Kaiser, bulunan değerler 1’e yaklaştıkça mükemmel, 0.50’nin altında ise kabul edilemez (0,90’larda mükemmel, 0,80’lerde çok iyi,

0,70'lerde ve 0,60'larda vasat, 0,50'lerde kötü) olduğunu belirtmektedir (Tavşancıl, 2005:25-34).

Faktör analizinde evrendeki dağılımın normal olması da beklenmektedir. Bu da Bartlett testiyle incelenmektedir. Ölçeğin KMO değeri 0,80'in üstünde ve Bartlett testi anlamlılık değeri $p = 0,02$ olarak bulunmuştur ($p < 0,05$). Buna göre verilerin faktör analizine uygun olduğu söylenebilir. Ölçeğin faktör yapısını ortaya koymak için döndürülmemiş ve asal eksenlere göre döndürülmüş temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Ölçekteki bir maddenin bir faktördeki yükü 0,45'in üstünde (Aşkar, 1986:31-36) ve bu maddenin diğer faktörlerdeki yükünden 0.10 veya daha yüksek ise madde o faktörde sayılmıştır (Tavşancıl, 2005:25-34). Likert ölçekleme tekniğinde en önemli özellik tek boyutluluktur. Bütün maddelerin aynı özelliği ölçmesi gerekir. Hem ölçeğin kullanılabilirliği hem cevaplama süresinin kısalması hem de tek boyutun açıkladığı varyansın artması amacıyla 1. faktör yük değerleri 0,45'in altında olan 17. ve 29. maddeler de ölçekten çıkarılmıştır. Ölçekte kalan 22 maddeye uygulanan faktör analizi sonucunda elde edilen KMO değeri 0,895 ve Bartlett testi anlamlılık değeri ise 0,00'dır ($p < 0,05$). Scree plot (Özdeğer-Faktör Grafiği) Grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1: Özdeğer-Faktör Grafiği

Buna göre ölçekteki maddelerin hepsinin tek boyutta toplandığı görülmüştür. Döndürülmemiş ve asal eksenlere göre döndürülmüş temel bileşenler analizi sonuçları Tablo 14 ve Tablo 15’te görülmektedir.

Tablo 12: Ölçek Maddelerinin Döndürülmemiş Temel Bileşenler Analizi Sonucundaki Faktör Yük Değerleri

MADDE NO	FAKTÖR NUMARASI	
	FAKTÖR 1	FAKTÖR 2
MADDE 26	0,584	
MADDE 2	0,558	
MADDE 10	0,556	
MADDE 14	0,547	0,488
MADDE 12	0,528	
MADDE 7	0,514	
MADDE 18	0,567	
MADDE 5	0,626	
MADDE 20	0,586	0,541
MADDE 6	0,707	
MADDE 24	0,655	0,593
MADDE 19	0,540	
MADDE 3	0,556	
MADDE 13	0,652	
MADDE 16	0,604	
MADDE 21	0,679	0,476
MADDE 1	0,592	
MADDE 9	0,572	
MADDE 22	0,657	
MADDE 25	0,724	
MADDE 28	0,624	0,580
MADDE 27	0,711	

Tablo 13: Ölçek Maddelerinin Asal Eksenlere Göre Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizi Sonucundaki Faktör Yük Değerleri

MADDE NO	FAKTÖR NUMARASI	
	FAKTÖR 1	FAKTÖR 2
MADDE 16	0,618	
MADDE 1	0,607	
MADDE 25	0,552	
MADDE 12	0,552	
MADDE 27	0,595	
MADDE 18	0,557	
MADDE 20	0,527	
MADDE 26	0,624	
MADDE 19	0,591	
MADDE 21	0,524	
MADDE 3	0,684	
MADDE 22	0,576	
MADDE 10	0,624	
MADDE 7	0,726	
MADDE 13	0,686	
MADDE 5	0,761	
MADDE 24	0,680	
MADDE 14	0,721	
MADDE 28	0,605	
MADDE 6	0,728	0,524
MADDE 9	0,521	0,485
MADDE 2	0,587	0,518

Maddelerin 1. faktördeki faktör yük değerleri 0.514 ile 0.724 arasında değişmektedir. Döndürme işleminden sonra ölçek iki boyutlu olarak görünmektedir. Ancak Özdeğer-Faktör grafiğinde de görüldüğü gibi en hızlı düşüş 1. faktördedir. Döndürülmemiş temel bileşenler analizinde maddeler genel faktörde birleşirse döndürülmüş temel bileşenler analizinin matematiksel bir zorlama olduğunu belirtmiştir (Aşkar, 1986:31-36). Ayrıca 1. faktörün açıkladığı toplam varyans % 48'dir. Tek faktörlü ölçeklerde

açıklanan varyansın % 30 ve daha fazla olması yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2003:123-127).

Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı ise 0,92 olarak bulunmuştur. Buna göre ölçeğin güvenirliğinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir (Tavşancıl, 2005: 25-34).

Tablo 16’da görüldüğü gibi nihai ölçek 22 maddeden oluşmaktadır.

Tablo 14: Almanya’da Yaşayan Türklerin Aile ve Evlilik Kavramlarına Yönelik Tutum Ölçeği Maddeleri

			Katılı- yorum	Kısmen katılı- yorum	Fikri Yok	Katılm ıyorum
1	(1)	Evliliklerde aynı kültürden kişi tercih edilmelidir.	1	2	3	4
2	(2)	Boşanmalar artık toplumda normal görülmektedir.	1	2	3	4
3	(3)	İyi gitmeyen evliliklerde boşanma her iki taraf içinde daha sağlıklıdır.	1	2	3	4
4*		Alman aile yapısı ile Türk ailesi yapısı birbirinden oldukça farklıdır.	1	2	3	4
5	(5)	Türklerde Alman toplumuna uyum için gösterilen çaba çok azdır.	1	2	3	4
6	(6)	Türkler Alman toplumu içerisinde kaynaşmış durumdadır.	1	2	3	4
7	(7)	Her yeni kuşakta yaşanan sıkıntılar biraz daha azalmaktadır.	1	2	3	4
8*		Almanya’da evli olmakla Türkiye’de evli olmak arasında kültür bakımından çok fark vardır.	1	2	3	4
9	(9)	Almanya’daki Türk gençlerin evliliklerine büyükler çok fazla müdahale etmektedir.	1	2	3	4
10	(10)	Her ne pahasına olursa olsun kendi gelenek ve değerlerimizi yaşatmalıyız.	1	2	3	4
11*		Almanya’da yaşayan çocuklar ahlak konusunda ikilem yaşamaktadırlar.	1	2	3	4
12	(12)	Kız çocukları erkek çocuklarına göre daha disiplinli yetiştirilmelidir.	1	2	3	4
13	(13)	Almanya’daki Türkler Türkiye’deki Türker’den daha muhafazakârdır.	1	2	3	4
14	(14)	Aileler kültürel aktarımda başarılı değildir.	1	2	3	4
15*		Türkiye’ye temelli dönüş yaparsam çocuklarımın eğitim durumu hakkında hiçbir şey bilmiyorum.	1	2	3	4
16	(16)	Bir kadının boşanması toplumsal örflerimize aykırıdır.	1	2	3	4
17*		Almanya’ya gelin ya da damat gidenlerin ilk aylarında yaşanan tartışmalar yabancı kültür farkından kaynaklanmaktadır.	1	2	3	4

18	(18)	Evlilik öncesi ilişki yadırganmamalıdır.	1	2	3	4
19	(19)	İki kişinin mutlu bir beraberlik yaşaması için ille de evlenmesi gerekmez.	1	2	3	4
20	(20)	Eski gelenek ve örfler toplumsal gelişmeyi engellemektedir.	1	2	3	4
21	(21)	Ev içerisinde kadın ve erkeğin görevleri zamanla değişmektedir.	1	2	3	4
22	(22)	Ailelerin çocuklarına dini ve kültürel tüm unsurları aşılaması gerekir.	1	2	3	4
23*		Almanya'da yaşanan Türkler Alman kültürü etkisinde kalmışlardır.	1	2	3	4
24	(4)	Kişi içinde bulunduğu topluma uymak zorundadır.	1	2	3	4
25	(8)	Evliliklerde eğitim farkı büyük bir problemdir.	1	2	3	4
26	(11)	Boşanmada yaşanan güçlükler karşı hafifletici çözümler uygulanmalıdır.	1	2	3	4
27	(15)	Evlilikler daha çok büyüklerin genci Alman toplumundan korumak için aldığı bir tedbirdir.	1	2	3	4
28	(17)	Türk'ün Alman'la evliliği yadırganmamalıdır.	1	2	3	4
29*		Almanya'da yaşanan boşanmalarda boşanma nedenleri zamanla değişmektedir.	1	2	3	4
30*		Türkiye'ye gelen yabancı damat ve gelin aile içinde baskı görmektedir.	1	2	3	4

* : Nihai ölçekte yer almayan maddeleri göstermektedir.

() : Nihai ölçekteki madde numarasını göstermektedir.

3.2.5. Test Tekrar Test Tutarlılığı

Ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla çalışma evreninden seçkisiz olarak belirlenen toplam 35 kişiye ölçek bir ay ara ile uygulanmıştır. Uygulama sonucu yapılan analiz sonucunda birinci ve ikinci uygulamada alınan puanlar arasındaki korelasyon 0,84 olarak bulunmuştur. Bir ay ara ile uygulanan taslak ölçeğin iki ölçüm sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0.05$, $N= 35$, $S_s=3.48$, $t=-1.745$). Bu sonuç ölçeğin tutarlılığı için yeterli bir kanıt olarak düşünülebilir.

3.3.Tutum Ölçeğine İlişkin Sonuç ve Öneriler

161 kişiye uygulanan Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile ve Evlilik Kavramlarına Yönelik Tutum Ölçeği 30 maddelik taslak tutum ölçeğinden 22 maddelik nihai bir ölçek oluşturulmuştur. Bu maddelerden 17'si olumlu, 5'i olumsuzdur.

Ölçekte kalan 22 maddeye uygulanan faktör analizi sonucunda elde edilen KMO değeri 0,895 ve Bartlett testi anlamlılık değeri ise 0,02'dir. Ölçekteki maddelerin hepsinin tek boyutta toplandığı görülmüştür. Maddelerin 1. faktördeki faktör yük değerleri 0,514 ile 0,724 arasında değişmektedir. Birinci faktörün açıkladığı toplam varyans %48'dir.

Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise 0,92 olarak bulunmuştur. Buna göre ölçeğin güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir (Tavşancıl 2005:29). Ayrıca 50 kişi üzerinde yapılan test-tekrar test güvenilirlik katsayısı da 0,822 olarak bulunmuştur. Nihai ölçek 22 maddeden oluşmaktadır.

Yapılan analizler ışığında elde edilen 22 maddelik tutum ölçeğine ait Cronbach Alpha değeri 0,92 olarak bulunmuştur. Bu sonuç nihai ölçeğin oldukça yüksek bir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Faktör analizi sonucunda da ölçek maddelerinin tek boyutta toplandığı görülmüştür.

Daha sonra geliştirilen bu tutum ölçeği kullanılarak Almanya'da yaşayan Türklerin aile ve evlilik kavramlarına yönelik tutumları belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmalar; Almanya'da yaşayan Türklerin aile ve evlilik kavramlarına yönelik tutumlarını, daha sağlıklı bir şekilde belirlemeye yönelik bir tutum ölçeğinin geliştirilmesi yolunda atılmış bir adımdır. Ancak; geliştirilen bu ölçeklerde bulunan yapılar, başka çalışmalarda tekrar incelenebilir.

BÖLÜM 4: ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmanın bulguları on kısma ayrılmıştır. İlk kısım, araştırmaya katılanların kendilerinin ve (eski) eşlerinin cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi demografik özellikleri içermektedir. İkinci kısım, araştırmaya katılanların kendilerinin ve (eski) eşlerinin sosyal yaşantılarına ait verileri içermektedir. Üçüncü kısımda Almanya’da yaşayan Türklerin sosyal hayatta karşılaştıkları belli başlı sıkıntılar incelenmiştir. Dördüncü kısımda, Almanya’da yaşayan Türklerin aile yapıları, cinsiyetlere göre farklı tutumlar ve davranışlar incelenmiştir. Beşinci kısımda aile ve şiddet olgusu incelenmiştir. Altıncı kısımda, ekonomik durumun aile ve boşanmalar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yedinci kısımda, Almanya’ya geliş nedeni ve şekli ile boşanmalar arasındaki ilişki irdelenmiştir. Sekizinci kısımda, aile yapısının boşanmalara etkisi incelenmiş, dokuzuncu kısımda ise kültürel yapı, evlilik ve boşanma ilişkisi üzerinde durulmuş ve son kısımda araştırmaya katılanların boşanma nedenleri incelenmiştir. Aynı zamanda Almanya’da aileye yönelik sosyal hizmetler incelenmiş ve tüm bulguların ışığında sonuç kısmında önerilere yer verilmiştir.

4.1.Araştırmaya Katılan Kişilerin Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Bu kısımda, araştırmaya dâhil olan kişilerin olgusal durumlarına ait analiz yapılmıştır. Cinsiyet, yaş, eğitim, gelir ve çocuk durumu gibi özellikler değerlendirilmiştir.

Tablo 15: Cinsiyet Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Kadın	111	68,9	68,9	68,9
	Erkek	50	31,1	31,1	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların %68,9’unu kadınlar ve %31,1’ini erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 16: Yaş Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	19–21	2	1,2	1,2	1,2
	22–25	14	8,7	8,7	9,9
	26–30	32	19,9	19,9	29,8
	31–35	39	24,2	24,2	54,0
	36 ve üzeri	74	46,0	46,0	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların büyük çoğunluğunu %46 ile 36 yaş ve üzerinde olanlar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra yine büyük bir oranla %24,2 ile 31–35 yaş aralığında olanlar ve %19,9 ile 26–30 yaş aralığında olanlar oluşturmaktadır. %8,7 22–25 yaş aralığında olanlar oluştururken en az oranı ise %1,2 ile 19–21 yaş aralığında olanlar oluşturmaktadır. Boşanma ve yaş ilişkisini Avukat F.S. şu şekilde ifade etmiştir;

Boşanmalarda yaş sınırının kalktığını görmekteyiz. Eskiden Türkler arasında yaşı ilerlemiş kişilerin boşandığını göremezdiniz. Şimdi öyle değil. Yaşı ilerlemiş olsa da kişi boşanmak isteyebiliyor. Sebep “bu zamana kadar çektim artık çekmek istemiyorum” olarak ifade ediliyor...

Tablo 17: Cinsiyete Göre Yaş Durumu Dağılımı

		Yaş Dağılımı					Toplam
		19–21	22–25	26–30	31–35	36 ve üzeri	
Cinsiyet Dağılımı	Kadın	2	12	15	21	61	111
		1,8%	10,8%	13,5%	18,9%	55,0%	100,0%
	Erkek	100,0%	85,7%	46,9%	53,8%	82,4%	68,9%
		0	2	17	18	13	50
	Satır	,0%	4,0%	34,0%	36,0%	26,0%	100,0%
	Sütun	,0%	14,3%	53,1%	46,2%	17,6%	31,1%
Toplam		2	14	32	39	74	161
	Satır	1,2%	8,7%	19,9%	24,2%	46,0%	100,0%
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Araştırmaya katılan kadınların %1,8'i 19-21 yaş arasındadır. %10,8'i 22-25 yaş arasında, %13,5'i 26-30 yaş arasında, %18,9'u 31-35 yaş arasında, %55'i 36 yaş ve üzerindedir. Araştırmaya katılan erkeklerin ise %4'ü 22-25 yaş arasında, %34'ü 26-30 yaş arasında, %36'sı 31-35 yaş arasında ve %26'sı 36 yaş ve üzerindedir. Kadınların boşanma sürecine erkeklerden daha geç girdikleri bu tablodan da anlaşılmaktadır. Özellikle Türkiye'den evlenerek Almanya'ya gelen kadınlarda bu süreç daha fazla uzamaktadır. Çünkü Almanya'da kendi ayaklarının üzerinde durabilecek kadar dil ve iş öğrenebilme durumu zaman almaktadır. Çoğunlukla boşanma durumlarında Türkiye'de veya Almanya'da bulunan aile evliliği yürütme yönünde telkin vermektedir. Erkekler ise evlenerek Almanya'ya gelmiş dahi olsalar olumsuz koşullar sonunda boşanma yolunu daha hızlı seçebilmektedir.

Tablo 18: Eğitim Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Okuryazar değil	3	1,9	1,9	1,9
	İlkokul	60	37,3	37,3	39,2
	Ortaokul	18	11,2	11,2	50,4
	Lise	51	31,7	31,7	82,1
	Üniversite	28	17,4	17,4	99,5
	Lisansüstü	1	0,6	0,6	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların %37,3'ü ilkokul mezunudur. %31,7'si lise mezunu, %17,4'ü üniversite mezunu, %11,2'si ortaokul mezunudur. % 0,6'sı yani sadece bir kişi lisansüstü mezunu iken, %1,9'u ise okuma yazma bilmemektedir. Türkiye'de üniversite okumuş birisinin Almanya'ya geldiğinde çalışabilmesi için öncelikle Almanya'da da belli bir süre okuyup denklik sağlaması gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'de okuyan bir kimse evlenerek Almanya'ya geldiyse Türkiye'deki iş alanlarına Almanya'da sahip olamamaktadır. Özellikle erkekler için bu büyük bir sorun oluşturmaktadır.

S. Bey(Boşanmış): “...Türkiye’de üniversiteyi yarıda bıraktım ve evlenerek buraya geldim. Orada işim vardı. Buraya geldiğimde iki yıl çalışmadım. Boşanma sonrası Türkiye’ye dönmeyi düşündüm ama oğullarım var onları bırakamam...”

Örnekte de görüldüğü gibi, evlilik sonrası ithal damatlardan hemen çalışmaları beklenmektedir. Çalışmadıkları zaman aileye daha fazla bağımlı hale gelmektedirler. Bu kişiler Türkiye’de hiçbir zaman çalışmayacakları işlerde çalışmayı kabul etmektedirler. Bu durum o kişileri bunalıma sürükleyebilmektedir.

F.S. (Avukat),

Almanya’ya evlenerek gelen eğitilmiş damatlar oluyor. Bu kişilerin diplomaları burada geçerli olmadığı için ve acilen çalışmaları beklendiği için geçici işlerde çalışıyorlar. Türkiye’de hiçbir zaman çalışmayacağı işlerde çalışıyorlar. Bu durum onların hayatlarıyla beklentileri arasındaki mesafeyi artırıyor...

B. Hanım (Avukat)

“...burada oturduğun muhite göre okulunu seçersin. Çok kaliteli ve pahalı Alman okulları da var ve oralarda Almanlar okur. Eğer kişi oraya çocuğunu göndermek istiyorsa o muhitte ev tutmalı ve bu da çok pahalı...”

Almanya’da Türk gençlerinin eğitim süreçlerinde başarılı olabilmeleri için ailelerin önemi inkâr edilemez.

Tablo 19: Eşin (Eski Eşin) Eğitim Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	İlkokul	47	29,2	29,2	29,2
	Ortaokul	49	30,4	30,4	59,6
	Lise	54	33,5	33,5	93,2
	Üniversite	11	6,8	6,8	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların ayrıldıkları eşlerinin %29,2’si ilkökul mezunudur. %30,4’ü ortaokul mezunudur. Araştırmaya katılanların ayrıldıkları eşlerin %33,5’i lise mezunudur. %6,8’i ise üniversite mezunudur. Okuma yazma bilmeyen ve lisansüstü öğrenimi olan bulunmamaktadır. Öğrenim durumları orta ve lisede yoğunluk göstermektedir. Üniversite mezunları oldukça azdır. Yurtdışında bulunan Türklerin öğrenimlerinin sıkıntılı geçtiği ise bilinen bir gerçektir. Bunun dil problemi başta olmak üzere çok çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu sonuç bu bilgileri destekler niteliktedir.

Eğitim durumu evliliklerde önemli bir ölçüttür. Aşğıdaki örnekler, eğitim farkının evliliklerde ne kadar belirleyici olduğunu açıklar niteliktedir. Bu fark sadece eğitim durumu olarak değil eğitim düzeyi olarak ta ifade edilebilir.

E. Hanım; “...17 yaşında liseyi bitirdikten sonra evlenerek Almanya’ya geldim. Eşim orta birden terkti. Eşimle aramızda eğitim farkı vardı bu sadece okunan okullarla ilgili değil insanın kendini yetiştirmeyle de alakalı bir durum. Aramızdaki farkın eşimde farkındaydı ve bu onu rahatsız ediyordu. Geldiğimde gerek dil konusunda gerekse sosyal ortama uyum sağlayabilmem konusunda bana hiç yardımcı olmadı. Eşim hep benim üzerimde baskı kurmaya çalışıyordu. Fikir ayrılığı yaşadığımız durumlarda şiddet görüyordum.

Psikolog H. A. G. “... Bana gelenler genelde lise mezunu veya iki yıllık üniversite bitirmiş bayanlar. Ancak buradaki damatlarla denk değiller. Buradaki damatlar genelde kredi çekerek araba alıp Türkiye’de kendini iyi gösteriyorlar. Türkiye’deki kızlar gelin geldiğinde hayal kırıklığına uğruyorlar. Genelde bayanlar Türkiye’de şehirlerden geliyorlar ve burada orada olduğu kadar rahat davranmıyorlar. Ve genellikle geniş aile içerisine gelin geliyorlar ilk etapta. Buradaki bazı erkekler Türkiye’den getirdiği kızın kendisine minnettar olmasını bekliyor. Gelinlerin kullandığı bir ifade “kendilerini Almanya’nın sahibi sanıyorlar”. Almanya’ya getirdiği için ya da kendi deyimleriyle hayatlarını kurtardıkları için(!). Erkek zamanla kadının kültür düzeyinin yüksek olduğunu fark ediyor ve kadının kişiliğini ezerek kendini rahatlatıyor. Zaten birçok durumda erkeğin ailesi oğullarını bazı kötü alışkanlıklarından kurtarmak istedikleri için Türkiye’den evlendiriyorlar. Çünkü Türkiye’den gelinler daha sabırlı görülüyor. Ama buradaki birçok gelin kendilerinin kullandıklarını belirtmişlerdir. Tabii bu durum Türkiye’den evlenerek gelen erkekler için de aynı...”

Kadın Sığınma Evi müdürü; “... Bremen’deki otuz beş bin Türk içerisindeki eğitim seviyesi çok düşük. Bunun en önemli nedenlerinden birisi dil sorunu ve ailelerin bu nedenle çocuklarının eğitimi ile ilgilenemiyor olması. Çünkü buradaki eğitim sisteminde ailelere çok iş düşüyor. Tek başına çocuğun çabası yeterli olamayabiliyor. Ancak birçok aile okul faaliyetlerine dahi katılmıyor ve çocuğunun katılmasını da desteklemiyor...”

Bu örnekte görülmektedir ki, bazı aileler gençlerin eğitimleriyle yeterince ilgilenememektedir. Bunun arkasında birçok neden yatmaktadır ki bunların başında sosyal dışlanma ve dil problemi gelmektedir.

A.İ.F. (Avukat): *Eğitimsiz kişiler genellikle ya dayak atıyor ya da aldatıyor. Ancak eğitilmiş kişilerin baskısı daha kötü. Bu kişiler bildikleri tüm yöntemleri kullanarak, küçümseyerek baskı uyguluyorlar...*

Tablo 20: Eğitim Durumuna Göre Eşin Eğitim Durumu Dağılımı

		Eşin (Eski eşin) Eğitim durumu				Toplam	
		İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite		
Eğitim Durumu Dağılımı	İlkokul	23	23	14	2	62	
		Satır	37%	37%	22,5%	3,5 %	100,0%
		Sütun	49%	45%	29%	13%	39%
	Ortaokul	4	10	4	2	20	
		Satır	20%	50%	20%	10%	100,0%
		Sütun	9%	20%	8%	13%	12%
	Lise	12	14	16	5	47	
		Satır	25,5%	30%	34%	10,5%	100,0%
		Sütun	26%	27%	33%	33%	29%
	Üniversite	4	2	14	6	26	
		Satır	15,3%	7,7%	54%	23%	100,0%
		Sütun	9%	4%	29%	40%	16%
	Okuryazar değil	4	2	0	0	6	
		Satır	67%	33%	,0%	,0%	100,0%
		Sütun	9%	4%	,0%	,0%	4%
	Toplam	47	51	48	15	161	
		Satır	29,2%	32%	29,8%	9%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Araştırmaya katılan okuma yazma bilmeyen kişilerin %67'sinin eşi ilkökul mezunu ve %33'ünün eşi ortaokul mezunudur. Araştırmaya katılan ve ilkökul mezunu olan kişilerin eşlerinin(eski) %37'si ilkökul mezunu, %37'si ortaokul mezunu, %22,5'i lise mezunu ve %3,5'i de üniversite mezunudur.

Araştırmamıza katılan ortaokul mezunlarının eşlerinin (eski) %50'si ortaokul mezunu, %20'si ilkökul mezunu, %20'si lise mezunu, %10'u ise üniversite mezunudur.

Araştırmamıza katılan lise mezunlarının eşlerinin(eski) %34'ü lise mezunu, %30'u ortaokul mezunu, %25,5'i ilkokul mezunu ve %10,5'i üniversite mezunudur.

Araştırmamıza katılan üniversite mezunlarının eşlerinin(eski) %54'ü lise mezunu, %23'ü üniversite mezunu, %15,3'ü ilkokul mezunu ve %7,7'si ise ortaokul mezunudur.

Bu tablodan da görülmektedir ki evliliklerde eğitim durumu önemli bir kıstas olsa da büyük bir kesimin evliliklerinde tam anlamıyla eşlerin eğitim durumlarının uyumundan bahsedememekteyiz.

Almanya'da yaşayan Türklerin eğitim durumlarının eskiye nazaran daha iyi olduğu görülmektedir. Avukat Z. Hanım, eğitim durumları düşük olan gençlerin bu durumlarından büyük oranda ailelerini sorumlu tutmaktadır.

“Almanya’da yaşayan Türklerin, özellikle 3. neslin eğitim seviyesinin düşük olmasında en önemli etken ailelerdir. Aileler Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde oturmaktadırlar. Çocukların gittikleri okulda sınıf arkadaşları Türk’tür. Kimi zaman kendi aralarında sadece Türkçe konuşarak evlerine dönüyorlar çünkü zaten okulundaki öğrencilerin çoğu Türk oluyor. Ailelerde Almanca bilmedikleri için çocuklarına ödevlerinde yardımcı olamıyor, okul durumlarını takip edemiyorlar. Tabii bunun tam tersi ailelerde az değil artık...”

2004 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’den gelen gelinler genelde, Almanya’daki erkeklerden daha iyi eğitimlidir. Almanya’daki kızlar ise Türkiye’den getireceği erkeğin şehirden ve iyi eğitilmiş olmasına dikkat etmektedir (Strassburger, 2004: 226).

Tablo 21: Gelir Durumu Dağılımı (Aylık – Euro olarak)

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	150–500	23	14,3	14,3	14,3
	501–1000	82	50,9	50,9	65,2
	1001–2000	47	29,2	29,2	94,4
	2001–3000	7	4,3	4,3	98,8
	3001–4000	2	1,2	1,2	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların büyük kısmı (yarısı da diyebiliriz) %50,9'u 501–1000 Euro arasında aylık gelire sahiptir. Bunu %29,2 ile 1001–2000 arasında geliri olanlar

izlemektedir. Yine %14,3'ü ise 150–500 Euro arasında gelire sahiptir. Buradan da görmekteyiz ki araştırmaya katılan kişilerin durumu, büyük bir kısmının oturdukları evin kira olduğunu düşünülürse, orta düzeyin de altında denilebilir.

Gelir durumu ve gelirin ihtiyacı karşılayamaması evliliklerde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle ithal evliliklerde bu durum daha fazla önem kazanmaktadır. Bu durumu Avukat B. Hanım şu şekilde özetlemiştir;

“...aile içerisindeki tartışmaların birçoğu artık maddi konulardan kaynaklanıyor. Almanya’da insanlar artık çok kazanmıyorlar, zor geçiniyorlar. Maddi sıkıntılar evlilikleri tehdit ediyor. Aslında Türkiye’de de maddi sıkıntı çok ancak, gelinler buraya gelirken başka bir hayat umarak geliyorlar. Bana gelen boşanma davalarının çoğu alt gelir gurubundan ve hanımın ev hanımı olduğu durumlardır. Bu nedenle boşanmaların ekonomik seviye düştükçe arttığını söyleyebilirim.”

Tablo 22: Doğum Yeri Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Türkiye	140	87,0	87,0	87,0
	Almanya	21	13,0	13,0	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların %87’si Türkiye doğumludur. %13’ü ise Almanya doğumludur. Buradan da anlaşılmaktadır ki araştırmaya katılanların çok büyük bir kısmı çeşitli şekillerde Türkiye’den Almanya’ya göç etmiştir. Göç doğrudan kişi tarafından (eğitim, evlilik vs nedenlerle) yapılmış olabileceği gibi ailenin göç etmesi sonucu da yapılmış olabilir.

Tablo 23: Katılımcıların Cinsiyet ve Doğum Yerlerine Göre Dağılımları

		Doğum yeri		Toplam	
		Türkiye	Almanya		
Cinsiyet dağılımı	Kadın	103	8	111	
		Satır	92,8%	7,2%	100,0%
		Sütun	74%	38%	69%
	Erkek	37	13	50	
		Satır	74,0%	26,0%	100,0%
		Sütun	26%	62%	31%
Toplam		140	21	161	
Satır		87,0%	13,0%	100,0%	
Sütun		100,0%	100,0%	100,0%	

Araştırmamıza katılan kadınların %92,8'i Türkiye doğumludur. %7,2'si ise Almanya doğumludur. Araştırmaya katılan erkeklerin ise %74'ü Türkiye doğumlu ve %26'sı ise Almanya doğumludur. Toplamda değerlendirdiğimizde araştırmaya katılanların %87'si Türkiye doğumludur. Geri kalan %13'ü ise Almanya doğumludur. Bu tablodan da anlaşılmaktadır ki araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu Türkiye doğumludur. Bu oran özellikle kadınlarda daha fazladır.

Tablo 24: Almanya'da Yaşama Süresi Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	1-3 yıl	7	4,3	4,3	4,3
	4-6 yıl	16	9,9	9,9	14,3
	7-10 yıl	15	9,3	9,3	23,6
	11-15 yıl	22	13,7	13,7	37,3
	16-20 yıl	22	13,7	13,7	50,9
	21 yıl e üzeri	79	49,1	49,1	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %49,1 ile en büyük kısmı 21 yıl ve daha fazla süredir Almanya'da yaşamaktadır. %13,7'si 16-20 yıldır Almanya'da yaşamaktadır. Yine %13,7'si 11-15 yıldır Almanya'da yaşamaktadır. %9,3'ü 7-10 yıldır Almanya'da yaşamakta iken, %9,9'u 4-6 yıldır Almanya'da yaşamaktadır. %4,3'ü ise 1-3 yıldır

Almanya’da yaşamaktadır. Bu soru yaşantının büyük kısmının geçirildiği yer adlı soru ile tutarlılık içerisinde. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu yaşantılarının büyük kısmını Almanya’da geçirmiştir.

2004 yılında yapılan araştırmaya göre, Almanya’daki Türklerin evliliklerini incelerken üç nokta göz önüne alınmalıdır; kişinin yaşı, sosyal hayattaki ve aile içerisindeki pozisyonu ve ne kadar süredir Almanya’da bulunduğu (Strassburger, 2004:229). Bu üç durum, kişinin evliliği hakkında da önemli ipuçları verecektir. Dolayısıyla, boşanmaların en fazla ikinci kuşakta yoğunluk kazandığı tespit edilmiştir.

Tablo 25: Yerleşme (İkamet) Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Alman vatandaşı	51	31,7	31,7	31,7
	Oturma izni var	110	68,3	68,3	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %68,3’ünün oturma izni bulunmaktadır. %31,7’si ise Alman vatandaşlığına geçmiştir.

Tablo 26: Eşin (Eski Eşin) Uyuşu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Türk-Türk vatandaşı	111	68,9	68,9	68,9
	Türk-Alman vatandaşı	50	31,1	31,1	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan kişilerin boşandıkları eşlerinin %68,9’u Türk’tür ve Türk vatandaşıdır. %31,1’inin ayrıldığı eş ise Türk’tür ve Alman vatandaşlığına geçmiştir. Özellikle son yıllarda Alman vatandaşlığına geçen Türklerin oranı hızla artmaktadır. Bu oran yukarıda da belirtilmiştir.

Tablo 27: Medeni Durum Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Evli	1	0,6	0,6	0,6
	Boşanmış	141	87,6	87,6	88,2
	Ayrı yaşıyor	19	11,8	11,8	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların %87,6 sı boşanmıştır. %11,8'i eşinden ayrı yaşamaktadır. Son olarak %0,6 ile bir kişi evlidir. Araştırmamızda görüştüğümüz kişileri seçerken boşanmış, boşanmak üzere olan, ayrı yaşayan kişiler tercih edilmiştir.

Tablo 28: Çocuk Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Evet, çocuğum var	135	83,9	83,9	83,9
	Hayır, çocuğum yok	26	16,1	16,1	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %83,9'unun çocuğu vardır. %16,1'inin ise çocuğu bulunmamaktadır.

Çocuk durumu kötü giden evliliklerin süresini uzatsa da boşanmayı tam anlamıyla engellememektedir.

Almanya'da özellikle Alman nüfusu konusunda siyasiler ve uzmanlar, düşen doğum oranlarını ve toplumun yaşlanmasını sorgulamaktadır. Aynı zamanda istatistikler Almanya'da artan bireyselleşmeye dikkat çekmektedir. 2005 yılındaki nüfus sayımına göre, Almanya'da hanelerin %38'i tek kişiden oluşurken, iki kişilik hanelerin oranı ise %34'tür. Üç ve daha fazla sayıda kişiden oluşan hanelerin sayısı ise sadece %28'dir. Almanya sadece demografik olarak değil, ekonomik olarak ta tehdit altındadır. Uzmanlar gelecekte ortaya çıkacak ihtiyaca karşılık daha fazla sayıda göçmen alınması çağrısında bulunmaktadır (Şen-Ulusoy-Şentürk, 2008:18).

Almanya'da her geçen dönem doğum oranları azalmaktadır. Bu nedenle çocuğu teşvik eden sosyal politikalar oluşturulmuştur. 19. yüzyılın sonunda Bismarkçı sosyal reformlarla kadın başına düşen çocuk sayısı azalmaya başlamış ve bu durum modern

doğum kontrol metotlarının bulunmasından çok önce olmuştur. 1860'da kadın başına düşen çocuk sayısı 5 iken bu sayı 1980'lerde 1,4 olmuştur. Günümüzde ise 1,2 ye kadar düşmüştür. Çocuk sahibi olmayı azaltan önemli bir etmen ise evlenmeden yaşayanların oranının artmasıdır. Eskiden herkes evlenirken günümüzde erkeklerin %25'i, kadınların %20'si bekâr kalmayı tercih etmektedir. Yine aynı şekilde evlilik yaşı giderek yükselmektedir. Dolayısıyla 1970'lerde kadınların ilk doğum yaşı 24 iken bu yaş 2000'de 28,2 ye yükselmiştir. Almanya'da ölüm oranı 1972'den beri doğum oranından fazladır. Son 20 yıldır ise net göçler doğum açığından fazla olduğu için Almanya'da nüfus artmakta ancak Alman nüfusu azalmaktadır. Almanya'nın göçmenlere uyguladığı sınırlamaların artması, bugünkü kadın başına çocuk sayısının değişmeden kalması, düşen ölüm oranları ve uzayan ortalama ömre rağmen 2000 yılında 82,2 milyon olan nüfusun 2050 yılında 46 milyona ineceği hesaplanmaktadır (Toksöz, 2007:138).

4.2. Araştırmaya Katılanların Sosyal Yaşantılarına Ait Bulgular

Bu kısım, araştırmaya katılan kişilerin sosyal yaşantılarına dair bazı ipuçlarını içermektedir. Dolayısıyla bu cevaplarla kişilerin bazı konulardaki görüşleri ve yaşam şekilleri belli derecelerde tespit edilebilmektedir.

Tablo 29: Cinsiyet ve Eğitim Durumu İlişkisi

		Okuryazar değil	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
Cinsiyet Dağılımı	Kadın	6	46	14	37	9	112
	Satır	5,5 %	41 %	12,5%	33%	8 %	100,0%
	Sütun	100 %	74 %	70%	79%	35%	70%
	Erkek	0	16	6	10	17	49
	Satır	0 %	33%	12%	20%	35%	100,0%
	Sütun	0%	26 %	30%	21%	65%	30%
Toplam		6	62	20	47	26	161
Satır		4%	39 %	12%	29%	16%	100,0%
Sütun		100,0%	100,0 %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Araştırmaya katılan kadınların %41'i ilkokul mezunudur. %12,5'i ortaokul mezunudur. %33'ü lise mezunudur. %8'i üniversite mezunudur. %5,5'i ise okuma yazma bilmemektedir. Araştırmaya katılan erkeklerin %33'ü ilkokul mezunu, %12'si ortaokul

mezunu, %20'si lise mezunu, %35'i üniversite mezunu. Araştırmaya katılan erkekler içerisinde okuma yazma bilmeyen bulunmamaktadır.

Tablo 30: Almanya Vatandaşlığına Geçme Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Geçtim	48	29,8	30,0	30,0
	Geçmeyi düşünüyor	41	25,5	25,6	55,6
	Geçmedi kararsız	14	8,7	8,8	64,4
	Geçti pişman	2	1,2	1,2	65,6
	Geçmeyi düşünmüyor	55	34,2	34,4	100,0
	Toplam	160	99,4	100,0	
	Cevapsız	1	,6		
Toplam		161	100,0		

Araştırmamıza katılanların % 34,2 sinin oturma izni bulunmaktadır ve bu kişiler Alman vatandaşlığına geçmemiştir. % 29,8 i ise Alman vatandaşlığına geçmiştir. %25,5'i ise Alman vatandaşlığına geçmeyi düşünmektedir. %8,7 si Alman vatandaşlığına geçmeyi düşünmektedir. %1,2'si yani sadece 2 kişi Alman vatandaşlığına geçmiş fakat bundan pişman olmuştur. Buradan da anlaşıldığı gibi araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun oturma izni bulunmaktadır. Fakat yine büyük bir oran Alman vatandaşlığına geçmiştir. Bu aynı zamanda Almanya'da yaşayan Türkler içinde geçerli bir orandır. Almanya'da her geçen yıl Alman vatandaşlığına geçen Türklerin oranı artmaktadır.

Tablo 31: Doğum Yerine Göre Almanya Vatandaşlığına Geçme Durumu Dağılımı

		Bulunulan ülkenin vatandaşlığına geçme					Toplam
		Geçtim	Geçmeyi düşünüyor	Geçmedi kararsız	Geçti pişman	Geçmeyi düşünmüyor	
Doğum yeri	Türkiye Satır Sütun	36	35	11	2	55	139
		25,9%	25,2%	7,9%	1,4%	39,6%	100,0%
		75%	85%	79%	100%	100%	87%
	Almanya Satır Sütun	12	6	3	0	0	21
		57,1%	28,6%	14,3%	,0%	,0%	100,0%
		25%	15%	21%	,0%	,0%	13%
Toplam Satır Sütun		48	41	14	2	55	160
		30,0%	25,6%	8,8%	1,2%	34,4%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Araştırmaya katılan Türkiye doğumlu kişilerin %25,9'u Alman vatandaşlığına geçtiğini belirtmiştir. Bu kişilerin %25,2'si ise Alman vatandaşlığına geçmeyi düşündüklerini ifade etmiştir. %7,9'u Alman vatandaşlığına geçme konusunda kararsız olduğunu, %39,6'sı geçmeyi düşünmediğini, %1,4'ü geçtiğini fakat pişman olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan Almanya doğumlu kişilerin %57,1'i Alman vatandaşlığına geçtiğini ifade etmiştir. Almanya doğumlu kişilerin %28,6'sı Alman vatandaşlığına geçmeyi düşündüklerini, %14,3'ü ise Alman vatandaşlığına geçme konusunda kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Almanya'da Alman vatandaşlığına geçen Türk sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu durum Türkler hakkında yapılan istatistikî bilgilerin tam olarak yansıtılmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle Almanya'da yaşayan Türklerin boşanma istatistiklerinde böyle bir sıkıntı mevcuttur. Genel olarak Türk kökenlilere ait kesin boşanma istatistiklerine rastlanamamakta ve bunda en önemli etken Alman vatandaşlığına geçen Türk sayısının oldukça fazla olması gösterilmektedir. Alman istatistiklerinde Türkler için boşanma rakamları yabancılara ait istatistikler arasında yer almaktadır.

Tablo 32: Almanya'da Türk Göçmenler ve Alman Vatandaşlığına Geçen Türkler

Yıl	Vatandaşlığa Geçenler	Türk Vatandaşları	Doğumla Vatandaşlık	Toplam Türk Kökenli Göçmenler
1991	3.529	1.779.586	-	1.795.111
1992	7.377	1.854.945	-	1.877.847
1993	12.915	1.918.395	-	1.954.212
1994	19.590	1.965.577	-	2.020.984
1995	31.578	2.014.311	-	2.101.296
1996	46.294	2.049.060	-	2.182.339
1997	40.996	2.107.426	-	2.281.701
1998	59.664	2.110.223	-	2.344.162
1999	103.900	2.053.564	-	2.391.403
2000	82.800	1.998.534	36.810	2.455.983
2001	75.600	1.947.938	35.003	2.515.990
2002	64.631	1.912.169	35.303	2.580.155
2003	56.244	1.877.661	35.578	2.637.469
2004	44.465	1.764.318	35.000	2.603.591

Kaynaklar: Federal İstatistik Dairesi, Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı

Tablo 33: Yaşamak İstenilen Ülke Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Almanya	54	33,5	33,5	33,5
	Türkiye	98	60,9	60,9	94,4
	Diğer bir Avrupa ülkesi	9	5,6	5,6	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların % 60,9'u Türkiye'de yaşamak istediğini belirtmiştir. %33,5'i Almanya'da yaşamaktan memnun olduklarını belirtirken, %5,6'sı ise diğer bir Avrupa ülkesinde yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir. Burada bir noktaya dikkat çekilmesi gerekir. Her ne kadar Türkiye'de yaşamak isteyenlerin oranı çok yüksek gözükse de gerek iş olanakları nedeniyle gerekse kültürel açıdan Türkiye'ye uyumun da zor olacağı özellikle uzun süre Almanya'da yaşayan kişiler tarafından, ifade edilmiştir. Zihinlerde ve gönüllerde Türkiye özlemi burada dikkat çekmektedir.

Tablo 34: Cinsiyete Göre Yaşamak İstenilen Ülke Dağılımı

		Yaşamak istenilen ülke			Toplam
		Almanya	Türkiye	Diğer bir Avrupa ülkesi	
Cinsiyet Dağılımı	Kadın Satır Sütun	32	75	4	111
		28,8%	67,6%	3,6%	100,0%
		59%	77%	44%	69%
	Erkek Satır Sütun	22	23	5	50
		44,0%	46,0%	10,0%	100,0%
		41%	23%	56%	31%
Toplam Satır Sütun		54	98	9	161
		33,5%	60,9%	5,6%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2= 7,523^a \quad \text{sd: } 2 \quad p < 0,05$$

Araştırmaya katılan kadınların %28,8'i Almanya'da yaşamaktan memnun olduklarını ve burada yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. %67,6'sı ise Türkiye'de yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. %3,6'sı ise diğer bir Avrupa ülkesinde yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan erkeklerin %44'ü Almanya'da yaşamak istediklerini belirtirken, %46'sı Türkiye'de yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir. %10'u ise diğer bir Avrupa ülkesinde yaşamak istediklerini ifade

etmişlerdir. Bu tabloda görülmektedir ki cinsiyete göre yaşamak istenen ülke arasında anlamlı bir fark görülmektedir (p = 0,023).

E. Hanım; “...evliliğim süresince Türkiye’ye dönmeyi ve orada eşimle birlikte yaşamayı çok istedim. Ama eşim Türkiye’de yapamayacağını belirterek bunu kabul etmedi. Türkiye’de en azından ailem vardı, rahattım ve kendi ayaklarım üzerinde durabiliyordum. Burada eşimin ailesi dâhil ihtiyaç olmadıkça birbirlerini sormazlar. Sevdiklerini söylüyorlar ama ifade edemiyorlar. Eşim beşkardeş Almanya’dalar ama birbirlerine gidip gelmezler. Ben böyle bir duruma alışık değilim o yüzden bana çok ters geldi. Burada bir birliktelik ve aile olma durumu yok. Herkes kendi hayatını yaşıyor...”

Buradaki örnekte E. Hanım Türkiye’de ailesinde gördüğü sevgi ve güven ortamını Almanya’da bulamadığı için Türkiye’ye özlem duyduğunu ve orada yaşamak istediğini anlatmıştır.

Tablo 35: Türkiye’yi Ziyaret Etme Sıklığı Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Çok sık	7	4,3	4,3	4,3
	Her yıl	70	43,5	43,5	47,8
	Bir kaç yılda bir	72	44,7	44,7	92,5
	Çok nadir	9	5,6	5,6	98,1
	Hiç	3	1,9	1,9	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %43,5’i her yıl Türkiye’ye gelmektedir. %44,7’si ise birkaç yılda bir Türkiye’ye gelmektedir. %5,6’sı çok nadir Türkiye’ye gelmekte iken %4,3’ çok sık, yılda birden fazla Türkiye’ye gelmektedir. Sadece üç kişi Türkiye’ye hiç gelmediğini ifade etmiştir.

Tablo 36: Dini Eğitimin Alındığı Yer Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Ailede	32	19,9	19,9	19,9
	Camide	32	19,9	19,9	39,8
	Okulda	11	6,8	6,8	46,6
	Aile-cami	57	35,4	35,4	82,0
	Aile-cami-okul	19	11,8	11,8	93,8
	Hiç almadı	10	6,2	6,2	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların sadece %6,2'si hiç dini eğitim almadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %35,4'ü ailede ve camilerde dini eğitim aldığını, %19,9'u sadece ailede dini eğitim aldığını, %19,9'u sadece camide dini eğitim aldığını, %6,8'i sadece okulda dini eğitim aldığını ve %11,8'i ise hem ailede hem okulda hem de camide dini eğitim aldığını belirtmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki aileler dini eğitime önem vermekte ve aile içerisinde büyük çoğunlukla dini eğitim verilmektedir. Yine aynı şekilde camilere gitme oranı da oldukça yüksektir. Araştırmaya katılanların yarısından fazlası camide dini eğitim aldığını belirtmiştir.

Almanya'da Türkler tarafından oluşturulan ibadethaneler en önemli sosyal yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır. İbadethaneler kapsamında en önde gelen yapılanmaları camiler, mescitler ve cem evleri oluşturmaktadır. Camiler sadece ibadet yerleri olarak değil aynı zamanda Türklerin çeşitli sosyal ve kültürel aktivitelerini gerçekleştirmek için toplandıkları yerlerdir. Bu nedenle özellikle camiler sosyal bütünleşme bağlamında önemli roller üstlenmektedir.

Tablo 37: Camiye Gitme Sıklığı Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Sürekli	15	9,3	9,3	9,3
	Çoğunlukla	15	9,3	9,3	18,6
	Ara sıra	71	44,1	44,1	62,7
	Hiç	53	32,9	32,9	95,7
	Cevapsız	7	4,3	4,3	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Yukarıdaki tablo burada da doğrulanmaktadır. Araştırmaya katılanların %44,1'i ara sıra camiye gitmektedir. %9,3'ü sürekli camiye gitmektedir. %9,3'ü çoğunlukla camiye gitmektedir. %32,9'u ise hiç camiye gitmemektedir. Yedi kişi ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Almanya'da camiler sadece ibadetin yapıldığı yerler değildir. Aynı zamanda önemli günlerin kutlandığı, çeşitli toplantıların yapıldığı ve birçok faaliyetin gerçekleştirildiği sosyal mekânlardır. Bu nedenle kişiler ibadet yapmasalar dahi toplantı amaçlı veya çeşitli sebeplerle camilere gitmektedirler.

Tablo 38: Cinsiyete Göre Camiye Gitme Sıklığı Dağılımı

		Camiye gitme sıklığı					
		Sürekli	Çoğunlukla	Arasıra	Hiç	Cevapsız	Toplam
Cinsiyet Dağılımı	Kadın	10	14	43	37	7	111
		9,0%	12,6%	38,7%	33,4%	6,3%	100,0%
		67%	93%	61%	70%	100%	69%
	Erkek	5	1	28	16	0	50
		10,0%	2,0%	56,0%	32,0%	,0%	100,0%
		33%	7%	39%	30%	,0%	31%
Toplam		15	15	71	53	7	161
Satır		9,3%	9,3%	44,1%	32,9%	4,4%	100,0%
Sütun		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2= 9,704^a \quad \text{sd: } 4 \quad p<0,05$$

Cinsiyete göre camiye gitme sıklığını değerlendirdiğimizde, araştırmamıza katılan kadınların %9'u sürekli camiye gittiklerini, %12,6'sı çoğunlukla camiye gittiklerini, %38,7'si arasıra camiye gittiklerini belirtmişlerdir. Araştırmamıza katılan kadınların %33,3'ü ise hiç camiye gitmediklerini ifade ederken, %6,3'ü ise bu soruyu yanıtsız bırakmışlardır.

Araştırmaya katılan erkeklerin ise %10'u sürekli camiye gittiklerini, %2'si çoğunlukla camiye gittiklerini, %56'sı arasıra camiye gittiklerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan erkeklerin %32'si ise hiç camiye gitmediklerini belirtmişlerdir. Genel olarak değerlendirildiğinde sıklığı az da olsa camiye gitme durumu görülmektedir. Sonuç olarak tabloya bakıldığında ve yüzdeler dilimlerden de anlaşıldığı gibi kadınların camiye gitme sıklığı erkeklere göre anlamlı olarak farklılık göstermektedir ($p = 0,046$).

Tablo 39: Dini Eğitimi Gerekli Görme Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Kesinlikle verilmelidir	117	72,7	72,7	72,7
	Kesinlikle verilmemelidir	5	3,1	3,1	75,8
	Fark etmez	17	10,6	10,6	86,3
	Verilmemelidir, çocuk büyüyünce kendi seçmelidir	22	13,7	13,7	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların çok büyük bir kısmı (%72,7) dini eğitimin kesinlikle verilmesi gerektiğini savunmaktadır. %3,1'i kesinlikle dini eğitimin verilmemesi gerektiğini savunurken, %10,6'sına göre ise dini eğitimin verilir verilmemesi önemli değildir. %13,7'lik kısım ise çocuklara dini eğitimin verilmemesi gerektiğini, çocukların kendi inançlarını büyüdüklerinde kendilerinin seçmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Bu sonuçtan da anlamaktayız ki büyük çoğunluk için dini eğitim oldukça önemlidir.

Tablo 40: İnanç Düzeyi Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Çok güçlü	36	22,4	22,4	22,4
	Güçlü	86	53,4	53,4	75,8
	Güçsüz	23	14,3	14,3	90,1
	Çok zayıf	10	6,2	6,2	96,3
	Dini inancım yok	6	3,7	3,7	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %53,4'ü kendi dini inançlarını güçlü olarak ifade etmişlerdir. %22,4'ü ise kendi dini inançlarını çok güçlü olarak ifade etmişlerdir. %14,3'ü dini inançlarını güçsüz, %6,2'si ise dini inançlarını çok zayıf olarak belirtmişlerdir. %3,7'si ise dini inançlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Son üç tabloyu ortak değerlendirdiğimizde görmekteyiz ki dini inançlar Almanya'daki Türkler için oldukça önemlidir. Gerek dini eğitimin alınması noktasında, gerekse dini simgelere verilen önem noktasında bunu görebilmekteyiz.

Euro-Türkler üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, Almanyalı-Türkler arasında dindarlığın baskın olduğunu görmekteyiz. Araştırmaya katılanların %51,9'u kendilerini, dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biri olarak, %40,5'i ise inançlı fakat dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri olarak tanımlamışlardır. % 33'ü kendilerini dindar olarak tanımlamıştır. Almanyalı-Türklerin %89'u kendilerini inançlı biri olarak ifade etmiştir (Kaya-Kentel, 2005:135).

Ancak avukat B. Hanım, Almanya'daki Türklerin inanç algılarının biraz daha farklı olduğunu belirtmiştir;

“...din, düşüncede ve söylemde mevcuttur ancak, yaşayısta çok fazla göremezsiniz. Hele erkeklerde daha az gözlenir. Erkekler din adına eşine ve çocuğuna baskı yapabilmektedir ancak kendi her şeyi yaşamaktadır...”

Tablo 41: Tercih Edilen Müzik Türü Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Daha çok Türkçe	73	45,3	45,3	45,3
	Sadece Türkçe	21	13,0	13,0	58,4
	Karışık	62	38,5	38,5	96,9
	Müzik dinlemem	5	3,1	3,1	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %45,3’ü daha çok Türkçe müzik dinlediğini belirtmişlerdir. %38,5’i ise karışık müzik dinlediğini sadece Türkçe müzik dinlemediğini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanların %13’ü ise sadece Türkçe müzik dinlediğini belirtmiştir. %3,1’i ise müzik dinlemediğini belirtmiştir. Buradan da anlamaktayız ki araştırmaya katılanların çok büyük bir kısmı Türkçe müzik dinlemektedir. Bu sonuç araştırmanın diğer sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Yurtdışında yaşayan Türklerin kendi kültürel bağlarından kopmadığını görmekteyiz. Türkiye’de var olan hayat tarzının kimi zaman benzerinin kimi zaman aynısının kimi zamanda çok daha baskınının yaşandığını görmekteyiz.

Tablo 42: Türk Derneklerinin Faaliyetlerine Katılma Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Sürekli	10	6,2	6,2	6,2
	Çoğunlukla	13	8,1	8,1	14,3
	Ara sıra	66	41,0	41,0	55,3
	Hiç	72	44,7	44,7	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %44,7’si Türk derneklerinin faaliyetlerine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanların büyük kısmının bayan olması bu sonuca önemli etkide bulunmuştur çünkü erkekler bayanlara göre bu tür faaliyetlerde daha aktiftirler. Araştırmaya katılanların %41’i ara sıra katıldıklarını, %8,1’i çoğunlukla katıldıklarını ve %6,2’si ise sürekli katıldıklarını belirtmişlerdir.

Almanya'ya ilk işgücü göçünün yaşandığı dönemde işçiler işverenler tarafından işyerlerine yakın yurtlara yerleştirilmişleridir. Göçmen işçi yurtları sanayiye yakın yerlerden seçilmişti. Göçmen işçilerin ailelerinin gelmesiyle birlikte yeni konut arayışı başlamıştı. Bazı ev sahipleri göçmenlere ev vermezken, bazıları da göçmenlere yüksek kira bedeli talep etmiştir. Bu durum göçmenlerin görece daha ucuz ve şehir merkezinden uzak yerlerde yoğunluklu olarak yerleşmelerine yol açmıştır. Bu yerler aynı zamanda sosyal olanaklardan da yoksun yerlerdi. Bu durum yetersiz barınma koşulları ve sosyal haklar hem de çoğunluk toplumundan uzaklaşma anlamına gelmekteydi. Diğer taraftan da bu durum cemaat oluşumu ve etnik kurumların oluşmasına olanak sağlamıştır. Bunun en dikkat çeken örneği göçmenlere hitap eden kafe ve dükkânların açılması olmuştur. Cemaat oluşumunda din merkezi bir rol üstlenmiştir. Cemaatsel kurumların oluşumu, daha bilinçli kimlik oluşumunu desteklemiş ve aynı zamanda bu bilinç Türk derneklerinin kurulmasında da ilk adımı atılmasını sağlamıştır(Castles-Miller, 2008: 306-306). Göçmenlerin oluşturduğu organizasyonlar ve merkezler aracılığıyla kültürel miras yeni nesillere aktarılmaktadır. Buralar genellikle iki ülke arasında köprü görevi görürler. Yapıcı rolleri nedeniyle desteklenmektedir (Göktürk ve diğ, 2007:431). Aynı zamanda iki toplum arasındaki iletişimin gelişmesine katkıda bulunurlar.

Tablo 43: 2006 Yılı İtibari ile Almanya'daki Türk Dernekleri

Dernek türü	Sayı
Dini hizmet amaçlı dernekler	690
Sosyal ve kültürel amaçlı dernekler	600
Spor dernekleri	470
Diğerleri	550
Toplam	2.310

Kaynak: Ç.S.G.B. 2005-2006 Raporu, 2007:37

İlk olarak 1970'li yıllarda kurulan öğrenci dernekleri gerek kendileriyle ilgili konularda gerekse Türkiye ile ilgili konularda çalışmalar yapan örgütlerin başında gelmiştir. Daha sonra Göçmen Sorunlarına Yönelik Eğitim Merkezleri Türk toplumunun sorunlarına eğilmek için kurulmuş merkezlerdir. Bu dernekler özellikle, kendi sorunlarına kendi elemanlarıyla çözüm aramak ve Alman hegemonyasından kurtulmak için kurulmuş derneklerdir. Bununla birlikte Türkiye politikasına yönelik dernekler, spor kulüpleri, öğretmenler derneği, veliler birliği gibi birçok kuruluş Türk toplumunun her alanda

sorunlarına kendisinin çözüm getirmek istediğinin açık bir göstergesi olmuştur (Şen, s:85).

Tablo 44: Diskoya Gitme Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Sürekli	4	2,5	2,5	2,5
	Çoğunlukla	6	3,7	3,7	6,2
	Nadiren	49	30,4	30,4	36,6
	Hiç	102	63,4	63,4	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %63,4'ü hiç diskoya gitmediğini belirtmiştir. %30,4'ü nadiren diskoya gittiklerini, %3,7'si çoğunlukla diskoya gittiklerini ve %2,5'i sürekli diskoya gittiklerini belirtmişlerdir. Genel olarak Almanya'da yaşayan Türklerde diskoya gitme alışkanlığı yaygın değildir.

Tablo 45: Ev İçerisinde Tv Programları En Çok İzlenen Ülke Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Almanya	16	9,9	9,9	9,9
	Türkiye	64	39,8	39,8	49,7
	Hem Almanya hem Türkiye	81	50,3	50,3	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %50,3'üne göre evde hem Türkiye'nin televizyon kanalları hem de Almanya'nın televizyon kanalları seyredilmektedir. Araştırmaya katılanların %39,9'una göre ise evde sadece Türkiye'ye ait televizyon kanalları seyredilmektedir. %9,9'u ise sadece Alman kanallarını seyretmektedir. Almanya'da yaşayan Türkler evlerinde çok yüksek oranda Türk kanalları seyretmektedir. Sadece Türk kanallarını seyreden kişiler de azımsanamayacak kadar çoktur. Bu kişilerin dil sıkıntılarının olması, Almancayı bilmemeleri de bunda etkilidir. Özellikle ilk kuşak için belirtmek gerekirse, gerek yaşantı şekilleri gerekse çevresel faktörlerden dolayı Almancayı öğrenmeye gerek duyulmamıştır. Bu aynı zamanda içekapanık bir yaşam sürmelerine ve Alman toplumuna uyumda güçlük yaşamalarına neden olmaktadır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼g¼ tarafından yapılan araştırmaya g¼re, araştırmaya katılanların %54'¼ hem Alman hem de T¼rk kanalları izlediğini belirtmiştir. %37,2'si ise sadece T¼rk kanalları izlediğini belirtmiştir (Nuruan ve diğ., 2007: 111).

24 Eyl¼l – 2 Ekim 2007 tarihleri arasında, Almanya genelini temsilen 15 yaş ¼zeri toplam 1005 T¼rk'¼n katılımıyla gerçekleştirilen “Almanya’da Yaşayan T¼rklerin Televizyon İzleme Eğilimleri“ Kamuoyu Araştırmasına g¼re, Ankete katılanların % 66,3'¼ daha çok T¼rk televizyonlarını izliyor, yalnızca % 17'si daha çok Alman televizyonlarını izliyor. Her iki ¼lke kanallarını da eşit ¼l¼de izleyenlerin oranı ise % 16,4.

T¼rk televizyonlarını tercihte belirleyici temel fakt¼rler, T¼rkiye’ye ilişkin bilgilenme isteği (% 52,7), film, dizi ve diğer programların daha iyi olması (% 41,2), Almancanın yeterli olmaması (% 37,5) olarak ortaya çıkmaktadır (www.turkeyforum.com/satforum, 26.05.2009). Her iki araştırma sonuçları da yaptığımız araştırma sonuçlarıyla ¼rt¼řmektedir. Almanya’da yaşayan T¼rkler daha çok T¼rk kanallarını tercih etmektedir.

Tablo 46: Sıkıntıların Paylaşıldığı Kişiler Dağılımı

		Frekans	Y¼zde	Geçerli Y¼zde	K¼m¼l¼tif Y¼zde
Değer	Anne ve baba	16	9,9	9,9	9,9
	Sadece anne	12	7,5	7,5	17,4
	Sadece baba	2	1,2	1,2	18,6
	Kardeş	33	20,5	20,5	39,1
	Arkadaş	94	58,4	58,4	97,5
	Diğer	4	2,5	2,5	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %58,4'¼ sıkıntılarını en çok arkadaşlarıyla paylaşmaktadır. %20,5'i sıkıntılarını en çok kardeşleriyle paylaşmaktadır. %9,9'u anne ve babalarıyla, %7,5'i sadece anneleriyle, %1,2'si sadece babalarıyla ve %2,5'i ise diğer kişilerle sıkıntılarını paylaşmaktadır.

4.3. Almanya’da Türklerin Yaşadıkları Başlıca Sıkıntılar

Bu kısımda Almanya’da yaşayan Türklerin Almanya’da karşılaştığı belli başlı problem alanlarına değinilmiştir. Bunun yanı sıra Alman toplumu ile ilişkiler ölçülmeye çalışılmıştır ve Alman toplumu ile ilgili bazı tutumlar değerlendirilmiştir.

Tablo 47: Alman Toplumuna Uyum Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Evet yaşadım	22	13,7	13,7	13,7
	Hayır yaşamadım	9	5,6	5,6	19,3
	Zaman zaman yaşıyorum	92	57,1	57,1	76,4
	İlk geldiğimde yaşadım şimdi yaşamıyorum	30	18,6	18,6	95,0
	Sık sık yaşıyorum	8	5,0	5,0	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %57,1’i zaman zaman Alman toplumuna uyumda sorun yaşadığını ifade etmiştir. %5’i ise sık sık sorunlar yaşadığını belirtirken, %18,6’sı ise Almanya’ya ilk geldiğinde sorun yaşadığını fakat artık yaşamadığını ifade etmiştir. %13,7’si ise Alman toplumuna uyumda sorun yaşadığını ifade ederken, %5,6’sı ise hiç sorun yaşamadığını belirtmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki araştırmaya katılanların hemen hemen tamamına yakını belli bir dönem de olsa Almanya’ya geldiklerinde bazı sıkıntılar yaşamışlardır.

Tablo 48: Doğum Yerine Göre Alman Toplumuna Uyum Durumu Dağılımı

		Alman toplumuna uyum konusunda sorun yaşanıp yaşanmadığı					Toplam
		Evet yaşadım	Hayır yaşamadım	Zaman zaman yaşıyorum	İlk geldiğimde yaşadım şimdi yaşamıyorum	Sık sık yaşıyorum	
Doğum yeri	Türkiye Satır Sütun	16	4	82	30	8	140
		11,4%	2,9%	58,6%	21,4%	5,7%	100,0%
		73%	44%	89%	100%	100%	87%
	Almanya Satır Sütun	6	5	10	0	0	21
		28,6%	23,8%	47,6%	,0%	,0%	100,0%
		27%	56%	11%	,0%	,0%	13%
Toplam Satır Sütun		22	9	92	30	8	161
		13,7%	5,6%	57,1%	18,6%	5,0%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2= 24,351^a \quad sd: 4 \quad P < 0,05$$

Araştırmaya katılan Türkiye doğumlu kişilerin %58,6'sı zaman zaman Alman toplumuna uyumda sıkıntı yaşamaktadır. %21,4'ü Almanya'ya ilk geldiklerinde sıkıntı yaşadıklarını şimdi ise sıkıntı yaşamadıklarını belirtmişlerdir. %%5,7'si sık sık Alman toplumuna uyumda sorun yaşamaktadır. %11,4'ü Alman toplumuna uyum konusunda sıkıntı yaşadığını, %2,9'u ise sıkıntı yaşamadığını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan Almanya doğumlu kişilerin %28,6'sı Alman toplumuna uyum konusunda sıkıntı yaşamıştır. %23,8'i sıkıntı yaşamamıştır. %47,6'sı zaman zaman Alman toplumuna uyum konusunda sıkıntı yaşamaktadır.

Frekans tablolarında da görülmektedir ki en çok sıkıntı yaşanan konuların başında dil problemi gelmektedir. Bunun dışında resmi makamlarla ilişkilerde sıkıntı yaşanmaktadır. Aynı zamanda kültürel değer ve davranışlardaki fark da sıkıntı yaşanan konular arasındadır.

Tablo 49: Alman Toplumuna Uyumda Sorun Yaşanan Alanlar Dağılımı

Alman Toplumuna Uyum konusunda sorun Yaşanan alanlar	İşaretlenme Sayısı	%
İş hayatında	47	13.54
Gündelik hayatta	39	11.24
Dil konusunda	102	29.39
Din konusunda	14	4.03
Alman makamlarıyla ilişkilerde	92	26.51
Kültürel değer ve davranışlarda	53	15.27
Toplam	347	100

Katılımcılara yöneltilen “Uyum sorunu yaşandıysa, sorun yaşanan konular” sorusuna verilen yanıtlar arasında “Dil konusunda” seçeneği % 29,39 ile en fazla işaretlenen (102 kişi) problem olarak belirtilmiştir.

Buradan yola çıkarak, araştırmaya katılanlar için en önemli sorun alanını dil problemi oluşturmaktadır. En fazla sıkıntı %29,39 ile dil konusunda çekilmektedir. Özellikle Almanya'ya yeni gelenler için dil sıkıntısı kendini daha çok hissettirmektedir. İkinci önemli sorun alanı ise %26,51 ile Alman makamlarıyla ilişkiler olarak göze çarpmaktadır. Burada dil konusu da önemli bir etkidir çünkü dil sıkıntısı olan kişiler resmi makamlardaki ilişkilerini de güçlkle halledebilmekte, dolayısıyla sorun yaşayabilmektedirler. Üçüncü önemli sorun alanı ise %15,27 ile kültürel değer ve

davranışlarda yaşanmaktadır. Alman toplumu ile Türk toplumunun kültürel değerleri arasındaki fark araştırmaya katılan kişiler tarafından ifade edilmektedir. Üçüncü sorun alanı %13,54 ile iş alanıdır. Diğer bir sorun alanı %11,24 ile gündelik hayat olarak ifade edilirken araştırmaya katılanlara göre en az sıkıntı %4,03 ile din alanında yaşanmaktadır.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından Türklerin yoğun olarak yaşadıkları 9 ilde toplam 1525 kişi üzerinde anket çalışması yapılmıştır. Bu araştırmaya göre, araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu da uyum sorunu yaşadıklarını belirtmiştir. Bu sorun alanları ise şu şekilde ifade edilmiştir: %66,4 dil konusu, %63,2 kültürel değer, tutum ve davranışlar, %54,9 iş hayatı, %53,5 Alman makamlarıyla ilişkiler, %41,9 gündelik ilişkiler (Nuruhan ve diğ., 2007: 98).

1996 yılında yurtdışında yaşayan 911 Türk ailesi üzerinde yapılan araştırmaya göre ise yurtdışında sıkıntı çekilen konuların başında %18,09 ile dil sorunu gelmektedir. Dil sorunu yurtdışına göç sürecinin ilk yıllarından itibaren günümüze dek önemini korumaktadır.

Avukat B.B. Almanya’da Türklerin karşı karşıya geldiği sıkıntıları şu şekilde ifade etmiştir;

“...Türkiye’den gelen gelin veya damadın burada uyum problemleri çektiğini görüyoruz. Bu problemlerin başında dil problemi gelmektedir. Bu problemlere işsizlik gibi sıkıntılar da eklenince aile bütünlüğü tehdit altına girmektedir. Bir de kültür farkı var. Burada yetişen bir genç ile Türkiye’de yetişen genç çok farklı, dolayısıyla bu kişilerin bir araya gelip anlaşması da çok zor. Türkiye’den gelen erkek eğer vasıfsızsa genellikle yanlış yollara savruluyor...”

Tablo 50: Alman Komşularla Görüşme Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Haftada birkaç kez	37	23,0	23,0	23,0
	Haftada bir kez	16	9,9	9,9	32,9
	Ayda bir kez	20	12,4	12,4	45,3
	Özel günlerde	32	19,9	19,9	65,2
	Hiç görüşmem	56	34,8	34,8	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %34,8'i Alman komşularıyla hiç görüşmemektedir. Buradaki en önemli etken ise dil problemidir. Bununla birlikte Alman toplumu ile Türk toplumu arasındaki kültürel farktır. Yine özellikle ithal gelin ve ithal damat olan kişilerin daha fazla dışadönüklük noktasında sıkıntılar çektiğini görmekteyiz. Araştırmaya katılanların %23'ü ise haftada birden fazla Alman komşularıyla görüştüğünü görmekteyiz. Bu kişilerin aynı zamanda uzun yıllardır Almanya'da yaşamış kişiler olduğunu ve gerek çevresel olarak gerekse iş ortamı olarak Almanlarla irtibatta olduğunu söyleyebiliriz. Araştırmaya katılanların %12,4'ü ayda bir Alman komşularıyla görüşmektedir. Bu kişilerin Alman komşularıyla irtibatı daha çok zorunluluklardan kaynaklanmaktadır. Yine araştırmaya katılanların %19,9'u ise özel günlerde (festivaller, yılbaşı vs...) Alman komşularıyla görüştiklerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanların %9,9'u ise haftada bir Alman komşularıyla görüşmektedir.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırmaya göre, araştırmaya katılanların %45,4'ü Alman komşu ve arkadaşlarla hiç görüşmemektedir. %22,2 si ise özel günlerde görüştüğünü ifade etmiştir (Nuruan ve diğ., 2007: 66).

N. Hanım (İşçi)

"...ilk evlendiğimde Türklerle sık görüşüyordum. Birkaç Alman komşumuz vardı ancak dil bilmediğim için sadece eşim yanımdayken onlarla konuşabiliyordum. On yıl sonra ise hiç Türk arkadaşım olmadı. Çünkü boşanmış bir kadının Türk toplumu içerisinde barınması çok zor, hele de o zamanlar. Bu nedenle Almanlarla görüşmeye başladım..."

Bu satırlarda N. Hanım, boşanmış bir kadın olmanın yaklaşık 15 yıl önce çok daha zor olduğunu ve sosyal baskının daha açık hissedildiğini ifade etmiştir.

Tablo 51: Türk Komşularla Görüşme Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Haftada birkaç kez	83	51,6	51,6	51,6
	Haftada bir kez	42	26,1	26,1	77,6
	Ayda bir kez	18	11,2	11,2	88,8
	Özel günlerde	14	8,7	8,7	97,5
	Hiç görüşmem	4	2,5	2,5	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %51,6'sı haftada birkaç kez Türk komşularıyla görüştiklerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanların %26,1'i haftada bir kez Türk komşularıyla görüşmektedir. Yine araştırmaya katılanların % 11,2'si ayda bir kez Türk komşularıyla görüşmektedir, %8,7'si özel günlerde görüşmektedir. %2,5'i ise hiç görüşmemektedir. Buradan da görmekteyiz ki araştırmaya katılanların hemen hemen tamamı Türk komşularıyla görüşmektedir. Burada elbette ki göçmenlik psikolojisi de büyük bir etkidir. Almanya'ya ilk adımınızı attığınız andan itibaren gözler Türk birilerini aramaktadır ve kolayca bulabilmektedir. Oturulan konutların çevresine baktığımızda Türklerin büyük kısmının belli bölgelerde yoğun olarak yerleştiklerini görmekteyiz. Bu da Türkler arasındaki etkileşimi ve iletişimi kolaylaştırmaktadır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırmaya göre, araştırmaya katılanların %30,6'sı Türk komşu ve akrabalarla haftada bir kez görüşmektedir. %21,5'i ise haftada birkaç kez görüştüğünü ifade etmiştir (Nuruan ve diğ, 2007: 67).

Bu sonuçlar araştırma sonuçlarımızla paralellik göstermektedir. Özellikle örnekleminizin önemli ölçüde Türkiye'den evlilik yoluyla gelmiş ve dil sıkıntısı çektiği düşünüldüğünde Türk komşularla görüşme oranının daha fazla olması normal görülmelidir.

Tablo 52: Yaşanmakta Olan En Önemli Sorun Alanı Dağılımı

Yaşanmakta Olan En Önemli Sorun Alanı	İşaretlenme Sayısı	%
İşsizlik	70	16.24
Yabancı düşmanlığı	38	8.82
Aile bireylerindeki sorunlar	84	19.49
Aile parçalanması	87	20.19
Dil sorunu	52	12.06
Sosyal güvenlik sorunları	21	4.87
Vize işlemleri	14	3.25
Çifte vatandaşlık	6	1.39
Almanların ön yargıları	19	4.41
Örgütlenme/dayanışma eksikliği	4	0.93
Kuşak çatışması	14	3.25
Uyuşturucu/alkol kullanımı	20	4.64
Diğer (Belirtiniz)...	2	0.46
Toplam	483	100

Katılımcılara yöneltilen “Şimdiye kadar yaşanmakta olan en önemli sorun alanı” sorusuna verilen yanıtlar arasında “Aile parçalanması” seçeneği % 20,19 ile en fazla işaretlenen (87 kişi) problem olarak belirtilmiştir. Aile bireylerindeki sorunlar ise en önemli ikinci sorun alanı (84 kişi) olarak ifade edilmiştir. İşsizlik ise en önemli üçüncü sorun alanı (70 kişi) olarak ifade edilmiştir. Burada işsizlik olgusunun en önemli sorun alanı olarak ifade edilmesi ekonomik anlamda yaşanan sıkıntıları da net bir şekilde göstermektedir. Özellikle Türkiye’den yeni gelmiş ve dil problemi yaşayan kişiler için iş sıkıntısı kendini daha fazla hissettirmektedir. Çünkü toplumsal yapıdaki sıkıntılar Almanların dahi iş bulmasını güçleştirmektedir.

Diğer önemli bir sorun alanı ise (52 kişi) dil problemidir. Dil problemi özellikle Almanya’ya yeni gelmiş kişiler için önemli bir sorun alanıdır. Aslında sadece yeni göç eden kişiler için değil, çok uzun yıllar Almanya’da yaşayan Türkler için dahi problem olabilmektedir. Göçmenler için bulunulan ülkenin dilini konuşabilmek çok önemlidir çünkü dil öğrenilmeden bulunulan topluma uyum sağlamak neredeyse imkânsızdır.

Tablodan açıkça görülmektedir ki Almanya’daki göçmen ailelerinde, aile içindeki sorunlar ve aile parçalanmaları çok ciddi bir problem alanını oluşturmaktadır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırmaya göre, araştırmaya katılanların %32,6’sına göre yaşanmakta olan en önemli sorun alanı

işsizliktir. Diğer sorun alanlarından aile parçalanması %6,8, Almanların önyargıları %10, dil sorunu %13,8 olarak kaydedilmiştir. (Nuruan ve diğ., 2007: 84). Bu sonuçlar, araştırma sonuçlarımızla örtüşmektedir. Almanya’da yaşayan Türkler için işsizlik, aile içi sorunlar ve dil problemi en önemli sorun alanları olarak öne çıkmaktadır.

B. Hanım (Avukat)

“...buradaki Türkler arasında alkol, dayak ve esrar önemli bir problemdir. Bu problemler özellikle işsiz nüfusta öne çıkmaktadır...”

Tablo 53: Kişi İçinde Bulunduğu Topluma Ayak Uydurmak Zorundadır

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	81	50,3	50,3	50,3
	Kısmen katılıyor	53	32,9	32,9	83,2
	Fikrim yok	2	1,2	1,2	84,4
	Katılmıyor	25	15,5	15,5	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %50,3’ü kişilerin bulunduğu topluma ayak uydurması gerektiğini belirtmişlerdir. %32,9’u bu görüşe kısmen katılmaktadır. %15,5’i ise bu görüşe katılmamaktadır. İki kişi ise fikir beyan etmemiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki, araştırmaya katılanların büyük kısmı insanların yaşadıkları topluma uyum sağlaması gerektiğini, aykırı yaşamamaları gerektiğini savunmaktadır. Aynı şekilde kendi kültürlerini de yaşatarak bunu yapmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak bunun dengesinin nasıl sağlanacağı önemli bir sorudur.

Tablo 54: Türklerde Alman toplumuna uyum için gösterilen çaba çok azdır

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	71	44,1	44,1	44,1
	Kısmen katılıyor	37	23,0	23,0	67,1
	Fikrim yok	10	6,2	6,2	73,3
	Katılmıyor	43	26,7	26,7	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Bu tablomuzu yukarıdaki tabloyla bağlantılı olarak değerlendirmeliyiz. Evet, kişi bulunduğu topluma ayak uydurmalıdır fakat buradaki tabloya göre Türkler Alman

toplumuna uyum konusunda çok az çaba göstermektedir, diyenlerin oranı oldukça yüksektir %44,1. bu görüşe %23 kısmen katılırken, %26,7'si ise katılmamaktadır. On kişi ise bu konuda yorum yapmamıştır. Araştırmaya katılanlar içerisinde büyük bir oran, Türklerin Alman toplumuna uyum konusunda yeterli çabayı göstermediği yönünde görüş belirtmiştir.

Tablo 55: Türkler Alman toplumu içerisinde kaynaşmış durumdadır

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	39	24,2	24,2	24,2
	Kısmen katılıyor	51	31,7	31,7	55,9
	Fikrim yok	6	3,7	3,7	59,6
	Katılmıyor	65	40,4	40,4	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Bir toplum içerisinde toplumu oluşturan grup, kurum gibi sosyal yapıların unsurları arasındaki uyum, denge ve dayanışmanın varlığına sosyal bütünleşme/sosyal içerme (social integration) denmektedir. Sosyal bütünleşmede kişiler içinde buldukları toplumun davranış biçimlerini taşımaktadır. Bir diğer anlamda ise kişilerin sosyal hayatta yer almalarına engel olan durumların ortadan kaldırılarak, o toplum içerisinde hayat seviyelerini kabul edilebilir bir düzeye getirerek toplumla bütünleşmeyi ifade eder(Seyyar, 2007:848). Bu tablodan görülmektedir ki Almanya'da yaşayan Türkler için tam olarak bir sosyal içermeden bahsedemeyiz. Araştırmaya katılanların %40,4'ü Türklerin Alman toplumu içerisinde kaynaşmış olduğuna inanmamaktadır. %24,2'si ise bu görüşü desteklemektedir. %31,7'si ise kısmen katılmaktadır. Altı kişi ise bu görüşe yorum yapmamıştır. Buradan anlamaktayız ki, araştırmaya katılanların büyük kısmı, yukarıdaki diğer tabloları da destekler yanıt vermişlerdir. Türkler Alman toplumuna yeterli derecede uyum sağlayamamıştır.

Tablo 56: Her yeni kuşakta yaşanan sıkıntılar biraz daha azalmaktadır

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	69	42,9	42,9	42,9
	Kısmen katılıyor	28	17,4	17,4	60,3
	Fikrim yok	13	8,0	8,0	68,3
	Katılmıyor	51	31,7	31,7	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların %42,9'una göre her yeni kuşakta yaşanan sıkıntılar biraz daha azalmaktadır. Bir başka deyişle Türklerin Almanya'ya uyumu her yeni kuşakta daha fazla sağlanmaktadır. Bu görüşe, araştırmamıza katılanların %31,7 si ise katılmamaktadır. %17,4'ü kısmen katılırken, %8,1'i ise görüş bildirmemiştir. Diğer tabloyu da göz önünde bulundurarak değerlendirdiğimizde, Almanya'da yaşayan Türklerde Alman toplumuna uyum konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Yaşanan sıkıntıların çok çeşitli nedenleri bulunmaktadır, bunların başında ise dil problemi ve Türklere karşı geliştirilen bazı önyargılar ve yaptırımlar gelmektedir. Bu önyargılar çift taraflı kendini beslemektedir. Netice itibarıyla tam anlamıyla bir uyumdan söz edilememektedir.

Tablo 57: Her ne pahasına olursa olsun kendi gelenek ve değerlerimizi yaşatmalıyız

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	86	53,4	53,4	53,4
	Kısmen katılıyor	41	25,5	25,5	78,9
	Katılmıyor	34	21,1	21,1	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların %53,4'ü her ne pahasına olursa olsun kendi gelenek ve değerlerimizi yaşatmalıyız görüşüne katılmaktadır. %25,5'i ise kısmen katılmaktadır. %21,1'i ise katılmamaktadır. Buradan çıkartabiliriz ki Türk kültürüne ait gelenek ve değerler önemini korumaktadır. Almanya'daki Türk göçmenler geleneklere oldukça bağlıdır. Hatta bazı noktalarda Türkiye'de yaşayan Türklere daha fazla geleneklere bağlı olduklarını görmekteyiz.

B.B. (Avukat)

“...Almanya’daki Türklerde gelenekleri korumak adına içe kapanma gözlemleniyor. Ben birinci kuşakta hata bulmuyorum. Almanya sağlıklı bir uyum politikası uygulamamıştı. Nasılsa gidecekler gözüyle bakılmıştı. Daha yeni bu politikalar geliyor...”

B. Hanım Almanya’daki Türklerin geleneklerine sıkı sıkıya sarılmalarının doğal bir sonuç olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 58: Eski gelenek ve örfler toplumsal gelişmeyi engellemektedir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	42	26,1	26,1	26,1
	Kısmen katılıyor	39	24,2	24,2	50,3
	Fikrim yok	6	3,7	3,7	54
	Katılmıyor	74	46,0	46,0	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Eski gelenek ve örflerin toplumsal gelişmeyi engellediği yargısına araştırmaya katılanların %26,1’i katılmaktadır. %24,2’si ise kısmen katılmaktadır. %46’sı ise bu yargıya katılmamaktadır. Buradan anlamaktayız ki örf ve adetler geçerliliğini korumaktadır. Özellikle göçmen psikolojisi ile birlikte kültürel yapıya olan bağlılığın arttığı bilinmektedir. Burada bunu daha net görmekteyiz. Daha öncede belirttiğimiz gibi Türkiye’nin şehirlerine baktığımızda Almanya’daki kadar örf ve adetlere bağlılığın olmadığını görmekteyiz. Genç kuşakta bu durum git gide azalsa da etkisini devam ettirmektedir.

Tablo 59: Boşanmada Yaşanan Güçlüklere Karşı Hafifletici Çözümler Uygulanmalıdır

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	125	77,6	77,6	77,6
	Kısmen katılıyor	13	8,1	8,1	85,7
	Fikrim yok	14	8,7	8,7	94,4
	Katılmıyor	9	5,6	5,6	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların hemen hemen tamamına yakını boşanmış kişilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla boşanma sürecini ve gerekli prosedürleri iyi bilmektedirler.

Buna göre, araştırmamıza katılanların %77,6'sı boşanma sürecindeki sıkıntılara karşı hafifletici çözümler getirilmesi gerektiğini düşünmektedir. %8,1'i bu fikre kısmen katılırken, %5,6'sı katılmamaktadır. %8,7'si ise bu konuda fikir belirtmemiştir. Özellikle araştırmaya katılan erkeklerin büyük çoğunluğu boşanmada bayanlara daha fazla hak tanındığı görüşündedir. Bu nedenle “bir erkek Almanya’da boşanacağına intihar etsin daha iyi” gibi cümleler kurmaktadırlar.

4.4. Aile Yapısı ve Cinsiyet Farklılıkları

Bu bölümde, toplumda kadın ve erkek rollerine ilişkin farklılıkların olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda aile içerisinde, evlilik ve boşanma sürecinde kadın ve erkeğin aynı durumlarda nasıl davrandıkları tespit edilmiş ve cinsiyet farklılıklarına yönelik tutumlar ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 60: Kız çocukları erkek çocuklarına göre daha disiplinli yetiştirilmelidir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	39	24,2	24,2	24,2
	Kısmen katılıyor	25	15,5	15,5	39,7
	Fikrim yok	3	1,9	1,9	41,6
	Katılmıyor	94	58,4	58,4	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %58,4'ü kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha disiplinli yetiştirilmesi gerektiği görüşüne katılmamaktadır. %24,2 si katılmakta ve %15,5'i ise kısmen katılmaktadır. Üç kişi ise bu konuda görüş belirtmemiştir. Buradan görmekteyiz ki kız çocuklarının çok sıkı yetiştirildiği, erkek çocuklarının serbest bırakıldığı, erkektir yapar anlayışı zayıflamıştır. Zayıflamış ancak yok olmamıştır. Pratikte baktığımızda özellikle ilk kuşakların bu düşüncesi devam etmektedir. Türkiye’den gelen gelinlere ise çok daha kısıtlayıcı şekilde davrandıkları görülmüştür.

Augstein’in Almanya’da yaptığı araştırmasında Türkler içerisinde kız çocuklarına erkek çocuklarına kıyasla daha fazla müdahale edildiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Almanya’da Türkler arasında çocuklara uygulanan şiddet azalmıştır ancak Türkler arasında eşlere uygulanan şiddetin Almanlardan daha fazla olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada ailesinde şiddet gören kişilerin evliliklerinde de şiddet görme eğilimlerinin

yüksek olduğu ve şiddetin 3 kuşak sonraki torunu dahi etkilediği ifade edilmiştir (Augstein, 2006: 7-10).

Tablo 61: Cinsiyete Göre Kız Çocuklarının Erkek Çocuklarına Göre Daha Disiplinli Yetiştirilmesi Gerektiği Yargısına Katılma Durumu Dağılımı

		Katılıyor	Kısmen katılıyor	Fikrim yok	Katılmıyor	Toplam
Cinsiyet Dağılımı	Kadın	19	9	3	80	111
		17,1%	8,1%	2,7%	72,1%	100,0%
	Sütun	49%	36%	100%	85%	69%
	Erkek	20	16	0	14	50
		40,0%	32,0%	,0%	28,0%	100,0%
	Sütun	51%	64%	,0%	15%	31%
Toplam		39	25	3	94	161
	Satır	24,2%	15,5%	1,9%	58,4%	100,0%
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2= 32,943^a \quad \text{sd: } 3 \quad p < 0,05$$

Araştırmaya katılan kadınların %17,1'ine göre kız çocukları erkek çocuklarına göre daha disiplinli yetiştirilmelidir. Araştırmaya katılan kadınların %72,1'i ise kız çocukları erkek çocuklarına göre daha disiplinli yetiştirilmelidir yargısına katılmamaktadır. %8,1'i ise kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha disiplinli yetiştirilmesi gerektiği görüşüne kısmen katılmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların %2,7'si ise bu konuda fikir belirtmemiştir. Araştırmaya katılan erkeklerin %40'ı kız çocukları erkek çocuklarına göre daha disiplinli yetiştirilmelidir yargısına katılmakta, %32'si bu yargıya kısmen katılmakta ve %28'i ise katılmamaktadır.

Tablodan anlaşılacağı gibi araştırmaya katılan erkekler kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha disiplinli yetiştirilmesi gerektiği görüşüne kadınlardan daha fazla katılmaktadır. Sonuç olarak erkeklerin kız çocuklarını daha disiplinli yetiştirmeleri konusundan kadınlara göre daha anlamlı bir görüş içerisindedirler ($p = 0.00$).

Tablo 62: Almanya'daki Türkler Türkiye'deki Türklerden daha muhafazakârdır

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	103	64,0	64,0	64,0
	Kısmen katılıyor	20	12,4	12,4	76,4
	Fikrim yok	13	8,1	8,1	84,5
	Katılmıyor	25	15,5	15,5	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %64 Almanya'daki Türklerin Türkiye'deki Türklerden daha muhafazakâr olduğu görüşüne katılmışlardır. Görüşmelerimizde de görmekteyiz ki Türkiye'de geçerliliğini kaybetmiş bazı düşünceler Almanya'da yaşayan özellikle ilk kuşak Türklerinde geçerliliğini korumaktadır. Bu sonuç bu görüşü destekler niteliktedir. Araştırmamıza katılanların %12,4'ü bu düşünceye kısmen katılmaktadır. %15,5'i bu görüşe katılmazken, %8,1'i fikir belirtmemiştir. Bu durumu en açık haliyle Avukat B.B. şöyle ifade etmiştir;

"... Burada yaşayan bazı Türk ailelerinin değişime direndiklerini görmekteyiz. Türkiye'de nişanlı bir kıza gösterilen tolerans buradakinden çok daha fazla oluyor..."

Tablo 63: Aileler Kültürü Aktarmada Başarılı Değildir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	72	44,7	44,7	44,7
	Kısmen katılıyor	33	20,5	20,5	65,2
	Fikrim yok	15	9,3	9,3	74,5
	Katılmıyor	41	25,5	25,5	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %44,7'sine göre aileler kültürel aktarımda başarılı değildir. %20,5'i ise bu görüşe kısmen katılmaktadır. %25,5'ine göre ise aileler kültürel aktarımda yeterince başarılıdır. 15 kişi ise bu konuda görüş belirtmemiştir. Araştırmaya katılan kişilere göre kültürel değerlerimiz önemlidir ve kültürel değerlerimize sahip çıkılması gerekmektedir buradan anlaşılmaktadır ki yeni nesillere kültürel değerlerimiz araştırmamıza katılan kişilere göre yeterince başarılı şekilde aktarılmamaktadır.

Tablo 64: Ev İçerisinde Kadın ve Erkeğın Gevleri Zamanla Değışmektedir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	75	46,6	46,6	46,6
	Kısmen katılıyor	29	18,0	18,0	64,6
	Fikrim yok	12	7,5	7,5	72,1
	Katılmıyor	45	28,0	28,0	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Yaşantıların değışmesiyle birlikte aile yapıları da hızla değışmeye başlamıştır. Almanya'ya göç eden kişilerin göç amaçlarına baktığımızda çalışmak ve para kazanmak ön sıradadır. Bu sebeple kadın erkek demeden herkes iş hayatına atılmıştır. Bu değışim Türkiye'de de gözlense de Almanya'da olduğu kadar açık ve yaygın değildir. Almanya'da hemen hemen herkes tam gün veya yarı zamanlı çalışmaktadır. Hatta öğrenciler dahi okul dışında yarı zamanlı çalışmaktadır. Bu değışim aileye de yansımıştır. "Ev içerisinde kadın ve erkeğın görevleri zamanla değışmektedir" yargısına araştırmaya katılanların %46,6'sı tamamen, %18'i ise kısmen katılmaktadır. %28'i katılmazken, 12 kişi yorum yapmamıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki değışen yaşam tarzları aileyi de derinden etkilemektedir.

Tablo 65: Boşanma Sonrası Kalınan Yer Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Eski eşimle oturduğum yerdeyim	67	41,6	41,6	41,6
	Ailemin yanına taşındım	15	9,3	9,3	50,9
	Yalnız ev tuttum	67	41,6	41,6	92,5
	Arkadaşlarımla kalmaktayım	10	6,2	6,2	98,8
	Diğer	2	1,2	1,2	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %41,6'sı eski eşiyile oturduğu evde oturmaya devam etmektedir. Yani evden ayrılan diğer taraf olmuştur. %41,6 sı ise yalnız ev tuttuğunu belirtmiştir. %9,3'ü ailesinin yanına taşınmıştır. %6,2'si ise arkadaşlarının yanında kaldığını belirtmiştir. %1,2 si ise bu belirtilenlerin dışında bir yerde kaldığını ifade etmiştir. Buradan anlamaktayız ki boşanma sonrası ailesiyle birlikte kalan kişi sayısı

çok azdır. Bunun önemli bir nedeni, özellikle bayanlar için, ailelerinin Türkiye’de olması ve onların çeşitli sebeplerle (çocuğun okulu vs...), Almanya’dan ayrılmak istememeleridir. Boşanma sonrası çok büyük bir kesim yalnız veya çocuklarıyla kalmaktadır.

Tablo 66: Cinsiyete Göre Boşanma Sonrası Kalınan Yer Durumu Dağılımı

		Boşanma sonrası kalınan yer durumu				
		Eski eşimle oturduğum yerdeyim	Ailemin yanına taşındım	Yalnız ev tuttum	Arkadaşlarımla kalmaktayım	Toplam
Cinsiyet Dağılımı	Kadın	56	4	41	10	111
	Satır	50,5%	3,5%	37%	9%	100,0%
	Sütun	84%	27%	59%	100%	69%
	Erkek	11	11	28	0	50
	Satır	22,0%	22,0%	56,0%	,0%	100,0%
	Sütun	16%	73%	41%	,0%	31%
Toplam		67	15	69	10	161
Satır		41,6%	9,3%	42,9%	6,2%	100,0%
Sütun		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2= 28,238^a \quad sd: 4 \quad p<0,05$$

Araştırmaya katılan kadınların %50,5’i boşanma sonrası evli iken kaldıkları evde kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu aynı zamanda aileleri Almanya’da değilse bile Türkiye’ye dönmediklerini ve Almanya’da bir düzen kurduklarını göstermektedir. %3,5 gibi çok küçük bir kısmı boşanma sonrası ailesinin yanına taşınmıştır. %37’si boşanma sonrası yalnız ev tutmuştur. %9’u ise boşanma sonrası arkadaşlarıyla kaldığını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan erkeklerin %22’si boşanma sonrası eski eşi ile kaldığı evde kaldıklarını belirtmişlerdir. %22’si ailesinin yanına taşındığını, %56’sı yalnız ev tuttuğunu ifade etmiştir.

Sonuç olarak elde edilen bilgilere göre kadınlarla erkeklerin boşanma sonrasında kalınan yere ilişkin görüşleri arasında anlamlı fark görülmüştür ($p = 0,00$).

Bu tablodan görülmektedir ki araştırmaya katılan kadınlar erkeklerden sayıca fazla olmasına rağmen, boşanma sonrası erkeklerin kadınlara nazaran daha yoğunlukta ailesi

ile yaşamaya devam ettiklerini görmekteyiz. Bunda şüphesiz kadınların erkeklere oranla daha çok evlilik yoluyla Almanya'ya gelmeleri ve dolayısıyla ailelerinin Almanya'da bulunmamaları önemli etkenlerden biridir.

Tablo 67: Eski Eşin Boşanma Sonrası Kaldığı Yer Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Aynı evde	40	24,8	24,8	24,8
	Ailesinin yanında	35	21,7	21,7	46,6
	Yalnız	52	32,3	32,3	78,9
	Arkadaşlarıyla	27	16,8	16,8	95,7
	Diğer	7	4,3	4,3	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Burada da benzer bir sonuçla karşılaşmaktayız. Araştırmaya katılanların eşlerinin sadece %21,7'si boşanma sonrası ailesiyle birlikte kalmaya devam etmektedir. Araştırmaya katılanların büyük kısmının bayan olduğu düşünülürse ailesiyle kalan kişilerin çoğunluğu erkeklerdir, yani ailesi Almanya'da yaşayan kişilerdir. Araştırmaya katılanların eşlerinin %24,8'i aynı evde kalmaya devam etmektedir. %32,3'ü ise yalnız başka bir evde yaşamaktadır. %16,8'i arkadaşlarıyla kalırken, %4,3'ü bu belirtilenlerin dışında başka bir yerde kalmaktadır.

Tablo 68: Boşanmayı İsteyen Taraf Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Ben	81	50,3	50,3	50,3
	Eşim	25	15,5	15,5	65,8
	Karşılıklı anlaşarak	55	34,2	34,2	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan kişilerin %50,3'ü boşanmayı kendisinin istediğini belirtmiştir. %15,5'i ise eşinin boşanmayı istediğini belirtmiştir. %34,2'si ise karşılıklı anlaşarak boşanmaya karar verdiklerini belirtmişlerdir.

N. Hanım (İşçi) boşanmayı istemesinin nedenini şu şekilde özetlemiştir;

“... Alkolle birlikte şiddet gördüğüm zamanlar oldu. Daha sonra beni aldattığını da öğrendim. Boşanmayı ben istedim. Eşim halen daha çocuklar için görüştüğümüzde benimle tekrar evlenmek istediğini söylüyor...”

Tablo 69: Cinsiyete Göre Boşanmayı İsteyen Taraf Dağılımı

		Boşanmayı isteyen taraf			Toplam	
		Ben	Eşim	Karşılıklı anlaşarak		
Cinsiyet dağılımı	Kadın	Satır	73	15	23	111
		Sütun	65,8%	13,5%	20,7%	100,0%
		Toplam	90%	60%	42%	69%
	Erkek	Satır	8	10	32	50
		Sütun	16,0%	20,0%	64,0%	100,0%
		Toplam	10%	40%	58%	31%
Toplam		Satır	81	25	55	161
		Sütun	50,3%	15,5%	34,2%	100,0%
		Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2= 36,805^a \quad sd: 2 \quad p < 0,05$$

Araştırmamıza katılan kadınların %65,8’ ü boşanmayı kendilerinin istediğini, %13,5’i eşlerinin istediğini ve %20,7’si ise boşanma kararlarını karşılıklı anlaşarak verdiklerini belirtmişlerdir. Aynı şekilde araştırmamıza katılan erkeklerin %16’sı boşanmayı kendilerinin istediğini, %20’sinin eşlerinin istediğini ve %64’ü ise boşanma kararlarını karşılıklı anlaşarak verdiklerini belirtmişlerdir.

Tablodan da açıkça görülmektedir ki araştırmamıza katılan kadınlarla erkekler arasında boşanmayı isteyen taraf yönünde anlamlı bir fark görülmektedir ($p = 0,05$). Boşanma kararını isteyen taraf olarak kadınların daha çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Kadınlara oranla erkekler boşanma kararlarını verirken karşılıklı anlaşarak verme görüşünde çoğunluk göstermektedirler. Bunun yanında kadınların büyük çoğunluğu ise boşanma kararlarını kendilerinin verdiklerini belirtmişlerdir.

Ü.I. (Avukat),

Genellikle boşanmak için başvuruları kadınlar yapıyor. Erkekler birçok hata yapsalar da çok fazla boşanmak istemiyorlar. Türkiye’den gelen gelinlerin haklarını öğrenmeleri zaman alıyor ve her duruma bu süre içerisinde katlanıyorlar. Haklarını öğrendikten sonra boşanma davası

açıyorlar. Bu süre kişiye göre uzayabiliyor. Özellikle şiddet varsa boşanmak daha kolay olabiliyor. Önceden evlilik yoluyla gelen kişilerin oturum alabilmeleri için 4 yıl evli kalmaları gerekirdi. Erkekler bu durumu çok kullandılar. Ancak artık öyle değil. Şiddet varsa evliliklerde, zaman önemli değil...

Tablo 70: (Eski) Eşle Yaş Farkı Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Aynı yaşta	26	16,1	16,1	16,1
	5 yaştan az	90	55,9	55,9	72,0
	6-10 yaş	34	21,1	21,1	93,2
	11-16 yaş	11	6,8	6,8	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların eşleriyle arasındaki yaş farkına baktığımızda yarıdan fazlasının (%55,9) eşile yaş farkı beş yaştan azdır. %21,1'inin eşile yaş farkı 6-10 yaş arasındadır. %16,1'inin eşile aynı yaştadır. %6,8'inin ise eşile arasındaki yaş farkı 11-16 yaş arasındadır. Eşle büyük yaş farkı da evliliklerde problem teşkil edebilmektedir, ancak yaptığımız görüşmelerde yaş farkının herhangi bir probleme veya anlaşmazlığa sebep olarak gösterilmediği ortaya çıkmıştır.

4.5. Aile ve Şiddet İlişkisi

Bu kısımda aile içi hem eşe hem de çocuğa yönelik şiddetin olup olmadığı, varsa ne düzeyde olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 71: Çocuklara Şiddet Uygulanma Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Hayır	87	54,0	54,0	54,0
	Bazen	38	23,6	23,6	77,6
	Çok nadir	19	11,8	11,8	89,4
	Sık sık	1	0,6	0,6	90,1
	Cevapsız	16	9,9	9,9	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %54'ü çocuklarına şiddet uygulamadığını ve evde de çocuklara şiddet uygulanmadığını belirtmişlerdir. %23,6'sı ise bazen, %11,8'i çok nadir, %0,6'sı

ise sık sık çocuklara şiddet uygulandığını belirtmiştir. %9,9'u ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

S. Hanım; "...eski eşimin ikinci evliliği idi. Diğer evliliği şiddet nedeniyle bitmiş. Ben hiç şiddet görmedim ama ev içerisinde sürekli gergin bir ortam vardı. Başkalarını mutlu etmek için beni ve çocukları geçirdi. Çocuklarla hiç geçinememi zaten. Başkasına kızardı çocukları azarlardı. Onlarla hiç ilgilenmedi. Hep çocuklarıyla sorun yaşadı..."

S. Hanım eski eşinin çocuklarıyla olan ilişkisini gergin bir ilişki olarak nitelendirmektedir.

Tablo 72: Eski Eşle Evlilik Öncesi Problem Yaşama Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Evet vardı	12	7,5	7,5	7,5
	Hayır yoktu	149	92,5	92,5	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %92,5'i evlilikten önce eşiyile problemlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Evliliklerin büyük çoğunluğunun görücü usulü olduğunu düşünürsek bu sonuç normal karşılanmalıdır. Araştırmaya katılanların %7,5'i ise evlilikten önce de problemler olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 73: Eşi (Eski Eşi) Tarafından Şiddete Maruz Kalma Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Hayır	96	59,6	59,6	59,6
	Bazen	27	16,8	16,8	76,4
	Çok nadir	10	6,2	6,2	82,6
	Sık sık	28	17,4	17,4	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %59,6'sı eşi tarafından şiddete maruz kalmamıştır. Ancak geri kalan kesim bir şekilde eşinden şiddet görmüştür. %16,8'i bazen, %6,2'si çok nadir ve %17,4 gibi azımsanamayacak kesim ise sık sık eşi tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Boşanmalarda şiddet olgusu da oldukça etkindir. Ancak tek neden olarak değerlendiremeyiz. Çünkü Türk toplumunun bazı kesimlerinde eşin şiddet uygulaması çok da şikâyet edilecek bir durum gibi görülmemektedir. Kocandır, döverde severde

anlayışının halen güncelliğini koruduğu aileler az değildir. Ancak başka sebepler de olduğunda boşanmanın daha çabuk gerçekleştiğini görmekteyiz. Avukat F.D. , Alman yasalarına göre, şiddetin varlığı söz konusu ise nasıl bir süreç işlendiğini özetlemiştir;

Sadece Türkler arasında değil Almanlar arasında da şiddet görülmektedir. Almanya’da şiddete karşı yaptırımlar daha kuvvetli. Eğer bir kişi şiddet görüyorsa oturma alması için iki yıl evli kalmasına gerek yok. Şiddet uygulayan eşten ayrılması için sosyal yardım alıyor, ev tutuluyor ve şiddet uygulayan eşe on gün eve yaklaşamama cezası veriliyor. Bu süre yasal işlemlerin başlatılması için tayin edilmiştir...

Tablo 74: Eşe (Eski Eşe) Şiddet Uygulama Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Hayır	128	79,5	79,5	79,5
	Bazen	20	12,4	12,4	91,9
	Çok nadir	5	3,1	3,1	95,0
	Sık sık	4	2,5	2,5	97,5
	Cevapsız	4	2,5	2,5	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %79,5’i eşine hiç şiddet uygulamadığını ifade etmiştir. %12,4’ü bazen, %3,1’i çok nadir, %2,5’i ise sık sık eşine şiddet uyguladığını ifade etmiştir. %2,5’i ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Eşe şiddet uygulama ve eşten şiddet görme durumları cinsiyete göre ayrı bir tablo olarak verilecektir.

Tablo 75: Cinsiyete Göre Eşi Tarafından Şiddete Maruz Kalma Durumu Dağılımı

		Eşi (Eski eşi) tarafından şiddete maruz kalma durumu			
		Hayır	Bazen	Sık sık	Toplam
Cinsiyet Dağılımı	Kadın Satır Sütun	53	30	28	111
		47,7%	27%	25,3%	100,0%
		55%	81%	100%	69%
	Erkek Satır Sütun	43	7	0	50
		86%	14%	,0%	100,0%
		45%	19%	,0%	31%
Toplam Satır Sütun		96	37	28	161
		59,6%	23%	17,4%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2= 23,625^a \quad \text{sd: } 3 \quad P < 0,05$$

Araştırmaya katılan kadınların %47,7'si eşi tarafından şiddete maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. %27'si bazen ve %25,3'si ise sık sık şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Boşanmalarda şiddet unsuru oldukça önemli bir etkidir. Aile içi şiddet olduğu durumlarda (özellikle bu şiddetin ispatlandığı durumlarda) Alman kanunları şiddet gören tarafa yönelik önemli yaptırımlar sağlamaktadır. Bu tablodan da görmekteyiz ki araştırmaya katılan kadınların yarısı en az bir kez de olsa eşlerinden şiddet görmüşlerdir. Araştırmaya katılan erkeklerin %86'sı eşlerinden şiddet görmediklerini belirtmişlerdir. %7'si bazen şiddet gördüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 76: Cinsiyete Göre Eşe Şiddet Uygulama Durumu Dağılımı

		Hayır	Çok nadir	Bazen	Toplam
Cinsiyet Dağılımı	Kadın	102	4	5	111
	Satır	92%	3,5%	4,5%	100,0%
	Sütun	77%	44%	25%	69%
	Erkek	30	5	15	50
	Satır	60,0%	10%	30,0%	100,0%
	Sütun	23%	56%	75%	31%
Toplam		132	9	20	161
Satır		82%	5,6%	12,4%	100,0%
Sütun		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2= 27,104^a \quad sd: 4 \quad P < 0,05$$

Araştırmaya katılan kadınların %92'si eşine şiddet uygulamadığını belirtmiştir. %4,5'i bazen, %3,5'i çok nadir eşine şiddet uyguladığını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan erkeklerin %60'ı eşine şiddet uygulamadığını belirtmiştir. %30'u bazen, %10'u çok nadir eşine şiddet uyguladığını ifade etmiştir.

4.6. Ekonomik Durum ve Boşanma İlişkisi

Ekonomik sıkıntılar evlilikleri tehdit eden önemli bir olgudur. Özellikle büyük beklentilerle başlayan evlilikler bu açıdan daha riskli gruba girmektedir. Bu kısımda örneklemimizin ekonomik durumlarının evliliklerine olan yansımaları incelenmiştir.

Tablo 77: Çalışma Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	İssiz	36	22,4	22,4	22,4
	Ücretli çalışan	76	47,2	47,2	69,6
	Ev hanımı	16	9,9	9,9	79,5
	Bağımsız işyeri sahibi	9	5,6	5,6	85,1
	Serbest meslek	4	2,5	2,5	87,6
	Emekli	9	5,6	5,6	93,2
	Öğrenci	11	6,8	6,8	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların %47,2'si ücretli çalışandır. %22,4'ü işsizdir. %9,9'u ev hanımıdır. %5,6'sı bağımsız işyeri sahibidir. %5,6'sı emeklidir. %6,8'i öğrencidir. %2,5'i serbest meslek sahibidir. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Almanya'da uzun süredir yaşayan bayanların büyük kısmı belli bir dönemde olsa çalışmıştır. Bu nedenle bu soruya eğer çalışmıyorlarsa ev hanımı olarak değil işsiz olarak yanıt vermişlerdir. Fakat özellikle Türkiye'den ithal gelin olarak gelmiş ve çalışmamış kişiler bu soruya ev hanımı olarak yanıt vermişlerdir. Almanya'ya ilk göç eden Türklerin göç nedeni istihdam olduğu için, Almanya'da yaşayan kadın-erkek Türklerin çok büyük kısmı çalışmaktadır. Bu nedenle değerlendirme ve sonuçları tahlil etme bu bakış açısıyla yapılmıştır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından, 2007 yılında basılan, Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Sorunları adlı araştırmaya göre, 2002 yılında Almanya'daki genel işsizlik oranı %9,4 iken, Türk vatandaşları arasındaki işsizlik oranı %23,8 idi. Yine Alman gençleri arasında mesleki eğitime devam etme oranı %70 iken bu oran Türk gençlerinde %30 olmakta idi. Bu durum aynı zamanda toplumlar arasındaki farklılaşmanın ve uyum sorunlarının da artmasına neden olmaktadır. Bu araştırmada, araştırmaya katılanların %70,4'ü erkeklerden oluşmaktaydı ve işsizlik oranı %22,4 idi. Araştırma sonucuna göre Almanya'da yaşayan Türklere göre işsizlik sorununun en önemli nedeni %57,4 ile Türklerin meslek sahibi olmamalarıdır. %34 ile eğitim eksikliği, %25,6 ile Türklerin Almanca bilmiyor olmalarıdır. Mesleki

eğitimden faydalanamamalarının nedeni de Almanca bilmemek olarak gösterilmiştir (Nuruan ve diğ, 2007: 88- 91).

OECD lkelerinin tamamında, göçmenlere ve ülke doğumlularına ilişkin eğitim düzeyi arttıka istihdam oranı da artmaktadır. OECD lkelerinin tamamında yerlilerin istihdam oranı yabancuların istihdam oranından fazladır. Özellikle Polonya, İsveç, Avusturya, Almanya'da aradaki fark daha açıktır. Bu durum göçmenlerin göç ettikleri ülkenin dilini yeterince konuşamaması ve gç ettikleri ülke dışı diplomaların tanınması noktasında yaşanan sıkıntılarla açıklanmaktadır (OECD Factbook 2009: 17).

Tablo 78: Eğitim Durumuna Göre Güç ve İstihdam

	<i>Az vasıflı</i>	<i>Yüksek vasıflı</i>
Türkiye	1,4	-0,3
Portekiz	-1,7	0,1
Lüksemburg	-23,7	2,2
Macaristan	-9,3	4,0
Çek Cum.	-10,2	4,3
İtalya	-13,9	4,7
Norveç	7,3	4,8
A.B.D.	-27,1	4,9
Slovakya	14,5	5,2
Kanada	-1,0	5,3
İrlanda	-1,0	6,5
İspanya	-8,5	6,7
OECD ortalaması	-4,5	8,2
Danimarka	12,2	8,9
Yunanistan	-17,2	9,4
Fransa	-2,6	10,5
İsviçre	-8,0	10,8
Belçika	5,9	10,8
Hollanda	16,1	12,0
Finlandiya	5,1	12,7
Avusturya	-3,7	13,2
İsveç	7,7	14,0
Almanya	-3,9	16,5
Polonya	7,1	22,0

Kaynak: OECD Factbook 2009: Economic, Environmental and Social Statistics

Tablo 79: Eşin (Eski Eşin) Meslek Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	İssiz	25	15,5	15,5	15,5
	Ücretli çalışan	75	46,6	46,6	62,1
	Ev hanımı	26	16,1	16,1	78,3
	Bağımsız işyeri sahibi	5	3,1	3,1	81,4
	Serbest meslek	16	9,9	9,9	91,3
	Emekli	12	7,5	7,5	98,8
	Öğrenci	2	1,2	1,2	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan kişilerin ayrıldıkları eşlerinin %46,6'sı ücretli çalışandır. %15,5'i işsizdir ki bu oran oldukça yüksektir. %16,1'i ev hanımıdır. Bunu da işsiz statüsünde değerlendirebiliriz, çünkü Almanya'da yaşayan bayanlar da çalışma hayatında aktif olarak rol almaktadır. %3,1'i bağımsız işyeri sahibidir. %9,9'u serbest meslekle uğraşmaktadır. %7,5'i emeklidir. %1,2'si ise öğrencidir. Görüldüğü gibi Almanya'da yaşayan kişilerin büyük çoğunluğu ücretli çalışandır. Özellikle erkeklerde işsizlik başlı başına boşanma sebebidir. Bu açıdan bu sonuçlar oldukça önemlidir.

Yabancılar içerisindeki işsizlik oranı genel ortalamanın iki katı olarak hesaplanmaktadır. Almanlarda %78 olan meslek diploması sahibi olma durumu ise yabancılar içerisinde %48 olarak hesaplanmaktadır (Hayır, 2008:277). İşsizlik, meslek eğitiminin olmaması ve dolayısıyla maddi sıkıntılar boşanmalarda tetikleyici rol oynamaktadır.

Tablo 80: Gelirin İhtiyaçları Karşılama Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Yeterli	23	14,3	14,3	14,3
	Kısmen yeterli	83	51,6	51,6	65,8
	Yetersiz	55	34,2	34,2	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan kişilerin %51,6'sı gelirlerinin kısmen ihtiyaçları karşıladığını belirtmişlerdir. %34,2'si ise gelirlerinin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. %14,3'ü ise gelirlerinin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Genel anlamda araştırmaya katılanlar gelirlerini yetersiz bulmaktadır. Araştırmaya katılanların evliliklerinde gözlenen problemler içerisinde maddi sıkıntılar boşanmaları tetikleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 81: Evin Mülkiyet Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Kendimize ait	13	8,1	8,1	8,1
	Kira	143	88,8	88,8	96,9
	Lojman	4	2,5	2,5	99,4
	Diğer	1	0,6	0,6	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Önceki soruyu destekler nitelikteki bu sorunun sonuçlarına göre, araştırmaya katılanların %88,8'i kirada oturmaktadır. Sadece %8,1'lik kısmın kendisine ait oturlan mülkiyeti bulunmaktadır. Bu sonuç aynı zamanda bize, Almanya'da yaşayan Türklerin ekonomik durumlarına ait ipuçları vermektedir.

2007 yılında Türkiye Araştırmalar Merkezi tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, Almanya'da 210 bin Türk kökenli kişi gayrimenkul sahibidir. 1996 da 54 bin olan konut sahibi sayısı, 2002'de 135 bine ve 2007'de ise 210 bine ulaşmıştır (Şen-Ulusoy, Şentürk, 2008: 36). Bu sonuçlar aynı zamanda Almanya'da Türklerin kalıcı olma düşüncelerinin de göstergesidir. Ancak örneklemimizdeki konut sahibi sayısı oldukça sınırlıdır.

4.7. Almanya'ya Geliş Nedeni ve Boşanma İlişkisi

Bu bölüm araştırma açısından oldukça önemlidir. Çünkü araştırmaya katılan kişilerin önemli bir kısmı evlilik nedeniyle Almanya'ya gelmiştir. Burada Almanya'ya gelme nedeni, Almanya'da kalma süresi ve evlilik biçimleriyle boşanma arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 82: Almanya'ya Gelme Nedeni Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Evlilik	86	53,4	53,4	53,4
	Almanya doğumlu	19	11,8	11,8	65,2
	Ailece göç	32	19,9	19,9	85,1
	Öğrenim	6	3,7	3,7	88,8
	İş	18	11,2	11,2	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların önemli bir kısmı (%53,4) evlilik yoluyla Almanya'ya gelmişlerdir. Bu oran araştırmamız açısından dikkat çekicidir. Bu oran aynı zamanda araştırmamıza katılanlar arasındaki ithal evlilik oranını da vermektedir. Araştırmaya katılanların % 19,9'u ise ailece göç nedeniyle Almanya'ya gelmişlerdir. Bir başka göç nedeni ise %11,2 ile çalışma amaçlı göçtür. Araştırmaya katılanların %11,8'i ise Almanya doğumlu olduklarını ifade etmişlerdir. %3,7'lik kısım ise öğrenim amacıyla Almanya'ya geldiklerini belirtmişlerdir. Burada şu noktaya dikkat çekmek gerekir. Araştırmaya katılan kişilerin %68,9'u kadındır. Çoğunluğun kadın olması göç nedenlerinde ilk sırayı evliliğin almasını açıklar niteliktedir. Eğer çoğunluk erkeklerden oluşsaydı büyük ihtimalle ilk göç nedeni ailece göç veya çalışma amaçlı göç olacaktır.

Görüşme yaptığımız Avukatlardan Z. Hanım Almanya'da yaşayan Türklerin Almanya'ya hangi şartlarda geldiğini ve evliliklerini şu şekilde özetlemiştir.

“ buradaki birinci nesil Türkiye'deki yaşantısını sürdürmeye çalışmaktadır. İlk planda Almanya'ya uyum sağlamaya çalışmışlarsa da Almanlardan karşılık görmemişlerdir. Çünkü Türkler sadece çalışmak için getirilmişlerdir. Türklerde kendilerini fabrikalara kapatmış ve sadece çalışmışlardır. Bu arada çocukları yetişmiş ve okula gitmişlerdir. Çocuklarıyla yeterince ilgilenemediler. Para kazandılar ve Türkiye'ye yatırım yaptılar. Bazıları dolandırıldı, çok para kaybettiler Türkiye'de. O zamanlar çok bonkördüler, sadece ailelerine değil, akrabalarına da bakıyorlardı ama istedikleri gibi olmadı. İkinci nesil çok zor şartlarda yetişmiştir. Anne baba alman kültürüne girmesin diye, Türkiye'den kopmasın diye çocuklarını evlendirmişlerdir. Kimisi isteyerek evlenmiş, kimisi de ailelerinin büyük beklentileri sonucu zorla evlenmiştir. O zamanlar çoğu bayan özgür olmak için evlendi. Çünkü o zamanlar anne baba kültürümüz elden gidecek korkusuyla baskı yapıyorlardı. Şimdiki gençler çok rahat, ama o zaman öyle değildi. Şu an örnek bir davam var. 2. nesil bir bayan, şu anda 40 yaşında. Zamanında 14 yaşında iken

babası, amcasının oğluya zorla evlendirmiş. Kızı evlendirerek Türkiye'ye yollamış. Sonra beraber Almanya'ya gelmişler ancak erkek tembel çıkmış. Ve daha bir sürü neden ama şimdi patlak vermiş hepsi...”

2004 yılında Almanya'daki 2. nesil Türklerin evliliklerinin incelendiği araştırmada 9'u kadın, 5'i erkek toplam 14 kişi ile görüşülmüştür. Bu evliliklerden 8'i ulus ötesi evliliktir. Görüşme yapılan kadınlara göre Türkiye'den damat getirilmesinin en önemli nedeni, Almanya'da yaşayan erkeklerin yeterli ve tatmin edici olmayışları gösterilmektedir. Ulusötesi evliliklerde tanışma safhası genellikle akrabalar, arkadaşlar ve komşular aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ulusötesi evlilikler halen daha çok akraba bağları aracılığıyla, hatta akrabalar arası devam etmektedir. Aile ziyaretleri düzenlenir, çiftler birbirlerini tanırlar. Aileler için kültürel yapı çok önemlidir. Bu nedenle gelen gelinin genç olması aileye çabuk uyum sağlaması açısından önemlidir (Strassburger, 2004: 225).

Evlilik yoluyla Almanya'ya gelme nedeninin yüksek çıkmasında önemli bir faktör de Göçmen ailelerin kültürel değerlerini yaşatma ve sürdürülebilirliği çabasıdır. Özellikle Alman vatandaşlığına geçmiş kişiler için bu daha fazla önem kazanabilmektedir. Anayasanın 62. Maddesindeki göçmenlere yönelik yasanın sadece Türk vatandaşlarını içermesi böyle bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu oldu doğal bir göçmen davranışı olarak görülebilir. Ancak burada önemli ve gerekli olan milli bir sosyal politika anlayışı ile ortaya çıkabilecek problemleri engellemektir.

Tablo 83: Cinsiyet Durumuna Göre Almanya'ya Gelme Nedeni Dağılımı

		Almanya'ya gelme nedeni					Toplam
		Evlilik	Almanya doğumlu	Ailece göç	Öğrenim	İş	
Cinsiyet Dağılımı	Kadın Satır Sütun	72	8	21	2	8	111
		64,9%	7,2%	18,9%	1,8%	7,2%	100,0%
		84%	42%	66%	33%	44%	69%
	Erkek Satır Sütun	14	11	11	4	10	50
		28,0%	22,0%	22,0%	8,0%	20,0%	100,0%
		16%	58%	34%	67%	56%	31%
Toplam Satır Sütun		86	19	32	6	18	161
		53,4%	11,8%	19,9%	3,7%	11,2%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2 = 23,927^a \quad \text{sd: } 4 \quad P < 0,05$$

Araştırmamıza katılan kadınların %64,9'u Almanya'ya evlilik yoluyla gelmişlerdir. Bu oldukça büyük bir rakamdır. Araştırmamız açısından son derece önemli bir durumdur. Çünkü evlilik yoluyla yapılan göçler neticesinde kültürel fark evliliklere ciddi oranda etki etmektedir. Araştırmaya katılan kadınların %18,9'u Almanya'ya ailece göç ederek gelmişlerdir. %7,2'si iş nedeniyle, %1,8'i ise öğrenim dolayısıyla Almanya'ya gelmişlerdir. %7,2'si ise Almanya doğumlu olduklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan erkeklerin ise %28'i evlilik yoluyla, dolayısıyla ithal damat olarak Almanya'ya geldiklerini belirtmişlerdir. %22'si ailece göç ederek Almanya'ya gelmişlerdir. %20'si iş dolayısıyla, %8'i öğrenim dolayısıyla Almanya'ya gelmişlerdir. %22'si ise Almanya doğumlu olduklarını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak elde edilen bilgilere göre kadınlarla erkeklerin Almanya'ya gelme nedenlerine ilişkin durumları arasında anlamlı fark görülmüştür ($p = 0,00$). Bu anlamlı farkın Almanya'ya gelme nedenleri arasında yer alan evlilik durumunda daha fazla gözlendiği açıkça görülmektedir.

Bu sonuçlar araştırma açısından oldukça önemlidir. Çünkü boşanmalarda en önemli etkenlerden birisi kültürel farktır. Buradan da görülmektedir ki evlilik yoluyla göç ve beraberinde getirdiği problemler, evlilik sürecinde de varlığını sürdürmektedir. Bu çoğu zaman boşanmaya giden süreci tetiklemektedir.

Tablo 84: Evlilik Biçimleri Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Görücü usulü-akraba ile	62	38,5	38,5	38,5
	Severek-anlaşarak	48	29,8	29,8	68,3
	Görücü usulü	42	26,1	26,1	94,4
	İstemeyerek zorla	6	3,7	3,7	98,1
	Kaçarak-kaçırarak	2	1,2	1,2	99,4
	İsteyerek yabancı ile	1	0,6	0,6	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Evlilik biçimi araştırmamız açısından son derece önemlidir. Araştırmaya katılanların %38,5'i görücü usulü ile yakından veya uzaktan akrabası olan birisi ile evlenmiştir. Bu son derece önemlidir. Çeşitli sebeplerle tanıdık birisi ile görücü usulü evlenmişlerdir.

Genelde bu tarz evliliklerde ailelerin etkisi ve söz hakkı çok daha fazladır. Araştırmaya katılanların %26,1'i görücü usulü ile evlenmişlerdir fakat bu evlilikler akraba ile yapılmamıştır. Yine tanıdık, eş dost tavsiyesi sonucunda yapılmıştır. Araştırmaya katılanların yarısından çoğu görücü usulü evlenmiştir. Araştırmaya atılanların %29,8'i ise severek-anlaşarak evlenmiştir. Sadece iki kişi kaçarak evlenmiştir. Bir kişi ise isteyerek yabancı ile evlenmiştir. Almanya'da yapılan evliliklerin çok büyük bir kısmı görücü usulü ile gerçekleşmiştir. Halen daha gerçekleştirilmektedir. Özellikle evliliklerde Türkiye'den gelin ve damat getirme durumu oldukça fazladır. Gelen ithal gelin veya damatların Almanya'ya uyum süreci sıkıntılı bir süreçtir. Bu durum beraberinde de belli sıkıntıları getirmektedir. Bu araştırmada da özellikle ithal gelin ve damat olgusu ile bu durumun beraberinde getirdiği sıkıntılar tartışılmaktadır.

Evlilik öncesi eş seçimi ile ilgili çalışmalar ülkemizde henüz yenidir. Eş seçme yaklaşımları daha çok eşlerin özelliklerinin birbirlerine olan benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kültür ve zihniyet yapısı yaklaşımına göre evliliğe aday olan erkek ve kadının içinde yaşadığı toplumun ortak ve zihniyet yapısından etkilenerek, evlilik sürecini yönlendiren birtakım davranış ve tutumlar gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla kültür ve zihniyet yapısı, evlilik süreci incelemelerinde de dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur (Yılmazçoban, 2008: 111). Göçmenlik olgusu kültür ve zihniyet farklılıklarının oluşmasında etkin rol oynamaktadır. Özellikle evliliğe aday olan kişilerin farklı ülkelerde bulunmalarından dolayı ve evliliğe giden sürecin çok kısa olmasından dolayı bu farklılıklar gözden kaçabilmektedir.

1996 yılında Çiğdem Arıkan'ın yaptığı, "Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması"na göre araştırmaya katılanların %65,3'ü görücü usulü evlenmiştir (Arıkan, 1996:54). Günümüzde de görücü usulü evlilikler azımsanmayacak düzeydedir. Aynı durum yurtdışında yaşayan Türkler için de geçerlidir. Ancak burada ağırlıklı olan evliliklerin görücü usulü ile Türkiye'den biri ile yapılmasıdır.

C.C. (Sosyal Danışman),

Buradaki Türkler arasında akraba evlilikleri çok fazladır. Akraba evlilikleri eşlerin ilişkilerinde negatif rol oynamaktadır. Akrabalık evliliklerinde zorla evlilik durumu daha fazla dikkat çekmektedir. Üç odalı bir evde iki ailenin yaşadığı durumlar çok yaygındır. Kaynana faktörü de evliliklerde çok etkindir. Özellikle akraba evliliklerinde aileden birisi Türkiye'de bile olsa

evliliklere direkt etki edebilmektedir. Eve alınacak bir eşya, gelinin gittiği bir kurs veya Türkiye'ye kime ne kadar para gönderileceği çok büyük tartışma nedenleri olabilmektedir...

1996 yılında yurtdışında yaşayan 911 Türk ailesi üzerinde yapılan araştırmaya göre bu evliliklerin %22,68'i görücü usulü akraba olmayan kişilerle yapılan evliliklerdir (A.S.A.G.E.M., 1996:67). Araştırma sonuçlarından da görüldüğü gibi, Türkiye'deki ve Almanya'daki Türklerin evlilik şekilleri paralellik göstermektedir.

Görüşme yaptığımız Kadın Sığınma Evi müdürü Almanya'daki Türklerin evlenme şekillerini şu şekilde açıklamıştır;

"...evlenme şekillerine baktığımızda, buradaki Türkler çocuklarını ya buradaki akrabalarının çocuklarıyla evlendiriyorlar, ya da erkek veya kadın eşlerini Türkiye'den getiriyorlar. Bir kısmı ise kendi seçtikleri kimselerle evleniyorlar. Türkiye'den eş getirtmelerinin nedeni Türkiye'deki kızların daha uyumlu olduğu ve daha temiz olduğu düşüncesidir. Erkeklerin ise daha fazla evine bağlı oldukları düşüncesidir. Onları buraya getirterek sözde birinin yaşamını kurtarmış oluyorlar. Türkiye'den birini getirteyim de burada rahat etsin diye düşünüyorlar ama aslında durum hiç öyle değil..."

F. Hanım (Ev Hanımı)

"...18 yaşında evlenerek Almanya'ya geldim. Eşim ise doğma büyüme Almanya'da. Akrabamız vasıtasıyla eşimle tanıştım ve bir hafta içerisinde evlendik. Görücü usulü evlendik. Aramızda 10 yaş var. Türkiye'den evlilik yapan kişiler çok büyük kumar oynuyorlar. Ablamda aynı şekilde evlendi ve onda çok farklı sorunlar var. Eşi diskordan çıkmıyor ama ablamda evden çıkamıyor. Eşine göre kadının tek görevi ev işleri yapmaktır. Bu nedenle dil kursuna dahi gitmesine izin vermiyor ve ben boşandığım için benimle de görüşmesi yasak..."

EL. Hanım

"...1999 yılında evlenerek Almanya'ya geldim. Akrabalar aracılığıyla tanıştık ve 3 hafta içerisinde evlendik. Görücü usulü evlendik. Buraya geldiğimde çok sıkıntı çektim. Eşimin kumar alışkanlığı vardı ve zaten bu alışkanlıktan kurtulsun ve düzenli hayatı olsun diye benimle evlendirmişler. Zaten burada yetişen kızlar bu durumu kabul etmezler çeker giderler hemen. Ama ben yıllarca çektim ve borçları ödedim. Burada yetişen gençler daha bilinçli. Kendilerine uymayan şeyleri reddedebiliyorlar. Ama Türkiye'den gelen kişiler burada çok kullanılıyor. Dil bilmezdik, yol bilmezdik bir yerde mecbur görüldük..."

N. Hanım(İşçi)

“...20 yaşında buraya evlenerek geldiğimde çok sıkıntı çektim. Yalnızdım ve uyum güçlükleri yaşadım. Görücü usulü evlenerek gelen birinin yaşayabileceği tüm sıkıntıları çektim. En başta dil problemi çektim. Türkiye’de arkadaş çevrem çok genişti, burada boşluğa düştüm. Burada Türklerle de Almanlar la da kültürel sorunlar yaşadım...”

Yukarıda görüldüğü gibi üç örneğin her birinde de görücü usulü evlilik yapmış olmanın sıkıntıları anlatılmıştır. Buradaki görücü usulü evlilikler Türkiye’de yapılan görücü usulü evliliklerden farklılık göstermektedir. İki ülke arasındaki mesafe dolayısıyla ailelerin ve gençlerin birbirini tanımaları zordur ve buna ek olarak vize işlemleri için evlilikler daha hızlı ve kısa sürede gerçekleşmektedir.

1999 yılında Belçika’da yaşayan Türk göçmenler üzerinde yapılan araştırmaya göre, Türk göçmen erkeklerinin %74,7’sinin kadınlarının ise %68,7’sinin Türkiye’den getirdikleri eşlerle evlendikleri saptanmıştır (Özkan, 2008: 172). Burada da ithal evlilik oranları yüksektir. Türkler arasındaki bazı tutumlar, farklı ülkelerde de olsa benzerlik göstermektedir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün yaptığı çalışmada araştırmaya katılan kişiler eşlerinin %34,5’ile hemşerileri, %25’ile ise akrabaları olduğunu ifade etmiştir (Nuruan ve diğ., 2007: 58).

Araştırmaya katılan okuryazar olmayanların %33’ü görücü usulü-akraba ile evlenmişken, %50’si severek evlenmiştir.%17’si de görücü usulü ile evlenmiştir. Araştırmaya katılan ilkokul mezunlarının %47’si görücü usulü-akraba ile evlenmiş, %30,5’i görücü usulü evlenmiş, %22,5’i severek-anlaşarak evlenmiştir. Araştırmaya katılan ortaokul mezunlarının %35’i görücü usulü-akraba ve görücü usulü, %30’u severek, anlaşarak evlenmiştir. Araştırmaya katılan lise mezunlarının %38’i severek-anlaşarak, %36’sı görücü usulü-akraba ile %26’sı görücü usulü evlenmiştir. Araştırmaya katılan üniversite mezunlarının %54’i severek-anlaşarak, %27’si görücü usulü-akraba ile %19’u görücü usulü evlenmiştir.

Tablo 85: Eğitim Durumuna Göre Evlilik Biçimi Dağılımı

		Evlilik biçimi				
		Görücü usulü- akraba ile	Severek- anlaşarak	Görücü usulü	Toplam	
Eğitim Durumu Dağılımı	Okuryazar değil	2	3	1	6	
		Satır	33%	50%	17%	100,0%
		Sütun	3%	5%	2%	4%
	Ortaokul	7	6	7	20	
		Satır	35%	30%	35%	100,0%
		Sütun	11%	11%	16%	12%
	Lise	17	18	12	47	
		Satır	36%	38%	26%	100,0%
		Sütun	27%	33%	27%	29%
	Üniversite	7	14	5	26	
		Satır	27%	54%	19%	100,0%
		Sütun	11%	25%	11%	16%
	İlkokul	29	14	19	62	
		Satır	47%	22,5%	30,5%	100,0%
		Sütun	47%	25%	43%	39%
Toplam	62	55	44	161		
	Satır	38,5%	34%	27,5%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

$$X^2= 1,451E2^a \quad sd: 25 \quad p < 0,05$$

Sonuç olarak evlilik biçimi olarak uygun görülen “severek-anlaşarak” görüşü ile eğitim seviyesi arasında anlamlı bir fark görülmektedir ($p=0,023$). Bu tablodan görülmektedir ki eğitim seviyesi arttıkça severek-anlaşarak evlenenlerin oranı da artarken, eğitim seviyesi arttıkça görücü usulü akraba ile evlenen kişilerin oranı azalmaktadır.

Tablo 86: Eşin (veya Eski Eşin) Almanya'ya Geliş Nedeni Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Evlilik	46	28,6	28,6	28,6
	Almanya doğumlu	33	20,5	20,5	49,1
	Ailece göç	54	33,5	33,5	82,6
	Öğrenim	8	5,0	5,0	87,6
	İş	20	12,4	12,4	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların ayrıldıkları eşlerinin %33,5'i ailece göç ederek Almanya'ya gelmişlerdir. %28,6'sının Almanya'ya gelme sebebi ise evliliğdir. Bu oran aynı zamanda ithal gelin ve damatların da bu araştırmadaki yarı yarıya oranını vermektedir. Birde kendileri ithal gelin ve damat olanlar var. Bu oran ise ilk tablolarda gözükmemektedir (%53,4). Bu iki oranın toplamı araştırmadaki toplam ithal gelin ve damatların oranını vermektedir. Bu oran ise %82'dir ve çok yüksek bir orandır. Boşanma nedenleri ve sonuçları incelenirken bu durum göz ardı edilmemelidir. Çünkü araştırmaya katılanların %82'sinin kendisi veya eşi Türkiye'den evlenerek gelmiştir. Bu durumun getirdiği sıkıntılar Almanya'da yaşayanlara göre daha farklıdır. Araştırmaya katılanların eşlerinin %20,5'i Almanya doğumludur. %5'i ise öğrenim için Almanya'ya gelmiştir. %12,4'ü ise iş amaçlı Almanya'ya gelmiştir. Genel olarak evlilik yoluyla Almanya'ya gelenlerin dışında Almanya'ya geliş nedeninin temelinde çalışma ve para kazanma olsa da birebir kendisi iş amaçlı gelenlerin oranı (araştırmaya katılanların ayrıldıkları eşlerinin) %12,4'tür. Bu tablo araştırmamız açısından oldukça önemlidir. Araştırmaya katılanların ve eşlerinin Almanya'ya gelme nedeni aynı zamanda boşanma nedenlerine de ışık tutacaktır.

Tablo 87: Yaşamının Büyük Kısmını Geçirdiği Yer Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Türkiye	54	33,5	33,5	33,5
	Almanya	106	65,8	65,8	99,4
	Diğer	1	,6	,6	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların %65,8'inin yaşamının çoğu Almanya'da geçmiştir. Araştırmaya katılanların yaş durumları da göz önüne alındığında bu sonuç tutarlıdır. Araştırmaya katılanların %33,5'i ise yaşamlarının çoğunu Türkiye'de geçirmiştir. Dolayısıyla Almanya'ya geledi çok uzun süre olmamıştır. Özellikle boşanma nedenleri üzerinde durulduğunda Almanya'da yaşama süresi önem kazanmaktadır. Uzun süre Almanya'da yaşayan kişiler ile Almanya'ya yeni gelmiş kişiler arasında kültürel fark önemli boyutlara ulaşabilmektedir.

Tablo 88: Eşin (Eski Eşin) Almanya'da Yaşama Süresi Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	1 yıldan az	2	1,2	1,2	1,2
	1-3 yıl	8	5,0	5,0	6,2
	4-6 yıl	5	3,1	3,1	9,3
	6-10 yıl	20	12,4	12,4	21,7
	11-15 yıl	15	9,3	9,3	31,1
	16-20 yıl	10	6,2	6,2	37,3
	21 yıl ve üzeri	101	62,7	62,7	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların eşlerinin Almanya'da yaşama sürelerini incelediğimizde büyük çoğunluğun %62,7 ile 21 yıl ve üzeri süredir Almanya'da yaşadıklarını görmekteyiz. %12,4'ünün eşi 6-10 yıl arasında Almanya'da yaşamaktadır. %9,3'ünün eşi 11-15 yıldır Almanya'da yaşamaktadır. %6,2'sinin eşi 16-20 yıldır Almanya'da yaşamaktadır. %5'inin eşi 1-3 yıldır Almanya'da yaşamaktadır. %3,1'inin eşi 4-6 yıldır Almanya'da yaşamaktadır. %1,2'sinin eşi ise bir yıldan az süredir Almanya'da yaşamaktadır. Bu sonuçlardan görmekteyiz ki araştırmaya katılanların eşlerinin büyük çoğunluğu uzun yıllardır Almanya'da yaşamaktadır. Araştırmaya katılanların çoğunluğunun bayan olduğu göz önünde bulundurulursa, eşlerin yani erkeklerin uzun süredir Almanya'da yaşadığını ve araştırmaya katılanların çoğunluğunun eşlerinden daha sonra Almanya'ya geldiği sonucunu çıkartabiliriz.

Almanya'da Türkler içerisinde 2002 yılı verilerine göre on yıldan uzun süredir Almanya'da kalanların oranı %75'in üzerindedir. Alman İstatistik Dairesi'nin 2006 yılı verilerine göre ise Almanya'da yaşayan yabancılar içerisinde Türklerin oranı %30'dan

fazladır. Bunlardan Alman vatandaşlığına geçenlerin oranı ise her yıl giderek artmış ve Alman vatandaşlığı edinen yabancılar içerisindeki yıllık oranı %40'lara gelmiştir (Hayır, 2008:271-272).

4.8. Aile Yapısı ve Boşanma İlişkisi

Almanya'da yaşayan Türkler arasında sosyal ilişki ağlarının kuvvetli olduğu gözlenmiştir. Aile ve akrabaların evliliklere ne yönde etki ettiği bu kısımda incelenmiştir. Araştırma açısından oldukça önemlidir, çünkü aile yapısı ile boşanmalar arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır.

Tablo 89: Aile İçinde En Çok Kullanılan Dil Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Çoğunlukla Türkçe	119	73,9	73,9	73,9
	Çoğunlukla Almanca	8	5,0	5,0	78,9
	Çoğunlukla İngilizce	1	,6	,6	79,5
	Hem almanca Hem Türkçe	29	18,0	18,0	97,5
	Gençler Almanca büyükler Türkçe	1	,6	,6	98,1
	Karışık	3	1,9	1,9	100,0
	Toplam		161	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların çok büyük bir kısmı %73,9'u aile içerisinde kullanılan dil olarak Türkçe yanıtını vermişlerdir. Araştırmaya katılanların %18'i aile içerisinde hem Türkçe hem de Almanca'nın kullanıldığını ifade etmişlerdir. %5'i sadece Almanca'nın kullanıldığını ifade ederken, bir kişi çoğunlukla İngilizce yanıtını vermiştir. Bir kişi de gençler Almanca yaşlılar Türkçe konuşmaktadır cevabını vermiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki aile içerisinde Türkler çoğunlukla Türkçe konuşmaktadır. Özellikle ilk kuşak sadece aile içerisinde değil hayatın her alanında yüksek oranda Türkçe konuşmaktadır. Yukarıdaki diğer sorulardan da anlaşıldığı gibi dil sıkıntısı yaşanmaktadır. Bunda ev içerisinde genellikle Türkçe kanalların izlenmesi, Türkçe konuşulması ve genelde Türklerle ilişki kurulmasının çok önemli rolü vardır.

Tablo 90: Ailelerin Çocuklarına Dini ve Kültürel Tüm Unsurları Aşılması Gerekir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	116	72,0	72,0	72,0
	Kısmen katılıyor	20	12,4	12,4	84,4
	Fikri yok	6	3,7	3,7	88,1
	Katılmıyor	19	11,8	11,8	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

“Ailelerin dini ve kültürel tüm unsurları çocuklarına aşımaları gerekir” yargısına, araştırmamıza katılanların %72’si katılmıştır. %12,4’ü kısmen katılmış, %11,8’i katılmamıştır. Altı kişi ise fikir belirtmemiştir. Diğer soruların yanıtlarıyla paralel olarak diyebiliriz ki, Almanya’daki Türklerin kültürel ve dini unsurlara olan bağlılığı oldukça yüksektir. Bu bağlılığın yaşantılara yansıyor yansımadiğı ayrı bir konu, ancak kültürel ve dini unsurlara saygı son derece yüksektir. Mümkün olduğunca diğer kuşaklara bu unsurların aktarılması gerektiği belirtilmiştir. Evliliklerde önemli bir oranın Alman toplumundan gençleri korumak amacıyla yaptırıldığı göz önüne alınırsa bu sonuç beklenen bir sonuçtur.

Tablo 91: Aile İçinde Geçerli Sözü Aidiyeti Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Evin hanımı	16	9,9	9,9	9,9
	Evin erkeği	48	29,8	29,8	39,8
	Hep birlikte (çocuklarla birlikte)	51	31,7	31,7	71,4
	Evin erkeği ve hanımı	29	18,0	18,0	89,4
	Sadece kendisi	11	6,8	6,8	96,3
	Diğer	6	3,7	3,7	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %31,7 sine göre aile içerisinde hane halkından olan her bireyin söz hakkı vardır. %29,8’ine göre ise aile içerisinde evin erkeğinin sözü geçer. Geleneksel aile yapısının büyük oranla kendini koruduğunu buradan görmekteyiz. %18’ine göre ise ev içerisindeki kararlarda evin erkeği ve hanımı söz hakkına sahiptir.

%9,9'una göre sadece evin hanımı, %6,8'ine göre ise sadece kendisi ev içerisinde söz hakkına sahiptir.

Tablo 92: Anne ve Babanın Çocuklara Müdahale Etme Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Hayatın her alanına müdahale ediyorlar	63	39,1	39,1	39,1
	Ara sıra müdahale ediyorlar	45	28,0	28,0	67,1
	Hiç müdahale etmezler	13	8,1	8,1	75,2
	Karşılıklı anlaşma esastır	40	24,8	24,8	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğu (%39,1) ailelerin çocuklarının hayatlarının her alanına müdahale ettiğini ifade etmişlerdir. Bu sonuç araştırmamız açısından oldukça önemlidir. Çünkü yapılan görüşme ailelerin baskı ve müdahalelerinin evliliğin ilk günlerinden itibaren etkisini hissettirdiğini belirten kişiler azımsanamayacak kadar çoktur. Araştırmaya katılanların %28'ine göre ise aileler arasına müdahale etmektedirler. Araştırmaya katılanların %8,1'i ailelerin çocuklarına hiç müdahale etmediğini belirtirken, %24,8'i ise karşılıklı anlaşma esastır yanıtını vermişlerdir.

Evliliklerde ailelerin etkisi azımsanamayacak kadar yüksektir. Yapılan görüşmelerde de ortaya çıkmıştır ki aile Almanya'da yaşayan Türklerde baskın rol oynamaktadır. Yapılan görüşmelerde sık sık vurgulanan nokta, "Türkiye'de Almanya'da olduğu kadar aile baskısını görmemekteyiz" olmuştur. Boşanmış 12 kişi ile yapılan mülakatların 11'inde aile müdahalesi boşanma nedenleri arasında gösterilmiştir. Bu mülakatların en çarpıcı üç örneği aşağıda sunulmuştur.

H. Hanım; "... 14 yaşında akrabamızla zorla evlendirilerek Almanya'ya geldim. Eşim benden dokuz yaş büyüktü. Ailemin maddi durumu iyi değildi. Rahat ederim diye zorla beni evlendirdiler. Söz nişan ben olmadan gerçekleşti. Eşimle evlenene kadar hiç görüşmedim. Dayımın oğluydu ama hiç karşılaşmamıştık. Evlenerek Almanya'ya geldim. Tek evde dört aile oturuyorduk. Kayınvalidemler ve eltilerimle birlikte. Evde eşimin anne ve babasının sözü geçerdi. Onlara sormadan hiçbir şey yapamazdık bu diğer eltilerim içinde böyleydi. İki yıl hiç dışarı çıkmadım zorunlu haller dışında. Gelen misafirle dahi yalnız konuşmam yasaktı. Eşimde

anne babasının sözünden çıkmazdı onlar ne derse o olurdu. Kazandığı maaşı dahi annesine verirdi. Sonra annesi ona harçlık verirdi. Kendimize bir şey alamazdık neye ihtiyacımız olduğuna ailesi karar verirdi. Çocuğumla ilgili kararlara dahi müdahale edemezdim. Evde hizmetçi gibi çalıştırılıyorduk. Hasta olma veya kendimize ait işlerle uğraşma lüksümüz yoktu...”

S. Bey; “...eşimin amcası benim ablamla evliydi. Eşime fotoğrafımı göstermişler, benle tanışmak istedi. Türkiye’ye geldi ve iki hafta sonra evlendik. Almanya’ya ilk geldiğimde eşimin annesiyle birlikte oturuyorduk. Eşim rahatsızdı. Annesi evdeki her şeyi kontrol ediyordu. Evde sadece onun kararları geçerliydi. Tabii eşimde bu durumdan memnundu. Evde en çok çocuklar ve yemek konusunda tartışma çıkardı. Çocuklarımın gideceği okula bile müdahale edemedim. Her konuda eşim ve annesi bir olurdu. Ben evde iş yapmaktan çekinmem, yapardım da ama bu bir süre sonra baskı aracına dönüşmeye başladı. Zaten Türkiye’den evlilik yapmasının sebebi de Türkiye’den gelen erkeklerin daha fazla eşlerine ve evine bağlı olduğu düşüncesiymiş.

İki örnekte de geleneksel sosyal ilişki bağları baskın konumda ve kadın üzerinde yoğunlaşmaktadır. Evin evlenmiş olan oğlunun annesinden harçlık alması bunun bir göstergesidir. Evliliğin ilk kuruluş aşaması da bu şekilde gerçekleşmiştir. İkinci örnekte ise erkeğin annesiyle aynı tutumu sergilemesi annenin otoritesini sürdürme çabasının bir sonucudur.

EL. Hanım; “...eşimle ayrılmanın en önemli sebeplerinden birisi ailesidir. Aynı evde değildik ama evliliğimiz süresince çok fazla içli dışlı olmuştuk. Sabah erkenden kahvaltıya gelirler, akşam yemeğini yer öle giderlerdi. Bazen yanlarında misafirde getirilerdi. Eşimde nasıl olsa yalnız değil ailesi var diye eve uğramaz kumara gitmeye devam ederdi. Evimdeki her eşyaya her tavrıma karışırlandı. Başta acemiydim sesimi çıkartamıyordum. Ama ailesinin bu kadar baskısı olmasaydı ve bende bu kadar müdahale etmelerine izin vermeseydim başta türlü olabilirdi. Eşimde bu duruma hiç itiraz etmedi. Hiçbir kere beni alıp dışarıda dolaşmadık veya bir yerde oturup çay içmedik. Eşimin ailesi buraya işçi ailesi olarak gelen ilk ailelerdendir. Hep çalışmışlar ve birbirlerine vakit ayıramamışlar. Ailesinde hiç sevgi yok. Tamamen menfaate dayalı ilişkiler. Türkiye’de aile sıkıntılı dönemlerde birbirine destek çıkar. Burada tam tersi...”

Burada, sosyal ilişkilere baktığımızda, Türkiye’den gelen gelinin alışık olmadığı bir yapı ile karşılaşmıştır. Ailede var olan sosyal ilişkilerdeki farklılık kültürel farklılığın en açık şekilde yansıdığı alandır. Almanya’ya gelen ilk kuşak Türklerin yaşadıkları çeşitli sıkıntılar ve mecburiyetler nedeniyle oluşan sosyal mesafe, diğer kuşaklara da

yansımıştır. Bu iki ülkede yaşayan kişiler arasındaki sosyal mesafenin artmasına yol açmaktadır.

BB. (Avukat)

“...Türkiye’den evlilik yapılmasında genelde aileler etkili oluyor. Daha çok çocukların Alman yapısından korunması ve Türk değerlerine sahip çıkılması adına yapılıyor. Ama sonuçları hiç iyi olmuyor. Şunu çok net bir şekilde söyleyebilirim ki, Türkiye’den yapılan evlilikler mutlulukla sonuçlanmıyor. Hem ithal gelinler, hem de ithal damatlar çok kötü durumlara katlanmak zorunda bırakılıyorlar...”

Tablo 93: Almanya’daki Türk Gençlerinin Evliliklerine Büyükler Çok Fazla Müdahale Etmektedir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	101	62,7	62,7	62,7
	Kısmen katılıyor	26	16,1	16,1	78,8
	Fikrim yok	14	8,7	8,7	87,5
	Katılmıyor	20	12,4	12,4	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Almanya’da Türk gençlerinin evliliklerine aileler çok fazla müdahale etmektedir. Bu görüşe araştırmamıza katılanların %62,7’si katılmıştır. %16,1’i ise kısmen katılmıştır. %12,4’ü katılmamıştır. %8,7’si ise fikir belirtmemiştir. Bu sorunun yanıtı aynı zamanda hipotezimizi de destekler niteliktedir. Almanya’daki Türk gençlerin evliliklerinde büyükler çok fazla müdahalecidir. Hatta çoğu zaman gencin evleneceği kızı/erkeği aileler seçmektedir. Bu, daha çok erkeklerin evliliklerinde hatta Türkiye’den getirecekleri gelin seçiminde göze çarpmaktadır. Genç, evlenmek üzere Türkiye’den getirilecek olan eş adayı ile çoğu zaman yeterince görüşmeden ve tanışmadan evlenmektedir. Bunun sonucunda ilk evlilik günlerinden itibaren sıkıntılar başlamaktadır. Almanya’da yaşayan Türk aileleri kimi zaman oğullarının bazı hatalarını kapatmak için bu yola başvurumaktadırlar. Görüşme yaptığımız E.A. nın ifadeleri bunun en açık örneklerindedir.

“ eski eşimle evlenmeden önce iki kez görüştük, ikisinde de aileden birileri vardı yanımızda. Evlendim Almanya’ya gelin olarak geldim. Eşimin ailesi başta çok iyidiler bana karşı, ama eşim çok soğuktu. Daha evliliğimizin ilk haftalarında ailesinin baskısı yüzünden benle

evlendiğini söylemişti. Bu hep böyle devam etti. Her tartışmamızda ailesine sizin yüzünüzden evlendim diyerek karşı gelirdi. Yabancı bayan arkadaşları vardı. Sık sık onlarla görüşmelere giderdi. Aşırı alkol alırdı, bu konuda çok tartıştık. Kayınvalidem evlenince alkolü bırakır düzenli hayatı olur diye beklemiş ama maalesef daha da arttı...”

Bu ve benzeri örnekler azımsanamayacak kadar fazladır. Ailelerin kendi bakış açılarına göre, iyi niyetli davranarak, evlenirlerse bazı kötü alışkanlıklarından kurtulacağı umidiyle, çoğunlukla Türkiye’den getirttikleri birisiyle çocuklarını evlendirdikleri görülmektedir. Ancak bu her zaman iyi sonuçlanmamaktadır.

B. Hanım (Avukat)

“...burada aileler gençlere çok fazla müdahale ediyor. Genelde de hep kendi oğullarının tarafını tutuyorlar. Oğlu gelinine dayak attığında bu normalmiş gibi karşılanıyor. Ama Türkiye’den gelen kızlar bunu normal görmüyor. Aslında ailelerin Türkiye’den kız almalarının nedeni onların daha temiz, daha itaatkâr ve saygılı olduklarını düşünmeleridir. Alman sisteminde yetişen kızlar onlara göre saygılı değil.

Erkeklerse genelde aile baskısından evleniyorlar. Ve bu evlilikler çoğunlukla akraba evliliği oluyor. Ama bu daha vahim bir durumdur. Çünkü karı-koca arasındaki kavga bir süre sonra akraba kavgasına dönüşüyor. Geçenlerde bir bayan eşine boşanma davası açtı. Evlenerek Almanya’ya gelmiş ve geldikten kısa bir süre sonra eşinin başka bir sevgilisi daha olduğunu öğrenmiş. Eşi ise ikisini de sevdiğini ve her iki sevgilisiyle de beraber kalmak istediğini söylemiş. Bunun üzerine kadın boşanma davası açınca erkek şok olmuş. Çünkü erkekler Türkiye’den gelen gelinin kendilerine mecbur olduklarını düşünmüyorlar. Ne yazık ki öle olduğunu düşünen gelinler de az değil. Ancak Türkiye’den gelen eşin haklarını öğrenmesi zaman alıyor...”

T. Hanım (İşçi)

“...14 yaşında evlenerek Almanya’ya geldim. Eşimin ailesi beni hiç istemedi. Amaçları beni boşatmaktı. Kayınlarım sürekli yolumu keserek beni tehdit ediyorlardı. Eşim yıllarca ailesiyle konuşmadı. Bu arda bende gece ve gündüz ayrı işlerde hep çalıştım. Morgda, ameliyathanede çok zor şartlar altında 16 sat çalıştım. Eşimde beni yıllarca para makinesi olarak gördü. Ve ne zaman ailesiyle barıştı, o zaman sorunlarımız başladı...”

Bu örnekler, evliliklerde sosyal ilişki ağlarının etkilerinin ne kadar kuvvetli hissedildiğini göstermektedir.

Tablo 94: Evlilikler Daha Çok Büyüklerin Genci Alman Toplumundan Korumak İçin Aldığı Bir Tedbirdir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	76	47,2	47,2	47,2
	Kısmen katılıyor	34	21,1	21,1	68,3
	Fikri yok	15	9,3	9,3	77,6
	Katılmıyor	36	22,4	22,4	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Evliliklerde ailelerin aktif rol oynadıklarını, hatta bazen gençler istemese de ailelerinin zoruyla evlendiklerini daha önce de belirtmiştik. Bu sonuç bu saptamayı doğrular niteliktedir. Aynı zamanda da hipotezimizi desteklemektedir. Araştırmamıza katılanların %47,2'si Almanya'da Türkler arasındaki evliliklerin daha çok gençleri Alman toplumundan korumak için aldıkları bir tedbir olduğu görüşüne katılmaktadır. %21,1'i bu görüşe kısmen katılmaktadır. %22,4'ü ise bu görüşe katılmamaktadır. %9,3'ü ise bu konuda görüş bildirmemiştir. Evliliklerin meydana gelme sürecindeki sıkıntılar aynı zamanda evlilik sürecindeki sıkıntıları doğurmaktadır. Bu sebeple boşanmalarda evliliklerin meydana gelme sürecindeki sıkıntıların rolü yadsınamaz. Bu sebeple boşanmaları incelerken evliliklerin ne şartlar altında ve nasıl meydana geldiğini de incelemek gerekir. Aile faktörü bu noktada son derece önemlidir. Aileni evliliklerdeki rolü ne derece olmaktadır, bunun sorgulanması, sosyal politika açısından önlemlerin alınmasında etkili olacaktır.

Tablo 95: Ailede Boşanan Olup Olmadığı Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Kendisi	77	47,8	47,8	47,8
	Anne-baba	4	2,5	2,5	50,3
	Kardeş	28	17,4	17,4	67,7
	Yakın akraba	48	29,8	29,8	97,5
	Diğer	4	2,5	2,5	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %47,4'ü boşanan yakını olmadığını sadece kendisinin boşandığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %29,8'i ise boşanmış yakın akraba

veya akrabalarının bulunduğunu belirtmiştir. %17,4'ü ise boşanmış kardeşi olduğunu ifade etmiştir. %2,5'lik kısım ise anne ve babasının boşanmış olduğunu belirtmiştir. %2,5 ise bu belirtilenlerin dışında boşanmış tanıdıklarının olduğunu belirtmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, boşanmış oldukça fazla kişi bulunmaktadır. Bu aynı zamanda kötü giden evliliklerin sonlanması da kolaylaştırabilmektedir.

G. Hanım; “...annem ve babam ben 8 yaşındayken boşandılar. Böyle üzücü bir tecrübe geçirdim. Bu nedenle benim evliliğim kötü gittiğinde bana sahip çıktılar. Bu durumu anlayabildiler. Eşimin ailesi evliliğimize çok fazla müdahale etti. Bu yüzden çok sıkıntı çektim. Ama ailem beni yalnız bırakmadı...”

H. Hanım; “...2 yıl sonra eşimle ayrı eve çıktık. Ayrı eve çıktıktan sonra 4 ay çok iyiydi aramız. Sonra eşim beni aldattı. Bende çocuğumu alıp Türkiye'ye döndüm. Daha öncede eşim sürekli yabancı kadınlarla olurmuş. Beni de onlardan kopsun diye evlendirmiş ailesi zaten. Uyuşturucu da kullanıyordu ve bir süre sonra şiddette görmeye başladım. Türkiye'de ailem beni kabul etmedi. Eşimle akraba olduğumuz için herkes üzerime geldi. Bizim sülalede boşanma yoktur. Hele de akraba isen çok zor. Sonra ben de mecbur Almanya'ya geri döndüm ama her şey daha kötüye gitti. Şiddet arttı, sevgililerini eve getirmeye başladı...”

İki örnek incelendiğinde, ailesinde boşanmış kişi olan bireylerin boşanma sürecinin, ailesinde boşanmış kişi olmayan bireylere oranla daha hafif geçirildiği ve aile desteğini daha fazla aldığı söylenebilir.

4.9. Kültürel Yapı, Evlilik ve Boşanma Tutumları

Kültürel uyum, evliliklerde eşler arasında sağlıklı bir iletişim kurabilmenin en önemli yollarından birisidir. Eşler arasındaki kültürel mesafe boşanmalara doğrudan sebep olabilmektedir. Bu kısımda araştırmaya katılan kişilerin kültürel yapılarına dair tutumları ele alınmıştır.

Tablo 96: Evliliklerde Aynı Kültürden Eş Tercih Edilmelidir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	112	69,6	69,6	69,6
	Kısmen katılıyor	27	16,8	16,8	86,4
	Fikri yok	3	1,9	1,9	88,3
	Katılmıyor	19	11,8	11,8	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların çok büyük bir kısmına göre %69,6, evliliklerde aynı kültürden kişiler tercih edilmelidir. Evliliklerde kültürel fark ciddi bir problemdir. %11,8'i ise bu yargıya katılmamaktadır. %16,8'i kısmen katılmaktadır. Aynı kültür duruma göre değişir. %1,9'u ise fikir beyan etmemiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi hipotezlerimizden biri doğrulanmaktadır. Çünkü bu araştırma boşanmış kişiler üzerinde yapılmıştır. Buna göre evliliklerin sağlıklı bir şekilde devamında kültürel özellikler çok büyük etkiye sahiptir.

Evliliklerde kültürel fark önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan yüz yüze mülakatlardan da görülmektedir ki Türkiye ve Almanya'da yaşayan Türkler arasında ciddi kültürel farklar bulunmaktadır. Bu farklar aile yapısından eşlerin bireysel tavırlarına kadar her alanda kendini hissettirmektedir. Bu farklılıklardan bazıları şu ifadelerle anlatılmıştır.

S. Hanım; “...Almanya'ya ilk defa işçi olarak geldim. Sonra döndüm ve 82'de tekrar evlenerek geldim. İlk evlendiğimde kayınvalidemlerle oturuyorduk. Çok sıkıntılı bir dönemdi. Çalışıyordum ve paramı babası alıyordu. Kendime hiçbir şey alamıyordum. Kendimize ait hayatımız yoktu. Ailesi de bize para vermez Türkiye'deki akrabalarına para gönderirdi. Eşimde ailesinin mantığındaydı. Sürekli birilerine bir şeyler alsın sürekli birilerini sevindirsin ama evdekine eşine hiçbir şey almazdı. Beni üçüncü kişilere çok ezdirdi...”

N. Hanım; “... Buraya gelin olarak geldiğimde eşimin rahat tavırları beni çok rahatsız ediyordu. Alman kadınları çok rahat. Aralarında bir şey olmasa da eşimle sarmaş dolaş olabiliyorlardı. Buda benim kıskanmama neden oluyordu. Eşime göre bu normaldi. Ama eşim bana tam tersi davranırdı. Karşımda 13 yaşında bir erkek çocuğu olsa bile ben bacak bacak üstüne atıp diz kapağımı gösteremiyordum. Şiddet uygulanıyordu. Bu tip sorunlar çok yaşadım...”

ES. Hanım; “... Çok fikir çatışması yaşadık eşimle. Aynı şakalara gülmüyorduk. Film seyrederken bile tartışıyorduk. Haberlere dahi yaptığımız yorumlar çok zıttı. Türkiye’den gelen kişileri küçümserdi ve bu nedenle hiç fikirlerimi ciddiye almadı...”

F. Hanım; “...18 yaşında evlenerek Almanya’ya geldim. Aramızda 10 yaş vardı. Eşim doğma büyüme Almanya’da bu nedenle aramızda çok fazla kültürel uyumsuzluk vardı. Bir kere aileler uyuşamadı. Beni kabullenemediler. Genelde buradaki ailelerde bir paylaşamazlık var. Ama bu sevgiden değil ortak olma endişesinden kaynaklanıyor bana göre. Çünkü kötü günde hiç olmadılar. Türkiye’de bu kadar umarsız davranılmıyor. Çok sağlık sorunları çektik ama hiç yardımcı olmadılar. Almanya’da iki kardeş arasında dahi aşırı mesafe ve soğukluk var, Türkiye’de öyle değil...”

Her bir örnek, eşler arasındaki kültürel mesafenin görünüşte küçük gibi gözükse ancak çok derin etkiler bırakan noktalarına dikkat çekmiştir.

Tablo 97: Evliliklerde Eğitim Farkı Büyük Bir Problemdir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	117	72,7	72,7	72,7
	Kısmen katılıyor	20	12,4	12,4	85,1
	Fikri yok	8	5,0	5,0	90,1
	Katılmıyor	16	9,9	9,9	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılanların %72,7 ile çok büyük bir kısmı evliliklerde eğitim farkının önemli bir problem olduğu görüşündedir. Yapılan mülakatlarda da görmekteyiz ki eğitim farkı boşanmalarda etkin rol oynamaktadır. Bu görüşe araştırmamıza katılanların %12,4’ü kısmen katılmaktadır. %9,9’u ise katılmamaktadır. %5’i ise bu konuda fikir belirtmemiştir. Genel olarak değerlendirdiğimizde görüştüğümüz kişilerin hemen hemen tamamına yakını evliliklerde eğitim uyumuna dikkat çekmektedir. Her ne kadar durum böyle olsa da mülakatlarımızda eğitim denkliğine çok da dikkat edilmediğini görmekteyiz.

Tablo 98: Boşanmalar Artık Toplumda Normal Görülmektedir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	106	65,8	65,8	65,8
	Kısmen katılıyor	26	16,1	16,1	81,9
	Fikri yok	6	3,7	3,7	85,6
	Katılmıyor	23	14,3	14,3	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %65,8'ine göre boşanmalar artık toplumda normal karşılanmaktadır. Bu görüşe %14,3'lük kısım katılmamaktadır. %16,1'i kısmen katılırken, %3,7'si ise bu konuda fikir bildirmemiştir. Buradan genel olarak şu sonuca varabiliriz, boşanmalar artık eskisi kadar sıkıntılı ve zor değildir. Bunda her geçen gün boşanmaların artmasının da etkisi büyüktür. Boşanmalar artmakta ve toplum bu olguyu normal olarak görmeye başlamaktadır.

Tablo 99: Bir Kadının Boşanması Toplumsal Örflerimize Aykırıdır

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	26	16,1	16,1	16,1
	Kısmen katılıyor	17	10,6	10,6	26,7
	Fikri yok	6	3,7	3,7	30,4
	Katılmıyor	112	69,6	69,6	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmamıza katılan 161 kişinin %69,6'sına göre bir kadının boşanması toplumsal örflerimize aykırı değildir. Artık boşanmalar toplumda normal karşılanmalıdır. Araştırmaya katılan kişilerin %16,1'ine göre bir kadının boşanması toplumsal örflerimize aykırıdır. Bu görüşe %10,6'luk kesim ise kısmen katılmaktadır. Altı kişi ise bu konuda yorum yapmamıştır. Ancak pratikte baktığımızda boşanmak halen özellikle kadınlar için normal karşılanmamaktadır. Bu düşünce Türkiye'de de bazı kesimlerde yoğun şekilde gözükmektedir. Almanya'da da Türkler arasında bu düşünce özellikle ilk kuşakta kendini göstermektedir. Anketimiz boşanmış kişiler tarafından doldurulmuştur. Ancak boşanmamış ve içe kapalı yaşayan bireylerde boşanmaya karşı geliştirilen tutum çok daha belirgindir.

Tablo 100: Türk'ün Alman'la Evliliği Yadırganmamalıdır

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	78	48,4	48,4	48,4
	Kısmen katılıyor	16	9,9	9,9	58,3
	Fikri yok	9	5,6	5,6	63,9
	Katılmıyor	58	36,0	36,0	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Türkün Almanla evliliği özellikle son yıllarda artmıştır. Araştırmamıza katılan boşanmış bireylerin %48,4'ü Türkün Almanla evliliğinin yadırganacak bir durum olmadığı görüşündedir. %36'sı ise buna katılmamaktadır. %9,9'u ise kısmen katılmaktadır. Dokuz kişi ise fikir belirtmemiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki araştırmamızı yaptığımız boşanmış kişiler arasında Almanla evlilik çok yadırganmamaktadır.

Federal Almanya İstatistik kurumunun 2003 verilerine göre, Alman erkekle evlenen Türk kadını sayısı 1850'dir. Yine aynı yılda Alman kadınla evlenen Türk erkeklerinin sayısı ise 5564'tür. Bu verilerden görülmektedir ki Almanlarla evlilik Türk erkeklerinde daha fazladır (Zahlen Und Fakten, 26-12-2009). Bu oranın, Alman kadınlarla evlenen diğer uluslardan yabancılar içerisinde de açık farkla fazla olduğu tespit edilmiştir.

Avukat B. Hanım Türk-Alman evliliklerini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmiştir;

“... Bir Türk kızı Alman erkekler evlenirse mutlu olabiliyor ama bir Türk erkeği Alman kadınla evlenirse mutlu olamıyor. Çünkü Türk erkeği her şeyi annesinin yapmasına alışmış, eşinden de aynısını bekliyor. Ama Alman kadınları öyle değil ev işleri dahi ortak yapılırlar. Bu nedenle beklediği hizmeti göremiyor. Aynı şekilde kayınvalide de gelinden beklediği saygıyı ve hizmeti göremiyor. Çat kapı oğlunun evine gidemiyor bu Türklerin alışık olduğu bir durum değil...”

B. Hanım özellikle aile faktörünün baskın olduğu ilişkilerde Türk-Alman evliliğinin mutlulukla sonuçlanmayacağını ifade etmiştir.

Tablo 101: Eğitim Durumuna Göre “Türk’ün Alman’la Evliliği Yadırganmamalıdır” Yargısına Katılma Durumu Dağılımı

		Türk’ün Almanla evliliği yadırganmamalıdır			
		Katılıyor	Katılmıyor	Fikri yok	Toplam
Eğitim Durumu Dağılımı	Okuryazar değil	2	3	1	6
	Satır	33%	50%	17%	100,0%
	Sütun	3%	5%	4%	4%
	İlkokul	18	34	10	62
	Satır	29%	55%	6%	100,0%
	Sütun	24%	58%	36%	39%
	Ortaokul	11	2	7	20
	Satır	55%	10%	30%	100,0%
	Sütun	15%	3%	25%	12%
	Lise	29	15	3	47
	Satır	62%	32%	,0%	100,0%
	Sütun	39%	25%	11%	29%
	Üniversite	14	5	7	26
	Satır	54%	19%	,0%	100,0%
Sütun	19%	8%	25%	16%	
Toplam	74	59	28	161	
Satır	45%	36%	8,5%	100,0%	
Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

$$X^2 = 18,654^a \quad sd: 4 \quad p < 0,05$$

Araştırmaya katılan okuma yazma bilmeyen kişilerin %50’sine göre Türkün Almanla evliliği yadırganacak bir durumdur. Bu kişilerin %33’ü ise Türkün Almanla evliliğinin yadırganacak bir durum olmadığını belirtmişlerdir. Araştırmamıza katılan ilkökul mezunlarının %10’u Türkün Almanla evliliği yadırganmamalıdır görüşüne kısmen katılmakta, %29’u katılmakta ve %55’i ise katılmamaktadır. %6’sı ise bu konuda fikir beyan etmemiştir. Araştırmamıza katılan ortaokul mezunlarının %55’i bu görüşe katılmaktadır. %5’i kısmen katılmaktadır. %30’u ise bu konuda yorum yapmamıştır. Araştırmaya katılan lise mezunlarının %62’si bu görüşe katılmaktadır. %32’si ise bu görüşe katılmamaktadır. %6’ sı ise bu görüşe kısmen katılmaktadır. Araştırmamıza katılan üniversite mezunlarının %27’si Türkün Almanla evliliği yadırganmamalıdır görüşüne kısmen katılmakta, %54’ü katılmakta ve %19’u ise katılmamaktadır.

Sonuç olarak tabloya bakıldığında da görülmektedir ki kişilerin Türkün Almanla evliliği yadırganmamalıdır görüşüne katılanların sayısı ile artan eğitim seviyesi arasında anlamlı bir fark gözlenmiştir ($p = 0,03$).

Tablo 102: Evlilik Öncesi İlişki Yadırganmamalıdır

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	51	31,7	31,7	31,7
	Kısmen katılıyor	20	12,4	12,4	44,1
	Fikri yok	4	2,5	2,5	46,6
	Katılmıyor	86	53,4	53,4	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %53,4'ü evlilik öncesi ilişkiye sıcak bakmamaktadır. %31,7'si ise evlilik öncesi ilişkiyi normal bir durum olarak görmektedir. %12,4'ü ise kısmen normal kabul edilebileceğini belirtirken, dört kişi ise bu konuda yorum yapmamıştır. Bu sonuçtan çıkartabiliriz ki evlilik öncesi ilişki araştırmaya katılanların yarısından fazlası için doğru bir davranış olarak görülmemektedir. Ancak burada dikkate alınması gereken bir durum vardır. Araştırmaya katılanların yaklaşık %44'ü için ise evlilik öncesi ilişki yadırganmamalıdır.

Tablo 103: İki Kişinin Mutlu Bir Beraberlik Yaşaması İçin İlle de Evlenmeleri Gerekmez

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	46	28,6	28,6	28,6
	Kısmen katılıyor	29	18,0	18,0	46,6
	Fikri yok	4	2,5	2,5	49,1
	Katılmıyor	82	50,9	50,9	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Benzer bir sonuç burada da karşımıza çıkmaktadır. Anketimizde bazı sorular birbirini sınırlı niteliktedir. Bu aynı zamanda araştırmanın güvenilirliğini de artırmaktadır. Buradan yola çıkarsak, bir öncekiyle paralel olarak, araştırmaya katılan kişilerin %50,9'u "iki kişinin mutlu bir beraberlik yaşaması için ille de evlenmesi gerekmez" yargısına katılmamaktadır. %28,6'sı ise bu yargıya katılmakta, %18'i ise kısmen katılmaktadır. Dört kişi ise yorum yapmamıştır. Aile kurumu Türk toplumunda kutsal

sayılan bir kurumdur. Evliliğin genel anlamda toplumu, özel anlamda ise bireyleri ideal yaşantıya götüreceğine inanılır. Bu sebeple aile kurumuna zarar verecek davranışlar kabul görmemektedir. Ancak yukarıdaki sonuçla paralel olarak araştırmaya katılan kişilerin önemli bir kısmı için ise iki kişinin mutlu bir beraberlik yaşaması için mutlaka evlenmesi gerekmez. Her iki tablo sonuçlarına bakarak denilebilir ki; evliliğin mutlaka gerekli olduğuna dair inanç araştırmaya katılan kişilerin yarısından çoğu için güçlü etkisini korurken, önemli bir kısmı için bu inanç sarsılmıştır.

Tablo 104: İyi Gitmeyen Evliliklerde Boşanma Her İki Taraf İçin de Daha Sağlıklıdır

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Katılıyor	143	88,8	88,8	88,8
	Kısmen katılıyor	13	8,1	8,1	96,9
	Fikri yok	3	1,9	1,9	98,8
	Katılmıyor	2	1,2	1,2	100
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %88,8'ine göre iyi gitmeyen evliliklerde boşanma her iki taraf için de daha sağlıklıdır. Bu görüşe 161 kişinin 143'ü katılmaktadır. 2 kişi katılmamıştır, 3 kişi fikir beyan etmemiştir ve 13 kişi ise kısmen katılmıştır. Tabloları beraber okuduğumuzda, boşanmalar için kolaylaştırıcı yaptırımların getirilmesi gerektiğini desteleyenler az değildir. Özellikle çok sıkıntılı evliliklerde boşanmalar çözüm olabilmektedir.

4.10. Boşanma Nedenleri

Bu kısımda Almanya'da yaşayan görüşme yaptığımız boşanmış ve boşanma sürecinde olan 161 kişinin boşanma nedenleri evlilik ve nikâh durumlarına ait bilgiler verilmiştir. Yukarıdaki tüm bilgiler ışığında boşanma nedenleri bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Tablo 105: Boşanma Nedenleri Seçeneklerinin İşaretlenme Sayıları ve Yüzde Dağılımı

Boşanma Nedenleri	İşaretlenme Sayısı	%
Şiddet	44	6,29
Kültürel fark	113	16,14
Eğitim farkı	32	4,57
Almanya'ya gelme amaçlı evlilik	13	1,86
Tanımadan ailelerin isteğiyle evlilik	84	12,00
İş problemi	38	5,43
Saygı eksikliği	90	12,86
Ailelerin anlaşamaması	54	7,71
Aşırı müdahaleci tutum	49	7,00
Maddi sıkıntı	34	4,86
Çocuk bakımı ve yetiştirilmesi	8	1,14
Cinsel sorunlar	20	2,86
Kıskançlık	40	5,71
Ev işlerinin aksaması	1	0,14
İçki	15	2,14
Kumar	16	2,29
Hastalık	2	0,29
Aldatma	43	6,14
Diğer (Belirtiniz)...	4	0,57
Toplam	700	100

Katılımcılara yöneltilen “Eşle veya eski eşle yaşanan problem” sorusuna verilen yanıtlar arasında “Kültürel fark” seçeneği % 16,12 ile en fazla işaretlenen (113 kişi) problem olarak belirtilmiştir. “Ev işlerinin aksaması” seçeneği ise % 0,14 ile en az işaretlenen (1 kişi) problem olarak belirtilmiştir.

Boşanmaya neden olan problemler araştırmamız için oldukça önemlidir. Bu problemlerin tespit edilmesine yönelik sorumuzda birden fazla şık işaretlenmiştir. Beş

şikka kadar işaretlenmiştir. Çünkü evliliğin bitmesine neden olan sıkıntılar sadece tek nedene bağlanamaz.

Z. Hanım (Avukat)

“...oturum kazanmak için Almanya’ya evlenenler var. Bu evlilikler daha sonra açığa çıkıyor. Türkiye’den gelen erkek burada eşini çok kıskanıyor. Otoritesini kaybettiği hissine kapılıyor. Çünkü kadın dil biliyor. Dil bir topluma girmek için anahtardır. Burada sosyal devlet etkilidir. Sana geçinebileceğin kadar yardım sağlar. Belki Türkiye’de de bu kadar hak olsa orada da bu kadar çok boşanma gerçekleşirdi. Benim araştırmalarım göre burada en fazla boşanma sebebi eşlerin farklı kültürlere sahip olmasıdır. Özellikle Türkiye’den yapılan evlilikler için geçerli bu...”

Z. Hanım özellikle ithal evliliklerde gözlenen kültürel mesafenin boşanmalarda başlıca neden olarak öne çıktığını ifade etmiştir.

Tablo 106: Cinsiyete Göre Eşle Yaşanan Problemler Dağılımı

		Cinsiyet Dağılımı		Toplam
		Kadın	Erkek	
PROBLEMLER	Şiddet	42	2	44
	Satır	95,5%	4,5%	100,0%
	Sütun	9%	1%	6%
	Kültürel fark	76	37	113
	Satır	67,3%	32,7%	100,0%
	Sütun	16%	16%	16%
	Eğitim farkı	17	15	32
	Satır	53,1%	46,9%	100,0%
	Sütun	4%	7%	5%
	Almanya’ya gelme amaçlı evlilik	8	5	13
	Satır	61,5%	38,5%	100,0%
	Sütun	2%	2%	2%
	Tanımadan ailelerin isteğiyle evlilik	45	39	84
	Satır	53,6%	46,4%	100,0%
	Sütun	9%	17%	12%
	İş problemi	27	11	38
	Satır	71,1%	28,9%	100,0%
	Sütun	6%	5%	5%
Saygı eksikliği	65	25	90	
Satır	72,2%	27,8%	100,0%	
Sütun	14%	11%	13%	
Ailelerin anlaşamaması	22	32	54	
	40,7%	59,3%	100,0%	

Satır Sütun	5%	14%	8%
Aşırı müdahaleci tutum	34	15	49
Satır Sütun	69,4%	30,6%	100,0%
	7%	7%	7%
Maddi sıkıntı	28	9	37
Satır Sütun	75,7%	24,3%	100,0%
	6%	4%	5%
Çocuk bakımı ve yetiştirilmesi	2	6	8
Satır Sütun	25,0%	75,0%	100,0%
	,0%	3%	1%
Cinsel sorunlar	13	7	20
Satır Sütun	65,0%	35,0%	100,0%
	3%	3%	3%
Kıskançlık	21	19	40
Satır Sütun	52,5%	47,5%	100,0%
	4%	8%	6%
İçki	15	0	15
Satır Sütun	100,0%	,0%	100,0%
	3%	,0%	2%
Kumar	16	0	16
Satır Sütun	100,0%	,0%	100,0%
	3%	,0%	2%
Aldatma	41	2	43
Satır Sütun	95,3%	4,7%	100,0%
	9%	1%	6%
Diğer	6	1	7
Satır Sütun	85,7%	14,3%	100,0%
	1%	,0%	1%
Toplam	478	225	703
Satır Sütun	68,0%	32,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2= 88,862^a \quad \text{sd: } 16 \quad p < 0,05$$

Boşanmada etkili olan problemlere genel olarak baktığımızda, en önemli problemin kültürel fark olduğunu görmekteyiz. Çok küçük farklarla kadınlar için en önemli problem kültürel fark, erkekler için ise tanımadan ailelerin isteği ile evlilik yapmış olmalarıdır. Araştırmaya katılan 161 kişinin 113'ü kültürel farkın boşanmalarında etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu oran araştırmaya katılanların %70,2'sini kapsamaktadır. Genel orana baktığımızda %16,14 ile en yüksek orandır. Bu sonuç aynı zamanda hipotezimizi doğrulamaktadır. Kültürel fark boşanmalarda çok önemli bir etkidir. Özellikle yurtdışı evliliklerinde uzun süredir Almanya'da yaşayan kişi ile Türkiye'den

evlenerek gelen kişi arasında ciddi kültürel farklılıklar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye’den gelen eşe yönelik baskıcı tutumlar, Türkiye’den gelen eşin geldiği ülkede dil dâhil birçok ciddi sıkıntılarla yüz yüze gelmesi, boşanmada itici faktörler olarak göze çarpmaktadır. Türkiye’den gelen erkekler kadınlara göre daha çabuk kendilerini toparlayabilmekte, geldiği topluma uyum sağlayabilmekte veya daha çabuk ayrılabilir.

İkinci sırada en önemli boşanma nedeni olarak saygı eksikliği gelmektedir. 161 kişinin 90’ı bu problemin varlığından bahsetmiştir. Saygı ortadan kalktığı an o ilişkinin güvenilirliği de ortadan kalkmaktadır. Diğer önemli boşanma sebebi tanımadan ailelerin isteği ile evlilik yapılmış (84 kişi) olmasıdır. Bu sonuç aynı zamanda hipotezimizi doğrulamaktadır. Aileler evliliklerde oldukça etkilidir. Bu olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Özellikle aileler, çocuklarını yabancı uyruklu kişilerle olan ilişkilerini önlemek amacıyla evlendiriyorlarsa veya herhangi kötü alışkanlıktan kurtulur ümidiyle evlendiriyorlarsa bu davranış beraberinde sıkıntılı evlilikleri getirebilmektedir. Bunun sonucunda ise boşanmalar yaşanmaktadır.

Aslında bu tarz boşanmalar uzun süre sonunda gerçekleşmektedir. Çünkü başta, Almanya’da bulunan taraf ailesinin baskısını kabullenerek evlenmiştir. Ama Türkiye’den gelen kişi bunun farkında değildir. Farkında olması ve yabancı bir ülkede tek başına ayakta duracak cesareti toplaması zaman almaktadır. Bu arada olan çocuk veya çocuklar da evlilik süresini uzatmaktadır.

Diğer önemli boşanma nedeni ise iki tarafın ailelerinin anlaşamamasıdır. Bu bir önceki boşanma nedeniyle de kısmen bağlantılıdır. Ailelerin evliliklerdeki etkisi burada da görülmektedir. Araştırmaya katılan 161 kişinin 54’ü bu problemden yakınmaktadır. Genel olarak 54 kişinin cevabı ile ailelerin anlaşamaması oldukça yüksek bir etkiye sahiptir. Diğer önemli boşanma nedeni ise 49 kişinin cevabı ile eşin aşırı müdahaleci tutumudur. Eşlerin birbirlerine baskı uygulaması ve aşırı yasaklar koyması da boşanmalarda önemli etkiye sahiptir.

Diğer önemli boşanma nedeni ise 44 kişinin cevabı ile şiddettir. Şiddet olgusu çok aşırıya gidilmediği müddetçe aile içerisinde saklanan bir durumdur. Diğer sebeplerle birleştiğinde şiddet olgusu boşanmada etkili hale gelmektedir. Çok aşırı olmadığı sürece şiddet tek başına boşanma sebebi olarak görülmemektedir. Toplumumuzda var olan

“kocanda, severde döverde” anlayışını halen bazı aile yapılarında görmekteyiz. S.A bu örneklerden sadece biridir.

“...eşim sık sık alkol alırdı ve beni döverdi. Kaynanamın bu durumu önleyici hiçbir davranışını görmedim. Aksine “bizde vaktinde çok dayak yedik ne olmuş yani” gibi sözlerini çok duyardım. Türkiye’deki ailemle bu konuyu bir kez konuştum. Dayak yüzünden mi ayrılacaksınız dediler. Ayrılırsam kesinlikle Türkiye’ye dönemeyeceğimi söyleyerek tehdit ettiler. Bu nedenle boşanmam uzun zaman aldı. Dil öğrendim. Haklarımı öğrendim ve boşandım. Türkiye’ye de dönmedim...”

Araştırmaya katılan 161 kişinin 43’ü boşanmalarında aldatmanın önemli bir neden olduğunu ifade etmiştir. Görüşme yaptığımız avukatlardan bazılarına göre aldatılma, boşanmalarda son noktayı koymaktadır. Diğer her problemin bir telafisi olabilmekte fakat aldatılma kabul edilmemektedir. Buna bağlı olarak diğer bir problem ise kıskançlıktır. Araştırmaya katılan kişilerin 40’ı kıskançlığın boşanmada etkili olduğunu bildirmiştir. İş sıkıntısı Almanya’da yaşayan Türkler için oldukça ciddi bir problemdir. Bu araştırmamızda işsizlik ve iş problemi 38 kişinin boşanmasında etkili rol oynamıştır. Aynı zamanda diğer bir problem alanı olan maddi sıkıntı ise bu problemle bağlantılı olarak değerlendirilebilir. 37 kişi için maddi problemler iş sıkıntılarına bağlı olarak boşanmada etkin olmuştur. Özellikle Türkiye’den yeni gelmiş ve dili iyi olmayan kişiler için iş alanı neredeyse yok denilebilir. Bu özellikle Türkiye’den gelen ithal damatlar için çok daha ciddi bir problemdir.

Bunun yanı sıra eğitim farkı 32 kişi için boşanma nedeni olarak belirlenmiştir. Eğitim farkı aynı zamanda kültür farkını da doğurabilmektedir. Bu sebeple önemlidir. Ancak yaptığımız gözlemler sonucunda, belli kesimler ve eğitimi çok iyi olan kişiler dışında, eğitim farkının çok fazla dikkate alınmadığı gözlenmektedir.

Araştırmaya katılan 161 kişiden 16’sı kumar alışkanlığı nedeniyle, 15’i alkol problemi nedeniyle ve 20 kişi ise cinsel problemler nedeniyle boşanmıştır. 13 kişi eşinin Almanya’ya gelmek için kendisiyle evlendiğini ve bu nedenle boşandıklarını belirtmişleridir. 1996 yılında yurtdışında yaşayan 911 Türk ailesi ile yapılan çalışmada, bulgulara yeterince yansımamış olsa da ticari evliliklerin mülakatlarda sık sık dile getirildiği belirtilmiştir. Yurtdışında oturma izni alabilmek için bir yabancıyla veya

oturma izni olan Türk ile yapıla evlilikler dikkat çekmektedir (A.S.A.G.E.M., 1996:204).

8 kişi çocuk bakımı ve yetiştirilmesinde eşinin başarılı olmadığını ve bu sebeple sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişleridir. 2 kişi ise (eşinin veya kendisinin) ciddi bir hastalığın etkisiyle evliliklerinin bittiğini belirtmişlerdir. Bunların dışında 4 kişi farklı sebeplerin olduğunu ve bir kişi ise evliliğin bitmesinde ev işlerinin aksamasının da etkili olduğunu belirtmişlerdir. Elbette ki tüm belirtilen sıkıntılar birbirinden bağımsız düşünülemez. Ayrıca boşanmalarda sadece tek bir neden etkili oldu denemez. Ancak belli başlı nedenler çok sık göze çarpabilir. Almanya’da yaşanan boşanmalarda etkili olan boşanma nedenleri kısaca bunlardır. Fakat değerlendirme elbette ki bütüncül yaklaşarak yapılmalıdır. Sosyo-kültürel ve ekonomik yapı ve beraberinde getirdiği sıkıntılar ve bunun aile yapısına yansıma şekli çok önemlidir. Psikolog H. A. Görgü boşanma nedenlerini şu şekilde özetlemiştir;

“...boşanmanın tek bir sebebi yok, çok sebebi var. Bunların başında aile faktörü geliyor. Bir kere başta erkekler, ailelerinin baskısı ile onların istediği kişilerle evlendiriliyorlar. Türkiye’den evlenerek gelen gelinler burada çok sıkıntı ile uğraşmak zorunda kalıyorlar. Alkol, kumar, şiddet, aldatma ve daha bir sürü sebep... Ama bence en önemlisi ailelerin kültürel olarak uyuşabilmesi ve gelen geline iyi davranabilmesi. Burada geniş aile hala yaygındır. Gelen kişi bu ailenin içine geliyor. Çoğu zaman ilk yıllarda dışarı çıkıp alışveriş yapmaları bile engellenebiliyor. Gözü açılacak endişesiyle dil kursları dâhil hiçbir programa katılamıyorlar. Ama en kötü durumdaki kadınlar, Türkiye kapısı kapanan kadınlardır. Bu nedenle aileler çok önemlidir. Erkekler için durum daha kolay onlar istemediklerinde dönebiliyorlar...”

Bremen’de görüştüğümüz Kadın Sığınma Evi müdürü, aile içerisinde yaşanan problemler konusunda şu hususlara dikkat çekmiştir;

“... Burada yaşayan Türklerin boşanmalarında aile etkisi ve şiddet ön plandadır. Buraya genelde ciddi anlamda şiddete maruz kalan kadınlar gelmektedir. Aslında şiddet Almanlar da dâhil bütün kadınların ortak problemi. Zorla evlendirilmeler ise daha çok Türklerde ön plana çıkmaktadır. Eğer bir kadın evliliğinde problemler yaşıyorsa, eşin boşanmayı kabul etmediği durumda ayrılmak o kadar kolay değil. Boşanabilmek için bir yıl ayrı kalmak gerekiyor. Biz burada o kişilere avukat ayarlıyoruz. Aynı zamanda çocuklarının okul işlemleriyle ilgileniyoruz. Özellikle yabancı kadınların, ne yapacaklarını ve nereye başvuracaklarını bilmedikleri için, buraya gelmeden boşanabilmesi çok zor. Öncelikle evlilikte yaşanan problemler ele alınırken

Türkiye’deki Türklerle buradakileri aynı görmek doğru değil. Çünkü buradaki Türkler daha içe kapalı yaşıyorlar. 40 yıl önceki yaşantılarını devam ettiren aileler var. Kendi köy ortamını burada yaşıyorlar. Bu sebeple farklı ele alınmalı.

Buradaki kayınvalide burada büyümüş Türk kızlarını oğullarına uygun görmediği için Türkiye’den gelin getiriyorlar. Buradaki kızlar onlara göre çok açık sözlü ve söz dinlemez. Bu nedenle oğullarını bir şekilde etkileyerek Türkiye’den kız getiriyorlar. Ancak farkında değiller ki oğulları da Almanya’ya entegre olmuş. Bu sebeple bir zaman sonra beğenmiyor gelen gelini. Türkiye’den gelen gelin ise çok sıkıntı çekiyor. Burada yıllarca kalıp tek kelime Almanca bilmeyen gelinler var. Geldiklerinde akraba içerisinde zaman geçiriyorlar. Hemen anne oluyorlar. Erkeklerde bir zaman sonra bakıyor ki gelen gelin de annesi gibi olmuş. Veya gelen gelinin beklentileri fazla oluyor ve buraya geldiğinde hayal kırıklığı yaşıyor. İlk etapta genelde kayınpeder ve kayınvalide ile aynı evde yaşıyorlar. Zamanla kendi evleri olsa da büyük aile etkisi sürüyor. Dışarıdan müdahale ve sorunlar hep devam ediyor. Akraba evlilikleri de çok fazla. Bu evliliklerde zaten kişiler görüşmeden önce zihinsel olarak evlendiriliyorlar. Türkiye’deki ailelerde çocukları Almanya’ya evlenirse rahat eder diye düşünüyor, çünkü Almanya’dan gelenler hep varlık içinde gözükiyor, arabalarla eşyalarla geliyor. Ama durum çok farklı...”

F. Hanım (Ev Hanımı)

“...Türkiye’den evlenerek Almanya’ya geldim. Evlendiğimizde ailesinden ayrı oturduk. Ama sürekli içimizdelerdi. Telefonla da olsa her şeyi kontrol ediyorlardı. Her şey onların istediği gibi olsun istiyorlardı. İlk evlendiğimde hep evdeydim. Dil kursundan haberim olmadı olsa mutlaka giderdim. Eşim ailesinden duyduğu her şeyi anlatırdı bana. Bu tartışmalara yol açtı. Sonra eşim işsiz kaldı ve beni Türkiye’ye gönderdi. Bu süre zarfında her şey çok değişti. Döndüğümde beni aldattığını, evimin taşındığını, kaydımın silindiğini ve eşimin çocuğum çalındı diye ifade verdiğini öğrendim. Oğlum Alman vatandaşı olduğu için amacı, 6 ay beni Türkiye’de oyalayıp ve oğlum kaçırıldı diye ifade verip tüm haklarımı öldürmekti. Ama ben bir arkadaş tavsiyesiyle döndüm ve 2 gün içerisinde de boşanmaya karar verdik. Ailesi evliliğimizi çok yıprattı...”

Yukarıdaki örnekte, sosyal ilişki ağlarının negatif etkileri üzerine vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda Türkiye’den gelen kişinin haklarından haberdar olmaması nedeniyle bu durumun kötüye kullanılması söz konusudur.

E.L. Hanım

“...eşimin kumar alışkanlığı vardı. Türkiye’ye gittiğim yaz aylarında sürekli kumar oynardı. Döndüğümde hep büyük borçlarla karşılaşırđım. Her döndüğümde bir daha yapmayacağına dair söz verirdi. En son bir daha böyle borçlar gelirse boşanırım dedim ve boşandım. Eşim boşanmayı kabul etmek istemedi. Ben seni ciddiye almamıştım. Sen iyi bir insansın boşanmazsın diye zannetmiştim dedi...”

Bu örnekte kumar alışkanlığının evlilik öncesinde de olmasına karşın, evlilik bu alışkanlıktan kurtulmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda her şeye rağmen kadının boşanmaya karar vermesinin beklenmeyen bir davranış olarak karşılanması dikkat çekicidir.

E.S. Hanım

“...eşim evine karşı çok ilgisizdi. Bir kere beraber dışarı gezmeye çıkmadık veya bir şey alıp eve geldiği olmadı. Meğer beni aldatıyormuş. Evlilik öncesi de iki farklı kadından iki çocuğu varmış ben bunu sonradan öğrendim. Zaten ailesi de o kişilerle evlenmesin diye hemen benimle evlendirmişler. İki ay içerisinde evlendik. Türkiye’den gelen kadınlar daha sabırlı görüliyor. Resmen kurbanlık koyun gibi seçiliyoruz. Buraya geldiğimizde ise ses çıkartmazsak iyiyiz. Her tartışmada eşim ben seni adam ettim, hayatını kurtardım diye konuşuyordu. Ama benim Türkiye’deki hayatım daha iyiydi. Burada kimseyle görüşmeme izin verilmedi. Olur ki bir şey öğreniriz, gözümüz açılır diye. Bizi gözü kapalı cahil zannediyorlar. Eşimde ailesinin zoruyla evlenmiş benimle. Türkiye’den evlenerek gelen kadınlar da erkekler de kullanılıyor burada...”

Diğer örnekte olduğu gibi burada da ailelerin çocuklarını kötü alışkanlıklarından kurtulsun diye evlendirmelerinin başarıyla sonuçlanmadığı gözlenmiştir.

G. Hanım (Öğretmen)

“...Almanya’da doğdum, eski eşimle severek evlendik. Ama evliliğimiz iki ay sürdü. En büyük problemimiz ailelerimizin anlaşamamasıydı. Onun ailesi benim ailemi çok yadırgadı. Sürekli kararlar alıp bizim de o kararlara uymamızı bekliyorlardı. Eşim de ailesinden çok etkileniyordu. Kendi düşüncelerimi söylemem hoşlarına gitmiyordu. Onlar her şeye onay veren bir gelin istiyorlardı. Ne sevgiliyken ne de evliyken maddi problemimiz olmadı. Ben ona sonsuz güvendim ve altınlar dâhil her şeyi ona verdim. Keşke vermeseydim...”

Almanya’da doğup büyümüş kızların, oradaki bazı Türk aileleri tarafından söz inlemez ve gözü açık olarak nitelendirmeleri, ithal evliliklerin önemli bir nedeni olarak gösterilmektedir.

N. Hanım (İşçi)

“...her ne kadar eşimin ailesi Türkiye’de olsalar da bize çok müdahale ettiler. Eşimin ailesine bize ev almaları için sürekli para gönderdik. Bize villa olarak anlatılan evin gittiğimizde 38 metrekare bir bodrum katı olduğunu gördük. Ama eşim bir şey diyemedi...”

Türkiye ile sosyal ilişki ağlarının bu denli yoğun olması kimi durumda olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.

B.B. (Avukat)

“...boşanma nedenleri çok çeşitlidir. Belli başlı nedenlere baktığımızda özellikle göç yoluyla gerçekleşen evliliklerin zaman içerisinde başarıyla sonuçlanmadığını görmekteyiz. Göç eden tarafın uyum problemleri yaşamakta, buna dil problemi ve işsizlikte eklenebilmektedir. Zaten bu tarz evliliklerin ilk noktası da problemlidir. Genelde akrabalar aracılığıyla tanışma olsa da birebir tanışma evlilik sonrasında kalıyor. Çok kısa sürede evlilik gerçekleşiyor. İthal gelinler ve damatlar farklı şekillerde bu sıkıntıları yaşıyorlar. Genç bir ithal damat geliyor, eşi çalışıyor ama kendi çalışmıyor ya da çok düşük alanlarda iş bulabiliyor. Bu o kişiyi boşluğa itiyor ve kimi zaman bu ithal damadın serseri bir hayat tarzı yaşamaya başlamasına yol açıyor. Bu kendini aldatma, içki, kumar vs. şeklinde gösteriyor. İthal gelinler daha acınacak durumda. Dört duvar arasında, iş yok, dil yok. Şuanda boşanmaya mecbur olan fakat dava açamayanların sayısı, dava açanların çok üstünde. Bir bayan geldi, 8 yıllık evli, şiddet görüyor morluklar içinde geldi. Ertesi gün eşinden korktuğu için davadan vazgeçti. Kimi zaman ekonomik özgürlük dahi yeterli olmuyor...”

2008 yılında Belçika’da yaşayan 18 erkek 21 kadın Türk göçmen üzerinde, göçmenlerin evliliklerini incelemek amacıyla gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre, evlilik yoluyla Belçika’ya gelen Türk oranı her yıl artmaktadır. Görüşme yapılan gurubun çoğunluğu, beklentilerini Belçika’da bulamadıklarını belirtmiştir. Ciddi dil sıkıntısı yaşadıklarını ve eşlerinin aileleri ile sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda Belçika’da yetişen eşin daha otonom davranmasından dolayı eşler arasında sıkıntılar yaşandığı belirtilmiştir (Taş, 2008:270-290). Görüldüğü gibi incelenen konu

sadece Almanya’da yaşayan Türklerin sıkıntıları değildir. Genel olarak Yurtdışına göç eden Türklerin sıkıntıları benzerdir.

2008 yılında Almanya’da yaşayan 30 göçmen Türk kadını üzerinde kadın göçmenlerin kültürel kimlik devingenlikleri konulu yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, göç sürecinin boşanmaları arttırdığı ifade edilmiştir (Göktuna-Kartal-Uygun, 2008:298). Her iki çalışma sonuçları araştırma sonuçlarımızla örtüşmektedir.

Tablo 107: Evli Kalınan Zaman Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	1 yıldan az	10	6,2	6,2	6,2
	1–3 yıl	26	16,1	16,1	22,4
	4–6 yıl	37	23,0	23,0	45,3
	7–10 yıl	46	28,6	28,6	73,9
	11–15 yıl	24	14,9	14,9	88,8
	16 yıl ve üzeri	18	11,2	11,2	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Sonuçlara baktığımızda araştırmaya katılanların %28,6’sı aynı zamanda en yüksek oranı 7–10 yıl arasında evli kalmıştır. %23’ü 4–6 yıl arasında evli kalmıştır. %16,1’i 1–3 yıl arası evli kalmıştır. %14,9’u 11–15 yıl arası evli kalmıştır. %11,2’si 16 yıl ve üzeri evli kalırken, %6,2’si ise bir yıldan az evli kalmıştır. Genele baktığımızda büyük çoğunluk uzun yıllardır evli kalmış ve sonrasında ayrılmıştır. Burada şu noktaya dikkat çekmek gerekir, özellikle ithal gelin ve damatlar Almanya’ya geldiklerinde en başta dil sıkıntısı çekmektedirler. Bu nedenle markete dahi gidemeyenler olmaktadır. Ev içerisinde her ne kadar şiddetli sıkıntılar yaşanmakta ise de Türkiye’den gelen kişi Almanya’da tek başına kalmıştır ve ne yapacağını bilemez. Özellikle Türkiye’deki ailesi kabullenmiyorsa o kişinin sıkıntısı daha fazla artar. Almanya’da tek başına ayakta kalmayı öğrenmesi ise zaman alır. Yapılan görüşmelerde bu nokta oldukça göze batmaktadır. Türkiye’den gelen kadın veya erkek evliliği çok kötü gitse de Almanya’da yaşamayı öğrenmeden boşanamamaktadır. Bu ise zaman almaktadır.

A.İ.F. (Avukat),

Türkiye’den evlenerek gelen kişinin evliliği kötü gitse de haklarından haberdar olması zaman alıyor. Hele de dil bilmiyorsa bu süre daha da uzuyor. Çünkü aile fertlerinin izni ve rehberliği olmadan çoğu zaman dışarı dahi çıkamıyor. Erkek ise hemen işe gönderiliyor. Burada Türkiye’den getirilen gelinler boşanma davası açana kadar tüm aile fertleri ve akrabalar olaya dâhil oluyor. Türkiye’den de müdahale ediliyor. Oradan onay gelirse (çoğu durumda) boşanma davası açılıyor. Tabii ki bu olayları gerçekleşmesi için uzun bir süre gerekiyor...

Tablo 108: Yapılan Evlilik Sayısı Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Bir kez	140	87,0	87,0	87,0
	İki kez	21	13,0	13,0	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %87’si sadece bir kez evlilik yapmıştır. %13’ü ise iki kez evlilik yapmıştır. Araştırmamıza katılan kişiler arasında ikiden fazla sayıda evlilik yapan bulunmamaktadır.

Tablo 109: Yapılan Nikâh Biçimi Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Resmi nikâh	44	27,3	27,3	27,3
	Her ikisi de	117	72,7	72,7	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %27,3’ü resmi nikâhla, %72,7’si ise hem resmi hem de dini nikâhla evlilik yapmıştır. Sadece dini nikâhla evlenen yoktur.

Tablo 110: Sizce Almanya’da Boşanma Durumu Hangi Düzeydedir

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Her geçen gün artmaktadır	106	65,8	65,8	65,8
	Evlenerler kadar boşananlar da vardır	47	29,2	29,2	95,0
	Toplumsal baskı olmasa çok daha artabilir	4	2,5	2,5	97,5
	Cevapsız	4	2,5	2,5	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan kişilere göre her geçen gün boşanmalar artmaktadır (%65,8). Araştırmaya katılanların %29,2’si evlenenler kadar boşananlar da olduğunu ifade etmiştir. Dört kişi bu soruya yanıt vermezken, dört kişi ise toplumsal baskı olmasaydı boşanmalar çok daha fazla olurdu demiştir. Toplumsal baskı Türkiye’de de Almanya’da yaşayan Türklerde de oldukça yüksektir. Özellikle boşanmalar her ne kadar yaygınlaşmaya başlamışsa da tam anlamıyla kabul görmemektedir. Bu özellikle boşanan kişiler tarafından hissedilmektedir. Ancak artık bilinen bir gerçek vardır ki, boşanmalar her geçen gün artmaktadır.

S. Hanım (Psikolog) boşanmaların neden arttığını şu ifadelerle açıklamıştır;

“...Boşanmalar hızla artmaktadır. Artık günümüzde belli yaşın üzerindeki de boşanmaktadır. Artık hayatı düzene oturduktan sonra ve çocuklarının desteğiyle boşanmaktadırlar. Çünkü boşanma nedenleri basit değil. Ya dayak, ya aldatma, ya çok farklı hayat tarzları ve kıskançlıklar, ya aile baskısı gibi birçok sebep. Ancak günümüzde kadınların daha girişimci davrandıklarını görüyoruz. Ve boşanma davalarını da çoğunlukla kadınların açtığını görmekteyiz. Tabii bu zamanla oluyor. Çünkü Türkler kapalı toplum yapısına sahipler. Hele ki eşlerden birisi Türkiye’den evlenerek geldiyse bu süreç daha da meşakkatli hale geliyor...”

Tablo 111: Eski Eşle Görüşme Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değer	Evet görüşüyorum	6	3,7	3,7	3,7
	Hayır görüşmüyorum	82	50,9	50,9	54,7
	Çocuk nedeniyle görüşüyoruz	71	44,1	44,1	98,8
	Arkadaşlığımız devam ediyor	2	1,2	1,2	100,0
	Toplam	161	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların yarısı, %50,9 ayrıldığı eşi ile görüşmediğini belirtmiştir. %44,1'i ise çocuk nedeniyle görüşüklerini ifade etmiştir. %3,7'si çeşitli sebeplerle görüşüğünü, %1,2'si ise arkadaşlıklarının devam ettiğini belirtmiştir. Buradan anlamaktayız ki araştırmaya katılanların büyük bir kısmı eski eşile görüşmemektedir. Yine büyük bir oran ise çocuk sebebiyle eski eşile görüşmektedir.

4.11. Almanya'daki Türk Göçmen Ailelerine Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları

1961-1973 yılları arasında Almanya'nın yüksek oranda Türk işgücü istihdam etmesi nedeniyle Almanya, Türklerin başlıca hedef ülkesi olmuştur. Bu dönemde Almanya'da yaklaşık 1,7 milyon Türk yaşamaktaydı. Avrupa Topluluğu'ndaki 2 milyon Türkün büyük kısmı Almanya'da yaşamaktaydı. 1980 sonunda bu rakam 1.5 milyona inerken günümüzde Almanya'da 2 milyonun üzerinde Türk yaşamaktadır (Faist, 2003:83). Bununla birlikte var olan problemler de her geçen gün katlanmaktadır. Almanya'da yaşayan Türkler sosyal hayatta birçok problemler karşılaşmaktadır. Araştırma sonuçlarından da görülmektedir ki bu problemlerin en önemlilerinden birisi de dil sıkıntısıdır. Özellikle evlilik yoluyla Almanya'ya gelen kişilerde var olan sıkıntılar çok daha vahim boyutlara ulaşabilmektedir. Bu nedenle problemlerin en aza indirilebilmesi için bir takım sosyal politikalar devreye girmelidir. Bu sosyal politikaların iki ayağı olmalıdır. Hem Türkiye'ye yönelik hem de Almanya'ya yönelik sosyal politikalar geliştirilmelidir. Göçmenlere yönelik sosyal hizmetler şu başlıklar altında özetlenebilir,

Vize ve ikamet işlemleri için sosyal yardım, bulunulan ülkenin kültürüne yönelik bilgi ve tavsiyelerde bulunmak, göçmenlerin bulunulan ülkeye ilk geldikleri dönemlerde gerekli ihtiyaçları karşılayabilmeleri için yardımcı olmak, ikamet, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve boş zamanlarını değerlendirme konularında sosyal yardım sağlamak, göç edilen ülkeye göçmenlerle ilgili bilgi vermek ve sorunlarından haberdar etmek. Bu aynı

zamanda yerli halk ile göçmenler arasında iletişimi ve anlaşmayı kolaylaştıracaktır (Dışişleri Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü, 1973: 41).

Yaşanan bu problemlerin daha özel bir boyutu ise evlilik göçleri yoluyla ortaya çıkmaktadır. Göçler sonucu evlilikler meydana gelmektedir. Bu çeşit evlilikler beraberinde birtakım sıkıntıları da getirmektedir. Evlenerek göç eden kişi, toptan göç eden kişilerin sahip olduğu imkânlarla sahip değildir. Aynı zamanda göç yoluyla evlenmeyen kişilere kıyasla daha karmaşık problemlerle karşılaşmaktadırlar. Göç yoluyla evliliklerde en başta kültürel yapı farkı öne çıkmaktadır. Kişilik farklılıkları uyumsuzluğa yol açabilmektedir. Toplumsal uyumsuzluk genellikle kültürel farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bu fark evlilikte ortak duygu ve düşüncelerin oluşmasını engellemektedir. Evlenerek göç eden kişi hem aile yapısına hem de gittiği topluma uyum sağlamak zorundadır. Bu uyum çabaları ruhsal yorgunluğa neden olabilmektedir. Ayrıca göçle gelen evliliklerin önemli bir kısmının temelinde maddi beklentiler yatmaktadır. Göç yoluyla yapılan evliliklerde maddi olarak daha iyi duruma ulaşılabileceği düşüncesi beklentilerin gerçekleşmemesi neticesinde hayal kırıklığına ve evlilikte sorunlara yol açabilmektedir. Göç yoluyla yapılan evliliklerde, aileler evliliğin parçası haline geldiğinde, karı-koca arasındaki problemler kimi zaman ailelerin üstünlük mücadelesine dönüşebilmektedir (Balcıoğlu, 2007: 109-113).

Türkiye’de boşanmayı önlemek amacıyla çeşitli illerde uzman kişiler tarafından evlilik öncesi iletişim seminerleri, aile ve evlilik seminerleri verilmektedir. Bu seminerlerin yanı sıra Evlilik Öncesi Danışma Merkezleri, Aile ve Evlilik Terapileri Derneği ile Aile Danışma Merkezleri kurulmuştur. Bu merkezler aile yaşamını korumak, desteklemek, ailenin refahı ve bütünlüğünü korumak, sorunların çözümüne destek olmak amacıyla bireylere hizmet veren yerlerdir. Boşanma sonrası ise özellikle kadınlara yol göstermek amacıyla Kadın Danışma Merkezleri ve Kadın Konukevleri kurulmuştur (www.shcek.gov.tr/hizmetler). Bu çalışmalar yurt dışı evliliklerini kapsayacak şekilde genişletilmelidir.

Fark edilmiştir ki göçmenlerin sosyal hayatta karşılaştığı en büyük problemlerinden biri hatta belki de en önemlisi dil problemdir. Bu problem aynı zamanda evlilik ilişkilerini de olumsuz etkilemektedir. Özellikle ithal evliliklerde dil bilmeyen eş dil bilen eşe bağımlı hale gelmektedir. Bu nedenle göçmenlerin dil sıkıntılarına yönelik yoğun

çalışmalar yapılmalı ve takip edilmelidir. Dil sıkıntısı, eğitimden sağlığa kadar birçok problemin temelini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra göçmen kadın sorunlarına yönelik var olan kurumların sayısı arttırılmalı ve göçmenlere yönelik toplantı ve kurslarda bu kurumlar hakkında bilgiler verilmelidir (Özkara, 1988:25).

Duruma Almanya ayağından bakıldığında, şu noktalara yönelmek gerektiği ortaya çıkmaktadır. Yasal çerçeve; göçmenlere yönelik yaptırımlar düzenlenmeli ve göçmenlere duyurulmalıdır. Türkiye'den evlenilerek getirilen kadın veya erkek eşin evlendiği Almanya'daki eşten bağımsız şekilde oturum alabilmesi için Almanya'daki eş ile en az 2 yıl aynı ikametgâhta ikamet etmiş olması gerekmektedir. Evlilik 5 yıllık evlilik olsa bile (yani kaç yıl evli kalındığı önemli değil) Almanya'da ortak ikametgâhta Almanya'daki eş ile birlikte en az 2 yıl kalınması gerekir. Bunun nadir istisnalarından birisi özellikle kadınlarda söz konusudur. Kadın şiddet görmüşse ve bunu ispatlayabilirse, Almanya'da doğurduğu çocuğu varsa veya (kadın veya erkek) bir işyerinde en az 1 yıl çalışmışsa ve aynı işyeri ile en az bir yıl daha devam edecek olan bir iş sözleşmesi varsa bu 2 yıllık ortak ikamet etme koşulu bertaraf edilebilmektedir. Bu sayılan koşullar var ise Almanya'daki eş ile 2 yıl aynı ikametgâhta kalma koşulu bertaraf olmakta ve boşanma da sağlanabilmektedir. Bu ve bunun gibi birçok yasal hak göçmenler tarafından yeterince bilinmemektedir. Almanya'ya ilk göç edildiği dönemde hatta göç öncesi Türkiye'deki kurslarda bunların bilgileri ve gerekli durumlarda başvurulacak merciler tanıtılmalıdır.

Aynı zamanda göçmenlere yönelik önyargılar ve yabancı düşmanlığı hisleri kırılmalıdır. Önyargılarla yapılan haberlerin ve yaptırımların önüne geçilmelidir. Almanya'da Türklere yönelik dışlayıcı davranışlar Türklerin sosyal hayatta kabulünü ve uyumunu güçleştirmektedir. Alman vakıflarının Türkler hakkında yaptığı bazı araştırmalar Türklerin uyuma karşı oldukları düşüncesini iddia etmektedir. Bu aynı zamanda Türklerin Alman toplumu içerisinde yanlış tanıtılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Türkler kendi bünyelerinde araştırmalar yapmalıdır (www.euro.zaman.com, 16.01.10). Sadece araştırma sonuçları değil aynı zamanda Türkler hakkında yapılan haberlerde de bu önyargılar açık şekilde görülmektedir. Türklere yönelik bu tarz yayınların durdurulması, önyargıların yıkılmasına yönelik ciddi katkı sağlayacaktır.

Göç yoluyla yapılan evlilikler, ulusötesi evlilikler olması itibariyle aynı ülke içinden yapılan evliliklere kıyasla farklılık göstermektedir. Bu farklılık ilk başta evlilik sürecinde kendini göstermektedir. Sosyal ilişki ağları daha yoğun ve etkilidir. Aynı zamanda ithal evlilik söz konusu ise iki eş arasında sosyal ve kültürel anlamda ciddi farklar gözlenmektedir. Bu farklar araştırma sonucunda da ortaya konulduğu gibi boşanmalara neden olabilmektedir. Mülakatlardan ortaya çıktığı gibi hemen hemen her görüşmede ifade edilen evlilik öncesi tanışma süresinin çok kısa olmasıdır. Bu durum eşlerin birbirini yeterince tanımalarını engellemektedir. Veya üçüncü şahıslar aracılığıyla yanlış tanımlar da görülebilmektedir. Evliliklerin önemli bir kısmının görücü usulü ve akraba ile olduğu göz önüne alındığında bu durumun kişiyi yanlış kararlara itebileceği dikkate alınmalıdır. Çünkü yurtdışında yaşayan kişiler çoğu durumda kendilerini açık bir şekilde tanıtmamaktadırlar. Gerek maddi konuda olsun gerekse ilişkileri noktasında evlenerek Almanya'ya gelen kişi hayal kırıklığına uğrayabilmektedir.

Özellikle bu noktada evliliklerin büyük bir kısmının, Almanya'daki ailelerin çocuklarını Alman toplumundan, Alman arkadaşlıklardan korumak için veya bazı kötü alışkanlıklarından kurtulmaları için aldıkları bir koruma yöntemi olarak görüldüğü unutulmamalıdır. İki ülkenin yaşam koşulları farklıdır. Bu nedenle özellikle uzun süre Almanya'da kalan kişilerle Türkiye'de yaşayan kişiler arasında farklar oluşmaktadır. Bu farklar görmemezlikten gelinmemelidir. Dolayısıyla geliştirilecek tedbir ve önlemler de bu perspektiften hazırlanmalıdır. Özellikle kadın dernekleri bu anlamda başarılı çalışmalar yapmaktadır. Bu derneklerde Türkçe ve Almanca kursları, dikiş kursları, anne-çocuk grupları, genç kız grupları ve çeşitli el becerilerine yönelik kurslar bulunmaktadır. Aynı zamanda kadın ve genç kızlarla sohbet toplantıları düzenlenmektedir. Bu toplantılarda, özellikle Türkiye'den yeni gelenlere yönelik bilgilendirmeler yapılmakta, bu yabancıların toplumda kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için teşvik ve destek sağlanmaktadır.

Yine buralarda zoraki evliliklere karşı yönlendirmeler yapılmaktadır. Aile ve akrabalara yönelik de çalışmalar yapılmaktadır. Buralarda sosyal danışmanlık verilen başlıca konular genel olarak şunlardır; meslek eğitimi fırsatları ile ilgili danışmanlık, hamilelik ve aile planlaması ile ilgili danışmanlık, aile ve eşler arası iletişim ile ilgili danışmanlık,

çocuk eğitimi ile ilgili danışmanlık, boşanma durumları ve oturma hakkı ile ilgili danışmanlık, sağlık ve yaşlılık ile ilgili danışmanlık, maddi konularla ilgili danışmanlık. Bunun yanı sıra çeşitli sosyal ve sanatsal faaliyetler düzenlenmektedir. Verilen bu çalışmaların kapsamı genişletilebilir.

Türklerin ilk Almanya'ya geldikleri zaman misafir işçi denmesi aslında geçicilik statüsünün bir göstergesiydi. Dolayısıyla bu durum birçok problemin tohumunu atmıştır. Türklere yönelik herhangi bir düzenleme ve uyum politikasına o dönemlerde ihtiyaç duyulmamıştır. Bugün yaşanan bir çok problemin temelinde o dönemde uygulanan yaptırımların etkisi inkâr edilemez. Türkiye'den getirilen işçilerin, kalacak yer ve dil sıkıntısının geçici çözümlerle kapatılması, bugün var olan aile ve eğitim sıkıntılarının en önemli sebebi olarak görülmektedir. Veliler Türkiye'dekine benzemeyen eğitim sistemini kavrayamamışlardır. Hele de ithal gelinler, zaman içinde çocukların eğitimine yeterince katkı sağlayamamaktadır. Kadınlar hem Alman toplumu tarafından hem de eşleri ve aileleri tarafından sorunlar yaşamaktadırlar. Bu nedenle dul kadın sayısı artmaktadır. Bununla birlikte kuşaklar arası fark nedeniyle gençler ve ebeveynler arasında çelişkiler yaşanmaktadır.

Yaşanan sıkıntıların bir boyutu Almanya'ya giden Türkleri ele alırken bir boyutu da Almanya'dan Türkiye'ye gelen Türkleri konu almaktadır. Almanya'dan dönüş yapan gençlerin bazı (dil sorunu; kelime haznesi kıtlığı, kavram kıtlığı ve bazı kavramlara verilen anlam farklılığı, var olan Türk kültürünü yeterince bilememekten kaynaklanan sıkıntılar, eğitim sisteminin farklılığından kaynaklanan sıkıntılar) sıkıntıları bulunmaktadır (Arıcı, 1987:85). Bu nedenle sosyal politikaların Almanya ayağında, Türklere yönelik hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır. Hem Türkiye'de uygulanan hizmetler, hem de Almanya'da uygulanan hizmetler karşılıklı işbirliği çerçevesinde ve Türk sosyal danışman ve psikologların rehberliğinde sürdürülmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Sosyal olgular incelenirken, dönemin şartları göz önüne alınmalıdır. Çünkü toplumsal olaylar birbirinden etkilenmekte ve birbirini etkilemektedir. 1960'lı yıllarda Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılı dönem Almanya'nın istihdam açığı ile birlikte Türk dış göç sürecinin çok uzun yıllar sürecektir ve toplumsal anlamda (hem Türkiye hem de Almanya açısından) köklü değişimler getirecek sürecin başlangıcı yapılmış oldu. Önceleri her iki toplum tarafından geçici olacağı düşünülen bu süreç, zamanla kalıcı hale geldi. Ancak, bu dönemin geçici olarak algılanmasının getirdiği sıkıntılar halen devam etmektedir.

Türklerin Almanya'da kalıcı hale gelmesiyle birlikte aile yapısında da (Bölüm 3'te değinildiği gibi) birtakım değişiklikler gözlenmeye başlandı. Almanya'da Türkiye'dekinden farklı bir aile yapısı gözlenmektedir. Bunun ardında yatan sebepler daha önce de bahsedildiği gibi oldukça çeşitlidir. Temel olarak, ilk kuşaktan itibaren Almanya'da yaşayan Türklerin çalışma koşulları, sosyo-ekonomik durumları, göçmenlik olgusu ve dolayısıyla bu durumun getirdiği bazı dezavantajlar sıralanabilir.

Bu çalışma, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli 161 boşanmış veya boşanma sürecindeki kişiler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri anket yönteminin yanı sıra, boşanmış kişiler, avukatlar, psikologlar ve sosyal danışmanlardan oluşan toplam 22 kişi ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanmıştır. Araştırmanın temel sorunsalı, Almanya'da yaşayan Türkler arasında neden boşanmalar artmaktadır ve boşanmalarda hangi faktörler ön plana çıkmaktadır? İthal evlilikler yoluyla gözlenen kültürel farklılığın boşanmalarda rolü nedir? Göçmen ailelerin, çocuklarına ve çocuklarının evliliklerine olan yaklaşımı boşanmalarda tetikleyici rol oynamakta mıdır? Bu çalışma bu sorulardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Temel olarak, Almanya'da yaşayan Türklerin evliliklerini dört kategoriye ayırmıştır (bölüm 1). İlk iki kategori ithal evlilikleri kapsamaktadır. Bu grup araştırmaya katılanların %53,4 ile en yüksek grubunu oluşturmaktadır.

Araştırmamıza katılanların %68,9'unu kadınlar ve %31,1'ini erkekler oluşturmuştur. Araştırma sadece tarafımdan yapıldığı için, örnekleme kadınlar çoğunluktadır. Kadınlarla iletişim kurmak daha kolay olmuş, erkekler ise konuya daha mesafeli

yaklaşmıştır. Kadınların %92,8'i Türkiye doğumludur. %7,2'si ise Almanya doğumludur. Araştırmaya katılan erkeklerin ise %74'ü Türkiye doğumlu ve %26'sı ise Almanya doğumludur. Veriler değerlendirilirken örnekleme kadın sayısının yüksek oluşu dikkate alınmıştır. Araştırmanın çok azı Almanya doğumludur. Buna göre araştırmamıza katılanların çok büyük bir kısmı çeşitli nedenlerle Almanya'ya göç etmiştir. Örnekleme erkeklerin kadınlardan daha fazla oranda Almanya doğumlu olduğu sonucu çıkmıştır. Örneklemedeki erkek sayısının az olmasına rağmen bu oranın yüksek oluşu kadınların büyük bir kısmının evlilik yoluyla Almanya'ya geldiği sonucunu vermektedir.

Araştırmamıza katılanların yaş ortalamalarına baktığımızda, büyük çoğunluğunu %46 ile 36 yaş ve üzerinde olanlar oluşturmaktadır (s: 101). Bunun yanı sıra yine büyük bir oranla %24,2 ile 31–35 yaş aralığında olanlar ve %19,9 ile 26–30 yaş aralığında olanlar oluşturmaktadır. %8,7 22–25 yaş aralığında olanlar oluştururken en az oranı ise %1,2 ile 19–21 yaş aralığında olanlar oluşturmaktadır. Boşanmaların önemli bir kısmı ikinci kuşak üzerinde görülmektedir. Bunda iki etken öne çıkmaktadır. Birincisi, bazı ayrılan ikinci kuşaktan kişilerin çocuklarını büyütmüş ve dolayısıyla boşanması için herhangi bir engeli ve zorunlulukları olmaması ve hatta çoğu kötü giden evliliklerde çocuklarının da boşanmaya yönelik desteklerini alabiliyor olmalarıdır. İkinci etken ise göçün ilk yıllarında eşlerden sadece birinin göç etmesiyle aile parçalanmalarının yaşanmasıyla birlikte Almanya'ya ilk göç eden kişinin daha otonom davranmasından kaynaklanan sıkıntıların yaşanmasıdır.

Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre eşlerinin eğitim durumlarını incelediğimizde (s:105); Araştırmaya katılan okuma yazma bilmeyen kişilerin %67'sinin eşi ilkokul mezunu ve %33'ünün eşi ortaokul mezunudur. Araştırmaya katılan ve ilkokul mezunu olan kişilerin eşlerinin(eski) %37'si ilkokul mezunu, %37'si ortaokul mezunu, %22,5'i lise mezunu ve %3,5'i de üniversite mezunudur. Araştırmamıza katılan ortaokul mezunlarının eşlerinin(eski) %50'si ortaokul mezunu, %20'si ilkokul mezunu, %20'si lise mezunu, %10'u ise üniversite mezunudur. Araştırmamıza katılan lise mezunlarının eşlerinin(eski) %34'ü lise mezunu, %30'u ortaokul mezunu, %25,5'i ilkokul mezunu ve %10,5'i üniversite mezunudur. Araştırmamıza katılan üniversite mezunlarının eşlerinin (eski) %54'ü lise mezunu,

%23'ü üniversite mezunu, %15,3'ü ilkokul mezunu ve %7,7'si ise ortaokul mezunudur. Bu tablodan da görülmektedir ki evliliklerde eğitim durumu önemli bir kıstas olsa da büyük bir kesimin evliliklerinde tam anlamıyla eşlerin eğitim durumlarının uyumundan bahsedememekteyiz. Bu sonuç aynı zamanda kültürel farklılığı da tetikleyen bir sonuçtur. Çünkü araştırmamıza katılanların %72,7'si yine evliliklerde eğitim farkının önemli bir problem olduğu görüşündedir. Boşanma nedeni olarak ise 32 kişi eğitim farkının da boşanmalarında etkili olduğunu vurgulamıştır.

Araştırmaya katılan kişilerin ayrıldıkları eşlerinin %46,6'sı ücretli çalışandır. %15,5'i işsizdir ki bu oran oldukça yüksektir. %7,5'i emeklidir. Görüldüğü gibi Almanya'da yaşayan kişilerin büyük çoğunluğu ücretli çalışandır. Özellikle erkeklerde işsizlik başlı başına boşanma sebebidir. Bu açıdan bu sonuçlar oldukça önemlidir. Boşanma nedenlerine baktığımızda maddi sıkıntıların boşanmalarda tetikleyici rol oynadığını görmekteyiz. Özellikle geniş aile yapılarında evin oğlu çalışsa bile kazandığını anne ve babasına verebilmektedir. Bu durum eş çalışsa dahi maddi sıkıntı olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda kazanılan ücretin yetersizliği ve harcamaların çokluğu da maddi sıkıntı olarak kaydedilmiştir. "Göç yoluyla yapılan evliliklerde ve boşanmalarda ekonomik nedenler hem aileler hem de göç eden bireyler açısından önemli rol oynamaktadır" yönündeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Bazı evliliklerde kadın işsizliği de problem olabilmekle birlikte boşanma sürecinde asıl etkenin erkeğin işsizliği dolayısıyla olduğu gözlenmektedir. Bununla bağlantılı olarak araştırmamıza katılanların çok yüksek oranı (yarısı da diyebiliriz) %50,9'u 501–1000 Euro arasında gelire sahiptir (s: 106). Bunu %29,2 ile 1001–2000 arasında geliri olanlar izlemektedir. Yine %14,3'ü ise 150–500 Euro arasında gelire sahiptir. Buradan da görmekteyiz ki araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğunun gelir durumu orta düzeydedir. Hatta bu kişilerin büyük bir kısmının oturdukları evin kira (%88,8) olduğunu düşünürsek orta düzeyin de altında diyebiliriz.

Araştırma yaptığımız kişilerin Almanya'ya geliş nedenini incelediğimizde (s:149), kadınların %64,9'u Almanya'ya evlilik yoluyla gelmişlerdir. Bu oldukça büyük bir rakamdır. Araştırmamız açısından son derece önemli bir durumdur. Çünkü evlilik yoluyla yapılan göçler neticesinde oluşan kültürel fark, evliliklere ciddi oranda etki etmektedir. Araştırmaya katılan erkeklerin ise %28'i evlilik yoluyla, dolayısıyla ithal

damat olarak Almanya'ya gelmişlerdir. %22'si ailece göç ederek Almanya'ya gelmişlerdir. %20'si iş dolayısıyla Almanya'ya gelmişlerdir. %22'si ise Almanya doğumlu olduklarını belirtmişlerdir.

Alman toplumuna uyum sürecinde yaşanan en önemli sorun alanını dil problemi oluşturmaktadır (s:124). Almanya'daki Türkler arasında en fazla sıkıntı dil konusunda çekilmektedir %28,73. Özellikle Almanya'ya yeni gelenler için dil sıkıntısı kendini daha çok hissettirmektedir. İkinci önemli sorun alanı ise %26,76 ile resmi makamlarla ilişkiler olarak göze çarpmaktadır. Burada dil konusu da önemli bir etkidir çünkü dil sıkıntısı olan kişiler resmi makamlardaki ilişkilerini de güçlüklerle halledebilmekte, dolayısıyla sorun yaşayabilmektedirler. Özellikle ithal evliliklerde bu sorun daha fazla öne çıkmaktadır. Türkiye'den yeterince dil bilmeden Almanya'ya evlenerek gelmiş kişiler Almanya'da güçlük yaşamaktadır. Mülakatlarda da görülmektedir ki gündelik işlerde dahi destek alma ihtiyacıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Alışverişe giderken, hastaneye giderken yanlarında dil bilen birisini bulundurmamak zorunda kalmışlardır. Bu durum aynı zamanda dil bilen eşin dil bilmeyen üzerinde baskı kurmasını da kolaylaştırmaktadır. Sonuçlara baktığımızda araştırmaya katılanların %28,6'sı aynı zamanda en yüksek oranı 7-10 yıl arasında evli kalmıştır. %23'ü 4-6 yıl arasında evli kalmıştır. Mülakatlarda görülmüştür ki kötü giden evliliklerde boşanma süreci dil bilmemeleri ve dolayısıyla haklarını arayamamaları neticesinde uzamaktadır, yönündeki hipotezimiz bu sonuçlarla doğrulanmıştır.

Üçüncü önemli sorun alanı ise %15,39 ile kültürel değer ve davranışlarda yaşanmaktadır. Alman toplumu ile Türk toplumunun kültürel değerleri arasındaki fark araştırmaya katılan kişiler tarafından da hissedilmektedir. Üçüncü sorun alanı %13,66 ile iş alanıdır. Diğer bir sorun alanı %11,37 ile gündelik hayat olarak ifade edilirken araştırmaya katılanlara göre en az sıkıntı din alanında yaşanmaktadır.

Araştırmaya katılanların %20,17'sine göre yaşanmakta olan en büyük sorun alanı aile parçalanmalarıdır. İkinci önemli sorun %19,49 ile aile içi sorunlardır. Diğer önemli sorun alanı, %16,25 ile işsizliktir. Aile içerisindeki problemler en önemli sorun olarak görülmüştür.

Araştırmaya katılanların %34,8'i Alman komşularıyla hiç görüşmemektedir. Bunun en önemli nedeni dil problemidir. Yine özellikle ithal gelin ve ithal damat olan kişilerin

dışadönüklük noktasında daha fazla sıkıntılar çektiğini görmekteyiz. Türk komşularıyla görüşme durumunu incelediğimizde ise, araştırmaya katılanların %51,6'sı haftada birkaç kez Türk komşularıyla görüştiklerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanların %26,1'i haftada bir kez Türk komşularıyla görüşmektedir. Almanya'daki Türkler arasında karşılıklı ilişki oldukça yüksektir. Bu kişilerin önemli bir kısmı Almanca bilmemektedir. Bu nedenle sadece Türklerle görüşmektedirler. Türklerin daha çok Türk yoğunluklu mahallelerde ikamet ettikleri, çocuklarının daha çok yabancı nüfusun yoğun olduğu okullara gittikleri düşünüldüğünde bu durum kaçınılmaz olacaktır.

Sosyal ilişki ağlarının Almanya'da yaşayan Türkler arasında yüksek olduğu söylenebilir. Mülakatlarda sosyal baskının Almanya'da Türkiye'dekinden daha fazla olduğu vurgulanmıştır. Araştırmaya katılanların %64'ü Almanya'daki Türklerin Türkiye'deki Türklerden daha muhafazakâr olduğu görüşüne katılmışlardır. Bunda sosyal ilişki ağlarının etkisi inkâr edilemez. Aynı zamanda Almanya'daki Türklerin Türkiye ile ilişkileri de oldukça kuvvetlidir. Bunun en güçlü göstergesi de ithal evliliklerdir. İthal evlilikler aynı zamanda bu ilişkinin sağlamaştırılma isteğinin bir göstergesi olarak ta değerlendirilebilir.

Araştırmaya katılanların dini inanç değerlendirmelerine baktığımızda (s: 115-117), %53,4'ü kendi dini inançlarını güçlü olarak ifade etmişlerdir. %22,4'ü ise kendi dini inançlarını çok güçlü olarak ifade etmişlerdir. Özellikle göçmenlerde dini algılayış bir kimlik göstergesi olarak ta yansiyabilmektedir.

Araştırmaya katılanların aile yapılarını incelediğimizde daha kapalı ve kadın merkezli bir aile yapısı görmekteyiz. Burada kadın merkezli kavramından kasıt, kadının ön planda olduğu bir aile tipi değildir. Daha önce de bahsedildiği gibi, erkek egemen bir anlayışın olmasına karşı özellikle evin büyük kadınının baskın olduğu aile tipidir. Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğu (%39,1) ailelerin çocuklarının hayatlarının her alanına müdahale ettiğini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanların %28'ine göre ise aileler arasına müdahale etmektedirler. Almanya'da Türk gençlerinin evliliklerine aileler çok fazla müdahale etmektedir. Bu görüşe araştırmamıza katılanların %62,7'si katılmıştır. %16,1'i ise kısmen katılmıştır. Araştırmamıza katılanların %47,2'si Almanya'da Türkler arasındaki evliliklerin daha çok gençleri Alman toplumundan korumak için aldıkları bir tedbir olduğu görüşüne katılmaktadır. %21,1'i

bu görüŖe kısmen katılmaktadır. %22,4'ü ise bu görüŖe katılmamaktadır. AraŖtırma hipotezi doğrulanmaktadır. Almanya'daki Türk göçmen ailelerinin evliliklerinde aileler önemli etkide bulunmaktadır. Evlilik biçimini göz önüne aldığımızda bu etki hem evlilik öncesi hem de evlilik sonrası yaşanmaktadır. Aileler gençlerin evlilikleriyle ilgili kararlarına ve eş seçimine müdahale etmektedir. Bu etki özellikle görücü usulü evliliklere daha net yansımaktadır. Dolayısıyla boşanmalarda önemli bir tetikleyici unsurdur. Özellikle mülakatlarda bu etkiyi daha açık görebilmekteyiz.

AraŖtırmaya katılanların evlilikle ilgili yargıları kişilerin bakış açılarını ortaya koymaları açısından dikkat çekicidir. AraŖtırmaya katılanların çok büyük bir kısmına göre %69,6, evliliklerde aynı kültürden kişiler tercih edilmelidir. Boşanma nedenleri arasında en yüksek oranın kültürel fark olarak gösterilmesi sonuçların birbirini desteklediğini göstermektedir. Dolayısıyla genel hipotezimiz doğrulanmaktadır. Göç sürecinin yeni bir kültürlenmeyi oluşturması özellikle ithal evliliklerde kültürel farkın açılmasına yol açmaktadır. Bu durum da boşanmaları arttırmaktadır.

AraŖtırmaya katılanların %38,5'i görücü usulü ile yakından veya uzaktan akrabası olan birisi ile evlenmiştir. Bu son derece önemlidir. Çeşitli sebeplerle tanıdık birisi ile görücü usulü evlenmişlerdir. Genelde bu tarz evliliklerde ailelerin etkisi ve söz hakkı çok daha fazladır. AraŖtırmaya katılanların %26,1'i görücü usulü ile evlenmişlerdir fakat bu evlilikler akraba ile yapılmamıştır. Yine tanıdık, eş dost tavsiyesi sonucunda yapılmıştır. AraŖtırmaya katılanların yarısından çoğu görücü usulü evlenmiştir. Burada sosyal ilişki ağlarının kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle gelinin veya damadın Türkiye'den getirileceği durumlarda bu evliliklerin sosyal ilişki ağları aracılığıyla yapıldığını görmekteyiz. Bu ilişki evlilik sonrası da artarak devam etmektedir. Görücü usulü evlilikler, özellikle evlilik göçü yaşanacaksa, çok kısa sürede gerçekleşmekte ve bu durum eşlerin birbirlerini tanımalarına imkân vermemektedir. Aile baskısı açıkça görülmektedir. Eşler arasındaki kültürel farkın oluşmasında bu unsur göz ardı edilmemelidir.

Göçle birlikte yeni bir kültürlenme süreci oluşmuştur. Bu nedenle özellikle ithal evliliklerde kültürel fark açıkça gözlenmektedir. Kültürel farklılıklar boşanma sürecini hızlandırmakta ve çoğu zaman boşanmalarda en önemli faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Diğer önemli bir husus ise, eşler arasında saygı eksikliğinin ciddi boyutlarda olduğunun ifade edilmesidir. Boşanma nedenlerini bütüncül bakış açısıyla değerlendirdiğimizde bu sonuç kaçınılmazdır. Aile kurumunun ilk kuruluş aşamasında çiftlerin birbirlerini çoğu durumda yeterince tanımadan evlenmesi veya üçüncü kişiler aracılığıyla yanlış tanınması var olabilecek problemlerin üstünü örtmektedir. Burada hipotezimiz doğrulanmaktadır. Özellikle mülakatlarda bu durum daha açık ifade edilmiştir.

Öneriler

Aile ve Evlilik Okulları

Bir önceki kısımda anlatıldığı gibi Almanya’da göçmenlere yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu çalışmaların kapsamı evlilik ve aile çerçevesinde genişletilebilir. Özellikle sosyal danışmanlık ve psikolojik hizmetlerin Türkiye’den gelen uzmanlar yardımıyla gerçekleştirilmesi özellikle Türkiye’den yeni gelen göçmenler için daha sağlıklı olabilir. Aynı zamanda bu kişiler yurtdışındaki vatandaşların sorunlarını anlama ve çözüme amacı taşıyan idealist kişiler olmalıdır.

Özellikle ithal evliliklerde çeşitli sebeplerle ailelerin ve evlenecek kişilerin birbirlerini tanımadan evliliğin gerçekleşmesi, bu evliliklerin önemli bir kısmının mutsuzlukla sonuçlanmasına yol açabilmektedir. Bu durumun engellenebilmesi için ilk olarak evlilik sürecinin daha geniş zamana yayılması gerekmektedir. Araştırma sonuçları göstermektedir ki evlilik yoluyla Almanya’ya göç eden kişilerin evlilik öncesi tanışma süreleri oldukça kısadır. Bu süre, hem eşlerin hem de ailelerin birbirlerini tanımaları için az bir zamandır. Bu nedenle evlilik öncesi hem maddi anlamda hem de manevi olarak evliliğe ve özellikle evlilik yoluyla göçe hazır duruma gelinmelidir.

Almanya’da yaşayan Türklerin aile ve evlilik yapılarını korumaya yönelik çalışmalar sadece tek taraflı algılanmamalıdır. Bu çalışmaların özellikle Türkiye’den gelecek kişiler için hem Türkiye ayağı hem de Almanya ayağı olmalıdır. Almanya’da ilk kuşaktan itibaren yaşayan kişilere yönelik gerçekleştirilecek hizmetler, o kişilerin geçmişte ve günümüzdeki sosyal yaşantılarına uygun verilmelidir. Örneğin, ilk kuşak göçmenlerin çalışma koşullarından dolayı göçmenlerin aileleriyle olan ilişkilerinde görülen değişimler ve gelecek nesillere aktarılan pratikler ve tutumlar dikkate

alınmalıdır. Aynı zamanda sadece Türkiye’den gelen kişiler için değil Almanya’daki aileler için de aile danışma merkezleri ve evlilik okulları oluşturulmalıdır.

Evlilik öncesi iletişim seminerleri verilebilir, evlilik öncesi danışma ve aile danışma merkezleri ile kadın konuk evleri kurulabilir. Boşanma kararı almadan önce eşlerin bir problem yaşadıklarını fark etmeleri ve bunu kabullenmeleri gerekmektedir. Problemin varlığını kabul etmek çözüme giden en önemli adımdır. İkinci adım ise kabul edilen problemi tüm açıklığıyla tanımlamaktır. Aile birliği parçalanmaya gitmeden önce yapılması gereken birçok adım vardır. Bu adımların ilki evlilik niyetiyle birlikte evlilik okullarında atılmalıdır. Bu okullar, hem Türkiye’de (ithal evlilikler için) hem de Almanya’da (hem göçle gelecek kişiler hem de orada bulunan kişiler için) bulunmalıdır. Kurslar aileler için de hazırlanmalıdır. Çünkü görülmektedir ki Almanya’da yaşayan Türklerin evliliklerine aileler önemli derecede etkide bulunabilmektedir.

Aile Bilgi Merkezleri

Özellikle Türkiye’den Almanya’ya yapılan evliliklerde, aileler ve evlenecek kişiler karşı tarafa kendilerini yanlış tanıtabilmektedirler. Aradaki mesafe dolayısıyla yanlış tanıtmalar çoğu zaman fark edilememektedir. Aynı zamanda Almanya’daki ailelerin çocuklarını bazı alışkanlıklardan kurtarmak için Türkiye’den birisi ile evlendirdikleri de tespit edilmiştir. Her iki tarafın mağdur olmaması için, (özellikle ithal evlilikler için) Türkiye’de ve Almanya’da aile bilgi merkezleri oluşturulabilir. Bu merkezle hem Almanya’da hem de Türkiye’de yaşayan kişilerin evlilik yapacakları aileleri tanımlarına ve genel bir bilgi sahibi olmalarına yardımcı olabilir.

Göç Okulları

Göç okulları çeşitli amaçlar için yurtdışına gidecek kişilerin ihtiyaç duyduğu bilgilerin verildiği yerler olarak oluşturulabilir. Burada gerek gidilecek ülkenin sosyal, ekonomik ve politik bilgileri gerek ise dil eğitimi verilmelidir. Evlilik öncesi Alman toplum yapısı, kişilerin sosyal hakları ve gerekli durumlarda başvurulacak yerler hakkında seminerler düzenlenmeli, evlilik yoluyla Almanya’ya gidecek kişilerin bu seminerlere katılmaları sağlanmalıdır. Bu kişiler Almanya’ya gitmeden önce Almanya toplum yapısı hakkında ve yaşayacakları yer hakkında ön bilgiye sahip olmalıdır. Almanca bilgisi son kanunla birlikte zorunlu hale getirilmiştir. Dil göçü engelleyici bir araç haline gelmemelidir. Dil

bilgisi bir ihtiyaçtır ve belirli şartlara bağlanarak gerek Türkiye’de gerekse belli bir süre zarfında Almanya’da yeterli düzeyde öğrenilmelidir. Ancak, sadece bir şart olarak algılanmamalı, sosyal hayata katılım için olmazsa olmaz bir gereklilik olduğu bilinci yerleştirilmeli ve bireylere bu hassasiyete göre eğitim verilmelidir. Dil eğitimi iki ülkede de verilmeli ve takip edilmelidir.

Bu eğitimler aynı zamanda yurtdışında karşılaşılabilecek birtakım sorunlara yönelik uyarıları da içermelidir. Entegrasyon içerikli sosyal-pedagojik eğitimler göçün ilk yıllarında ve sonrasında ise dönem dönem devam etmelidir. Bu hizmet hem Türkiye’de hem de Almanya’da verilmeli ve takip edilmelidir. Çünkü araştırmamızda görülmektedir ki Almanya’ya giden gelinlerden önemli bir kısmı çeşitli sebeplerden dolayı kurslara gönderilmemektedir.

Türk Kültürünü Yaşatma ve Korumaya Yönelik Hizmetler

Türlere yönelik yapılacak programlar, özellikle gençlerin Türkçeden ve Türk kültüründen uzak kalmalarını önleyebilir. Bilindiği gibi ithal evliliklerin gerçekleşmesinin bir sebebi de Türk kültürünü yaşatma ve koruma isteğidir. Almanya’daki Türk gençliğinin topluma yabancılaşmasını önlemek için bir takım yaptırımla geliştirilebilir. Gençlerin boş zamanlarını değerlendirebileceği, sağlıklı mekânlar oluşturmak ve gençlere özellikle aile başta olmak üzere söz hakkı tanımak bunların başında gelebilir. Gençlere potansiyel suçlu gözüyle bakmadan, onlara toplumda sorumluluk vermek çok önemlidir. Bu aynı zamanda onlara güvendiğiniz mesajını da içerir.

Aynı zamanda Almanya’nın resmi okullarında Türk öğrencilere yönelik Türkçe dersler verilmelidir. Özel gün ve bayramlarda Türkiye’den de yetkililerin katılımlarıyla törenler ve kutlamalar gerçekleştirilmelidir. Karşılıklı sağlıklı iletişim ile göçmenlerin vatan sevgisi korunmalıdır. Bu noktada Türkiye’ye büyük sorumluluk düşmektedir.

Evlilik yoluyla Almanya’ya gelme nedeninin yüksek çıkmasında önemli bir faktör de Göçmen ailelerin kültürel değerlerini yaşatma ve sürdürülebilirlik çabasıdır. Özellikle Alman vatandaşlığına geçmiş kişiler için bu daha fazla önem kazanabilmektedir. Anayasanın 62. Maddesindeki göçmenlere yönelik yasanın sadece Türk vatandaşlarını içermesi böyle bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu oldu doğal bir

göçmen davranışı olarak görülebilir. Ancak burada önemli ve gerekli olan milli bir sosyal politika anlayışı ile ortaya çıkabilecek problemleri engellemektir.

Türk-Alman İşbirliği ile Yapılacak Çalışmalar ve Projeler

Aynı zamanda Almanya’da yaşayan Türklerin Almanlarla ilişkilerinin sağlıklı olarak sürdürülebilmesi amacıyla kültürel işbirliği faaliyetlerinin düzenlenmesi gereklidir. Bu aynı zamanda sosyal içe kapanmayı da önleyecektir. Bununla birlikte Türk kültürünü gelecek nesillere aktarabilmek ve yaşatabilmek için kültürel organizasyonlar düzenlenmelidir. Özellikle Almanya’ya yeni gelen kişiler için Türk-Alman işbirliğiyle uyum kursları düzenlenmelidir. Bu amaçla uluslar arası aile politikaları oluşturulmalıdır. Almanya ve Türkiye’nin ortaklaşa düzenleyeceği ve fonunun AB kaynaklı karşılandığı projeler hayata geçirilmelidir.

Boşanma sürecinde, iki tarafın da haklarından haberdar olmaları gerekmektedir. Özellikle dil bilmeyen ve haklarından habersiz olan bazı göçmenlerin farkında olmadan eşleri tarafından boşatıldıkları görülmüştür. Tüm bunları önleyebilmek için kişinin Türkiye’de aldığı eğitimin yanında Almanya’da da eğitim alması şarttır. Bu sosyal politikaların öncelikli amacı aile kurumunu sağlam temeller üzerine kurulmasını sağlamak, aileyi korumak ve kişileri haklarından haberdar etmek olmalıdır.

Bu teze konu olan araştırma, sadece Almanya’nın Bremen, Berlin, Köln, Oldenburg, Hamburg ve Hannover şehirleri ile sınırlıdır. Özellikle aile konulu araştırmaların çeşitli kurumların desteğiyle daha geniş çaplı yapılması önemlidir. Bu çalışma Almanya’nın diğer bölgelerini de kapsayacak şekilde yapılabilir.

Almanya’da yaşayan Türklerin evlilik ve boşanma durumlarına ait çalışmalar 3. ve 4. Kuşağı da kapsayacak şekilde ilerleyen süreçte yapılmalıdır. Bu çalışmalara göre, kuşaklar arasındaki farklar ve sorunlar tespit edilmeli ve her döneme uygun çözümler getirilmelidir.

Bu konuda yürütülecek tüm çalışmaların temelinde aile merkez olarak alınmalı ve bu temelde bahsedilen bireysel ve toplumsal çözümler uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- ABADAN-UNAT, Nermin (1997), “Implications of Migration on Emancipation and Pseudoemancipation of Turkish Women”, *International Migration Review*, No:2, s.31.
- ABADAN-UNAT, Nermin (2006), *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ABAY, Ali Rıza (2007), “Günümüzde Aile”, *Uluslar arası Aile Sempozyumu*, Ensar Neşriyat, İstanbul, s. 90-97.
- ADIGÜZEL, Yusuf (2004), Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü Almanya / Köln Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- AKDOĞAN, Öktem (1982), *Günümüzde Yurtdışı İşçi Sorunları, F. Almanya’da Çalışan Türk İşçilerin Toplu Dönüşleri ve Türkiye İle F. Almanya’da Uyum Sağlamaları Semineri*, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.
- AKKAYA, Kadri (1992), “Göç Teorileri, İbn Haldun ve Avrupa’daki Göçmenler”, *Batı Avrupa Türkleri-Göçmenlikten Yerleşik Hayata Geçiş-, Göçün 30. Yılına Armağan*, Ed: Veyis Güngör, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Yayınları, Amsterdam, s. 9-12.
- AKKAYAN, Taylan (1979), *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- AKPINAR, Aylin (2007), “İsveç’te Yaşayan Türk Kadınlarının Sosyal İlişki Ağları, Evlilik ve Boşanma Durumları”, *Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri*, Derleyenler; Ayhan Kaya-Bahar Şahin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 335-357.
- ALTUNIŞIK, Remzi- COŞKUN, Recai- BAYRAKTAROĞLU, Serkan-YILDIRIM, Engin (2004), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Kitabevi, Sakarya.

- ALVER, Füsün (2003), *Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı*, Der Yayınları, İstanbul.
- AMATO, Paul R. (1994), “The Impact of Divorce on Men and Women in India and The United States”, *Journal of Comparative Family Studies*; Summer 94, Vol.25, Issue 2, p207-221, 15p, Lincoln.
- ARAYICI, Ali (2002), *Türkiye’den Avrupa’ya Göçün 40 Yılı*, Ceylan Yayınları, İstanbul.
- ARICI, Hüsnü (1987), “Türkiye’ye Dönüş Yapan Gençlerin ve Çocukların Bazı Uyum Sorunları”, *Türkoloji Çalışmaları ve F. Almanya’daki Türk Çocuklarının Eğitim-Kültür Problemleri Sempozyumu*, 20-21 Eylül 1985, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Ankara, s. 78-86.
- ARIKAN, Çiğdem (1996), *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.
- ARMAĞAN, İbrahim (2004), *Gençlik Gözüyle Gençlik, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye Gençliği*, Kırkısraklılar Vakfı, Usadem Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, Emre (2001), “Uluslar arası Göç ve Yeni Irksallaştırma Biçimleri: Etnisite, Çokkültürlülük, Diaspora”, *Praksis Dergisi*, Sayı: 2, 204-248.
- ARSLAN, Mehmet (2002), “Yurtdışı İşçi Göçü Bağlamında Almanya’daki Türk İşçi Çocuklarının Eğitim ve Uyum Sorunları”, *Kentleşme Göç ve Yoksulluk, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, Editör: Ahmet Alpay Dikmen, Türk Sosyal Bilimler Derneği, İmaj Yayıncılık, Ankara, s. 81-104.
- AŞKAR, P. (1986). *Matematik Dersine Yönelik Tutumu Ölçen Likert Tipi Bir Ölçeğin Geliştirilmesi*. Eğitim ve Bilim, Ankara.
- AUGSTEİN, Renate (2006), “Berliner Forum Gewaltprävention”, *Hausliche Gewalt gegen Migrantinnen*, Nr: 25, Berlin.
- BAĞLI, Mazhar-ÖZENSEL, Ertan (2005), *Çokkültürlü Vatandaşlık- Kanada’lı Türklerin Aidiyet Çabaları ve Değer Yapıları*, Çizgi Kitabevi, Konya.

- BALCI, A. (2007). *Sosyal bilimlerde Araştırma –Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- BALCIOĞLU, İbrahim (2007), *Sosyal ve Psikolojik Açından Göç*, Elit Kültür Yayınları, İstanbul.
- BAŞ, Türker- AKTURAN, Ulun (2008), *Nitel Araştırma Yöntemleri NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- BAUDER, Harald (2006), *Labor Movement How Migration Regulates Labor Markets*, Oxford University Press, New York.
- BERGER, John – MOHR, Jean (1976), *Yedinci Adam*, çev: Cevat Çapan, Cem Yayınevi, İstanbul.
- BİBER, Kazım (2008), “Federal Almanya Cumhuriyetinde Çoğunluğu Türk Çocuklarının Faydalandığı Özel Eğitimin Amaç, Yapı ve Süreç Boyutunda İncelenmesi”, *I. Uluslar arası Avrupalı Türkler Kongresi “Eğitim ve Kültür”*, Editörler, İsmail Aydoğan-Faruk Yaylacı, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Cilt: II, Belçium, s. 310-329.
- BRETTELL, B. Caroline- HOLLİFIELD, F. James (2000), “Migration Theory Talking Across Disciplines”, *Migration Theory Talking Across Disciplines*, Edited by: Caroline B. Brettell- James F. Hollified, Routledge, New York and London.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2003). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., ÇAKMAK, E.K, AKGÜN, Ö.E., KARADENİZ, Ş., DEMİREL F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- CANATAN, Kadir (1995), *Avrupa’da Müslüman Azınlıklar*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- CANATAN, Kadir-YILDIRIM, Ergun (2009), *Aile Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul.
- CASTLES, Stephen- KOSACK, Godula (1973), *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*, Oxford University Press, London.

- CASTLES, Stephen (2007), "Twenty-First-Century Migration as a Challenge to Sociology", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Routledge, Vol. 33, No. 3, pp. 351-371.
- CHAMBERS, Lain (1994), *Göç, Kültür, Kimlik*, Çeviren: İsmail Türkmen-Mehmet Beşikçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- COLLANGE, Christiane (1997), *Boşanma Salgını*, Çeviren, Sevim Akten, Doruk Yayıncılık, Ankara.
- ÇINAR, Safer (2005), "Türkiye'den Almanya'ya Göç Süreci ve Sorunlar", 8-11-2005 *Uluslar arası Göç Sempozyumu Bildiriler*, Zeytinburnu Belediyesi, Sistem Matbaacılık, İstanbul.
- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (2000), *Boşanma İstatistikleri*.
- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (2007), *Boşanma İstatistikleri*.
- DIKEÇLİGİL, Beylü, ÇİĞDEM, Ahmet (1991), *Aile Yazıları- 2-(Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme)*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, Ahmet Atilla (2006), "Almanya'daki Türkler ve Çok Kimlikli Kimliksizleştirme", *Bilhan Doyuran Kartal, Batı Avrupa'da Türk Dış Göç Sürecinin Güncel Boyutları*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir
- DOYURAN KARTAL, Bilhan (2006), *Batı Avrupa'da Türk Dış Göç Sürecinin Güncel Boyutları*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir
- DURUGÖNÜL, Esmâ (1996), "Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler", *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Mersin.
- ENDRUWEIT, Gunter (1982), *Türk Özdeşleşmesi ve Alman Entegrasyonu Arasında Misafir İşçi, F. Almanya'da Çalışan Türk İşçilerin Toplu Dönüşleri ve Türkiye İle F. Almanya'da Uyum Sağlamaları Semineri*, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, s. 87-111.
- ERBAŞ, Hayriye (2002), "Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler", *Doğu Batı*, Sayı: 18, Ankara.

- ERGUN, Doğan (2000), *Kimlikler Kıskaçında Ulusal Kişilik*, İmge Kitabevi, Ankara.
- ERSEL, Birsen (2002), “Türkiye’den Yurt Dışına İşçi Göçü Akımı ve Ortaya Çıkardığı Sosyal Politika Sorunları”, *Kentleşme Göç ve Yoksulluk, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, Editör: Ahmet Alpay Dikmen, Türk Sosyal Bilimler Derneği, İmaj Yayıncılık, Ankara, s. 55-80.
- FAIST, Thomas (2003), *Uluslar arası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, çev: Azat Zana Gündoğan, Can Nacar, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- FAIST, Thomas (2003), *Devletaşırı Alan, Almanya ve Türkiye Arasında Siyaset, Ticaret ve Kültür*, Bağlam yayıncılık, çev: Selin Dingiloğlu, İstanbul.
- İSTANBUL TİCARET ODASI (2006), *Dünden Bugüne İstanbul’un Nüfus ve Demografik Yapısı*, Hazırlayan: Sedat Murat, Yayın No: 2006–49, İstanbul.
- STRASSBURGER, Gaby (2004), “Transnational Ties of the Second Generation: Marriages of Turks in Germany” Edited by; Faist, Thomas- Özveren, Eyüp, *Transnational Social Spaces, Agents, Networks and Institutions*, Ashgate Publishing Limited, England.
- FIRAT, Derya-KABAKÇI, Enes (2007), “Fransa’da Türkiye Kökenli Kadınlar ve Sorunları”, *Uluslar arası Göç ve Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı-01/02Aralık 07*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, s. 123-130.
- GERSTEL, Naomi- RIESSMAN, Catherine Kohler- ROSENFİELD, Sarah (1985), “Explaining The Symptomatology of Separated and Divorced Women and Men: The Role of Material Conditions and Social Networks”, *Social Forces*, sep 85, Vol.64, Issue 1, p84-101, 18p, 4 charts, Irvine.
- GEZGİN, Mehmet Fikret (1994), *İşgücü Göçü ve Almanya’daki Türk İşçileri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (2000), *Sosyoloji*, Yayına hazırlayanlar: H. Özel- C. Güzel, Ayraç yayınevi, Ankara.
- GIDDENS, Anthony (2002), *Sağ ve Solun Ötesinde-Radikal Politikaların Geleceği*, çev: Müge. Sözen-Sabir. Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul.

GÖKTUNA, Filiz- KARTAL, Bilhan-UYGUN, Burcu (2008), “Türk Dış Göç Sürecinin Kültürel Boyutu, Kadın Göçmenlerin Kültürel Kimlik Devingenlikleri”, *I. Uluslar arası Avrupalı Türkler Kongresi “Eğitim ve Kültür”*, Editörler, İsmail Aydoğan-Faruk Yaylacı, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Cilt: II, Belgium, s. 292-309.

GÖKTÜRK, Deniz- GRAMLING, David- KAES, Anton (2007), *Germany in Transit Nation and Migration 1955-2005*, University of California Pres, London.

GUİBERNAU, Montserrat (1996), *The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*, Polity Pres, Cambridge.

GÜNGÖR, Fethi (2007), “Kafkasya’da Bitmeyen Soykırım ve Sürgün: Çeçen Mülteciler Örneği”, *Sosyoloji Yazıları I*, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak Çalışması, Editör: Mustafa Kemal Şan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, s. 128-143.

HAYIR, Meryem (2008), “Almanya’daki Türk Varlığı Sosyal Ekonomik ve Kültürel Değişimleri”, *I. Uluslar arası Avrupalı Türkler Kongresi “Eğitim ve Kültür”*, Editörler, İsmail Aydoğan-Faruk Yaylacı, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Cilt: I, Belgium, s. 268-285.

<http://www.eurozaman.com/euro/detaylar.do?load=detay&link=37870>, 25 bin Türk, Almanya’ya gelebilmek için Almanca kurslarına gidiyor (12-11-2009)

<http://www.turkpolitika.com>, Avrupa Birliği ülkelerinde boşanma oranı % 40, 27-12-2007.

http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/Kadin_Aile_Toplum, Kadın, Aile ve Toplum Hizmetleri, 11.11.2009.

<http://www.verband-binationaler.de/index.php?id=30>, Zahlen Und Fakten, 26-12-2009.

<http://www.turkeyforum.com/satforum/archive/index.php/t-373514.html>, [Almanya'daki Türkler hangi kanalları izliyor?](#), 26.05.2009.

<http://www.turkpolitika.com>, Avrupa Birliği ülkelerinde boşanma oranı % 40, 27-12-2007.

<http://euro.zaman.com.tr/euro/detaylar.do?load=detay&link=51990>, TGB Başkanı Yılmaz: Türk sivil toplum örgütleri birlikte hareket etmeli, 16.01.10.

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Querschnittsveroeffentlichungen/WirtschaftStatistik/Bevoelkerung/Ehescheidungen05.property=file.pdf>, Ehescheidungen 2000/2001- Ehescheidungen 2005, 01-01-2010.

<http://www.bevoelkerung.statistik-nord.de>, Boşanma oranları, 21.04.2009.

İÇDUYGU, Ahmet, TOKTAŞ, Şule (2005), *Yurtdışından Gelenlerin Nicelik ve Niteliklerinin Tespitinde Sorunlar*, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Ankara.

İÇDUYGU, Ahmet-ÜNALAN, Turgay (1998), “Türkiye’de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”, *Türkiye’de İç Göç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı*, Bolu- Gerede, 6–8 Haziran, Numune Matbaacılık, İstanbul, s. 38-55.

KARTAL, Bilhan (2004), “Dış Göç Sürecinde Türk Kadınlarının Durumu: Almanya’daki Türk Kadın Göçmenler”, *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*, 1-4 Mart 2004 Sempozyum Bildiri Metinleri, Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul, s. 395-404.

KASTORYANO, Riva (2000), *Kimlik Pazarlığı Fransa ve Almanya’da Devlet ve Göçmen İlişkileri*, çev: Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul.

KAYA, Ayhan (2000), *‘Sicher In Kreuzberg’ Berlin’deki Küçük İstanbul-Diyasporada Kimliğin Oluşumu*, Buke Yayınları, İstanbul.

KAYA, Ayhan-KENTEL, Ferhat (2005), *Euro-Türkler Türkiye İle Avrupa Birliği Arasında Körü mü Engel mi?* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KENDALL, Gavin- WICKHAM, Gary (2001), *Understanding Culture*, Cultural Studies, Order, Ordering, Sage Publication, London.

- KILIÇARSLAN, Ali (1992), “F. Almanya’da Yabancılar Politikası ve Yabancı Düşmanlığı”, *Batı Avrupa Türkleri F. Almanya’da 30 Yıl*, Avrupa Türk-İslam Birliği Yayınları, Frankfurt.
- KILIÇARSLAN, Ali (1997), “İrkçilik ve Yabancı Düşmanlığı”, *Batı Avrupa Türkleri-Göçün 35. Yılında -*, Avrupa Türk İslam Birliği Yayınları, Köln.
- KILIÇARSLAN, Ayten (1992), “F. Almanya’da Türk Kadınları”, *Batı Avrupa Türkleri F. Almanya’da 30 Yıl*, Avrupa Türk-İslam Birliği Yayınları, Frankfurt.
- KILIÇARSLAN, Ayten (2007), “Göç Sürecinde Almanya’daki Türk Kadınlarının Azınlık Bilinci ve Kadın Kimliğinin Gelişmesinde Sosyopolitik Etkenler”, *Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı-01/02Aralık 07*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, s. 121-123.
- KIRAY, Mübeccel B (1999), *Seçme Yazılar*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- KIRCAALİ İ., G. (1999). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Açıköğretim, Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- KIZILÇELİK, Sezgin (2003), *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- KOSLOWSKİ, Rey (2000), *Migrants and Citizens, Demographic Change in the European State System*, Cornell University Press, New York.
- KOŞAR-AKÇAPAR, Şebnem (2007), “Batı Avrupa’da Yaşayan Türk “İthal Gelinler” ve Entegrasyon Sorunları: Belçika Örneği”, *Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri*, Derleyenler; Ayhan Kaya-Bahar Şahin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 401-420.
- KÜÇÜKCAN, Talip (1992), “Avrupa’daki Türk Gençlerinin Kimlik Problemleri İngiltere Örneği”, Ed: Veyis Güngör, *Batı Avrupa Türkleri-Göçmenlikten Yerleşik Hayata Geçiş-*, *Göçün 30. Yılına Armağan*, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Yayınları, Amsterdam, s. 103-109.
- KYMLİCKA, Will (1998), *Çokkültürlü Yurttaşlık- Azınlık Haklarının Liberal Teorisi-*, çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- KYMLİCKA, Will (2001), *Politics in the Vernacular, Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*, Oxford University Pres, Oxford.
- MCREW, Anthony (2005), *Globalization of World Politics*, Oxford University Pres, Oxford.
- Migrationsbericht des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge im Auftrag der Bundesregierung, Migrationsbericht 2006, Bundesministerium des Innern Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Germany.
- MERTER, Ferudun (1990), *1950–1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler; Malatya*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- MUTLUER, Mustafa (2003), *Uluslar arası Göçler ve Türkiye-Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması-Denizli/Tavas- Çantay* Kitabevi, İstanbul.
- NIELSEN-OSTERGAARD, Eva (2003), “International Migration and Sending Countries: Key Issues and Themen”, *International Migration and Sending Countries Perceptions*, Edited by: Eva Ostergaard-Nielsen, Palgrave Macmillan, New York.
- NİRUN, Nihat (1994), *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- NURUAN, Mustafa ve Diğerleri (2007), *Almanya’da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Sorunları Araştırması*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- OECD Factbook 2009: Economic, Environmental and Social Statistics, <http://dx.doi.org/10.1787/534528687433>, 08-03-2010.
- OKYAYUZ, Mehmet (1999), *Federal Almanya’nın Yabancılar Politikası*, Doruk Yayıncılık, Ankara.
- ÖZCAN, Zülfikar (2004), *NLP Teknikleriyle Aile Sorunlarına Çözüm Önerileri*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem (2000), *Evlilik ve Aile Terapisi*, PDREM Yayınları, Ankara.

- ÖZDAMAR, Kazım (2003), *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- ÖZKAN, Yasemin (2008), “Avrupa’da Yaşayan Türklerin Yabancılarla Yaptıkları Evlilikler ve Yaşadıkları Sorunlar”, *I. Uluslar arası Avrupalı Türkler Kongresi “Eğitim ve Kültür”*, Editörler, İsmail Aydoğan-Faruk Yaylacı, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Cilt: I, Belgium, s. 167-186.
- ÖZKARA, Sami (1988), *Türkische Migranten in der Bundesrepublik Deutschland, Band I*, Dağyeli, Frankfurt.
- ÖZKARA, Sami (1988), *Türkische Migranten in der Bundesrepublik Deutschland, Band II*, Dağyeli, Frankfurt.
- PFEIFFER, Lisa-TAYLOR, J. Edward (2008), *Gender and The Impacts of migration; Evidence from Rural Mexico, The International Migration of Women*, Editors: Andrew R. Morrison- Mavrice Schiff-Mirja Sjöblom, Apublication of The World Bank and Palgrave Macmillan, Washington.
- POOLE, C. Willard (1927), *Distance in Sociology*, The University of Chicago Press, vol:33, Chicago.
- POSTER, Mark (1989), *Eleştirel Aile Kuramı*, çev: Hüseyin Tapınç, Ayrıntı, İstanbul.
- REİNAUER, Cornelia (2005), “Yabancı Göçlerin Kentleşme Katkıları ve Öneriler: Berlin Kreuzberg Örneği”, *8-11-2005 Uluslar arası Göç Sempozyumu Bildiriler*, Zeytinburnu Belediyesi, Sistem Matbaacılık, İstanbul, s. 209-210.
- RİCA, Sara de la- ORTEGA, Francesc (2009), *Economic and Cultural Gaps Among Foreign-born Minorities in Spain*, Discussion Paper no:4115, Germany.
- RİCHTER, Michael (2005), *Geldiler ve Kaldılar... Almanya Türklerinin Yaşam Öyküleri*, Çeviren: Mutlu Çomak-Özbatır, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- RİTZER, George (1998), *Toplumun McDonaldlaştırılması / Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir inceleme*, Çev: Şen Suer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- RITZER, George (1996), *Sociological Theory*, McGraw-Hill International Editions, Singapore.
- SAYIN, Önal (1990), *Aile Sosyolojisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi no:57, İzmir.
- SEYYAR, Ali (1999), *Kadın ve Aile Politikaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- SEYYAR, Ali (2007), *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri, Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- SEZEN, Yümni (2002), *Çağdaşlaşma, Yabancılaşma ve Kimlik*, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- SEZGİN, Osman (1992), “Avrupa’daki Türk İşçileri ve Çocukların Eğitimi”, *Batı Avrupa Türkleri F. Almanya’da 30 Yıl*, Avrupa Türk-İslam Birliği Yayınları, Frankfurt.
- SMİTH, Philip (2005), *Kültürel Kuram*, Çevirenler: Selime Güzelsarı- İbrahim Gündoğdu, Babil Yayınları, İstanbul.
- ŞEN, Faruk (2007), *Euro-Türkler Avrupa’da Türk Varlığı ve Geleceği*, Günizi Yayıncılık, İstanbul.
- ŞEN, Faruk, *Almanya’daki Türkiye*, Evrim Basım, Yayım, Dağıtım, İstanbul.
- ŞEN, Faruk, KORAY, Sedef (1993), *Türkiye’den Avrupa Topluluğu’na Göç Hareketleri*, Türkiye Araştırmalar Merkezi, Önel Yayınevi, Köln
- ŞEN, Faruk-ULUSOY, Yunus- ŞENTÜRK, Cem (2008), *Avrupa Birliği ve Almanya’da Türk Girişimcilerin Ekonomik Gücü*, Günizi Yayıncılık, İstanbul.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü (1973), *Yurtdışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları*, Ankara.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2006), *2005-2006 Raporu Yurtdışındaki Vatandaşlarımıza İlişkin Gelişmeler ve Sayısal Bilgiler*, Şen Matbaa, Ankara.
- TAŞ, Mehmet (1999), *Avrupa’da Irkçılık*, İmge Kitabevi, Ankara.

- TAŞ, Ertuğrul (2008), “Belçika/Türkiye: Evlilikler ve Göçlere Çapraz Bakış”, *I. Uluslar arası Avrupalı Türkler Kongresi “Eğitim ve Kültür”*, Editörler, İsmail Aydoğan-Faruk Yaylacı, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Cilt: II, Belgium, s. 270-291.
- TAVŞANCIL, E. (2005), *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- TAYLOR, E. Shelley- PEPLAU, Letitia Anne- SEARS, David O, (1970), *Social Psychology*, Prentice Hall, New Jersey.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1996), *Yurtdışına İşgücü Göçü ve “Parçalanmış Aile”*, Ankara.
- TEKELİ, İlhan (2008), *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TEZCAN, Mahmut (1996), “Göç ve Eğitim”, *Ulusal ve Uluslar arası Göçün Eğitimsel Sonuçları, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Mersin, 591-597.
- TEZCAN, Mahmut (2000), *Dış Göç ve Eğitim*, Anı yayıncılık, Ankara.
- TİHANYİ, Laszlo-GRİFFİTH, A. David- RUSSELL, J. Craig (2005), “The Effect of Cultural Distance on Entry Mode Choice International Diversification and MNE Performance a Meta Analysis”, *Journal of International Business Studies*, USA.
- TOKSÖZ, Gülay (2006), *Uluslar arası Emek Göçü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TOKSÖZ, Gülay (2007), “Göç Alan Ülkelerin İşgücü Piyasalarındaki Gelişmeler ve Göçmen İşgücüne Talep: Almanya Örneği”, *Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri, Derleyenler; Ayhan Kaya-Bahar Şahin*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 135-158.
- TUNA, Korkut (1981), *Yurt Dışına İşçi Gönderme Olayının Sosyolojik Eleştirisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2869, İstanbul.

- TURAN, Kadir (1992), *Almanya’da Türk Olmak, F. Almanya’da Yaşayan II. Kuşak Türklerin Sosyalleşmesi ve Kültür Değişmesi*, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1977), *Batı Almanya’da Köy Kalkınma Modelleri ve Türk İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Dede Korkut Yayınları, İstanbul.
- TÜRKİYE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ VAKFI, 2003 b, *Türk Göçmenlerin Evlenme Eğilimleri*, Essen.
- TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI KONFEDERASYONU(2006), *Avrupa’daki Türk Kadını: Almanya Örneğinden Hareketle Avrupa’da Yaşayan Türk Kadın Göçmenlerin Konumuna Dair Bir Analiz*, Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, Ankara.
- USER, İnci (1996), “Evlilik Göçü”, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Mersin, s. 556-563.
- USLU, Salim (1999), “Türkiye’den Avrupa’ya Göç”, *9. Olağan Genel Kurul*, Hak-İş Konfederasyonu, Ankara.
- VATANDAŞ, Celalettin (2002), *Çok Kültürlülük*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- WALLACE, Ruth A.- WOLF, Alison (2004), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Geliştirilmesi*, çev: Leyla Elburuz-M. Rami Ayas, Punto Yayıncılık, İzmir.
- YALÇIN, Cemal (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- YASA, İbrahim (1979), *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*, Doğan Basımevi, Ankara.
- YAZICIOĞLU, Yahşi ve ERDOĞAN, Samiye (2004), *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- YILMAZÇOBAN, A. Muhsin (2008), *Flört ve Görücü Usulü Evliliklerde Psiko-Sosyal Özelliklerin Etkisi-Demirci Örneği-*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü, Sakarya.

YÖNTEN, Hasan (2002), “ Fransa, Almanya ve Hollanda’da Yaşayan Türkler Ne Kadar Yurttaşlar?”, *Kentleşme Göç ve Yoksulluk, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, Editör: Ahmet Alpay Dikmen, Türk Sosyal Bilimler Derneği, İmaj Yayıncılık, Ankara, s. 123–150.

ÖZGEÇMİŞ

Sevim ATİLA DEMİR, 21.07.1980 İstanbul doğumludur. İlk ve Orta öğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır. 2000 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü kazanmış ve 2004 yılında Fen-Edebiyat Fakülte birincisi olarak mezun olmuştur. Yüksek Lisans öğrenimini 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamlamıştır. 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde başladığı doktora öğrenimini Nisan 2010'da tamamlamıştır.